

3 19

„ივერიის ბიბლიოთეკა“

3

ქრისტიანული ბიბლიოთეკა

(მეგობრის წამბობი)

სვ. ყიფიანისა.

წითელი მანჯია — თხ. ბრუსი
თარგ. ი. პოლ—სა.

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია —
ი. ფერაძისა.

პ რ ე მ ი ა
№ 3

1905
ტფილისი

„ივერის ბიბლიოთეკა“

ი. ჯა

35114

(მეგობრის ნამბობი)

სვ. ყიფიანისა.

წითელი მანტია — თსზ. ბრჭუბი

თარგ. ი. პოლ—სა

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია —

ი. ფერაძისა.

კ რ ე მ ი ა

№ 3

1905

ტფილისი

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 7-го іюля, 1905 года.

ს ა რ რ ე ე ი

-—(მეგობრის ნაამბობი) სვ. უიფიანისა. გვერდი 5
- წითელი მანთია**—დრამა ოთხ მოქმედებად, ბრუსი, თარგმანი ი. ზოდუშვილისა 83
- კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია**— ბ.ნ კორხანილის რუსულის ენის სახელმძღვანელო „Живое Слово“ (მესამე გამოცემა. 1903 წ.) ი. ფერაძისა 219

(მეგობრის ნამბობი)

მე და ჩემი ბედის გამზიარებელი ხუთი ჯარის კაცი, თოფიანი ჯარის კაცებით გარშემორტყმული, სოფლის მტვრიან გზაზე, ჩქარის ნაბიჯით მივდიოდით. ჩვენ ვიყავით ტუსაღები, თოფიანი ჯარის კაცი—ჩვენი დარაჯები. ჩვენ მიყავდით დისციპლინარულ ბატალიონში.

ცხელოდა. გზას მტვერი ასდიოდა. მტვერი სქლად გვედებოდა ტანზე, თავ-პირზე და ბევრსაც ვყლაპავდით. ზღვასავით თვალ-უწვდენელი ტრიალი მანდორი შორს, სივრცეში იკარგებოდა.

ეს იყო რუსული „СТЕПЬ“, უდაბნო, უშნო, ულახათო, მოტრუსული, გამტვრიანებული, მსხვილ კლერტოიანის ბალახით მოფენილი. ჩვენ დაღალულ თვალს არა ართობდა-რა, გულის დარღს არაფერი გვიქარებდა-რა.

— ეეჰ... დავიგვიანეთ!— გაჯავრდა ერთი დარაჯთაგანი— აბა, ფეხი აუჩქარეთ!..

აქეთ-იქით, გზის ნაპირებზე, უმტვერო და შედარებით გრილ ბილიკებზე დარაჯნი მიდიოდნენ. ჩვენ კინება არა გვქონდა შუა გზას გადავსცდენოდით.

ჩემ გვერდით მოდიოდა შუა ტანისა, ჩასხმული და კოხტად წვერ-შეკრეპილი ქალაქელი სომეხი. ჩუმად, თავჩაღუნული მიათრევდა იგი თავის პატარა ბოხჩას და

მალ-მალ ოხრავდა. დრო-გამოშვებით აიღებდა ხოლმე თავს და მეკითხებოდა: — ვა, სად მიყვევართ: კაცო? — პასუხი აღარ უნდოდა, იმან კარგად იცოდა, სადაც მიყვავდით. როგორც ქალაქელი ბიჭი, რომელსაც ბევრი რამ უნახავს და თავზე ბევრი რამ გადახდენია, გულს არ იტყებდა, ჩვეულებისამებრ ოხუნჯობდა, მაგრამ ნაძალადეობა კი ეტყობოდა. სომხის გაღიმებაზე საცოდავად იღიმებოდა დაბალ-დაბალი, ხმელი ტანის ქართველი ბიჭი. ის ჩვენ წინ მიდიოდა და, ჩვენ რომ დავილაპარაკებდით, უკან გამოიხედავდა ხოლმე. სახეზე დაფანტულობა ეტყობოდა, თვალეში — შიში. ფეთიანივით აქეთ-იქით იხედებოდა, თითქო საიდანღაც მტრის დაცემას მოელოდა, იგი მზად იყო სილისათვის ლოყა შეეშვირნა.

დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ ამ ქართველმაც ბიჭმა არ იცოდა: როგორ, სად და რად მიდიოდა ამ გამტვრიანებულ გზაზე, ამ სიღბეში და ბოლოს რა მოელოდა. იცოდა მხოლოდ, რომ მიჰყავდათ სადღაც და უნდა დამორჩილებულიყო, თუ არ უნდოდა, რომ მოეკლათ, ან ჩამოერჩოთ.

„ეტაპის“ ვაგონში იგი მცხეთის სადგურზე შემოიყვანეს. ისეთივე დაბნეული სახე, ისეთივე დაფეთებული თვალები ჰქონდა. სადაც უბრძანეს, იქვე საჩქაროდ ჩაჯდა და ბათუმამდის ფეხზე არ წამომდგარა.

— სადაური ხარ? — ვკითხე.

— დუშეთიდან.

— შენ?

— ტფილისიდან.

— სადა გგზავნიან?

— დისციპლიონი ბატალიონში.

— რამდენი წლით?

— ორის წლით.

ეს იყო ჩვენი გაცნობა. ბათუმამდინ არც არა მიკითხავს-რა, არც იმას ამოუღია ხმა.

ბათუმში რომ მიგვიყვანეს, სამხედრო ნაობახტში გამოგვამწყვდიეს. როგორც კი შევედით, იქაც ერთს ალაგას მოიკეცა და, სანამ დაწოლის დრო არ მოვიდა, ალაგიდან არ დაძრულა.

— ბიჭო! — კარგა ხნის შემდეგ დამიძახა იმან — მოდი აქა, რა გითხრა!

მე დაღონებული, დაფიქრებული მივდი-მოვდიოდი ოთახში და თავში ერთი-ერთმანეთზე უარესი მწარე ფიქრები მიტრიალებდნენ.

— იცი, რა გითხრა? — მითხრა იმან, როდესაც მივუახლოვდი — ხვალ გემით უნდა წაგვიყვანონ... ზღვაში არა?

— მერე?

— ჰო და იცი, ყური ვუგდოთ ერთმანეთსა! მე რომ დავიძინებ, შენ მიგდე ყური, შენ რომ დაიძინებ, მე გიგდე ყურსა, გესმის?

— მესმის! — გამეცინა მე და გამოვტრიალდი.

მეორე დღეს გემში რომ ჩავესხეს და ნათესადგურიდან გავედით, კიდევ გამაფრთხილა, ისეთის სახით შელაპარაკებოდა და თან ისეთნაირად აქნევდა ხელებს, რომ ერთმა დარაჯთაგანმა შეგვამჩნია და რუსულად მკითხა:

— რას ამბობს ეგ „ტუროკი?“*).

*) რუსის ჯარის კაცები ასე გვეძახიან ქართველებს.

რომ არ მეთქვა არ შეიძლებოდა. არა თქმას უშვე-
რი ლანძღვა მოჰყვებოდა და მეტი ამას ძალიან ვერიდებ-
ბოდი. ამიტომ სიმართლე ვუთხარი.

დარაჯმა გაიცინა და ჩუმად მითხრა:

— შენ გაჩუმდი, ხმას ნუ ამოიღებ, როცა დაი-
ძინებს, მივალ დავავლებ ხელს და ვითომ წყალში გა-
დასაგდებად წავათრევ. ვნახოთ, რას იზამს... ერთი კარ-
გად ვიცინოთ! ძალას დავემო. ჩილე და თანახმა გავუხდი.

როდესაც ყველა მიწვა და სიჩუმე ჩამოვარდა, და-
რაჯი მივიდა, მოჰკიდა ხელი და რუსულად ბოხის, სას-
ტიკის ხმით ჩასჩურჩულა:

— წამოდი აქა!!

იგი ჩემ გვერდით იწვა. თავხარ-დაცემული, დაფე-
თიანებული წამოვარდა და ძლივს ორი რუსული სიტყვის
თქმა მოახერხა:

— ტშო ნადა, შტო ნადა?!

— წამოდი... წყალში უნდა გადაგაგდო! — იმავე კი-
ლოთი უთხრა რუსმა და მალლა აიტაცა.

ის მეცა მე და დამიწყო ნჯღრევა.

— ბიჭო, ადე! გაიღვიძე! გააღვიძე!!

— წამო, წამო აქა!! — შეუბრალებლად ეუბნებოდა
რუსი.

— ნი ნადა, ნი ნადა, პოყოლოუსტა... — ემუდარე-
ბოდა ის და თან მე მანჯღრევედა — წყალში მაგდებენ,
ბიჭო, წყალში!

მაყურებლებმა თავი ველარ შეიმაგრეს და საერთო
სიცილ-ხარხარი ასტყდა.

ოცდა ერთი დღე ერთად მივდიოდით, და ის შიში,
რომელიც ვაგონში შევამჩნიე, ახლაც თვალეში ეხატე-

ზოდა. დაბნეული და ტანჯვისა ან სიკვდილის ყოველ წამს მომლოდინე, ყველაზე წინ მიდიოდა, ეშინოდა, უკან ჩამოვრჩე.

— როგორ უნდა გასძლოს ამ უბედურმა ორი წელიწადი დისციპლინარულ ბატალიონში-მეთქი— ვფიქრობდი მე და მის სილაჩრის მნახველს, ცოტა არ იყოს, გული მეძლეოდა.

მეოთხე და მეხუთე ჩვენი ამხანაგი რუსები იყვნენ, ისინი ჩვენთან სიარულს თითქმის არა კადრულობდნენ. დარაჯებს ეკვროდნენ, ელაპარაკებოდნენ, რალაცვებს უამბობდნენ.

შუადღისას სიცხე მეტად გვწვავდა. გამტვრიან-ბუთოთ სახეზე ოფლი წურწურით ჩამოგვდიოდა. დაჩაჯნიც დაილაღნენ და გადასწყვიტეს პატარა შეესვენათ. ჩამოვსხედით გზის პირას და თუთუნს მოვუკიდეთ.

— მოსწიეთ, რაც შეგეძლოთ, თორემ იქ ველარ მოსწევთ— გვეუბნებოდნენ დარაჯები.

მართლაც, თუთუნი ვსწიეთ იქამდის, სანამ თავ-ბრუ არ დაგვესხა და გული არ აგვერია.

— ახლა კი წავიდეთ...

ჩვენ ხარმაცად წამოვიწიეთ და ზურგზე მოდებულ ზოხჩებით ისევ გზას გავუდექით. წყალი გვწყუროდა, მოფელი კი არსადა სჩანდა... როგორც იყო, გზაზე მომავალი ხალხი დავინახეთ, რკინის ფზის სადგურისკენ რუსის ქალები მოდიოდნენ და გასასყიდად მიჰყავდათ ქათამი, ბატი, კვერცხი, რძე. ორ შაურად ვიყიდეთ

ერთი დიდი ქოთანნი რძე და გულები გავიგრილეთ. არაფერი არ უკითხავთ, ისე გაუდგნენ გზას. ჩვენ შევუდექით პატარა აღმართს.

— რამდენი ვერსია კიდევ? — ეკითხებოდა ერთი დარაჯი მეორეს.

— ხუთია, მგონი...

— უუუ!... იგინებოდა დარაჯი.

— უუუ!.. — ვვოხრავდით ჩვენც და ფეხები უკან გვრჩებოდა.

ჩვენ მზად ვიყავით გვევლო ასე ერთი, ორი, სამი წელიწადი, ოლონდ იქ არ მივეყვანეთ, სადაც მივდიოდით.

პატარა აღმართი ავიარეთ და დავადექით ისევ სწორე, ტრიალს მინდორს. შორს გამოჩნდა თეთრი, წითლად დახურული შენობები.

— აგერ გამოჩნდა! — სიხარულით დაიძახა ერთმა დარაჯმა და ჩვენს გასაგონადა სთქვა, — აი, ის არის დისციპლინარული ბატალიონი.

დარაჯები შესწორდნენ, თავისუფლად ამოისუნთქეს და სიარულს უმატეს. ჩვენ კი გულმა ფანცქალი დაგვიწყო და აღარც ძირს, აღარც გვერდზე მიგვიხედნია. შევყურებდით ამ თეთრ შენობებს და გული გვეწურებოდა. დარწმუნებული ვარ, ყველა ჩვენგანი ერთ დღე იგივეს ჰფიქრობდა: — აი, კიდევ სამი, ოთხი ვერსი და მიმიყვანენ ამ თეთრ შენობებში, იქ უნდა დავპყო წელიწად-ნახევარი. რა მომელის? ვინ იცის, დავბრუნდები თუ არა ჩვენსავე სამშობლოში?

გვრძნობდი და ვიცოდდი, რომ, სამშობლოში დაბრუნება თუ მინდოდა, თავმოყვარეობა, პირადობა უნდა დამევიწყნა.

თავმოყვარეობა და სამშობლოში დაბრუნება, — ეს ორი ტკბილი გრძნობა ებრძოდა ერთმანეთს და, რომელი რომელს დასძლევდა, ჯერ კარგად არ ვიცოდით.

თეთრი შენობები თანდათან უფრო კარგად გამოჩნდა, და ნათლად გავარჩიეთ, მაღალი, ქვის გალავნით შემორტყმული, რამდენიმე ერთი-ერთმანეთის მსგავსი სახლები. გალავნის გარედან იყო ერთი დაბალი შენობა, სხვადასხვა პატარ-პატარა ფიცრულ შენობებით.

— ეს ბაჭალიონის უფროსის სადგომია — აგვიხსნა დარაჯმა.

შენობების იქით მოსჩანდა კაზაკების სოფელი. გალავნის შიგნით იდგა რამდენიმე „აკაცია“. გარშემო კი ისევ ის ტრიალი მინდორი, ისევ ის მაღალი, მოტრუსული ბალახი. გარედან, გალავნის ძირში, ოთხივე გვერდიდან ზანტად დადიოდნენ თოფიანი ჯარის კაცები.

— ახლა კარგად გაისწორეთ ყველაფერი და რიგზედ იარეთ, თორემ აქ ისეთი უფროსია, რომ... გვეუბნებოდნენ დარაჯები, როდესაც მივუახლოვდით, და თვითონაც ტანისამოსს ისწორებდნენ.

უზარ-მაზარ გალავანს ერთად-ერთი ალაყათის კარები ჰქონდა. იმ კარებთან გავვაჩერეს. რიგზე დაგვაყენეს და დარაჯები გარშემო, შორიანხლოს, მოგვიდგნენ.

კარები შიგნიდან დაკეტილი იყო და თითქმის ყოველ წამს იღებოდა. აგერ, გაიღო კარები და გამოვიდა ორი კაცი, ჯარის კაცის ტანისამოსში, მხოლოდ „უბაგონოთ“. ბოჩკის ყურებში კეტი გაეყარათ, მხარზე გაე-

დოთ და ისე მოდიოდნენ. უკან ხმლითა და რევოლვერით შეიარაღებული, მრისხანე სახის კაცი მოსდევდათ. ჩვენ რომ დაგვინახეს, „უბაგონოები“ შეჩერდნენ და ცნობის-მოყვარეობით შეგვათვალისწინეს. მაგრამ ხმლიან-მა წაჰკრა კისერში უკანას, უკანამ წინას უნებურად დაჰკრა კეტი და ადგილიდან დაიძრნენ.

კარები კიდევ გაიღო და ფელდფეხელი გამოვიდა.

— მოხვედით?— მიუბრუნდა ის დარაჯებს— უფროსი აქ არ არის, მალე მოვა, უნდა მოიცადოთ.

ჩვენ უამისოდაც ვიცვლიდით, მზე უმოწყალოდ გვწვავდა. არც ჩერო და არც დასაჯდომი ადგილი. ხან ერთს ფეხს ვიცვლიდით, ხან მეორეს და სახიდან გამუდმებით ოფლს ვიწმენდით.

კარები ჩხარი-ჩხურით იღებოდა. „უბაგონო“ ჯარის კაცები რომ გამოვიდოდნენ, ან შედიოდნენ, უთუოდ ხმლიანი დასდევდათ უკან. ჩვენ მივხვედით, რომ ეს „უბაგონოები“ ჩვენი მიმავალი ამხანაგები უნდა ყოფილიყვნენ, ხოლო „ხმლიანები“ კი— ჩვენი უფროსები. ხმლიანები წელში გამოქიმულნი, მაგარის ნაბიჯითა და მრისხანე, ამპარტავნულის სახით დადიოდნენ, ტანისამოსსა და იარაღზე სისუფთავე და კობტაობა ეტყობოდათ. ჩვენის მომავალ ამხანაგების კის ახეზე შიში და მწუხარება აღბეჭდოდათ.

ზედამხედველები „გულ-გრილად გვიმხერდნენ. გამოწყვდევულები *) კი გვაკვირდებოდნენ და ცნობის-მოყვარეობით გვათვალისწინებდნენ.

— სად არის უფროსი, სახლში არ არის?— დაბა-

ლის ხმით ჰკითხა ერთმა დარაჯთაგანმა ერთს გამვლელს ზედამხედველს.

— ერთს დამწყვდეულთაგანს ასაფლავებენ...ახლავე მოვა—უპასუხა ზედამხედველმა.

უნებურად ჩვენ ერთ-ერთმანეთს შევხედეთ. კარები კი ისევ ჩხარი-ჩხურით იღებოდა და იკეტებოდა.

— რა კლიტე უძლებს?— ვფიქრობდი მე—ან რა მოთმინება უნდა ამოდენა გაღება-დაკეტვასა-მეთქი!

მაღალი კედელი, თოფიანი ჯარის კაცნი, მრისხანე, შეიარაღებული ზედამხედველნი და კარების ჩხარი-ჩხური უნებურად აშინებდა და აგრძნობინებდა ადამიანს, რომ ამ სიმაგრეს იქით დიდი სისასტიკე და ცხოვრების წინააღმდეგობა უნდა ყოფილიყო.

იგი უზარ-მაზარ რკინის გალიასა ჰგვანდა, იმ რკინის გალიას, სადაც სხვადასხვა მხეცები ამწყვდევია. ადამიანისა ეშინიანთ ამ მხეცებს. მაგრამ ადამიანებსაც-კი ეშინიანთ მათი.

— ფული თუ გაქვთ, დამალეთ, როგორმე შემოიტანეთ...

ამ ხმაზედ ჩვენ მივიხედეთ და დავინახეთ შავ-შავი, შავ-წვერ-ულვაშიანი გამომწყვდეული, რომელმაც გვერდზე გაგვიარა და ეს სიტყვები თავ-აუღებლივ გვესროლა.

გაგონილი გვქონდა, რომ ბატალიონში ფულის ქონვა არ შეიძლებოდა და, ვისაც აღმოუჩენდნენ, სასტიკად სჯიდნენ. მაგრამ, რადგან ამან ეს გვითხრა, გადავწყვიტე, ცოტაოდენი ფული როგორმე შემეტანა.

კარები ერთხელ კიდევ გაიღო და შეშინებული ზედამხედველი გამოჩნდა.

— უფროსი მოდის!.,.

ყველა შეკრთა, შეფთხრიალდა. დარაჯებმა თოფი მოიმარჯვეს, ჩვენ სამხედრო წესით გამოვიჭიმეთ.

მალე გამოჩნდა მალალი, წვრილის ტანისა და ფერმიხდილი პოლკოვნიკი.

Смирно! — გაისმა ვილაცას ხმა და ყველა ერთ ალაგს გაქვავდა.

პოლკოვნიკი მოგვიახლოვდა, აგვათვალიერა და, რაც შეეძლო, მალალის ხმით სამხედრო სალაში მოგვცა.

ყვირილითა და გულის ფანცქალით ჩვენც ერთხმად ვუპასუხეთ.

განაპირას მე ვიდექ და პოლკოვნიკი პირველად ჩემთან მოვიდა. მკითხა, რა ნაწილში ვსახურობდი, რამდენი ხნით მოვედი, რისთვის მოვედი, გვარო, სახელი, ერთი კიდევ ამათვალიერა, ცოტა ხანს ჩაფიქრდა და მალალი ხმით დაიძახა:

— მეოთხე როტაში!

შორი-ახლოს იდგა სამი ფელდფეხელი, თვალების ხამხამით, სულ-ვანაბუღნი შესცქეროდნენ უფროსის ყოველ მოძრაობას. ერთი მათგანი, დაბალი, გამხდარი, უსიამოვნო სახისა ჩქარის ნაბიჯით მომიახლოვდა, მწვდა მკლავში და განზე გამათრია. უფროსი გადავიდა მეორეზე.

— მეორე როტაში!

— მესამეში!

— მეოთხეში!

გამოკითხვის შემდეგ, ბრძანებდა უფროსი და ფელდ-

ფებლები დანიშნულებს თავ-თავისკენ მიათრევდნენ. სომეხი ჩემთან, მეოთხე როტაში, დანიშნა, ქართველი და ერთი რუსი მესამეში, უკანასკნელი რუსიც მეორეში.

დარაჯები დაითხოვეს. ისინი გამწკრივდნენ და გზას გაემართნენ. გულ-დაწყვეტილებმა მიმავალებს თვალი გავადევნეთ.

უფროსმა მოგემართა:

— აქ ის არ არის, სადაც თქვენ მსახურებდით, აქ ყოველი მცირე დანაშაულობისთვისაც კი სასტიკად დაისჯებით. ეცადეთ, არ დაიმსახუროთ! ფული თუ ვისმე აქვს, კანცელარიაში მიაბარეთ. გასვლის დროს უკანვე მოგეცემათ. თუ ფული დამალეთ და გინახეს, იქ, ბატალიონში, წაგერთმევათ და ხაზინის სასარგებლოდ შეიერიცხება, თქვენ კი სასტიკად დაისჯებით. ეხლა-კი გასწით!

გაიღო კარები, გალავანში შეგვღალღეს, მერე კარები მიხურეს და დაკეტეს... გულ-მოკლულნი ფელთფებლებს უკან გავყევით...

II.

მეორე დღეს რომ გამომეღვიძა, ახლად გათენებული იყო. გავიხედ-გამოვიხედე და უცბად თვალები ისევ დავხუჭე. მაგრამ ძილი აღარ მომეკარა.

ჩემს გვერდით, ცალკე საწოლზე, ჩემს ამხანაგს ეძინა. ვიცოდი, რომ სახეზე ტანჯვა ჰქონდა აღბეჭდილი და კვნესით სუნთქავდა. ოთახი გრძელი და ფართო იყო, ორპირად ჩარიგებულ რკინის საწოლებით, რომელზედაც გამომწყვდეულები ზოგი პირალმა, ზოგი გვერდზე, ზოგიც პირალმა იწვნენ. ეძინათ მშვიდათ, ტკბილად.

ოთახი თეთრად, სუფთად იყო შეღესილი. კედლებ-

ზე თავიდან ბოლომდე, საწოლების თავზე, მისდევდა თაროსავით ორ-ორი ბრტყელი ფიცარი. არც ავეჯი, არც საჯდომები, არც რაიმე მორთულობა. მხოლოდ აქა-იქ, კედლებზე, ეკიდა სურათები, თათრებთან ომის დროს ამოღებული, და რამდენიმეც წარჩინებულის, სამხედრო უმფროსებისა. მუავე კომპოსტოს სუნი ადამიანს გულს ურევდა.

მინდოდა ადგომა, პირის დაბანა, გავლა, მაგრამ არ ვიცოდი, ყველა ეს ნება-დართული იყო თუ არა. ნებაუნებურად ვიდექ და შავს ფიქრებს ვებრძოდი. საათზე მეტი ვიყავ ამ მდგომარეობაში. ერთად-ერთი კარები, რომელიც დერეფანში გადიოდა, ღია იყო. უცბად შემომესმა ფაჩი-ფუჩი, ფეხის ხმა, ჟესტის რაკა-რუკი და წყლის შხრიალი. დერეფანში ვილაცა პირს იბანდა. მას მიჰყვა მეორე, მესამე და იქაურობა ახმაურდა. მადლობა ღმერთს!—ვიფიქრე მე—ადგომის დრო მოსულა-მეთქი.

— **Вставай!**—გაისმა ვილაცას ბოხი, მაღალი ხმა. ყველა, როგორც ერთი კაცი, ზეზე წამოვარდა და ტანი-სამოსს ეცა.

ყველაფერი აირია, გეგონებოდათ მტერი მოულოდნელად დაგვეცა და მზად ვერ დაეხვდითო. შერბოდნენ, გარბოდნენ, ლოგინს ალაგებდნენ, რალაცა ჩვრებით წაღებს იწმენდავდნენ და პირის საბანად მიეშურებოდნენ.

პირსაბანი ჟესტისა იყო, გრძელი და ვიწრო. ერთ დროს მხოლოდ ექვს კაცს შეეძლო პირის დაბანა, მაგრამ ოცი, ოც-და-ათი კაცი ეხვია და ყველა სცდილობდა პირი მალე დაებანა. ერთმანეთს ხელსაჰკრავდნენ, შუჯლუგუნსა სცემდნენ აგინებდნენ, ლანძლამდნენ და ერთმანეთს პირის ბანას არ აცლიდნენ.

მე და ჩემი ამხანაგი, სომეხი, ვიდექით შორიახლოს და ვუცდიდით, როდის დაიცილებოდა ადგილი, რომ უშფოთრად და უდავიდარაბოდ ჩვენს დაგვებანა პირი. მაგრამ, როდესაც ადგილი დაიწალა, პირსაბანში წყალი აღარ იყო, ველარც ვიშოვნეთ და პირ-დაუბანელი დავრჩით.

პატარა ხანს უკან ყველაფერი დამშვიდდა. ყველამ ლოგინი აილაგა. ორმა გამოწყვედულმა ერთად შეჰკეცათავის ღეიბები, გამოახვია მაუდის რუსულ საბნებში, შესდოთაროზედ, ჩამოჰკიდა ზედ ქუჩიანი ვიწრო, მსხვილი ტილოს პირსახოცები და ზედ დააწყო თივით გატენილი პატარა ყურთ-ბალიშები. ეტყობოდა, გამოწყვედულნი ერთი-ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ, ვინ უფრო კოხტად დაჰკეცავდა ლოგინს. ერთმა მათგანმა დაჰგავა ოთახი და მტვერი დასწმინდა. კვირა დღე იყო. იმ დღეს სწავლა არ იქნებოდა, მხოლოდ საყდარში წასასვლელად უნდა მოემზადებულიყავით. უნტერ-აფიცრები არსად სჩანდნენ. ზოგი შედიოდ-გადიოდა, ზოგი ჰკერავდა, ზოგი შავი პურით იღმურძლებოდა, ზოგი წერილს წერდა, ზოგიც კითხულობდა. არც სიცილი, არც ოხუნჯობა, არც ხმა-მაღალი ლაპარაკი. საერთო სიჩუმე იყო, თითქო რაღაცას მოეღიან და მოლოდინში გარინდებულანო.

მე და ჩემი ამხანაგი ჩვენს საწოლებზე ვიჯექით და არ ვიცოდით, რა გაგვეკეთებინა, ან როგორ მოვქცეულიყავით. გამოწყვედულნი გამოგვივიდნენ ხოლმე, აგვათვალიერებდნენ და, თითქო ნაჩხუბრები არიანო, თავ-დაღუნულნი გვშორდებოდნენ. არავინ გველაპარაკებოდა. აღბად, გამოცდილებით იცოდნენ, რომ იმ გუნებაზე, რა გუნებაზედაც ჩვენ მაშინ ვიყავით, ლაპარაკი,

ვერ მოხერხდებოდა, და დროს გვაძლევდნენ, რომ ჩვენ თვითონ მიგვეცა მიზეზი გამოლაპარაკებისა.

იმ ოთახში ქართველთაგანი არავინ იყო. სხვა ოთახიდან კი სათითაოდ შემოდიოდნენ, მოგვიახლოვდებოდნენ ხოლმე და სალამს გვაძლევდნენ.

— გამარჯობათ!

— გაგიმარჯოს.

— სადაური ხართ?

— ტფილისელები.

— რამდენის ხნით მოხველით?

— მე წელიწად-ნახევრით, ეს-კი ორის წლით.

— არა გიშავთ-რა! ძალიან ძნელი არ არის აქ ყოფნა, აი, ახლა საყდარში წაგვიყვანენ! — გვანუგეშებდნენ ისინი.

თუთუნის მოწვევა საშინლად მინდოდა, მაგრამ არც მე მქონდა და არც არავინ ეწეოდა, რომ მეთხოვნა მაინც.

როგორც იყო, სამი მანათის შეტანა მოვახერხე და ქუდის სარჩულში მქონდა შენახული, მაგრამ არ ვიცოდი, შეიძლებოდა თუ არა თუთუნის ყიდვა და, თუ შეიძლებოდა, ვისთვის უნდა მიმემართნა.

გაჭირვებიდან დამიხსნა იმან, რომელმაც კარში გვითხრა, ეცაღეთ ფული შემოიტანოთო, იგი შემოვიდა ოთახში, ჩქარის ნაბიჯით მოგვიახლოვდა და გვერდით მომიჯდა. ის იყო სომეხი, ხელობით კალატოზი, გადაწყვეტილი ჰქონდა სამი წელიწადი, ორი წელიწადი უკვე გაეთავებინა.

— ფული რომ გითხარით, არ შემოიტანეთ? — მცირე ხნის შემდეგ დამეკითხა ის.

— შემოვიტანე ერთი სამი მანათი—ვუბასუხე მე.

— ჰო, ეგ კარგი გიქნია!—კმაყოფილის კილოთი მითარა სომეხმა—მაგრამ საქმე ის არის, რომ აქ ძაან „სტროგობაა“, ფული რომ გინახონ, ამისთვის „როზგია“. ისე რომ, თუ გინდა, მე შეგინახავ, როცა დაგჭირდება, წვრილ-წვრილად გაძლევ.

— რაში უნდა დამჭირდეს ფული?—ვკითხე მე—აქ ხომ თუთუნის მოწვევის ნებას არ აძლევენ?

— არ აძლევენ, მაგრამ ჩუმად ჰყიდულობენ და სწევენ. აი, მე სუყოველთვისა მაქვს თუთუნი, საავად-მყოფოს მოსამსახურეებს შემოაქვთ. შეიძლება კიდევ თეთრი პური იყიდო, ხანდახან ჩაი-შაქარიც.

— განა ჩაი-შაქარის ყიდვის ნებასაც არ აძლევენ?

— ნტ, როგორ შეიძლება!

— მაშ ჩაის სმა აკრძალულია?

— აკრძალულია, მაგრამ, ვისაც ფული აქვს, მაინც სვამს.

— რა ნაირად?

— ახერხებენ!—მოკლედ მომიჭრა იმან.—მაშ იცოდე,— ცოტა ხნის შემდეგ ისევ განმიმეორა—ფულს გაუფრთხილდი, არ გიპოვნონ, თორემ შენი საქმე კარგი არ იქნება!

ქუდის სარჩულიდან ფული მალვით ამოვიღე და სომეხს გადავეცი.

სომეხმა საჩქაროდ ჩამომართვა ფული და ერთ თვალის დახამხამებაზე სადღაც გაქრა.

მე ახლა თამამად შემეძლო თუთუნი მეთხოვნა და ვკითხე:

— თუთუნი ხომ არა გაქვს? ეს მეორე დღეა, არ მომიწევია-მეთქი.

— როგორ არა მაქვს, მაგრამ წავიდეთ... აქ არ შეიძლება.

ისეთნაირად მინდოდა თუთუნის მოწვევა, რომ იძულებული შევიქენი გავყოლიყავ. სომეხმა ფეხის-ადგილში შემიყვანა... იქ ოცზე მეტ კაცს მოეყარა თავი. ზოგი სწევდა, ზოგიც თვალეში შესცქეროდა, როდის დაუთმობდნენ მას პაპიროსის ნამწვს. ზოგ თუთუნის მწვევარს უდგა წინ ერთი „კანდიდატი“, ზოგს ორი, ზოგს ოთხი-ხუთიც. ბოლის ბული იდგა. ამ ბოლის სუნი სხვა სუნთან ერთად შეუძლებლად ჰხდოდა ადამიანი იქ დიდხანს გაჩერებულიყო. ამიტომაც ფაცი-ფუციით სწევდნენ და, ვინც ათავებდა წევას, ზიზლით იფურთხებოდა და კარში გარბოდა.

როგორც რომ შევედით, სომეხმა შარვლის უბეში ხელი ჩაიყო და ლაჯებიდან პატარა, ჭუჭყიანი ტილოს ქისა ამოიღო. მერე მსხვილი, დაწერილი ქალღი მომიხია და ზედ „მახორკა“ დამიყარა. მე ნამდვილ თუთუნს მოველოდი და იმედ-გაცრუებულმა უნებურად წამოვიძახე:

— უჰჰ, ეს რა არისმ-ეთქი!

— მახორკაა! შენ ტრაპეზუნის თუთუნი ხომ არ გეგონა?— ცოტა არ იყოს გაჯავრებით მიპასუბა სომეხმა— მოიტა გაგიკეთო.

ზიზლით შევუდგე ამ მყრალ მახორიკის წევას და თან ვიფურთხებოდი.

ამ დროს ვიღაცამ შეშინებულის კილოთი წამოიძახა:

— Шесть! *).

*) დისციპლინარულ ბატალიონის ენაზე ეს ნიშნავდა: უფროსი მოდისო.

ჯგუფი დაფეთდა, ერთი-მეორეს ეცა და გაიფანტა. ყველამ პაპიროსი ხელიდან გააგდო და ფეხით გასრისა. ზოგი გარედ გავარდა, ზოგი ვითომ საქმეს შეუდგა უნებურად მეც გავაგდე ხელიდან პაპიროსი და უაზროდ აქეთ-იქით ცქერა დავიწყე. გარკვევით ვერ წარმომედგინა, რა ხდებოდა ჩემს გარშემო, იმას კი ვგრძნობდი, რომ რაღაცა სახიფათო მოგველოდა.

ხმლის ჩხარი-ჩხურით გამგელებული შემოვარდა საზარელი სახის უნტერ-აფიცერი, მრისხანედ, თვალებ-გაფაციცებული მიიხედ-მოიხედა, შემდეგ მეცა და მომკიდა საყელოში ხელი.

— გატყუდი, შენ სწევდი?!— მანჯღრევდა ის ცალი ხელით, ცალი ხელი კი შემოსაკრავად მზად ჰქონდა.

არ ვიცოდი, რა მეპასუხნა, მართალი მეთქვა, თუ ტყუული, და ვიდექ გაჩუმებული.

— სწევდი თუ არა, სთქვი!— ერთხელ კიდევ დამანჯღრია და ხელი მომიქნია.

გონება დავკარგე, სად ვიყავ, რა ვიყავ, ვინ იყო ეს ადამიანი, რომელიც მანჯღრევდა და ცემას მიპირებდა, აღარაფერი გამეგებოდა-რა. ეს კი მახსოვს ხომ მკლავში ხელი ვტაცე, გავაკავე და ჩახლეჩილის ხმით ვუთხარ:

— არ დამარტყა-მეთქი...

უნტერ-აფიცერი შეკრთა, სახეში ჩამაკვირდა და ხელები ნელა უკან წაიღო.

— **Ишь, звѣрь какой!**— უყურეთ ერთი— მიუბრუნდა ის სხვებს— თვალეში უყურეთ, თვალეში, თითქო შექმა უნდაო! სახე როგორ გაუფითრდა, შეხედეთ! რა? შეგეშინდა?— მომიბრუნდა ისევ მე— დარტყმისა შეგეშინ-

და? როგორი სალდათი ხარ, დარტყმისა გეშინიან! КТО ЭТОТЪ ЧУДАКЪ?—ჰკითხა ისევ სხვებს.

— ახალია, გუშინ მოვიდა, — უბასუხეს.

— მე შენ გაჩვენებ სეირსა! — დამიქნია თითი და ამ სიტყვებით კარში გავიდა.

ის რომ გავიდა, გონს მოვედი, მივიხედ-მოვიხედე, სომეხი აღარსად სჩანდა. იქ მყოფთ ამ გარემოებისათვის არათფერი ყურადღება არ მიუქცევიათ.

— ნუ გეშინიან, არ დაგაბეზლებს, მაგან დაბეზლება არ იცის, ვისაც დაიჭერს, სცემს და ეგ არის! — მანუ-გეშა ერთმა მათგანმა; როდესაც კარებში ერთად გამოვდიოდით.

ოთახში დავბრუნდი, ისევ ჩემ საწოლზე დავჯექ და ამ შთაბეჭდილებით გამოწვეულ ფიქრებს თავი მივეცი.

ამ დღიდან სომეხიც დავკარგე და ის სამი მანათიც. ათი საათი იქნებოდა, ზარის რეკვა გაისმა.

— საყდარში! საყდარში! — ზარის რეკვასთან ერთად ყვიროდნენ „დნევალები“.

— საყდარში! წამოდით. საყდარში! — იმეორებდა ოთახიდან გამოსული ზოგიერთი გამოწყვდეული.

— წამოდით საყდარში! — უაზროდ და უსარგებლოდ ჰყვიროდა ვიღაცა.

დერეფანი ოთახებიდან გამოსულ გამოწყვდეულებით გაიმსო, ერთი-ერთმანეთის ხელისკვრით მიემშურებოდნენ გასავლისკენ და ერთი-ერთმანეთს უსწრობდნენ. ყველას ეშინოდა, უკან არ ჩამორჩენილიყო და არ დაეგვიანა. გასავალში ჰქედვა იყო.

— გამოდით, გამოდით ჩქარა! — ჯავრობდნენ კარში თავ-მოყრილნი უნტერ-ათეცრება.

ყოველი როტა ცალკე რიგზე ეწყობოდა. უნტერ-აფიცრები დადიოდნენ და თავიდან ფეხებამდინ ყველას სინჯავდნენ. ვისაც ტანისამოსში რაიმე უწესოებას ატყობდნენ, მუჯღუგუნების ცემითა და გინება-მუქარით გასასწორებლად ოთახში აბრუნებდნენ, გავიდა თითმის ერთი საათი, რაც ყველაფერი რიგზედ იყო, მაგრამ მაინც ვიდექით, უნტერ-აფიცრები ალაყაფის კარებისაკენ იყურებოდნენ, რალაცას ელოდნენ და ამ ლოდინში ოხუნჯობდნენ, ხარხარობდნენ.

როგორც იყო ალაყაფის კარები გაიღო და მღვდელი შემოვიდა. შუა ტანისა, სქელი, ოდნავ შეთეთრებული წვერ-ულვაშით და ვერცხლით მოქედილ მაღალი ჯოხით. ის თავ-ჩაღუნული, ჩქარის ნაბიჯით მიდიოდა წაყდრისაკენ და თავის დაბალი დაკვრით ყველას სალამზე უპასუხებდა.

უნტერ-აფიცრები დაფაცურდნენ, ერთი კიდევ აგვათვალ-ჩაგვათვალიერეს და სამხედრო წესით საყდარში წაგვიყვანეს.

საყდარი დიდი იყო, მსხვილ სვეტებიანი, ძვირფასი ზატებით მორთული. კანკელთან ახლოს, მარცხნივ მხარეს, ერთ-ერთ სვეტის გვერდით, იდგა წითელ გრძელწვერიანი მოტვლებილი თავიანი და მაღალის ტანის დიაკვანი, წიგნებს ფურცლავდა და მალ-მალე ბოხის ხით ახველებდა: დიაკვნის გვერდზე იდგა ჯგუფი მგალობლებისა გამომწყვდეულთაგან და შეპყრებდა შუაში მდგომს ბატალიონის საავათმყოფოს ფერშალს; რომელიც კამერტონს შინჯავდა და პირის დაღებით მგალობლებს რალაცას ანიშნებდა. საყდარში, სრული სიჩუმე სუფევდა. ტრაპეზიდან ხან-ღიხან ისმოდა მხოლოდ მღვდლის ჩუმი ლოცვა.

აქაც რაღასაც ველოდით. ბოლოს სიჩუმეში გაიხმა „დენების“ წკრიალი და საყდარში შემოვიდა ბატალიონის უფროსი. ის მიუახლოვდა ტრაპეზს; სამჯერ მუხლი მოიყარა, პირჯვარი გადიწერა და როტეში აათვალ-ჩაათვალა. წირვა დაიწყო...

მგალობლების გუნდი მწყობრისად გალობდა. ბატალიონის აფიცრებაც მოიყარათ თავი და უფროსის უკან იდგნენ. დისციპლინას აქაც პირველი ადგილი ეჭირა-უფროსი ყოველ პირჯვრის დაწერაზე, ჩვენ გადმოგვხედავდა. ჩვენ ვიდექით გამოჭიმულნი. ცალ ხელში გულთან ქუდები გვეჭირა და ერთს წერტილს ვუყურებდით. უნტერ-აფიცრები მალულად მუჯლუგუნებს იცემებოდნენ, ჩუმად იგინებოდნენ და კბილებს აკრაჭუნებდნენ. ყველაფერში უფროსს ვბაძავდით, მასთან ერთად ვიწერდით პირჯვარს, მუხლს ვიდრეკდით, სახარების სამთხვევლად წეს-რიგით მივდიოდით...

წირვის შემდეგ მწყობრისად სადილის საჭმელად წავიყვანეს. სადილის შემდეგ მწყობრისადვე წამოგვიყვანეს, მიგვიყვანეს შესავალ კარებამდინ და გვიბრძანეს დაიშალ-ენითო. ჩვენც დავიშალენით, შევცვივდით კარებში სიარბლით, გავიარეთ დერეფანი და ჩვენს ჩვენ საწოლებს მივაშურეთ.

საქმე არავის ჰქონდა. ზოგი წამოწვა ხმელა ფიცრებზე და ძილს დაეპირა, ზოგიც ამხანაგთან მიდიოდა სამუსაიფოდ.

ოთახში ცხელოდა და შმორის სუნნი იდგა არც დილით, არც საღამოთი მზე ოთახებს არსაიდან არ ადგებოდა. სადილს შემდეგ ამ შმორს მიემატა მყავე კომბოსტოს სუნიც. მძიმე ჰაერი ადამიანს სულს უხუთავდა.

გული შერეოდა, ვიჯექ ერთს ადგილას და მიკვირდა, რომ კარში გასვლასა და ბაღში ან მინდორში გასეირნებაზე არვინ ჰფიქრობდა.

მძიმე ჰაერს ველარ გავუძელ და კარში გავედი.

ბატალიონის შენობები ორის დიდის კიზარმისაგან შესდგებოდა, ერთი ერთმანეთს კარგად მოშორებული. ერთში მოთავსებულიყო პირველი და მეორე როტა, მეორეში — მესამე და მეოთხე. იმათ შუა იდგა უშველებელი შენობა, სადაც მოთავსებულიყო საავადმყოფო, საყდარი, თოფების საწყობები და „კარცერები“. ამ სამწყვდევეებს „უკანა კარცერებს“ უძახდნენ, რადგან სხვა კარცერებიც იყო. ეს ოთხი, სხვადასხვა დანიშნულებათა შენობა ერთად იდგა. მხოლოდ შესავალი ყველას ცალ-ცალკე ჰქონდა. ამ შენობის პირდაპირ, მარცხნივ მხარეს, ერთი რგვალი შენობა შეადგენდა სასადილო ოთახს, საკუქნაოს, ფურნესა და „სადარაჯო სახლს“, სადაც იმყოფებოდა ოცი კაცისგან შემდგარი სადარაჯო რაზმი, აფიცერის უფროსობით, რომელიც ყოველ დღე იცვლებოდა. ამას მოსდევდა უნტერ-აფიცრების სადგომი, მეჩქმეების სახელოსნო, სადურგლო და სამკვდლო. ჩვენი კაზარმის უკან ერთი შენობა კიდევ იყო, სახელად „ცეიხგაუზი“, ერქვა. ცეიხგაუზში ტანისამოსი ინახებოდა.

მაღალის ქვითკირის გალავანით შემოფარგლული ადგილი თხუთმეტის დღისა იქმნებოდა. შენობების უკან, ცალ-მხარეს გაშვებული იყო მინდორი გათელილის ბალახით, საცა, როგორც ამიხსნეს, დამწყვდეულებს სამხედრო სწავლაში ავარჯიშებდნენ. შენობებს შუა კი გაშენებული იყო ბაღი, აკაციებით დაბურული, სადაც იდგნენ მაგიდები და გრძელი სკამები, სადილის დროს სა-

სადილოდ და სწავლის დროს სასწავლებლად მოწყობილნი-
ამ ბაღს მივაშურე, ერთ ხის ძირში დავჯექ. თავი-
სუფლად ამოვისუნთქე და ჩემს მდგომარეობას ჩვაუ-
ფიქრდი. როდის შევეჩვენე ამ ადგილს, ამ შენო-
ბებს, უნტერ-აფიცერს, უფროსებს, აქაურ წესწყო-
ბილებას? ნუ თუ რასაც დღესა ვგრძნობ, იმასვე
ვიგრძნობ ხვალ, ზეგ, ყოველ დღეს ამ წელიწად-ნახევ-
რის განმავლობაში? თუმცა ვიცოდი, რომ დღითი-დღე
მდგომარეობა შემიმსუბუქდებოდა, ვიცოდი, რომ ადა-
მიანი ყოველ-ნაირ მდგომარეობას მალე ეჩვენება და შე-
ძლებისამებრ ეთვისება, მაგრამ გატეხილი, მტკივანი გუ-
ლი არ მეთანხმებოდა და ცივს ოფლს მასხამდა რომ
მცოდნოდა, რომ ეს წელიწად-ნახევარი ცოტა რამე სარ-
გებლობას მაინც მომიტანდა, არაფრად ჩავადებდი, მაგ-
რამ ყველა ვარამთან ერთად ამ დროსაც ჩემთვის ფუ-
ჭად უნდა ჩაეარა. სულის ტანჯვამ ჭკუას მაინც რამე
შემეტოს, მაგრამ ეს არ იყო კატორგა დოსტოვესკისა,
არც დოროშევიჩისა. აქ ერთად არ მოეყარათ თავი უზარ-
მაზარ რუსეთის ყველა ბოტოტის ჩამდენს, იმათის წარ-
სულით, მტკიცე, ჭირსა და ვარამში გამოვლილ და გა-
მოჭედდელ გულითა და ხასიათით; აქ არ უნდა ყოფი-
ლიყვნენ თავზე ხელ-აღებულნი, რომელთაც არაფერი
ალარ დარჩენიათ ამ ქვეყნად და სიბოროტეს ბო-
როტებას ადვილად უმატებენ. ერთის სიტყვით, აქ არ
იყვნენ ის «ტიპები», რომლებიც ღირსნი არიან დაკვირ-
ვებისა და შესწავლისა. აქ თავი მოეყარათ, მომეტებულ
ნაწილად, სოფლის გლეხის ბიჭებს, პირდაპირ გუთნიდან
წამოყვანილებს, 21—27 წლამდე, რომლებიც არც ხა-
სიათით, არც ჭკუით, არც ინსტინქტებით ერთი-ერთმა-

ნეთიდან არ განირჩეოდნენ და ყველა იმხს ფიქრში იყო, თავისი სასჯელი როგორმე მშვიდობითა. გაეთავებინა და ისევ გუთანს დაბრუნებოდა. ყველა ერთი ერთმანეთსა ჰგვანდა, ყველა ყმაწვილი, უწვერ-ულვაშო, სულელურის გამომეტყველებისა იყო, დაჩაგრული და პირით გარყენილი.

ფიქრი მიწყდებოდა, რადგანაც ამაყის სიარულითა და ხმლის ჩხარი-ჩხურით ხან ერთი, ხან მეორე უნტერ-აფიცერი გამოვიდოდა ხოლმე და მე ყოველ წამს მზად უნდა ვყოფილიყავ, ყველასთვის სამხედრო სალამი მიმეცა. ზოგი ამაყად მიპასუხებდა, ზოგი ვერც კი მამჩნევდა, ზოგიც ახლოს გამივლიდა და მრისხანე სახით მკითხავდა ხოლმე:

— რას აკეთებ აქ?

— არაფერს.

— მაშ რას ატუზულხარ?

ან კიდევ მეკითხებოდნენ:

— რომელი როტისა ხარ?

— მეოთხე როტისა.

— ახალი ხარ?

— ახალი.

— „ტუროკი“ ხარ?

— დიახ, ქართველი ვარ.

— უუ, შე...

მე მივხვდი, გამოწყვდევულები რად ერიდებოდნენ ამ ბაღს და რად ეტანებოდნენ მყრალ, ჰაერ-შეხუთულს ოთახებს. მივხვდი და ვიგრძენ, რომ ბევრად სჯობიან მყრალი ჰაერი წმინდა ჰაერს, როდესაც პირველით იწამლება სხეული, მეორეთი კი—სული ადამიანისა.

თავ-ჩაღრნული, გულ-ჩაწყვეტილი, გავეშურე ისევ

ოთახისკენ. ეს ბალი, ასე თუ ისე, დამამშვიდებელ წუთებს მიქადა. ვფიქრობდი, თავისუფალ დროს აქ შემეტარებინა თავი, დავრჩენილიყავ მარტო, დისციპლინას, გონება-განუვითარებელს ამხანაგებს მოშორებული, ცოტა ხნით მაინც მიმეცა თავი ტკბილ გრძობებასათვის. მაგრამ იმედი მიცრუვდებოდა, ეს ერთად-ერთი ნუგეში მეკარგებოდა და დავკარგე კიდევ. შემდეგში ჩემს მდგომარეობას, ცოტა არ იყოს, შევეჩვიე. შევეჩვიე უნტერ-აფიცრებსაც, მაგრამ მთელი წელიწად-ნახევრის განმავლობაში საოცნებოდ ამ ბაღში ერთხელაც აღარ გავსულვარ.

ჯერ ისევ სინათლე იყო, რომ დაგვევალეს და ერთად-ერთი კარები გარედან გადმოგვიკეტეს. ჩვენთან ერთად დაკეტეს ორი უნტერ-აფიცერიც. მათი მოვალეობა იყო, ღამე ჩვენზე თვალ-ყური დაეჭირათ და, თუ ვინიცობაა, რაზე სახიფათოს შეამჩნევდნენ, ზარის ჩამოკვრით, რომლის მავთულიც სადარაჯო სახლამდე იყო გაბმული, დარაჯებისთვის უნდა შეეტყობინებინათ.

ყველას სახეზე კმაყოფილება ეტყობოდა, რადგან უფროსები აღარ ჰყავდნენ, თავისუფლად შეეძლოთ ამოსუნთქვა. უნტერ-აფიცრები, თუ ოთახებში რამე უწყესობა არ მოხდებოდა, დანიშნულ ოთახში ისხდნენ და კარში არ გამოდიოდნენ. ყველას შეეძლო თავისუფლად ლაპარაკი, წამოწოლა და ერთი ერმანეთში მისვლა-მოსვლა. ჩამოიდეს ძირს ქვეშაგები, გაიშალეს და, ვისაც ჯერ დაწოლა არ უნდოდა, ან ამხანაგთან სამუსაიფოდ მიდიოდა, ან არა და დაფიქრებული ერთი კუთხიდან მეორე კუთხეში მიდი-მოდიოდა.

მომეტებული ნაწილი კი გრძელ, ბნელ დერეფან-

ში ირეოდა. შუა ადგილს ჰაერის გასაწმენდად ფეჩი ენთო. ამ ფეჩთან ირეოდა ხალხი, ილანძლებოდა, იგინებოდა და ერთმანეთს ხელსა ჰკრავდა.

— მომშორდი, მე შენ გეუბნები!

— ჩემი რიგია...

— მე უფრო ადრე მოვედი.

— წავალ „დეჟურნთან“, დაგაბეზლებ.

— მომშორდი, შე...

— მაგ ჩაინიკს ზედ თავზე დაგანტვრევ.

— რაო? მე შენ...

ფეჩის გვერდზე, კედელთან ჩამწკრივებული იყო ჟესტის რამდენიმე „ჩაინიკი“. მალალი, მოკლე ტუჩით, ჟანგით გაწითლებული. ამ ჩაინიკებში ადულებდნენ წყალს და სვამდნენ ჩაის.

ფეჩი იყო გახურებული ანტრაციტით. სიმხურვალე დიდი ჰქონდა და ჩაინიკებში წყალი მალე რულდებოდა. შიგ შედიოდა მხოლოდ ერთი ჩაინიკი, დანარჩენნი რიგს ელოდნენ. აი, ამისთვის იყო ჩხუბი და კამათი, ვისი რიგი იყო და ვინ ადრე ადულებდა თავის ჩაინიკს.

— ადულდა, ადულდა, გამოილე!..

— შედე, შედე ჩქარა!..

— ფთუუ! რამდენი ჩაინიკია, როდის უნდა ადულდეს!

ჭუჭყიანის ჩვრით წვდებოდნენ ადულებულ ჩაინიკს, ხელს იწვავდნენ, იფუფქავდნენ და სიხარულით მიარბევინებდნენ.

ყველა არ ბედნიერდებოდა ჩაის სმით. ათ კაცში ერთს თუ ჰქონდა შეძლება და უნარი ჩაი-შაქრის შოვნისა. დანარჩენნი შურით შესცქეროდნენ ამ ბედნიერებს,

რომლებიც პაცარა კენიტი შაქარით ხარბად სვამდნენ რამდენსამე ჭიქა აღუღებულს წყალს (ხანდახან აუღულ-ლარსაც), ვინ იცის, ჩაით თუ ჟანგით შეწითლებულს.

პატარა ხანს უკანს ჩაის სმა გათავდა, ხმაურობა მიწყდა და მომეტებულმა ნაწილმა ძილს თავი მისცა. მეც ლოგინი გავიშალე და მივწექ, მაგრამ ძილი ჯერ არ შემეძლო, რადგან, ჯერ ერთი, შეუჩვეველ ლოგინ-ში ვიწექ, მეორეც ისა, რომ, რაც იმ დღეს მღვლვარე-ბა და სულის კვეთება გამოვიარე, ლოდევით გულზე მაწვა. წინ მიდგა ორი საკითხი, მეჭირა სასწორი და ვწონავდი. ერთ მხარეს—თავმოყვარეობა, დამცირება, პირადობის გასრესა მეორე მხარეს—მოთმინება და მშვიდობით სამშობლოში დაბრუნება. არ ვიცოდი, მომავალი რას მიქადდა. ეს კი ვიცოდი, რომელ გზასაც დავადგებოდი, იმ გზაზე ვივლიდი და ბოლოსაც მივალწევდი. ამ მდგომარეობაშია ის ადამიანი, რომელსაც ტალახსა და წვიმაში კარში გასვლა უხდება. უნდა გაიაროს რამდენიმე ქუჩა, ქუჩაში ტალახია. ჩექმა-კალოში უბრჭყვინავს, სუფთა ტანისამოსი აცვია. არ უნდა ტალახში ამოისვაროს და ნაზად, ფეხ-აკრეფით ადგილს არჩევს. მაგრამ, აი, ჩაჰკრა ფეხი ტალახში, კალოში გაესვარა, ჩაჰკრა მეორეც, ჩექმასაც, შალვარსაც ტალახი მოედო, თავი გაიქნია, წელში გასწორდა. ძირს აღარ იხედება, თამამად მიდის თავის საქმეზე.

მინდოდა მეც ფეხ-აკრეფით სიარული, რომ ტალახი არ მომცხებოდა. მაგრამ ვიცოდი, შეუძლებელი იყო, და ეს მაფიქრებდა. მაგონდებოდა დედის გამოთხზვება, ცრემლები, ვედრება, დარიგება. მაგონდებოდა მიცემული სიტყვა, მაგრამ უნტერ-აფიცრის დღევანდელ

საქციელით გაბორბლებული ჯერ სწორე აზრს ვერ დავ-
დგომოდი.

ყველაზე უფრო გულს მიღრნიდა ის ფიქრი, რომ
ვილამაც რაღათაც გადაწყვიტა ჩემი გატეხა, დამორჩი-
ლება, ჩემის საქციელის შენანიება და, აი, უნდა გავტყდე,
დავმორჩილდე, ვიგრძნო მისი ძალა და ამ ძალის ქვეშ
ვიხობიარო.

პირველად იმ ღამეს ვიგრძენ, რა კარგია და თანაც
რა მწარეა ცრემლი, შედეგი უძლურებისა და სასოწარ-
კვეთილებისა!

III

დღე დღეს მისდევდა. ჩვენი ცხოვრება ერთფერო-
ვანი იყო. ჩვეულებრივ დღეს არდევდა მხოლოდ ორ-
კვირაში ერთხელ მოსული „ეტაპი“ და ორკვირაშივე
ერთხელ ვადაგათავებულნი და განთავისუფლებულნი გა-
მომწყვდეულნი, რომლებიც თავიანთ ტანისამოსში გა-
მოწყობილნი, წელში გაშლილნი და მაღლა თავ-აღე-
ბულნი კოხტად და მხიარულად ეთხოვებოდნენ მიტო-
ვებულ ამხანაგებს. ორ-კვირაში ერთხელ, ორშაბათო-
ბით, ვიცოდით „ეტაპი“ უნდა მოსულიყო და ყველა
გულის ძგერით მოველოდით, როდის გაიღებოდა კარე-
ბი და შემოიყვანდნენ ახლად-მოხულებს. ზოგი მოელო-
და თავის მიწა-წყლის შვილს, ზოგი თანამოსამსახურეს,
ზოგიც ნაცნობს. მაგრამ ყველაზე უფრო ის გვიხაროდა,
რომ ჩვენ ვხედავდით ჩვენზე უბედურებს. ჩვენ, ასე თუ
ისე, შეჩვეულნი ვიყავით, ჩვენი გამოწყვდევის დრო მი-
დიოდა, ახლად მოხულებს კი უნდა გამოველოთ ყველა
ის მწარე წამები, რომლებიც ჩვენ გამოვიარეთ, და გა-
მომწყვდევის დრო იმ დღიდან უნდა დაეთვალიათ. სამა-

გიეროდ გულს გვიკლავდა და გვალონებდა ვადა-გასულლებისა და განთავისუფლებულების შინ წასვლა. შევნატროდით, გვშურდა, გული გვიკვდებოდა და წყლულს იმითი ვიქარვებდით, რომ გამოვიანგარიშებდით ხოლმე, რამდენის ხნის შემდეგ ვიქნებოდით იმათ მდგომარეობაში და როდის ვიგრძნობდით იმ სიხარულს, რა სიხარულსაც ისინი მაშინ გრძნობდნენ. ბოლოს ამასაც შევეჩვიეთ. ეს „ორი კვირები“ იმდენი გამოვიარეთ და ისე ხშირი იყო, რომ ესეც ჩვეულებრივ მოვლენად გარდაიქცა და გულს ისე აღარ გვიტოკებდა. დანარჩენი დრო კი თავის რიგზე მიდიოდა.

7 საათიდან, სანამ აფიცრები მოვიდოდნენ, ფელთფებელი და უნტერ-აფიცერი კარში გამოგვიყვანდნენ ხოლმე, გაგვამწკრივებდნენ და დაგვთვლიდნენ. შემდეგ დაიწყებოდა როტის დანაწილება.

— ხელოსნებო წინ! — დაიძახებდა ფელთფებელი.

როტის წყებებიდან გამოვიდნენ და ჯგუფ-ჯგუფად დადგებოდნენ მეჩქმეები, ღურგლები, მჭედლები, კალატოზები, სარეცხის მრეცხველები, მეპურეები, მზარეულები და სხვანი. ფელთფებელი მივიდოდა ერთს ჯგუფთან დასთვლიდა და დაიძახებდა:

— რომელი უნტერ-აფიცერია დანიშნული? წაიყვანე.

გადავიდოდა მეორეზე, მესამეზე და ამნაირად ყველა ხელოსანს თავის ადგილისკენ გაისტუმრებდა. შემდეგ პატარა ქალაღის ნაჭერში ჩაიხედავდა და თავს მალლა აიღებდა.

— ხუთი კაცი სამუშაოდ, აგურის სახელოდ.

უნტერ-აფიცრები მისცვივდებოდნენ როტას, ასახელებდნენ დანიშნულებს და გაჰყავდათ ცალკე.

— წყლის საზიდად ოთხი კაცი!

— ორმოების ამოსაწმენდათ ორი კაცი!

— ანტრაციტის საზიდლად ათი კაცი! — კითხულობდა ფელთფებელი და უნტერ-აფიცრებიც ნიშნავდნენ.

როტის მწერალი იღვა და სწერდა, რამდენი კაცი სად მიდიოდა. შემდეგ იმას უნდა შეედგინა ქალაქი: რამდენი ხელოსანია, რამდენი ავადმყოფი, რამდენია სამუშაოდ გაგზავნილი და რამდენი სწავლაზე. ამ ქალაქს მიაართმევდნენ როტის უფროსს, როდესაც მოვიდოდა.

— დანარჩენი სწავლაზე! ზოფების გამოსატანად წაიყვანეთ! — ბძანებდა ფელთფებელი და ჩვენ „უკანა კარცრებისაკენ“ მივყავდით. 4 საათამდის თოფებით ვვარჯიშობდით. 11 საათამდე გვქონდა სიტყვიერი სამხედრო წესების და კანონების სწავლა. 11 საათზე ვსადილობდით, რის შემდეგ ორი საათი დასვენება გვქონდა. 2 საათიდან 4 საათამდე წერა-კითხვას ვვასწავლიდნენ. 4—6-მდე ისევ სიტყვიერი სწავლა, შემდეგ ვახშამი, „პრვერკა“ და კარებების ჩაკეტვა. კვირა-უქმე დღეს დილა-სალამოს ლოცვა და მღვდლის ქადაგება. ასე მიდიოდნენ დღეები, თუ რაიმე განსაკუთრებული შემთხვევა არ დაარღვევდა ამ ჩვენ ერთგვარ ცხოვრებას.

ყველა კუნჭულში, ყველა საქმეში სუფევდა წესრიგი და სასტიკი დისციპლინა. რაში იხატებოდა ეს დისციპლინა? ყველა ბრძანება აფიცრისა თუ უნტერ-აფიცრისა დაუყოვნებლივ, ხალისით და უსიტყვოდ უნდა

შეგვესრულებინა, სიტყვა არ უნდა შეგვებრუნებინა, სჯარაიმე საგანზე, რამე აზრის გამოთქმა არ შეგვეძლო, პაპიროსის მოწვევა, ფულის ქონა, უსაქმურად ჩვენი ოთახიდგან ფეხის გადადგმა აკრძალული იყო. ამას გარდა სამსახური კარგად უნდა შეგვესრულებინა, ტანისამოსი დახეული არ უნდა გვეცმოდა და ყოველ უნტერ-აფიცურისთვის სამხედრო სალამი უნდა მიგვეცა. ერთ და იმავე ალაგას უნტერ-აფიცურს ასჯერ რომ გამოველო, ასჯერვე უნდა წამომდგარიყავით, თუ ქუდი თავზე გვეხურა, ქუდზე ხელი უნდა მიგვედო და, თუ უქუდოდ ვიყავით, უნდა გამოვქიმულიყავით და, სანამ არ გაივლიდა, თვალებში უნდა გვეცქირა. ას ნაბიჯზე ჩვენგან თუ უნტერ-აფიცური მოდიოდა, ზურგ-შემოქცეული იყო თუ არც-კი გვიყურებდა, ჩვენ მაინც ჩვენი მოვალეობა უნდა შეგვესრულებინა. უნტერ-აფიცური კი ორმოცდაათამდე იყო და ჰუდამ ბატალიონში დაფუსფუსებდნენ. პირველის შეხედვით ყველა ამის შესრულება, ამნაირად მოქცევა ძნელად არ გეჩვენებოდათ, მიგრამ ყოველ წამს, ყოველ წუთს ამ გაფაციცებულ მდგომარეობაში ყოფნა, გაფრთხილება, რომ არა შეგცდეს-რა, არ მიიღო უშვერი ლანძღვა, დასჯა, ცემა, როზგი, — ეს შიში, ეს გაფაციცება დღეს, ხვალ, ზეგ იქაურობას ჯოჯოხეთად ჰხდებოდა, მით უმეტეს, რომ არც პროტესტის გამოცხადება, არც ჩივილი ჩვენ არ შეგვეძლო და ყველაფერი უნდა აგვეტანა თავდახრით და პირუტყვულად.

ვისაც მეტი თავ-მოყვარეობა ჰქონდა და მასთან მეტი შიშიც, ის შეურაცხყოფობას, დასჯას ასე თუ ისე გაურბოდა. ვინც ცოტა დაუდევარი და დასჯას შეჩვეული იყო, ის ისჯებოდა ხშირად ცემით, კარცერითა და

როზგით. უზრუნველ-ყოფილი კი არავინ იყო. ყველა გამოუთქმელის შიშით მოელოდა როზგს და ვერავინ ვერ იტყოდა, რომ მას როზგი ასცდებოდა. დღეს რა მოჰქონდა, ღამეს რა, — კაცმა არ იცოდა. ზოგიერთი აზნაურთაგანი და მათთან მეც, რომლებსაც კანონი უპირატესობას გვაძლევდა და სრულის დასჯისაგან გვანთავისუფლებდა, ჩვენც კი სრულიად დამშვიდებულნი არ ვიყავით, რადგან ბატალიონის კანონით ვადის გათავებამდე საჩივარი არავისზე შეგვეძლო. დაგვეკრავენ როზგს და წადი მერე და ორი წლის შემდეგ უჩივლე. იქნება, ვისაც უჩივლებ, ის მაშინ სამსახურშიაც აღარ იყოს.

ყველაზე საფრთხილო თუთუნის წვეა იყო. სდევნიდნენ, სჯიდნენ, ბევრჯელ როზგსაც სცემდნენ, მაგრამ ბატალიონში თუთუნის წვეა მაინც ძალიან გახშირებული იყო. ვინც კი სახლში, ან იქ, სადაც წინად მსახურობდა, არ სწევდა, ისიც კი ეჩვეოდა აქ თუთუნის წვეას. იმ ადგილიდან, რომელიც მე წინად მოვიხსენიე, სადაც მომეტებულად თუთუნის მწვევლები იყრიდნენ თავს, ხშირად გამოჰყავდათ პაპიროსის ღომწვევი და პირდაპირ უკანა კარცერებისკენ როზგის დასართყმელად მიჰყავდათ. მაგრამ გადარჩენილნი მაინც სწევდნენ, იმ დროსაც-კი, როდესაც დასჯილის პირუტყუოი ბლავილი კარგად ესმოდათ.

თანდათან ვეჩვეოდი ამ წეს-წყობილებას. როგორც ახალ მოსულს, სამუშაოს არ მაკლებდნენ, რაც მჭიმე და ჭუჭყიანი საქმე იყო, მე არ ამკდებოდა ხოლმე. პირველად ვშინჯე ჩემი უფლებების დაცვა. მაგრამ არა გამოვიდა-რა. ჩემის მისვლის მეორე თუ მესამე დღეს შემომესმა ყვირილი:

— გამოდით ეზოს დასაგველად, ეზოს დასაგველად ჩქარა!

— გამოდით, გამოდით!—მისცა მას ხმა მეორემ, მესამემ.

პატარა ხანს უკან ერთი უნტერ-აფიცერი გიჟივით შემოვარდა და დაიყვირა:

— რატომ არ გამოდიხართ ეზოს დასაგველად?!

ყველანი ზეზე წამოვცვინდით და უნტერ-აფიცერს შევატყერდით.

— ბატონო უნტერ-აფიცერო, ჩვენთაგანი არავინ არ დაუნიშნავთ—მოკრძალებით უპასუხა ვილაცამ.

— როგორ თუ არ დაუნიშნავთ? რატომ არ დაუნიშნავთ? წამოდით ამ საათში ვინმე! აი, ისინი ვინ არიან? — მოგვათითა მე და ჩემ ამხანაგ სომეხს.

— ახლები არიან!

— ეგენი წამოვიდნენ, აბა, ჩქარა, მარშ! — სტკვა უნტერ-აფიცერმა და მარდად გატრიალდა.

ჩვენ არ ვიცოდით, რას თხოულობდნენ ჩვენგან, და ერთმანეთს შევსტყეროდით.

— ეზო უნდა დაგაოთ—ავეიხსნა ვილაცამ—წადით ახლავე, თორემ, თუ ერთი კიდევ დაბრუნდა... აი, ეზოში გადით და იქ გიჩვენებენ.

ჩვენ ავღეჩით და გავედით. ეზოში უშვერის ლანძღვით და გინებით ის უნტერ-აფიცერი უყრიდა თავს ეზოს-დამგველებს. დედის ორიოდე გინება ჩვენც გვერგო და ჯგუფს შევეუერთდით.

პატარა ხანს უკან ჩვენ გვეჭირა ცოცხები და ეზოს ვგვიდით. მე ვიცოდი, რომ სამხედრო სამსახურში თავად-აზნაურებს არ ამუშავებენ; იმ ნაწილში, სადაც მე

ვმსახურობდი, ხელს არაფერს არ ვკიდებდი, მხოლოდ სამსახურს, როგორც სხვებისგან, ისე ჩემგანაც ითხოვდნენ. ჩემს ახლოს იდგა უნტერ-აფიცური და თვალს ადევნებდა მთელს ეზოს. მოწიწებით მივედი მასთან, „ჩესტი“ გავუკეთე და მოკრძალებული ვკითხე:

— ბატონო უნტერ-აფიცერო, მაპატიეთ, თუ უკანონო კითხვას გაძლევთ, მაგრამ გთხოვთ, ეს მითხრათ: აქ თავად-ხზნაურობასაც ამუშავებენ, როგორც სხვებს თუ არა?

— შენ აზნაური ხარ?

— დიახ.

— გასწი, ეგ დაგავე, თორემ მე შენ გაგააზნაურებ!
— დაბალის, ზიზლის კილოთი მიპასუხა უნტერ-აფიცერმა.

მე გავტრიალდი და ეზოს დაგვა სხვებთან ერთად დავასრულე.

აზრები მერეოდა, ფეხ-ქვეშ ნიადაგი მეცლებოდა, ყმაწვილი ვიყავ და სისხლი მიდუღდა. ვგრძნობდი, რომ ჩემ მოთმინებას და ძალას სამზღვარი ჰქონდა. ვინ იცის, საქმე როგორ წამივიდოდა, ერთ გარემოებას რომ არ გავემხნეებინე და წყალ-წაღებულებით ხავს არ მოვჭიდებოდი.

ბატალიონის წესით, ვისაც სახლში წერილის გაგზავნა უნდოდა, უნდა დაეწერა და დაუბეჭდავი ფელთფებლისთვის გადაეცა, ფელთფებელი როტის უფროსს გადასცემდა, ის წაიკითხავდა, დაბეჭდავდა და ფოსტაში გაგზავნიდა. ვისაც აგრეთვე სახლიდან წერილი მოუვიდოდა, როტის უფროსი წაიკითხავდა და შემდეგ დანიშნულებისამებრ გადასცემდა. მეც, რასაკვირველია, ამ წესს უნდა დავმორჩილებულიყავ. დავსწერე წერილი და გა-

დავეცი ფელთფებელს. მეორე დღეს, როდესაც სკოლაში ვისხედით და „როდნოე სლოვოს“ ვსწავლობდით, (თუმცა მე „როდნოე სლოვოზე“ მეტი ვიცოდი, მაინც ეს წიგნი წინ უნდა მდებოდა და ან შიგ მეცქირნა, ან ხმა-მალლა მეკითხნა), უცბად როტის უფროსმა, რომელიც ცალკე მაგიდასთან ჩვენზე ცოტა მოშორებით იჯდა, ჩემი გვარი დაიძახა, მე წამოვარდი და მივედი.

— თქვენი გვარი რა არის? — ალერსიანის კილოთი და „თქვენობით“ მკითხა იმან.

მე ვუთხარი.

— რამდენი ხნით მოხვედით?

— წელიწად-ნახევრით.

— რაზედ?

ვუთხარი რაზედაც.

— გმ... — სთქვა ცოტა ჩაფიქრების შემდეგ უფროსმა — ერთი ეს მითხარით — ღიმილით შემომხედა იმან — ეს წერილი თქვენ დასწერეთ? — და მაჩვენა ჩემი წერილი.

— Письмо это дѣлаетъ Вамъ честь! — მითხრა იმან — მაგრამ როგორ არა გრცხვენიათ, რომ ასე სულთ დაცემულხართ, ამ წერილის წაკითხვით მშობლებს ხომ გული გაუსქდათ? ამ ნაირად სასოწარკვეთილებას თავის მიცემა თქვენ არ შეგფერით, თქვენ, ამ წერილის დამწერმა, უნდა კარგად იცოდეთ, რომ თქვენ თავმოყვარეობას ამცირებს, ლახავს, ფეხ-ქვეშ სთელავს ძალა და სხვა არაფერი. ყმაწვილი კაცი ხართ, წელიწად-ნახევარი რა დიდი ვადაა, რომ, თუნდაც ცეცხლში ჩაგაგდონ, თქვენ ვერ გაუძლოთ. ვადა რომ დიდი გქონდეთ ან მოხუცებული იყვეთ და დაბრუნების იმედი დაჰქარ

გოთ, კიდევ ჰო, მაგრამ თქვენ... არა, ეგ სულის-სისუსტეა! ყმაწვილს, გონება-განვითარებულ ადამიანს ეგ არ შეშვენის, თორემ თქვენ იცით!..

მე შემრცხვა, გავწითლდი, თან ამ ალერსიანის კილოთი, ადამიანურ მოქცევით, „თქვენობით“ მოხსენიებით დავდნი, მოვიხიბლე და ვეცადე თავი მემართლებინა.

— მე ჰირობა მივეცი, თქვენო მაღალ-კეთილშობილებავ, რომ, რაც თავს გადამხდება, მშობლებს არაფერი დაფუძლო. თან იმასაც დავპირდი, რომ, რაც უნდა შემემთხვეს, რაც გინდ გამოვიარო, თავდავიწყებამდე არ შივალ და სახლში დავბრუნდები. ეს მგონი იმას ნიშნავს, რომ ყოველნაირ დამცირებას ავიტან, როგორც სულიძას ისე სხეულისას.

— რასაკვირველია, ეგრეც უნდა მოიქცეთ. როცა საქმეს არა ეშველება-რა, უნდა დამორჩილდეთ... ჩემგან შეღავათის იმედი ნუ გექნებათ. როცა საქმეს ჩაუკვირდებით .. მე მხოლოდ ის შემიძლიან, რომ ამ ცოტა ხანში როტის მწერლად დავნიშნოთ, მაშინ სამუშაოზე აღარ გავგზავნიან. ეს არის და ეს. საკითხი წიგნები თუ გინდათ, მე მოგიტანთ, მხოლოდ ფრთხილად - იყავით, უფროსმა არ გინახოთ.

— მაღლობას მოგახსენებთ, თქვენო მაღალ-კეთილშობილებავ!..

— ამას გარდა, თქვენის აქ ყოფნით თქვენ შეგიძლიათ სარგებლობაც მოუტანოთ—განაგრძობდა როტის უფროსი—აქ, აი, ამ სკოლაში, როგორც თქვენც იცით, მასწავლებლად არიან დანიშნულნი ისევ გამოწყვდულნი, რომლებმაც თითონაც არ იციან კარგად წერა-კითხვა, მით უმეტეს არ იციან, სხვებს როგორ გადასცენ.

თქვენ, თუ მოისურვებთ, მე დაგნიშნავთ ამ მასწავლებლების მასწავლებლად. თქვენ იმათ ასწავლეთ, როგორ უნდა ასწავლონ ხოლმე და ამით თქვენ დიდს მადლს იზამთ. გარდა ამისა, აქ ბევრი ქართველია, რომლებსაც ჩვენი არა ესმით-რა. არ, იმათ შეგიძლიანთ დაეხმაროთ, თქვენსავე ენასე ახსნილს და ჩაგონებულს უფრო შეისმენენ. ერთის სიტყვით თქვენ გექნებათ საქმე და, სარგებლობას რომ თავი დავანებოთ, გულის მაინც გადაიყოლიებთ. ეხლა წადით თქვენ საქმეზე!—იმავე ალერსიანის კილოთი მითხრა იმან.

მე მადლობა გადავუხადე, გამოვტრიალდი და ისევ ჩემ ალაგს დავჯექი.

— რაზედ გელაპარაკებოდა როტის უფროსი?—
მკითხა უნტერ-აფიცვრმა.

— არაფერზე. ისე... მოკლედ ვუბასუხე.

გულოზე რაღაცა მომეშვა, თითქო ცუდ სიზმრიდან გამოვფხიზლდი, თითქმის გავმხიარულდი კიდევ. ეს ციხე, ეს მაღალი ქვითკირის გალავანი, ეს სასტიკი უნტერ-აფიცვრები, ჩვენი ბოროტი ღმერთები, საზარლად აღარ მეჩვენენ. აქ ამ დისციპლინაში, ამ დისციპლინის ბრმად აღმასრულებლებში და ბოროტად მომხმარებლებში, უქკუო, უგულო უფროსებში არის ისეთი კაცი, ადამიანი, რომელიც მინიჭებულ უფლებას ავად არ გამოიყენებს და უფლებას შეუერთებს გულის, სამართალს და პატიოსნებას. ეს ჩემთვის მოულოდნელიც იყო და სასიხარულოც. „ჩემგან შეღავათს ნუ მოელოთო“. არ მინდოდა იმის შეღავათი, მე მინდოდა მხოლოდ კეთილი სიტყვა და ადამიანური მოქცევა. როგორც მე ის იმ წელიწად-ნახევარში გავიცანი, დარწმუნებული ვარ, რომ

რამე დამეშავებინა, არაფერს მაპატიებდა და ისე დამსჯიდა, როგორც სხვას. მაგრამ ეს ჩემდამი მოქცევა ბოლომდინ არ შეუცვლია, მაშინ როდესაც უდანაშაულოდ, დაუმსახურებლად ბევრჯელ მიმიღია სხვებისგან უშვერი ლანძღვა, დამცირება, მხოლოდ იმიტომ, რომ ისინი გვიყურებდნენ, როგორც ყოველნაირ უფლებებს ჩამორთმეულ ადამიანებს, როგორც არა-ადამიანებს. მძინარე, უდანაშაულო ძაღლს გაუვლის ზოგი ადამიანი და წაპკრავს ფეხს, რათა? მხოლოდ იმიტომ, რომ ის ძაღლია. მაგრამ რომელია იმათში ძაღლი?

IV

— ბატალიონის უფროსი? უუუ! ღმერთმა დაგიფაროს!

— ვერსად დაემალები!

— ღადის და „დასაჯეთ“, „დასაჯეთ“ — გაიძახის.

— თუ დაგიყვირა, ან „დასაჯეთო“ სთქვა, გირჩევნიან გაუჩუმდე, თორემ უარესი მოგელის!

მესმოდა აქა-იქა ლაპარაკი ბატალიონის უფროსზე და ეტყობოდა ყველა ცახცახებდა მის წინაშე. ბატალიონს უთუოდ დღეში სამჯერ დაივლიდა. დილით, შუადღისას და საღამოზე. არც ერთს კუნჯულს, არც ერთს ოთახს, არც ერთს სახელოსნოს არ დააგდებდა, რომ არ დაეგლო. ალაყაფის კარებში რომ შემოსდგამდა ფეხს, მთელმა ბატალიონმა იცოდა და ფეხზე იდგა. — უფროსი ბატალიონშია, დაღის — გავარდებოდა ხმა და ეს ხმა ყველა კუთხეს მოივლიდა.

მორიგი აფიცერი და ფელთფებელი ფეთდებოდნენ. საითაც მიუთითებდნენ, იქით მირბოდნენ და, საცა კი მიასწრებდნენ, გზაში, ოთახსა თუ სახელოსნოში, მოხ-

სენებით შეხვდებოდნენ. უფროსი მოხსენებას გულდასმით მოისმენდა და გაივლიდა. აფიცერი და ფელთფებელი უკან აედევნებოდნენ ხოლმე. არც ერთ შენობას, არც ერთ კუნჭულს არ დასტოვებდა, დადიოდა, ათვლიერებდა და შენიშვნებს აძლევდა ფელთფებელს, რადგან აფიცერი ბატალიონში მხოლოდ სადარაჯოდ იყო მოსული და შინაგანი საქმეები მას არ შეეხებოდა.

ეს შენიშვნები და ბძანებები იმდენი იყო და თანაც ისეთი წვრილმანი, რომ, როდესაც უფროსი ბატალიონიდან გავიდოდა, ფელთფებელს ყველა ერთად თავში აერეოდა და ერთსაც ვერ მოიგონებდა. მეტი ღონე არ იყო, მთელი ბატალიონი ხელ-მეორედ უნდა დაევლო და სხვებისათვის გამოეკითხნა: აქ რა შენიშვნა მოგცათ უფროსმა? აქ რა? აქ რა? ყველა შენიშვნებს გაუმეორებდნენ, უბის წიგნში ჩაიწერდა და იმავე დღეს, ან მეორედ დღეს, ვისაც ჯერ არს, მოახსენებდა.

— დასაჯეთ, აი, ის! — მიუთითებდა რომელსამე გამოწყვდეულზე და გაივლიდა.

რაზე? რა დააშავა ამ გამოწყვდეულმა? — არავინ არ იცოდა. არ იცოდა თვით გამოწყვდეულმაც.

— რაზე? — ეკითხებოდნენ მას.

— არ ვიცი!?

— რაზე? — ეკითხებოდნენ ერთი ერთმანეთს.

— არ ვიცი!?!

— ალბად, თვალეში არ უყურებდა?!

— სწორეთ თუ ვერ იდგა.

— ან ტანისამოსში რამე შეამჩნია.

მკითხაობდნენ, თავებს იტყებდნენ და როტის უფროსსაც ასე მოახსენებენ.

— უნდა დავსაჯოთ!—იტყოდა როტის უფროსი— ჩასვით კარცერში ხუთი დღით და დააწერეთ: „უყურადღებობისათვის“.

გამოწყვეულებმა მისი ხასიათი კარგად იცოდნენ და ამ „დასაჯეთ“-ისა ძალიან ეშინოდათ. წინდაწინ არავინ იცოდა, ამ ჯილდოს მიიღებდა თუ არა, და შიშით ყველას ენა ებმოდა. ხანდახან უბრალო კითხვაზედაც კი— გამოწყვეული პასუხს ვერ მიუგებდა, პირს დააღებდა, სიტყვას ვეღარ იტყოდა და თვალებს დაფეთებული ატრიალებდა.

— რას გაჩუმებულხარ? სტევი!

გამოწყვეული იდგა გაშეშებული,

— რა, ენა არა გაქვს? დასაჯეთ!—იტყოდა უფროსი და გაივლიდა.

ერთხელ ერთი გამოწყვეული, რომელიც ძალიან მორიდებული იყო და კარგ ყოფა-ქცევისად ითვლებოდა, გზაში შეხვდა უფროსს, გაჩერდა და სამხედრო სალაში მისცა.

— სად იყავი?—ჰკითხა უფროსმა.

გამოწყვეულს ენა დაება.

— სად იყავი?

ხმა ვერ ამოიღო.

— დასაჯეთ!—ბრძანა უფროსმა და გაიარა.

აქ კი გამოწყვეულმა ხმა ამოიღო და კიდევაც წააგო.

— თქვენო მაღალ-კეთილშობილებავ, მაპატიეთ!— დაედევნა ის უფროსს.

— სასტიკად დასაჯეთ!—მიუბრუნდა უფროსი ფელთფებელს.

— რისთვის? თქვენო კ-ბავ!

— ოცდაათი როზგი!—დაიქნია თავი უფროსმა.

— თქვენო კ-ბავ!

— ორმოცდაათი!

— რისთვის? მაპატიეთ!

— სამოცდაათი!!

— დამნაშავე ვარ, მაპატიეთ! აღარ ვიზამ!—ტირის ხმით ევედრებოდა ის.

— ასი!!! დღესვე დაჰკარით! სად არის როტის უფროსი? დაუძახეთ!

ნახევარ-საათის შემდეგ გადაწყვეტილება სისრულეში მოიყვანეს.

— არ იცოდით, რასაც მეტსა სთხოვდით, უფრო მოგიმატებდა?—ეუბნებოდნენ დასჯილს.

— რა ვიცოდით! საიდან უნდა მცოდნოდა?—უბასუხებდა საბრალო.

როტის უფროსებსაც ძალიან ეშინოდათ მისი. შორიდანვე რომ დაინახავდნენ, ისინიც ჩვენსავით ცახცახებდნენ და იბნეოდნენ, უფროსი არც იმათ ზოგავდა. ისინი უფროსს ფელთფებლებს უფრო ჰგვანდნენ, ვიდრე როტის უფროსებს, რომლებიც სრული ბატონები არიან თავის როტისა და როტის ავიცა და კარგიც მათ ეკითხებათ.

არ ეუბნებოდა და იმის „დასაჯეთ“ს ხანდახან უყურადღებოდაც სტრუვებდა ჩვენი როტის უფროსი. მასთან ლაპარაკის დროს ჩვენს როტის უფროსს ვერ შეამჩნევდით ვერც აჩქარებას, ვერც შიშს, ვერც ქვეშ-მძრომობას. ის ექვემდებარებოდა უფროსს და ასრულებდა თავის მოვალეობას, რამდენადაც ამას სამხედრო კანონი მოითხოვდა. ამიტომაც ბატალიონის უფროსს არ უყვარდა ის და;

რითიც კი შეეძლო, ცდილობდა ეგრძნობინებინა ეს მისთვის.

მახსოვს ერთი შემთხვევა.

დაპირებისამებრ როტის უფროსს მოჰქონდა ჩემთან წიგნები. სხვათა შორის, მომიტანა ორი სამოსწავლო ფრანგული წიგნი, რითიც მე შემიძლო ასე თუ ისე შემესწავლა ფრანგული ენა. გულ-მოდგინედ შევუდექი ფრანგული ენის სწავლას. მაშინ უკვე როტის მწერლად ვიყავ დანიშნული და თავისუფალი დრო ბევრი მქონდა. მაგრამ ვილაცას, არ ვიცო, მე თუ ჩემი როტის უფროსი, ბატალიონის უფროსთან დავებეზღებინეთ. ერთხელ როტის საწერ-მაგიდასთან ვიჯექი და რაღასაც ვსწერდი. უცებ კარები გაიღო და ბატალიონის უფროსი ფელთფებლის თანამხლებობით შემოვიდა, ჩქარის ნაბიჯით მომიახლოვდა და მაგიდას ჩხრეკა დაუწყო. ის წიგნები უჯრაში მქონდა შენახული და ზედ როტის წიგნები ეწყო. ბატალიონის უფროსმა გამოაძრო ეს წიგნები და მკაცრად მკითხა:

— ეს ვისი წიგნია?!

— ჩემია, თქვენო მაღალ:-ბავ!

— როტის უფროსს დამიძახეთ! — დაიძახა იმან და ისევ ჩხრეკას მიჰყო ხელი.

შემოვიდა როტის უფროსი.

— ეს რა წიგნები აქვს ამ გამოწყვედელს — მიუბრუნდა ის ჩემს უფროსს.

— ეს წიგნები მე მოვუტანე — მიუგო მან მოკლედ.

— თქვენ მოუტანეთ?! გმ... მერე თქვენ არ იცით, რომ გამოწყვედელს შეუძლიან მხოლოდ იმ წიგნების

კითხვა, რომელიც ბატალიონის კატალოგში არის მოხსენებული?

— ვიცი, მაგრამ ისიც ვიცი, რომ ეს ფრანგული სამოსწავლო წიგნებია. ისიც ვიცი, რომ ჯარის კაცს როტის უფროსის ხელის მოუწერლად წიგნის ქონება არ შეუძლია. ეს წიგნები კი მე თვითონ მოვუტანე.

ბატალიონის უფროსი ყურს არ უგდებდა, გადააქოთა იქაურობა, ველარაფერი ველარ იპოვნა და შეისვენა. მერე აიღო ხელში ფრანგული წიგნები და როტის უფროსს გაუწოდა.

— ეს წიგნები წაიღეთ უკან და ეს ბატონი დასაჯეთ!—ნიშნის მოგებით უთხრა იმან და კარებისკენ გაემგზავრა. კარებში შეჩერდა, მობრუნდა და დაუმატა:

— სასტიკად კი დასაჯეთ!

— უკმეხად ხომ არაფერი გიპასუხნიათ—რა მაგისტვის, სანამ მე შემოვიდოდი?—მკითხა როტის უფროსმა.

— არაფერი, თქვენო მალაღ.-ბავ.

— მაშ რათა სთქვა: დასაჯეთო?

— რა მოგახსენო...

გავიდა სამი დღე. როგორც ყოველთვის, ბატალიონის უფროსმა ჩამოგვიარა და, ჩემთან რომ გამოიარა, შეჩერდა და როტის უფროსს მიუბრუნდა:

— დასაჯეთ თუ არა ეს გამოწყვედელი?

— არა—უპასუხა დაბალის ხმით იმან.

— რატომ?

— იმიტომ რომ—მიუახლოვდა ის და უფრო დაბალის ხმით უთხრა—იმიტომ რომ მე თქვენ „რაპორტი“ მოგართვით, საცა ავხსენი, რომ წიგნები ჩემი მოტანილი

იყო და, თუ ვისმე ეკუთვნის სასჯელი, ისევ მე. ველი-
იმ „რაპორტის“ პასუხს.

— რა პასუხი გინდათ? მე ხომ გიბრძანეთ, რომ
დასაჯეთ-მეთქი!— იყვირა იმან და გავიდა.

გავიდა კიდევ ორი დღე. სწორედ ისევ ის სცენა
მოხდა.

— მე მაგ გამოწყვდევულს დამნაშავედ არა ვსთვლი.
და მე ვერ დავსჯი, დასაჯეთ თქვენ, როგორც გინდო-
დეთ— ბოლოს მოკლედ მოუჭრა ჩემმა უფროსმა.

— მე თქვენ გიბრძანებთ. გესმით თუ არა, გი-
ბრძანებთ, რომ დასაჯოთ და დასჯით კიდევ!— მრავალ-
მნიშვნელოვანად უთხრა იმან და გავიდა.

მე და ჩემი უფროსი მარტონი დავრჩით. მე მემი-
ნოდა, ჩემს უფროსს საქმე გლახად არ წასვლოდა, რა-
დგან უფროსის ბრძანების აუსრულებლობა სამხედრო
კანონით დიდი დანაშაულობაა, ამიტომ მივუახლოვდი
და ხვეწნით ვუთხარ:

— თქვენო მალალ.- ბავ, დამსაჯეთ, ეგ მე არც მე-
წყინება და არაფერს მიზამს, გთხოვთ დამსაჯოთ!

— ეგ თქვენი საქმე არ არის!— მკვახედ მიპასუხა
იმან და გავიდა.

შემდეგში როგორ მორიგდნენ ისინი, ახლაც არ
ვიცი, ეს კი ვიცი რომ, მე იმ საქმისათვის არ დავ-
სჯილვარ.

ჩვენი როტის უფროსისა ყველას ეშინოდა. უფრო
მეტად ეშინოდათ, ვიდრე სხვა აფიცრებისა. უნტერ-აფი-
ცრები ხომ მის წინაშე ცახცახებდნენ. ის იყო მკაცრი
უფროსი, ამას სამსახური მოითხოვდა, მაგრამ სამართლიან-
ობისთვის და გუმანიურ მოკიდებისათვის ის ყველას

უყვარდა. ყველამ იცოდა, რომ უდანაშაულოდ მასგან სასჯელს არავინ მიიღებდა. რანაირადაც უნდა დაეტუქსნა, დაესაჯა ვინმე, მასზე ცუდს არავინ არ იტყოდა. დასჯილი გრძნობდა თავის დანაშაულობას და სასჯელს ადვილად ურიგდებოდა.

ერთი ურია ვერაფრით მოაჭკვიანეს—ხან რას ჩაიდენდა, ხან რას. ბოლოს რაღაც სახელმწიფო ნივთი მოეპარა და ჩვენმა როტის უფროსმა ოცდაათი როზგი გადაუწყვიტა. ურია «უკანა კარცერისკენ» წაიყვანეს. ბევრს უნდოდა სეირის ნახვა, მაგრამ უფროსმა ოთახში შეაყვანინა და მარტო ფელთფებელი, როზგის დამრტყმელები და მედაფეები შეუშვა. შემდეგში ზოგიერთებმა სთქვეს, რომ უფროსმა უბრძანა მედაფეებს: ჩქარ-ჩქარა დაჰკარითო. ეს იმითი იხსნებოდა, რომ, ჩქარ-ჩქარა რომ დაუწყებდნენ ცემას, მედაფეები დარტყმას ძალას ვეღარ დაატანდნენ. ბოლოს, როცა თხუთმეტზე ავიდა, უფროსმა დაიყვირა: გაჩერდითო და ცემა შეაწყვეტინაო. მე იმ დროს, როგორც როტის მწერალს, ერთი ქალაღი ხელ-მოსაწერი მქონდა და, რადგან ვიცოდი, რომ ურიის დასჯის შემდეგ უფროსი როტაში აღარ დაბრუნდებოდა, ამიტომ ქალაღით და მელნით გზაში ვუდარაჯებდი. ის გამოჩნდა შენობის კუთხიდან გადაფითრებული და პირ-მოკუშული. ჩემი დანახვა და ხელ-მოსაწერი ქალაღი არ ესიამოვნა, მაგრამ აკანკალებულის ხელით მაინც მოაწერა და წავიდა. მე დარწმუნებული ვიყავ, ის ახლა სიამოვნებით დაარტყამდა იმ ურიას, თხუთმეტის მაგივრად ას როზგს, იმიტომ რომ იმან ის იძულებული გახადა როზგით დაესაჯა.

აი, ამ კაცის მადლიერი უნდა ვიყო, რომ დისციპლინარულ ბატალიონში ყოფნა შემიმსუბუქდა და არ მივყე იმ თავზე ხელ-ალებულების მაგალითს, რომლებიც, თუ სიხარულით არა, კმაყოფილებით მაინც მიდიოდნენ სახალინში. მე ვიყავი როტის მწერალი, მასწავლებლების მასწავლებელი, მე მებარა ქალაღი, მელანი, კალმები, უნტერ-აფიცრები მსაჭიროებდნენ, ზოგს თხოვნას ვუწერდი, ზოგს წერილებს, სახლებში გასაგზავნად, ზოგს სატრფოსთან, და ამით პატივი დამედო. არამც თუ აღარავინ მლანძღავდა, უკანასკნელ ხანებში, ერთს უნტერ-აფიცრის საყვედური რომ ვუთხარი და მოვაგონე, ერთხელ იმან როგორ შემომავინა, თვლები ცრემლით აევსო და მიუთხრა: ეჰ, ნულარ მოიგონებთ იმ დროს, მაშინ არ გიცნობდით!..

ამას გარდა, შეძლება მომეცა, ზოგიერთი ქართველი ხანდახან ცემატყევისაგან დამეხსნა. ერთი მეგრელი იყო, გვარად გამსონია, რომელმაც არც ერთი სიტყვა რუსული არ იცოდა და, ვერ იქნა, სამხედრო მინისტრის ღირსება და გვარი ვერ დაასწავლეს. სცემდნენ თავში, სახეში, მუშტით, წიხლით, მაგრამ უარესად ირეოდა. ჩემის თხოვნით, უნტერ-აფიცრმა მე მომანება და თავისუფალ დროს ვსცდილობდი ჯათარისეებ შემესწავლებინა. ძალიან უხაროდა საცოდავს, სიხარულით ფეხზე აღარ ძღვა და, საცა უნდა ყოფილიყო, ხან სიმღერით და ხან როგორც ჩქარა-გამოსათქმელს, იმეორებდა სამხედრო მინისტრის გრძელ ხარისხს და გვარს. უნტერ-აფიცრებიც მემადლიერებოდნენ, მაგრამ, დახე ბედის სიმუხთლეს, მინისტრი გამოცვალეს და მის მაგივრად სხვა და-

ნიშნეს. უნდა გენახათ გამსონიას გულის შეღონება და ჯავრი.

— რაღა ახლა! რაღა ახლა! — სასოწარკვეთილი გაიძახოდა გამსონია, — პატარა ადრე მაინც გამოეცვალათ!

თან მეცინებოდა, თან გულით ვამწვიდებდი საცოდავს,

საზოგადოდ, ქართველები სწავლაშიც და ყოფაქცევაშიც ძალიან მუყაითნი იყვნენ. სიტყვიერ სწავლაში თუ მოიხვედრებდა ვინმე მუშტს, რადგან რუსული არ იცოდა და მეტად უძნელდებოდა, თორემ ისე ძნელად თუ ვინმე გაილახებოდა. — რაც აქ ქართველებსა ჰგზავნიან, არ გვახსოვს, რომ ვისმე როზგი დაეკრასო — ამბობდნენ დიდი ხნის იქ მყოფნი. გასაკვირველიც არ არის: თავ-მოყვარე ადამიანი რას არ აიტანს, რას არ იზამს, რომ ეს სამარცხვინო და დამამცირებელი სასჯელი არ მიიყენოს. ყველა მათგანი გაფრთხილებული იყო და მუდამ თვალეზ-გაფაცვიცებული, რომ საიდანმე მოულოდნელად ეს სასჯელი თავზე არ დასტეხოდათ. უნტერ-აფიცრები მათ „ტუროკს“ უძახოდნენ, მაგრამ იმათ მეცადინეობას მაინც აფასებდნენ და, თუმცა სასტიკად უკრძალავდნენ ქართულ ლაპარაკს, მაინც ხანდახან ყურს აარიდებდნენ, თუ ორი-სამი ქართველი, კუნჭულში მიმსხდარნი, თავის ენით სტკებებოდნენ და თავიანთ სამშობლოს იგონებდნენ. მომეტებულად სევდას მეგრელები ეძლეოდნენ, დარდობდნენ და სუსტი აგებულებისანი-კი ქლექდებოდნენ და კვდებოდნენ, — ზოგი მაშინ, როდესაც ერთი თვე-ღა აკლდა, ზოგი ვადის გათავების შემდეგაც, რადგან ლოგინად ჩავარდნილი ვერ შესძლებდა სახლში დაბრუნებას, რომ ერთხელ კიდევ ენახა სამშობლო და მისი ჰაერით თავისუფლად ამოესუნთქა.

V.

— დღეს კარგი სერი იქნება, როზგს დაჰკრამენ იმათ...

— ვისა?

— აი, იმათ, თოფები რომ გადაჰყარეს!

— განა გამომძიებელს არ გადასცემენ საქმეს?

— რის გამამძიებელს? ბატალიონის უფროსმა თავის უფლებით ას-ასი როზგი გადაუწყვიტა! მიუხვდნენ ეშმაკობასა!

— ის სამი კიდევ ჰო, მაგრამ იმ სომეხს რაღას ერჩიან, ის ხომ არაფერს შუაშია?

— აბა, ეგა თქვი და, საწყალს სულ ტყუილად მოხვდება.

ასე ლაპარაკობდნენ ერთ კვირა დღეს, წირვის შემდეგ, გამოწყვდეულები. ერთი კვირის წინად, მეორე როტის სამს გამოწყვდეულს რუსს ერთად ერთმანეთში მოელაპარაკნათ და გადაეწყვიტათ, განზრახ ისეთი ბოროტ-მოქმედება ჩაედინათ, რის გულისთვისაც მათ ციმბირში გაგზავნიდნენ. გადასწყვიტეს, რომ იქ თავისუფლად იცხოვრებენ, ბატონი აღარავინ ეყოლებათ სამსახურს ასცდებიან და სხვა. ერთის სიტყვით, ციმბირში გადასახლება ამჯობინეს დისციპლინარულ-ბატალიონში ყოფნას და განზრახვა სისრულეშიაც მოიყვანეს. ბევრი ეფიქრათ, რა დანაშაულობა ჩაედინათ, რომ ან მეტი, ან ნაკლები არ მოსვლოდათ, და ბოლოს გარდაეწყვიტათ, სამსახურზე უარი გამოეცხადებინათ, რადგან სამსახურზე უარის თქმას, საზრგადოდ, სამხედრო სამსახურში დისციპლინარული ბატალიონი მოსდევს და აქ კი, ბატალიონში, მოსდევს ციმბირში გადასახლება.

ერთს დღეს, პირობისამებრ, დილით, როდესაც ჯერ აფიცრები არ მოსულაყვნენ, ეზოში თოფის ვარჯიშობაში ვიყავით. მეორე როტას, -სადაც ის შეთქმულები იყვნენ, ასწავლიდა მათი ფელითფებელი. უცბად ერთი მათგანი წყებიდან გამოვიდა, თოფი მოიქნია, შორს გადააგდო და ხმამაღლა დაიძახა:

— აღარ მინდა სამსახური!! რაც გინდა, ის მიყავით!

მას გამოჰყვა მეორე, მესამეც.

— არც ჩვენ გვინდა სამსახური!— მოისროლეს იმათაც თოფები და ამოუდგნენ გვერდში ამხანაგს.

ყველა გაოცდა და პირი გააღო. ჩვენ, გამოწყვდეულები, გაფთვითრდით და გულმა ძალზე ცემა დაგვიწყო. ფელთფებელი კი ერთ ალაგს იდგა, გულ-გრილად, ეშმაკურის ღიმილით შეჰყურებდა შეთქმულებს და ბოლოს მიუბრუნდა მთელ როტას.

— იქნებ, კიდევ ვისმე არ უნდოდეს სამსახური? ან დაილაღა! ან სახლში უნდა დაბრუნება! ან ცოლის ნახვა მოუნდა! გამოდით წინ! ნუ, გამოდით!— და თან გვერდზე თავს იქნევდა.

ამ დროს ერთმა სომეხმა, რომელმაც არც ქართული იცოდა, არც რუსული, წყებიდან ერთი ფეხი წინ წამოდგა და ისევ უკან უნდოდა დაეხია, რომ ფელთფე-ფებელმა მიატანა:

— გამოდი, გამოდი, ნუ გეშინიან! აი, ესეც მეოთხე. იქნებ, კიდევ არის, გამოდით!— ამ სიტყვებით მივიდა, ხელი მოჰკიდა, თოფი გამოართვა და იმათთან მიიყვანა.

სომეხს არაფერი ესმოდა და უაზროდ შეცქეროდა ფელთფებელს.

როზგი რომ დაჰკრეს, არც მაშინ იცოდა, რათა სცემდნენ.

ოთხივე დაატუსაღეს და უნდოდათ ეს საქმე გამომძიებლისათვის გადაეცათ, როგორც ყოველთვის ამ შემთხვევაში მომხდარა. მაგრამ, რაც სასჯელი ადამიანს გულით უნდა, ის სასჯელი სასჯელი არ არის. უფროსმა გაიგო, განზრახვას მიუხვდა და საქმე გამომძიებელს აღარ გადასცა, ოთხივეს ას-ასი როზგი გადაუწყვიტა და ეს სასჯელი სისრულეში დღეს უნდა მოეყვანათ.

მაშინ პირველად ვნახე როზგით დასჯა. თოფიანმა ჯარის კაცებმა გამოიყვანეს ოთხივე. ყველანი გადაფითრებულნი იყვნენ და ამღვრეული თვალები ძალზე გახილული ჰქონდათ. მოვიდა ორი მედაფე, ილიაში გრძელი, მოქნილი წკებლების პატარ-პატარა შეკრულ კონებით. თითო კონაში ოცი-ოცდაათი წკებლა იქნებოდა. რომ მალე არ დამტვრეულიყო, დაესველებინათ. მაღალ-მაღალი ჩასხმული და მხარ-ბეჭიანი მედაფეები ერთი ერთმანეთის პირდაპირ დადგნენ, კონები ძირს დააწყეს, თითო კონა ხელში აიღეს და ერთი სამჯერ ჰაერში გააქნ-გამოაქნიეს. გაისმა ჰაერის შხუილი, საზარელი იყო ეს შხუილი.

დამნაშავეების როტის უმფროსიც იქ იყო, მედაფეებს ელაპარაკებოდა და რალაცას ანიშნებდა. მედაფეები ამაყად თავს უქნევდნენ. ელოდნენ ექიმს. აგერ ექიმიც გამოჩნდა თავის გვერდული სიარულით. ის მივიდა, როტის უფროსს მიესალმა, შემდეგ მიიხედ-მოიხედა, მივიდა დამნაშავეებთან და სათითაოდ ყველას გული და მაჯა დაუსინჯა.

— გინდათ, სამას-სამასი! — ღიმილით მიუბრუნდა როტის უფროსს.

— აბა დაიწყეთ! — პასუხის მაგივრად, დაიძახა იმან. ორი უნტერ-აფიცერი საჩქაროდ მივიდნენ დამნაშავეებთან, ერთი მათგანი გამოიყვანეს, მაზარა მოხსნეს, მედაფეებ შუა მიწაზე გაშალეს და ტანისამოსის გასახსნელად მისცვინდნენ. დამნაშავემ ტანსაცმელი თვითონ გაიხსნა და მიწაზე გაწვა.

— აბა, მოდით აქ ორი კაცო! — მოგვიბრუნდა ერთი უნტერ-აფიცერი ჩვენ, რომლებიც ჯგუფად ერთად ვიდექით და თავები ჩაგვექინდრა. ყველა ჩვენთაგანს თავის თავი იმ გაწვენილ ადამიანის ადგილზე წარმოდგენილი გქონდა და ტანში ჟრუანტელი გვივლიდა. ორნი, რომლებიც წინ იდგნენ, დაიძრნენ და უნტერ-აფიცერს მიუახლოვდნენ. ერთი გაწოლილის ფეხებზე დასვეს, მეორე ზურგზედ, სადაც დამნაშავეს ორივე ხელები გადაჯვარედინებული ჰქონდა და ზედ ელაგა.

ამ დროს განმავლობაში დამნაშავეს ტანი თრთოდა და ირხეოდა. გვერდზე გამოგვირბინა დარაჯების უფროსმა-აფიცერმა. ის იყო დაბალი, ჩიკრიკა ყმაწვილი ბიჭი, მუდამ მოძრაობაში მყოფი და მხიარული. ჩქარის ნაბიჯით გამოგვიარა და მხიარულად მოგვაცახა:

— ენგრე გინდათ, აი, ახლა „თქვენს ძმას“ დაჰკრავენ როზგს, უყურეთ, რა გემრიელია!

და ჩქარისავე ნაბიჯით მიუახლოვდა სასამართლოს.

— დაიწყეთ! — გაისმა უმფროსის ხმა.

მედაფეებმა მარდად დასტაცეს ხელი კონას, ერთმანეთს შეჰხედეს და რალაცა ანიშნეს.

ერთმა მათგანმა დაიწყო. უხუილით გააქნია კონა

ჯერ მარჯვნივ, მერე მარცხნივ, ასწია მალლა და დაუშვა დამნაშავეს სხეულზე. ამან რომ გაათავა, ამ რიგზედვე დაუშვა მეორემ, შემდეგ ისევ პირველმა.

— ერთი ორი, სამი—სთვლიდა ხმა-მალლა ერთი უნტერ-აფიცერი.

წკებლებს შხუილი გაჰქონდა, მეორე, მესამე დაკვრაზე წვერები ენტვრეოდათ, მედაფეები მარდად ახლითა სცვლიდნენ. დამნაშავეს ნიკაბი მიწიში წაეყო, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, თავით ზედ დასწოლიყო და კრინტს არ იღებდა.

ტანი ჯერ შეწითლდა, შემდეგ გალურჯდა.

— ოცდა ერთი, ოცდა ორი...—სთვლიდა იმავე ხმით უნტერ-აფიცერი.

მედაფეებს შუბლსა და სახეზე ოფლი წურწურით ჩამოსდიოდათ, სახე შეწითლებოდათ, თვლებში რალაცა გაშმაგება ეტყობოდათ.

— ორმოცდა ხუთი, ორმოცდა-ექვსი, ორმოცდა-შვიდი...

მოლურჯო ზოლები სხეულზე ასივდა, აბურცდა და დასკდა. სისხლი თქრიალით მოდიოდა. წკებლების კონას რომ გაიქნ-გამოიქნევდნენ სისხლის წინწკლები ჰაერში იფანტებოდა. დამნაშავე კი ხმას არ იღებდა.

— გაჩერდი!—მოისმა ხმა უფროსისა. მედაფეები შეჩერდნენ.

უფროსმა რალაც წასჩურჩულა ექიმს, ექიმი მივიდა. გაწოლილთან და მაჯა გაუშინჯა.

— განაგრძეთ!—გაიქნია ხელი ექიმმა.

— დაიწყეთ!—დაიყვირა უფროსმა.

ხელ-ახლად გაისმა შხუილი.

— სამოცი, სამოცდა-ერთი, სამოცდა-ორი...

— ააააა! — ხარივით დაიბლავლა დამნაშავემ და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, შეინძრა, მაგრამ ზურგსა და ფეხზე მაგრად ასხდნენ.

— აააა! — ყოველ დაკვრაზე ბლაოდა ახლა დასჯილი.

— სამოცდა-თორმეტი, სამოცდა-ცამეტი, თოთხმეტი...

ყარაული აფიცერი შეინძრა, გიჟივით აქეთ-იქით მიიხედა და დაიძრა. ხელები თავში ეტაცნა, თვალებში უზომო შიში ეხატებოდა და ვილაცას ბურტყუნით ძალზე სწყევლიდა. იმან გვერდზე გამოგვირბინა და საყარაულო სახლისკენ გაიქცა. გავიქეც მეც, შიშით მოცული, ანგარიშ მიუცემლად.

— ააა! აა! აააა!

— ოთხმოცდა-სამი, ოთხმოცდა-ოთხი...

მესმოდა უკანიდან.

— ღმერთო, კიდევ რამდენია, კიდევ რამდენი — გიჟივით ვიმეიარებდი მე და გავრბოდი.

VI

უნტერ-აფიცრები ბატალიონისა, როგორც ზევიდაც ესთქვი, ჩვენი ბოროტი ღმერთები იყვნენ. იმათ ხელში იყო ჩვენი ავიც და კარგიც. აფიცრები ბატალიონში მხოლოდ სწავლის დროს მიდიოდნენ, ისიც თავისთვის ცალკე ოთახში დასხდებოდნენ ხოლმე და ან წიგნებს ჰკითხულობდნენ, ან ბოლთასა სცემდნენ. სწავლის გათავების შემდეგ თავ-თავის სახლებში მიდიოდნენ და დანარჩენი დრო ჩვენი უფროსები, ჩვენი ბატონები — უნტერ-აფიცრები იყვნენ.

მართალია, ისინიც, ჩვენსავით თითქმის დისციპლინის ქვეშ იყვნენ, ცო ჯაოდენის განსხვავებით და, რასაც იმათ სთხოვდნენ, ჩვენგან იმასვე ითხოვდნენ, მაგრამ მათი შკაცრი მოქცევის უმთავრესი მიზეზი სულ სხვა იყო. ისინი უბრალო, პირდაპირ კავებიდან აშვებული, რუსის გლახკაცები იყვნენ, სამსახურში ანა-ბანას და სამხედრო დისციპლინას შესწავლილი და უცბად იმ უფლებების მიმღები, რა უფლებებიც იმათ ჰქონდათ. უფლებები კი დიდი ჰქონდათ. მათ შეეძლოთ თავისი უფლებით გამოწყვდეული კარცერში სამი დღით ჩავსვათ და ამ გადაწყვეტილებას ვერც ბატალიონის უფროსი დაარღვევდა. ამას გარდა, იმათ შეეძლოთ თამამად ეცემნათ. გამოწყვდეული არც უჩვილებდა, რადგან ჩივილის ნება არ ჰქონდა და, თუ ვინმე გაჰბედავდა და უფროსზე იჩივლებდა, მის საჩივარს უყურადღებოდ სტოვებდნენ, რაც გინდა სამართლიანი ყოფილიყო იგი, და ისევ მომჩივარს დასაჯავდნენ ხოლმე. მაგრამ ყველაზე საშიში «მათი დოლოჟიტ» იყო. ეს დაბეზლება არც გამოიძიებოდა, არც ვისმე ეკითხოდა, პირდაპირ თავის შესაფერი სასჯელი დაედებოდა. — სულ ტყუილ-უბრალოდ დაიკარგები, თუ გაუწყრა ღმერთი და მოინდომა შენი ღალუბვა — დაიღუბები! — ამბობდნენ ხოლმე დამონებული გამოწყვდეულები.

ერთი უნტერ-აფიცერი, რომელიც მეზი იყო გამოწყვდეულებისათვის და მისი მოახლოვება და დალაპარაკება შიშის ზარსა სცემდა ყველას, რაღაცა დანაშაულობისათვის მისცეს სამართალში და გადაუწყვიტეს უნტერ-აფიცრობის ჩამორთმევა და ერთი წლით დისციპლინარულ ბატალიონში გამომწყდევა. იქაური უნტერ-აფიცერი ხდებოდა იქაურივე გამოწყვდეულად. ეს ღირს-

შესანიშნავი მოვლენა იყო და ამაზე ლაპარაკი გამო-
წყვდევლებში ორ თვეს არ შეწყვეტილა. ამ ამბავს ყვე-
ლა აღტაცებით მიეგება, ღმერთს მადლობას უხდის, ნიშნს უგებდა და მოუთმენლად მოელოდა, როდის შე-
მოაგდებდნენ ბატალიონში*). ბევრს ახსოვს მისგან ცემა,
გინება, დაბეზლება, ბევრს ჰქონდა მისგან გული ჩამკვდა-
რი და ზოგი ცემას უპირობდა, ზოგი მეფისტოფელოფით
ნიშნის მოგებას, ზოგი დაცინვას, ზოგიც დარცხვენას

ეს დღეც დადგა. ერთ „ეტაპის“ მოსვლის დროს,
ბატალიონში ხმა გავარდა, უნტერ-აფიცერი ზელენკოვი
მოიყვანესო. ყველა შემოთრდა!

— მართლა!? მართლა?! — გაიძახოდა ყველა, თით-
ქო არავის არ სჯეროდა სინამდვილე ამ შემთხვევისა და
ყველა ახლა დარწმუნდაო.

მთელი ბატალიონი კარში გამოეფინა და ელოდა
იმ წუთს, რა წუთსაც გაიღებოდა კარები და ეზოში
ახალიმოსულებს შემოიყვანდნენ. გაიღო კარები და ბოხ-
ჩებით ხელში „ახალი“, გამწყრივებულნი შემოიყვანეს.
ზელენკოვი წინ მოდიოდა, ქუდი თვალებზე ჩამოეთხატა
და თავი ძირს დაეხარა. ის იყო მოკუნტული; შეშინე-
ბული; ჯერ ბატალიონში არ შემოედგა ფეხი და გა-
მოწყვდევლის ელფერი უკვე მიეღო.

იმედ-გაცრუებულნი გამოწყვდევულნი დაიმაღლენ და
პატარა ხანს უკან სულაც გადაავიწყდათ ზელენკოვი.
ყველა მოელოდა რაღაცა არა-ჩვეულებრივს, ეს კი ის

(* სამხედრო ოლქის სასამართლო კავკავში იყო და ბატალიონ-
ში დანაშაულობის ჩამდენს იქ ასამართლებდნენ.

სურათი იყო, რომელსაც ორ-კვირაში ერთხელ ხედავდა და შესწავლილიც ჰქონდა.

ნახევარ-საათის შემდეგ, იმ ადგილს, სადაც გამოწყვდეულნი თავს იყრიდნენ და სწევდნენ, შემოვიდა ზელენკოვი, მოკუნტული, გაწითლებული და მოწიწებით მიუახლოვდა თუთუნის მწვეველ ჯგუფს.

— ღვთის გულისათვის, მამაწვევინეთ, ერთი შემასუნთქებინეთ!

ის ზელენკოვი, რომელიც მათ, როგორც ქორი წიწილებს, დაეცემოდა, თავ-ზარ დაცემულებს გაჰფანტავდა და ერთს ან ორს თავისი მძლავრი ხელებით უფროსთან წაახოხიალებდა, ახლა ეს ზელენკოვი ამათვე საწყლად ემუდარებოდა: ღვთის გულისათვის მამაწვევინეთო... ვიღამაც გამოიღო პირიდან პაპიროსი და მისცა. ზელენკოვმა მოწიწებით ჩამოართვა, მადლობა გადაუხადა, ორივე ხელით დაუწყო წვეა და თან შიშით აქეთ-იქით იხედებოდა, უნტერ-აფიცურმა არ მამასწროსო. არც მაშინ, არც შემდეგ არავის არც ერთი სიტყვა საყვედური მისთვის არ უთქვამს და არც არაფერი გამოუკითხავს. ის შეერია გამოწყვდეულებში და მალე ყველას მიავიწყდა, რომ ის ოდესღაც უნტერ-აფიცური იყო.

ვინ იცის, ყველა მათგანი გრძნობდა გულში, რომ ზელენკოვის ადგილას ისიც ისე მოიქცეოდა, და ეს ადამიანის სისუსტე შეუნდო, აპატია მას.

ისე კი გამოწყვდეულთა და უნტერ-აფიცურების შორის დიდი სიძულვილი იყო და ერთი ერთმანეთს, ვინც მოასწრებდა, არ ზოგავდა. უნტერ-აფიცურები უცქეროდნენ გამოწყვდეულებს ზიზლით და არაფერ საქმეში არ

ინდობდნენ. მოთმინებიდან გამოსული გამოწყვდებული ხანდახან მათ წინააღმდეგ იარაღსაც ხმარობდა...

ერთს სალამოს, ვახშმის წინად, როდესაც სიტყვიერი სწავლა გავათავეთ და ცოტა შესვენების შემდეგ ვახშმის ჭამას ვეპირებოდით, ბატალიონში გავრცელდა საზარელი ამბავი და ყველა კითხულობდა: მართლა? როდის? როგორ? რა ნაირად? ზოგი რას ამბობდა, ზოგი რას. ბატალიონი დელავდა, უნტერ-აფიცრებმა ხალხი ბინებზე გარეკ-გამორეკეს, მსწრაფლ მოახდინეს „პოვერკა“ და ბატალიონი დაკეტეს. ბოლოს, როგორც იყო მართალი გავიგეთ. მესამე როტის ფელდფებელი დიდს ქვაბში, რომელშიც ვახშმისთვის „ბორსჩი“ სდულდა, ჩაუგდიათ ვილაცეებს და შიგ მოუხარშავთ. მორიგი უნტერ-აფიცრები დადიოდნენ როტებში და ყველას უკრძალავდნენ ამაზე ლაპარაკს, მაგრამ აქა-იქ ფეხ-აკრეფით ჯგუფებად იკრიფებოდნენ და ჩურჩულით ამ საგანზე სჯიდნენ და ბაასობდნენ. ყველას უნდოდა დაწვრილებით შეეტყო ეს ამბავი.

ბოლოს ფეხის წვეროებზე შემოვარდა ერთი და ერთ ჯგუფს მიუახლოვდა.

— იცით, როგორ ყოფილა საქმე? — საიდუმლოდ დაიწყო იმან.

— როგორ? როგორ? — მიესცვინდით ჩვენ.

— ფანჯარაში უნტერ-აფიცერს ელაპარაკებოდნენ, მე უკან ვიდექი და ყველაფერი გავიგონე, — სვენებ-სვენებით, აღელვებული გვიამბობდა ის, — სამზარეულოში ლამფები არ აენტოთ და არც არავინ ყოფილა იქ. მესამე როტის ფელდფებელი შესულა, კოვში აუღია, ქვაბთან

მისულა და პირდაპირ ქვაბიდან ბორსჩის ჭამა დაუწყვია. ყველაფერი ეს ერთს გამომწყდევს და უნახავს...

— მერე? მერე? — მივაძახეთ ჩვენ ცნობის მოყვარეობით გატაცებულებმა.

— მერე... შესულან და უნახავთ, რომ მარტო ფეხები და უჩანს... ბორსჩი კი დღულდა... სტაცეს ხელი ამოიღეს, მაგრამ რაღა იქნებოდა, ტყავი პირზე სულ გადასლოდა.

— მერე არ იციან, ვინ ჩააგდო?

— არ იციან, „კაშევრები“ კი დაუმწყდევიათ.

— გაიგებენ! — სტკვა ერთმა — ჩვენივე „ძმა“ გასცემს, აი ნახავთ...

— მაშ დღეს ბორსჩი აღარ გვექნება? მოულოდნელად იკითხა ვილაცამ. ყველამ მოვიხედეთ. ის გადაწოლილიყო საწოლზე, ხელები თავქვეშ ამოედო, ხეხი ფეხზე გადაედო და მალღა იატაკს უყურებდა — ეჭვ, დავრჩით უვახშმოთ! — გულგრილად დაუმატა და ლოგინს შლა დაუწყო.

იმ ღამეს, ღამის სიჩუმეში, დიდხანს გაისმოდა ჩურჩული და უნტერ-აფიცრების ლანძღვა-გინება.

ბოროტ-მოქმედებები შემდეგ შიაც, ბევრი იყო.

ამას მოწმობდა კარცერები.

აი, უყურებთ, ერთს კარცერის კარებს გაკრული აქვს პატარა ქალღლი. ზედ სწერია გვარი და სახელი, რისთვისა ზის, როდის ჩასვეს, რამდენი ხნით არის ჩასმული. გვარი აქვს: კუსოვ (კავკაველი ოსი იყო). ზის უნტერ-აფიცრის შემოკვრის თაობაზე, ზის... ერთი წელიწადი გახდება, რაც ის თოფით ხელში სხვებთან ერთად წყებაში იდგა და უნტერ-აფიცერი მათ თოფის ხმა-

რებას ასწავლიდა. შესცლა კუსოვს, ფიქრებში იყო გართული, ისე ვერ გააკეთა, როგორც მისგან თხოულობდნენ, და კისერში უნტერ-აფიცრის ღონიერი მუშტი მოხვდა. აინთო ოსი, თვალები გადმოკარკლა, გადმოიღო თოფი და თავხედს კონდახი გულში დაჭკრა. კუსოვი მისცეს სამართაოში და უცდის გასამართლებას. კარებზე გაკრული ქალღიმი ქუჩიანდება, შავდება, თვეში ერთხელ ახლად დაწერილზე სცვლიან, ის კი ზის... ზის პატარა ოთახში, სამი არშინი სიგრიდით და არშინ-ნახევარ სიგანით. მალა ჭერსა და კედელ შუა პატარა ფანჯარაში ცას თუ დაინახავს, იმასაც-ვერ დაინახავს, რადგან ეს ფანჯარა აკაციას თითქმის დაუბნელებია. კარებში ამოჭრილი ფანჯარა კი ან მიხურულია და დაკეტილი, ან გაჰყურებს ბნელ, ნესტიან დერეფანს.

შეიხედავ ამ ფანჯარაში, ან მოძრაობს, ან გაჩერებულია და გამვლელ-გამომვლელის ღაპარაკს ყურს უგდებს. მალა-მალაია, ტან-წვრილი, თეთრი. პირის კანით, უწვერ-უღვაშო, ცხვრის ფერი თვალები ოდესღაც ნდობით და სიყვარულით გამოიყურებოდნენ, ახლა კი ამღვრეულან. თმა გაზდია და ნაბადს დამსგავსებია. კისერზე, ყურების ძირები და შუბლზე ქუჩი შავად დასდებია, ტანისამოსი დაჭხევია და თეთრი ტანი უჩანს. ხმას არ იღებს. ჰკითხავ რასმე, პასუხს მოკლედ მოგიგებს. საწოლი-პრტყელი და სქელი ფიცარი კედელზედაა აკრული და კლიტით არის დაკეტილი. ღამის „პოვერკის“ შემდეგ მორიგი უნტერ-აფიცერი გაუღებს კლიტეს და ფიცარი ტახტივით ჩამოეშვება. დილის „პოვერკის“ შემდეგ ისევ შევა, ფიცარს კედელს ააკრავს და დაკეტავს. არც დასაჯდომი, არც დასაწოლი. რას აკეთებს? არაფერს. რაზედ

ჰფიქრობს? არაფერზე. პირველ დღეს, მეორეს, მესამეს იმან მთელი თავისი წარსული მოიგონა, ყველა მახლობელი და ნაცნობი გადათვალა; რაც კი გადაჰხედია თავზე, დაწვრილებით მოიგონა; ყველა ადგილი, სადაც კი უვლია, დაიარა, ინატრა ის პატარა ნეტარებებიც, რაც მისი მუღმივი ნატვრა იყო. და სამ დღეს ყველა ეს გაათავა, მეოთხე დღეს ამ ფიქრებით დაიღალა. მეხუთე, მეექვსე, მეასე, მთელ წელიწადს, იმის ფიქრები ამ ვიწრო ფარგლის გარშემო ტრიალებს...

თვალეები ჩაცვივნია; ლოყებს შეუწვევიათ, კისერი ჩავარდნია... ეტყობა. გლახა სენი შესჩვევია!

მეცამეტე თვეზე ის წაიყვანეს კავკავში სასამართლოში, მაგრამ წაიყვანეს უკვე ჭკუაზე შემლილი:

კუსოვის გვერდზე იმავე სივრცის და მოწყობილობის ოთახში, აგერ სამი თვეა, ზის ერთი რუსი, ისიც ახალ განკარგულებამდის, ღმერთის გამობისთვის. ეს ნორმალურ ჭკუაზე არ უნდა იყოს. დღისით საყდარში შეპარულა, შეუტანია მაკრატელი და ღვდლის ყველა სამოსელი ნაკუწებად უქცევია. საღამოზე რომ კარები გააღდეს და შევიდნენ, ის ხელებ უკან დაწყობილი მიდიმოდიოდა და ნელის ხმით ღიღინებდა. დაიჭირეს და სასამართლოში მისცეს. გამომძიებელს ბევრი არეული ჩვენება მისცა, — ხან რითი აუხსნა თავის საქციელი, ხან რითი. სხვათა შორის უთხრა: „მე მინდოდა თქვენთვის ზარალი მომეყენებინა, მინდოდა, გამებოროტებინეთ, რომ გულზე მოგხვედროდათ“. ერთი კვირის შემდეგ, რაც კარცერში ჩასვეს, საცვლები ზოლ-ზოლად დაეხია, თოკივით დაეგრიხა, ფანჯრის რკინაზე გამოება და ჩამოჰკიდებოდა. მაგრამ, მის საბედნიეროდ თუ საუბედუროდ,

მორიგ უნტერ-აფიცერს შემთხვევით შეუხედნია და დრო-ზე გაუნთავისუფლებია. არა-ნორმალურ მდგომარეობას მხოლოდ თვალებში და უთავბოლო გაღიმებაში შეატყობთ. არც ყვირის, არც მღერის, არც არავის ელაპარაკება. უნტერ-აფიცერი კარში, რომ გამოიყვანს, ჩქარის ნაბიჯით მიდის წინ და წამდაუწუმ უკან იხედება. დანიშნულ ადგილისკენ გარბის და, ვისაც შეხვდება, ხვეწნითა და მუდარით ეუბნება:

— მომეცი მოსაწევი, მომეცი, რა არის? ერთი პაპიროზი, ერთი!—და, უნტერ-აფიცერი რომ წამოეწევა, გარბის.

VII.

ყველაზე მეტი სასჯელი ადგებოდათ იმ გამოწყვდეულებს, რომლებიც „ავადმყოფობის მოგონებაზე“ იყვნენ მოსულნი. აქ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ბევრი ჯარისკაცი იგონებს ისეთს ავადმყოფობას, რომელიც, მისი აზრით, სრულიად გაანთავისუფლებს სამხედრო სამსახურიდან. ზოგი მდოგვსა სვამს, რომ გულის ტკივილი გამოიწვიოს, ზოგი თითს იჭრის, ზოგი რამდენსამე კბილს ერთად იგლეჯავს, ზოგი თვალს იფუჭებს, ზოგი ყურს. მაგრამ ბოლოს ისე გამოდის, რომ სამუდამოდ სნეულებიან, მახინჯდებიან და დიდს სასჯელსაც იყენებენ. ამნაირ ჯარისკაცთ სამართალში აძლევენ და სამართალიც უწყვეტავს მათ ან ციმბირში სამუდამოდ გადასახლებას, ან დისციპლინარულ ბატალიონში ორი, სამი წლით გამოწყვდევას. დისციპლინარულ ბატალიონში იმათ დიდი წვალება მოელით, იქ ისინი არიან გაგზავნილი გასასწორებლად და...ასწორებენ კიდევ.

ერთი ერევენელი სომეხი იყო ბატალიონში, რო-

მელსაც ავადმყოფობის მოგონება ბრალდებოდა და ორი წლით იყო გამოგზავნილი. ის ვითომ წელში გაწყვეტილი იყო და, როგორც ძალიან წელში წახრილი მოხუცი დედაკაცი, ისე დადიოდა. ჯერ თავის ნაწილში, საცა ის სამსახურში მიიღეს, ამნაირად ხუთ თვეს დადიოდა და ასეც ეძინა. მისი უფროსები ბევრს ეწვალეობდნენ, სცემდნენ, პირ-დაღმა დააწვენდნენ, ზედ შესდგებოდნენ, უნდოდათ წელში გაემართათ, მაგრამ ვერასხდებოდნენ და შესამოწმებლად ისევ ექიმებთან ჰგზავნიდნენ ბოლოს სასამართლოში მისცეს და სასამართლომ ორი წელიწადი ბატალიონში გაგზავნა.

ბატალიონში მის გასწორებას გულ-მოდგინეთ შეუდგნენ. ჯერ ერთს კვირას კარცერში ჩასვეს, მერე ორ კვირას, შემდეგ თხუთმეტი როზგი დაჰკრეს, მერე ოცდაათი გაუხადეს, მაგრამ ის სასჯელს უსიტყვოდ იღებდა და წელში მაინც არ სწორდებოდა.

— ნუ სტყუი, ხომ ვიცით, არაფერი გტკივა, გამოტყდი, გასწორდი წელში! — ეუბნებოდნენ უფროსები.

— არ ვსტყუი, ღმერთმანი, დაბადებიდანვე ასე ვარ, აი, თუ გინდათ, შემდეგით ზურგზე, თუ გამისწორებთ წელსა.

პირდაღმა დააწვენდნენ, ზედ ოთხი, ხუთი უნტერ-აფიცური ფეხით შესდგებოდა, მაგრამ წელში ოღნავადაც ვერ შლიდნენ. თანდათან როზგის ცემა მოუხშირეს, წაიყვანდნენ, ოცდაათ, ორმოცდაათს როზგს დაჰკრავდნენ ხოლმე და იარების მოსარჩენად ერთს-ორ კვირას შეასვენებდნენ.

მორიგ უნტერ-აფიცრებს ნაბრძანები ჰქონდათ, ყოველ ლამეს თვალი ედევნებინათ, ძილის დროს იქნება გა-

სწორებული ენახათ. ისინიც ადევნებდნენ თვალ-ყურს, მაგრამ, რა დროსაც უნდა შესულიყვნენ ოთახში, იმას ეძინა, საწოლზე მოკუნტულს, წელში მოხრილს. მაგრამ ბოლოს ტყუილმა თავი იჩინა. ერთ ღამეს ალბად ტკბილად დასძინებოდა საბრალოს, წელში გამართულიყო, პირ-აღმა გაშოტილი ეძინა და გემრიელად ხვრინავდა. უნტერ-აფიცრებსაც ეძინათ. ერთ გამოწყვდელთაგანს გამოჰღვიძებია, დაუნახავს, წამოვარდნილა ლოგინიდან და უნტერ-აფიცრებისკენ გაქანებულა.

— წამობრძანდით, ბატონო უნტერ-აფიცრებო, არაქელიანცი წელში გასწორებულა და ისე სძინავს.

— აბა, აბა, გვაჩვენე!—წამოვარდნილან ზეზე უნტერ-აფიცრები და სიხარულით გაქცეულან არაქელიანცის საწოლისკენ.

მისულან, მართლაც, უნახავთ, მძინარე არაქელიანცი წელში გამართული და, ვინ იცის, რა სიზმრებში გართული. უნტერ-აფიცრებს მაშინათვე რამდენიმე გამოწყვდელი გაუღვიძებიათ, რომ, რაც შეიძლება, მეტი მოწმე ჰყოლოდათ, და შემდეგ მის გასაღვიძებლად მისულან. წაუკრამთ ხელი—ვერაფერი გაუგია, წაუკრამთ მეორეთ—შეუშმუნია, წაუკრავთ მესამე—თვალეები გაუხელია, შიშით დაბნეულს მიუხედა-მოუხედნია, დაუნახავს თავზედ-მდგომნი, ზოგი მომცინარი, ზოგი მლანძღავი და უცებ თავისებურად ისევ მოკუნტულა.

— გეყოფა, გეყოფა—უთქვამთ გახარებულ უნტერ-აფიცრებს;—ახლა ველარავის მოატყუილებ, გირჩვენიან ხვალ წელში გასწორებული ადგე.—ამ სიტყვებით თავი მიუხედავით და მეორე დღეს დაწვრილებით მოახსენეს.

როტის უფროსს. როტის უფროსმა ბატალიონის უფროსს მოახსენა, რომელმაც ასი როზგი გადაუწყვიტა.

გადაწყვეტილება სირულეში მოიყვანეს, მაგრამ ის მაინც ჯიუტობდა და ისევ ისე წელში გახრილი დადიოდა. ბოლოს მისულიყო ექიმთან და თავის მდგომარეობა იმისთვის აეხსნა.

— მინდა, რომ გავსწორდე, მომბეზრდა ასეთი მდგომარეობა. მაგრამ, ვაი თუ რომ გამოვტყდე, ახლა იმისთვის მცემონ და ამხანაგებისაც მრცხვენია. მიშველეთ რამე, ექიმო, დამიხსენით ამ გაჭირებისაგან, — შეევედრა. თურმე ექიმს არაქელიანცი.

ექიმმა არაქელიანცი საავადმყოფოში დააწვინა, ვითომ სწამლობდა, მოარჩინა კიდევ და როტაში დააბრუნა. ის იყო ძარღვიანი, მხარ-ბეჭიანი, ჩასხმული, ჯმუხი ბიჭი, საშინელი ღონის პატრონი. იმისთანა წელი და მხარ-ბეჭი მე მხოლოდ ტფილსში რაჭველი მუშისა მინახავს. შემდეგში სწავლაში ვერაფერს სჯობდა და ამ ამბავს ყველა ღიმილით იგონებდა.

მეორემ — ესეც სომეხი იყო — ავეტისოვმა წელიწადი ფეხ-მოქცეულმა იარა თავის ნაწილში, იმას წელიწადი ვარდაუწყვიტეს. იქ რომ მიიყვანეს, არაქელიანცსავით, არა ტყდებოდა. ერთ ფეხს სწორე ადგამდა, მეორე ფეხი თითებით შიგნით შებრუნებული ჰქონდა და ისე აწვალებდნენ, — წააქცევდნენ და სცემდნენ ფეხ-შემოტრიალებულოს, მაგრამ ვერაფრის გზით ვერ უსწორებდნენ. შოლოს როზგი გადაუწყვიტეს. ავეტისოვი ჩაფიქრდა, არაქელიანცის მაგალითი წინ ედგა და, როცა დასასჯელად წაიყვანეს, როტის უფროსს შეეხვეწა: „ოქვენო მაღალ-კეთილშობილებავ, ოღონდ როზგს ნუ დამკრავთ

და, აი, ფეხს გავისწორებო“ — და ამ სიტყვებით მართლაც ფეხი შეიბრუნა და სწორე დაადგა.

როზგი მაინც დაჰკრეს.

ამათზე მეტი ჯიუტობა და ხასიათის სიმტკიცე გამოიჩინა ერთმა ურიამ. ამ ურის ხასიათის სიმტკიცე მით უფრო დასაფასებელი იყო, რომ სამხედრო სამსახურს კი არ გაურბოდა, ის თავის რჯულის კანონებს მტკიცედ ასრულებდა და ვერც წვალებამ, ვერც როზგამ, ვერც შიმშილობამ და, უკანასკნელ ყოვლისა, ვერც სიკვდილმაც ვერ გასტეხა ის, და თავისი რჯული ბოლომდინ მტკიცედ დაიცვა. იყო ორი წლით გამოგზავნილი ბრძანების აუსრულებლობისათვის: როტის უფროსს ებრძანებინა მისთვის წვერი გაეკრიჭნა, მაგრამ გერშმანს (იმის გვარი იყო) ეს ბრძანება არ შეესრულებინა, ამასთან ერთად როტაში გაკეთებულ საქმელს არ ეკარებოდა, რის გულისთვისაც მისცეს სამართალში და ორი წელიწადი გარდაუწყვიტეს.

ბატალიონში, რომ მოიყვანეს, პირველად, რასაკვირველია, უბრძანეს წვერის გაკრეჭა. გერშმანმა არც აქ შეასრულა ეს ბრძანება. დასაჯეს როზგით. გავიდა ხანი, კიდევ უბრძანეს, არც მაშინ შეასრულა; დასაჯეს კიდევ როზგით, შემდეგ მოიტანეს მაკრატელი და ძალით მოინდომეს წვერის შეკრეჭვა. ორმა უნტერ-აფიცერმა გააკა-ვა გერშმანი და მესამე შეუდგა საქმეს, მაგრამ ის თავს ერთ ალაგს არ აყენებდა, ანძრევდა, მაკრატლის წვერი ხან ლოყაში ხვდებოდა, ხან ცხვირში, ხან ნიკაპში, რამდენსამე ალაგას სისხლი გადმოსდიოდა და მხოლოდ აქა-იქ უსწორ-მასწორად შეუკრიჭეს წვერი. შემდეგ კიდევ დაჰკრეს როზგი და გაუშვეს. გერშმანს წვერი არ შეუს-

წორებია; სარკეშიაც კი არ ჩაუხედნია, ბოლოს როგორღაც მიუშვეს ხელი და თითქმის თავი სულაც მიანებეს, მაგრამ უფროსებმა როგორღაც გაიგეს, რომ გერშმანი ხორცს არ სჭამდა და ისევ მოჰკიდეს ხელი-

მუქარითა და ცემით რომ ვერაფერს აწყობდნენ, ისევ ისე ორი კაცი გააკავებდა ხოლმე, ერთი პირს კოვზით გაულეებდა, მეორე შიგ წვეწვს ასხამდა, მესამე ხორცსა სჩრიდა. გერშმანი სულს იგუბებდა, იბრჩობოდა, მაგრამ ხორცსაც და წვეწვსაც უკანვე აქცევდა. ვერაფრის გზით ვერ მოარჯულეს და ხორცი ვერ აჭამეს. სადილად, ვახშმად იჯდა, როგორც სხვები და, როდესაც სხვები ხორცსა და წვეწვს შეექცეოდნენ, ის თავის წილ პურს სჭამდა და წყალს აჭანდა.

გერშმანი იყო დაბალი ტანის, გამხდარი და სუსტი აგებულობისა. თავისუფალ დროს დადიოდა თავისთვის, არც არავის ელაპარაკებოდა და არც ის უყვარდა, როცა ვინმე გამოელაპარაკებოდა. არავის არ უნახავს ის გაცინებული და სხვის გაცინებას და მხიარულებას გულგრილად შესცქეროდა. როგორც ეტყობოდა, თავის დარდი, ვარამი მას გულში ჩაეხვია და საჭიროდ არ სცნობდა, ვისთვისმე გაეზიარებინა. ღამე, სანამ ძილის დრო მოვიდოდა, ის თავის საწოლის კუთხეში მიიკრუნჩხებდა და თავის წილ პურს ზანტად შეექცეოდა. მაგრამ წვალეობა და ძალმომრეობა მას აქაც არ აკლდებოდა.

გამოწყვდეულნი, ყველა ყმაწვილი, 21-25 წლამდე, მუდამ გაჩუმებულნი და დაღვრემილნი, ხანდახან თავის თავს ნებას აძლევდნენ გამხიარულებულიყვნენ. დაჩაგრული გული სიცილს თხოულობდა; სხეული—ძალ-ღონის

გამოჩენას და ეს მხიარულება იხატებოდა... გერშმანის წვალებაში. როცა კი მორიგი უნტერ-აფიცერი „კარგი“ შეხვდებოდათ, იმ ოთახში, სადაც გერშმანის საწოლი იყო, ერთი აურზაური, თავ-დაჭერილი ყვირილი, სიცილი, ლანძღვა, გინება ერთი-ერთმანეთში აირეოდა ხოლმე და ბოლოა უნტერ-აფიცერის ლანძღვა-გინებით თავდებოდა.

როდესაც გერშმანი ჰურის ქამას გაათავებდა, ხმელა ლოგინს გაშლიდა და მიწვებოდა, რომელიმე გამოწყვდელთაგანი წამოიძახებდა ხოლმე.

— მოდით, გერშმანი ვაწვალათ!

ამ წინადადებას ყველა აღტაცებით ეგებებოდა.

— ვინ არის დღეს მორიგი უნტერ-აფიცერი?

— მოდით, აბა მოდით! — დაიძახებდა ყველა და თავ-თავის ბალიშს ხელხ მოჰკიდებდა.

პატარა ხანს უკან ოცი, ოცდა-ათი ბზით გატენილი ბალიში ვერშმანის თკვზე გადადიოდა. გერშმანი ჯერ თავ-პირზე ხელებს იფარავდა და კატასავით გაკაპასებულო ბალიშებს აქეთ-იქით ჰყრიდა, მაგრამ, როდესაც ბალიში სახეში მოჰხვდებოდა და გაამწარებდა, წვრილის, ჩახლეწილის ხმით დაიჩხავლებდა ხოლმე.

გამოწყვდელთაგანაც ეს უნდოდათ. გერშმანის დაჩხავლებას ყველა სიცილით და ხარხარით ეგებებოდა და ბალიშებს უფრო გულ-მოდგინეთ უშენდა. გერშმანი იგინებოდა, ილანძღებოდა, წიოდა, ჰკიოდა, მაგრამ მწვანელებლებს ეს უფრო აქებებდა, და მშველელი კი არავინ ჰყავდა. ბოლოს გამწარებული გერშმანი წამოვარდებოდა ხოლმე ლოგინიდან და მორიგ უნტერ-აფიცერის ოთახისკენ

საჩივლოდ გაქანდებოდა. მაგრამ წინ ვინმე ელობებოდა და ეტყოდა ხოლმე:

— ვინა გცემს, მე მითხარი, მე გიშველი, წამოდი აქა, აბა თუ ხელს ვინმე დაგაკარებს!—ამ სიტყვებით ხელს მოჰკიდებდა, აითრევდა და ორ წყებათ ჩამწკრივებულ საწოლებ შუა ჩაატარებდა. ყველა ზეზე წამოცვინდებოდა ხოლმე და ორთავე მხრიდან უშენდნენ საბნებს, ბალიშებს, წადებს, ლეიბებს. აქ კი სასოწარკვეთილი გერშმანი იატაკზე წვებოდა, ბავშვივით თეხებით თართხალს დაიწყებდა ხოლმე და საზარლის ხმით გაჰკიოდა.

— კარაულ... კარაუულ... მიშველეთ!.. მამკლეს! ამ დროს ერთი კარებში იდგა და დრო გამოშვებით გასცქეროდა გრძელს დერეფანს, რომლის ბოლოშიაც უნტერ-ათიცრის ოთახი იყო, და, თუ დაინახავდა თავის ოთახიდან გამოსულს უნტერ-ათიცერს, შეშინებული შემოვარდებოდა და დაიძახებდა ხოლმე:

— ძაღლი მოდის!

თვალის დახამხამებაზე ყველაფერი ლაგდებოდა და ყუჩდებოდა, ზოგი მიწვებოდა და ვითომ ეძინა, ზოგი ტანს იხდიდა! ზოგიც კარში გავიდოდა.

შემოვარდებოდა უნტერ-ათიცერი და, მყვირალა გერშმანს რომ დაინახავდა, გაშმაგებული მივარდებოდა:

— რა გაყვირებს, შე ურია, ურია!

გერშმანი შესტირებდა:

— აი, მაწვალებენ, მცემენ, კინაღამ მამკლეს!

— ვინ? აბა მაჩვენე ვინ?

— რა ვიცი, ყველანი...

— ვინ აწვალებდა? შენა?—მიუბრუნდებოდა რომელიმეს უნტერ-აფიცერი

— მე არა, ღმერთმანი, ბატონო უნტერ-აფიცერო, მე ეს არის ახლა შემოვედი—იმართლებდა ის თავს.

— მაშ ვინა? შენა? შენა?—დაუვლიდა ყველას, მაგრამ ყველა ფიცულობდა და უნტერ-აფიცერი ისევ გერშმანს წაუშენდა.

— დაწეკ, დაიძინე, შე ურის თავო, შენა!—ამ სიტყვებით ცემა-ტყვებით საწოლზე მიათრევდა და ზედ დაანარცხებდა. — ახლა რომ ბატალიონის უფროსმა გამოაჩაროს, შენა მაგივრად ხომ მე უნდა ვაგო პასუხა?—დაუმატებდა უნტერ-აფიცერი და პატიოსან მოსამართლესავით კისერ-მოღერებულობითა და გარდა ამის შემდეგ ყველა მიწყნარდებოდა და გერშმანს შეეძლო თავისუფლად ძილი.

დილაზე გერშმანს უარესი მოელოდა. საქმე ის არის, რომ იქ, სადაც ის წინად მსახურობდა, მას შეეძლო უარ-ყო საერთო საქმელი, რადგან იქ ფული ჰქონდა და, რა საქმელიც უნდოდა, თავის ფულით ჰყიდულობდა. აქ კი, ბატალიონში, კიდევაც რომ ფული ჰქონოდა, საყიდვლს ვერაფერს იშოვნოდა. ამიტომ იმას მთელი წელიწადი შავი პურისა და წყლის მეტი არაფერი უსვამს და უჭამია. ხანდისხან, სამადლოდ თუ მისცემდა ვინმე ერთნატეხ შაქარს და ერთს ჭიქა მღვრიე ჩაის, მაგრამ შაქარი და ჩაი ისეთი ძვირი საშოვარი იყო, რომ ყოველთვის თავისთვისაც კი არავის ჰქონდა, არამც თუ სამადლოდ სხვისთვის ეძლია. ამიტომ გერშმანი მთელი წელიწადი ცალიერ პურზე იყო და ისედაც მისმა სუსტმა აგებულობამ ეს უქმელ-უსმელობა ვერ შესძლო, დასუს-

ტდა, გახდა, ხელი ოდნავ რომ გეკრათ, გადა-
ვარდებოდა და, როცა დადიოდა, გეგონებოდათ, ან
შთვრალია, ან დიდი ხნის ნაავადმყოფარყო. გაქცევა
სულ არ შეეძლო და თოფს ხელებით ვერ იმაგრებდა.
უფროსებმა ეს უნდომლობას, ჯიუტობას მიაწერეს და,
რადგანაც გერშმანს ჩვენთან ერთად არ შეეძლო სამხედ-
რო სწავლაში ყოფნა, ცალკე გაიყვანდნენ, ერთ უნტერ-
აფიცერს მიუჩინდნენ და ისე ასწავლიდნენ.

უნტერ-აფიცერის მოვალეობა იყო გერშმანი კარ-
გად გამოეწურთნა, რომ ჩვენში გარევა შესძლებიყო. უნ-
ტერ-აფიცერიც ყოველის ღონისძიებით, ყოველის სა-
შუალებით სცდილობდა გერშმანის „მორჯულებას“: უყ-
ვიროდა, ლანძღავდა, სცემდა, მაგრამ ის თითქოს ყურს
არც კი უგდებდა და, როგორც შეძლო, რაც შეეძლო,
იმას იჩენდა. გაბრაზებული, ცოფ-მორეული უნტერ-აფი-
ცერი დაჰკრავდა ხოლმე თავში, გერშმანი მიწაზე ეცემო-
და და, რადგან თოფს და მრავალ სხვა გვარ იარაღს ზე-
ზე თავისით ველარ წამოუდგებოდა ხოლმე, ისევ უნტერ-
აფიცერი ეშველებოდა.

გერშმანის «ჯიუტობაში» გასატეხად, ტყავის თოფ-
რაკში (рапецъ) უნტერ-აფიცრები ჩაუყრიდნენ ხოლმე
ქვებს და დღითი-დღე უმატებოვნენ. გერშმანი კი თანდა-
თან სუსტდებოდა, სხეულის ძალა ეკარგებოდა და თვა-
ლის მხედველობა აკლდებოდა...

VIII.

ერთ ხანად ავად გავხდი და საავადმყოფოში დამა-
წვინეს. საავადმყოფო შესდგებოდა სამი განყოფილები-
საგან, რომლებსაც გვერდზე ჩაუდიოდა ფართო შუშა-
შანი. პირველ განყოფილებაში იღებდნენ ფეხზე მდგომ

ავადმყოფებს, რომლებიც დადიოდნენ მხოლოდ დილით და ეჩვენებოდნენ ექიმს. მეორე განყოფილებაში მოთავსებულნი იყვნენ სერიოზული ავადმყოფნი. მესამეში კი ავადმყოფნი გადამდების სენით. საავადმყოფოს შესავალში მარცხნივ იყო ორი ოთახი, ერთი ფერშლებინთვის, მეორე მოსამსახურებისათვის. იქვე იყო აფთიაქიც. ყველგან სიბინძურე სუფევდა. დერეფნი მუდამ დაჭოჭებული იყო სქელი შავი ტალახით და წამლების სუნს ემატებოდა ნესტის მყრალი სუნი.

ექიმი დადიოდა დილის ათ საათზე და ავადმყოფების შინჯვას შეუდგებოდა. მას დაუხვდებოდა წინაღობის ნალოთარი, თვალეზ-ჩაწითლებული, პირდაუბანელი მორიგი ფერშალი, რომელიც საქმეს აკეთებდა, მაგრამ თან იმას ჰფიქრობდა, ექიმი როდის წავიდოდა, რომ ისევ ძილს დაბრუნებოდა. ექიმი ზოგსა შინჯავდა, ზოგს ახლოც არც კი იკარებდა, წამოდგებოდა და წავიდოდა. დანარჩენი საქმე დამოკიდებული იყო ფერშალსა და მის გუნებაზე. ვისაც მოისურვებდა, წამალს დააღვეინებდა, ვისაც მოისურვებდა ავადმყოფებში ჩასწერდა, ვისაც არა, გააგდებდა და თანაც ემუქრებოდა, რომ, თუ კიდევ გაბედა და მოვიდა, წიგნში ჩაუწერდა, ავადმყოფობას იგონებსო.

ექიმი იყო მოხუცებული, უცნაური ხასიათისა, რომლის სიარული, მოქმედება, სიტყვა, სიცილი ფერშლებს სამასხარაოთ ჰქონდათ გადაკეთებული და ათას-ნაირად წარმოგვიდგენდნენ. ფერშალი იყო სამი, სამივე ყმაწვილი, სამივე ლოთი და ზნეობით გაფუჭებული. ერთმანეთზე ჰქონდათ გავლენა, თუ ისე შემთხვევით შეიყარნენ ეს სამნი რაინდნი, არავინ არ იცოდა. თუმცა ორნი მათგანი

გულ-კეთილნი და მხიარულნი იყვნენ და, თუ ლოთობის შემდეგ რიგზე გამოძინებულნი და დასვენებულნი იყვნენ, ავათმყოფებს კარგად ეკიდებოდნენ. ყველა ამის მიუხედავად, გამოწყვედულნი საავათმყოფოში თავს უფრო კარგად გრძნობდნენ, ვიდრე როტებში, რადგან იქ არც სწავლა იყო, არც დისციპლინა, და ძალიანაც ეტანებოდნენ, მეტადრე ისინი, ვინც აქ სიარულს ერთხელვე შესჩვეოდა.

-- უჰ, შენ გიშველა ღმერთმა, რა ნაირად მიხარიან, რომ იცოდე—სიხარულით მომეგება ავათმყოფი გამოწყვედული, მეგრელი თავადი-შვილი შ., როდესაც ექიმმა საავათმყოფოში დამაწვინა.—რომ იცოდე, რა უბედური ვარ. აბა, აქ უფრო მიმძიმდება დღეები. მარტო, გამოყრუებული, ფიქრებით დავიღალე არ მინდა აღარასფერზე ვიფიქრო!

— ხომ უკეთა ხარ?—ვეკითხებოდი მე, მაგრამ გამხმარ, ფერ-დაკარგულ, ალაგ-ალაგ ჩალურჯებულ სახეზე ვატყობდი, რომ ძალიან ავად იყო და სანთელივით დნებოდა.

— არა მიშავს რა—ქშენით ლაპარაკობდა შ.—ეგ არის ხველამ არ გამიარა, კიდევ ძალიან მახველებს, ღამეობით სულ არ მაძინებს და... სუსტადა ვარ, ღონეზე ველარ მოვედი, თორემ სხვაფრივ კარგადა ვარ... ექიმმა მითხრა, მალე კომისია შესდგება და სრულებით სამსახურიდან გაგანთავისუფლებო!—აღტაცებით დაუმატა იმან და სიცხით აღგზნებული თვალები სიხარულით აევსო.

— მართლა?—გამეხარდა მეც და, ცოტა არ იყოს, კიდევ შემშურდა—ეგ კარგი საქმე მოგვსვლია, როდის იქნება ეგ კომისია?

— აი, ამ ცოტა ხანში შესდგებაო!..

ამ დროს ფერშალმა გამოიარა, დაგვინახა ორივე მოლაპარაკე და მოგვიახლოვდა

— იცით?—მითხრა იმან რუსულად —მაგ თქვენ მემამულეს მალე სრულიად გაანთავისუფლებენ, მაგრამ გვიანდა არის, ეგ აღარ მორჩება... იცით რითაა ავად? მოჩქარებული ქლეკით! თქვენ მაგას კი არაფერი უთხრათ!—დამარიგა იმან და გატრიალდა.

მე გაოცებული, შეხუთულის გულით შეევხედე შ.-ს და მივხვდი რომ ფერშალი მართალი იყო: სახეზე არავითარი ნიშანი სისხლისა, აღზნებული თვალები, ნაზი, თხელი პირის კანი და ქშინვა. თავი ჩავლუნე და მწარე ფიქრებში წავედი. თავადი შ. სამსახურიდან გაქცევის თაობაზე წელიწად-ნახევრით იყო აქ გამოგზავნილი. არც სამსახური, არც რუსული არ იცოდა, იყო სამსახურიდან გაქცეული და... იყო თავადი. ყველა ეს უნტერ-აფიცრების თვალში მომაკვდინებელი ცოდვები და არა საპატიებელი ბოროტ-მოქმედებანი იყო.

— ууу, тyрoкь! —ზიზლით წაჰკრავდნენ ხოლმე მუშტს უნტერ-აფიცრები ყოველ რუსულის არა-მცოდნეს.

— შენ რისთვისა ხარ მოსული? გაქცევისათვის? ჰა! სამსახურიდან გარბიხარ? მე შენ გაგაქცევ სამსახურიდან, მოიცადე პატარა!—ემუქრებოდნენ სამსახურიდგან გაქცეულებს და უსრულებდნენ კიდევ

— კნიაზი!—დასცინოდნენ ყოველ ჟამს ამ ხარისხის მქონეს—აი, რომ გაგკრამ კნიაზურად, მაშინ გაიგებ, რა არის კნიაზობა! ეი, კნიაზ! გამოდი სამუშაოდ, ეი, ეი, კნიაზურად კი ნუ მოდიხარ, разь, два, разь, два!

საბრალო შ. ყოველ ამ ნაირ დაცინვაზე წითლდებოდა, ყვითლდებოდა და მზად იყო წყევლა შეეთვალო იმისთვის, ვისაც მისი მამა-პაპისათვის თავადობა მიუცია. ის იყო დაბალი ტანის, ლამაზი, სანდო სახის ყმაწვილი კაცი, ნაზად აღზდილი და ნაზი აგებულობისა.

გავიდა რამდენიმე ხანი სამსახურს მიეჩვია, სცდილობდა ყველაფერი კარგად შეესრულებინა, რუსულიც კოტაოდენი შეისწავლა, უნტერ-აფიცრებმაც დაცინვას თითქმის თავი დაანებეს, მაგრამ ერთხანად ხველება დააწყებინა და საავათმყოფოში გაგზავნეს. ექიმმა 'გაშინჯა და საავათმყოფოში არ მიიღო: შენ კარგადა ხარ, ალბად სამსახური არ გინდაო. ისევ როტაში დაბრუნდა, მაგრამ ხველას უფრო უმატა და ერთი კვირის შემდეგ კიდევ სცადა საავათმყოფოში წასვლა. ექიმმა მეორეთ გამოაგდო.

— რა ექნა, რა ვუყო? — შემამჩივლა იმან ერთხელ — იქ ექიმი არ მიღებს, აქ უნტერ-აფიცრები მიჯავრდებიან და მაგინებენ, ნუ ახველებო, — თუ ავათა ხარ, საავათმყოფოში წადიო. რა წყალში გადავვარდე, რომ აღარ ვიცი?

მართლაც, უნტერ-აფიცრები ისევ უმოწყალოდ აგინებდნენ და დასცინოდნენ, რადგან ექიმი მას ავადმყოფათ არ სცნობდა. იმათ წარმოედგინათ, რომ შ.-ს სამსახური არ უნდა, ავათმყოფობას იგონებსო, და წამდაუწუმ წასძახებდნენ:

— ჰა, კნიაზ, სამსახური მოგწყინდა? ნუ მოგწყინდება, თორემ ჩვენ წაგახალისებთ!

ერთ დღეს დამიძახეს ექიმთან. რომ შევედი, შემდეგი სურათი ვნახე: იქიმი იჯდა, გაჯავრებული შეჰყურებ-

და შ.-ს და რაღასაც ეუბნებოდა. იმას კი თავი ჩაეკიდა და დამნაშავეის სახით იდგა.

— ერთი უთხარი ამას შენებურად—მომიბრუნდა ექიმი; რომ დამინახა—უთხარი, რომ ავთომყოფობას ნუ იგონებს, მე მეცოდება, არ მინდა ბატალიონის უფროსს ვუთხრა; თორემ ხომ იცით სამსახურის თავიდან აცილებისთვის რა სასჯელია?! უთხარი, ჩააგონე, თორემ მოთმინებადანი გამოვალ და მერე აღარ დამემდუროს.

ეს ყველაფერი შ.-ს გადავუთარგმნე.

— რა ვქნა?—ცრემლ-მორეულმა შემამტირა იმან—დმერთმა ხომ იცის, მე აქ არ მინდა მოსვლა, მაგრამ გული მტკივა, მახველებს, უნტერ-აფიცრები არ მაყენებენ, თუ ავადა ხარ საავადმყოფოში წადიო.

— რას ამბობს?—შკითხა ექიმმა.

შ.-ს სიტყვები გადავუთარგმნე.

— სტყუის! არაფერიც არა სტკივა—რა, დაიკარგოს აქედან და თვალით აღარ დამენახოს.

შ. თავ-ჩაღუნული გავიდა და ნელის ნაბიჯით როტისკენ გაემართა. გავიდა კიდევ ერთი თვე, შ. შესუსტდა და სამსახურის შესრულება ვეღარ შესძლო. უნტერ-აფიცრებიც ატყობდნენ, რომ ის სახუმაროდ არ იყო ავად, და ეუბნებოდნენ:

— წადი ექიმთან, რატომ არ წახვალ?

— ვერ წავალ, სამჯერ გამომაგდო, თვალით აღარ დამენახოვო—ამ აუჯღებოდა გული შ.-ს და დაიწყებდა ქვითინს.

ბოლოს როტის უფროსი ჩაერია საქმეში და ექიმთან გასასინჯად თვითონ წაიყვანა. ექიმმა გულ-დასმით

გასინჯა და ჩაფიქრდა, კიდევ გასინჯა და სახეზე დაკრ-
თომა შეეტყო.

— ავად არის, დაწვეს აქ—მოკლედ უპასუხა რო-
ტის უფროსს.

ამის შემდეგ ექიმი ყოველ დღე დაკვირვებით სინ-
ჯავდა და სხვადასხვა წამლებს უწერდა, მაგრამ შ. დლი-
თი დღე სანთელივით დნებოდა.

და ახლა რომ ფერშალმა მითხრა, მაგას მოჩქარე-
ბული ჭლექი აქვს და ექიმი ცდილობს სრულიად გაან-
თავისუფლოსო, ჩაფიქრდი და ყველაფერს მივხვდი:
ექიმს სვინიდისი ჰქეჯნიდა, თავს დამნაშავედ სთვლიდა
და ეს დანაშაულობა უნდოდა გამოესყიდნა და შ. გაენ-
თავისუფლებინა... გაანთავისუფლეს კიდევ, მაგრამ...
ვინ იცის ბათუმს მიაღწია? დაინახა კიდევ სასშობლო
მთები? გაიგონა კედევ სამშობლო ენის მუსიკა? თუ
გზაში სიარული ველას შესძლო, სადაც დავარდა, იქ და-
აწვინეს და სადმე ნოვოროსიისკში ან უფრო კიდევ
შორს განუტევა სული—უცხო, უგულო, გულ-გრილ
ხალხში, დედის ცრემლს მოკლებული, მეგობრების, სამ-
შობლოს ხილვით უკანასკნელ წუთებ დაუმტკბარი!

იმავე საავადმყოფოში, იმავე ავადმყოფობით უკა-
ნასკნელ დღეებში იყო ურია გერშმანი. ერთ წლის
განმავლობაში ხმელა შავ-პურზე ყოფნამ და ჩაცმებულ-
მა თოფის ვარჯიშობამ იქამდინ მიიყვანა ეს ფანატიკო-
სი, რომ სისხლ-ნაკლებობა გაუჩნდა, რომელიც შემდეგ
ჭლექად გადაექცა. ის იწვა საავადმყოფო ლოგინში პირ-
დაღმა. გამხდარი, თვალეზ მორღვეული და ოდნავ პირ-
დაღებული. სახეზე ნამწეწი სისხლის ნიშანი არ ეტყო-
ბოდა, ტუჩები დალურჯებული და წითელიწვერი ისევ

უსწორ-მასწორად შეკრეპილი ჰქონდა— შედეგი უნტერ-
აფიცრების ნაძალადეგ დალაქობისა. თვალებით ჰერს
მისჩერებოდა და ძნელად ქშინავდა. არც შიში არც სი-
სოცხლის დანანება, უკმაყოფილება სახეზე არ ეტყო-
ბოდა. იწვა გულ-გრილი, არაფერს ამჩნევდა, მის ყურა-
დღებას არაფერი არ იზიდავდა. ვინ იცის, რას ჰფიქრობ-
და და რას ჰგრძნობდა!? ვინ იცის, თვალ-წინ ეხატებო-
და სურათები ახლო წასრულისა, სურათები ერთი-ერთმა-
ნეთზე უარესი, მწვავე, უსიამოვნო!.. ლანძღვა, გინება,
მუჯღუგუნები, დაცინვა, როზგი, შიმშილი— ყველა ეს
ცუდი, მტანჯავი სიზმარი იყო და მაშინ, როდესაც ის
თვალებით იატაკს შესჩერებოდა, იქ ღმერთს გულისხმობ-
და და გულის სიღრმიდან უთვლიდა მას მადლობას, რომ
ამ გრძნობებს დროებით მაინც მოშორებულიყო.

გვერდზე რომ გავუარე, სუსტის ხმით დამიძახა,
მომცა ხელოში ჰუჭყიანი, დაჰმუჭნილი ღია წეილი და
მთხოვა, წამეკითხნა. ეს იყო მშობლების წერილი. მამა
სწერდა: „შვილო, მოითმინე, იყავი მტკიცე შენს გარდა-
წყვეტილებაზე. ილოცე, მუდამ ილოცე. აქ ტანჯვა
იქ სამოთხედ შეგეცვლება. ტანჯული ადამიანი წმინდა-
ნია და იქ ღმერთთან ახლო მოიპოვებს მშვიდობას და
გამარჯვებასა“.

ერთი კვირის შემდეგ გერშმანის უსულო გვამი გარ-
დაცვალებულების ოთახში ეესტით გადაფარებულ მაგი-
დაზე იდო და ორი ხელებ დაკარწახებული ფერშალი
თეთრის ტანისამოსებით ექიმის მოლოდინში ცხედარს
სჭრიდნენ. ექიმი უნდა მოსულიყო, ავადმყოფობა გამო-
ეკვლია და მისი მიზეზი, მისი მსვლელობა თავის მთავ-
რობისთვის მოეხსენებინა. ის იგვიანებდა. ფერშლები

მასხარობდნენ, იცინოდნენ და ერთმანეთს ხუმრობით უშვერის პირით ლანძღავდნენ. ბოლოს ერთ მათგანს გული მოუვიდა და, რადგან სწორედ იმ დროს ცხედრის გულ ღვიძლი ხელში ეჭირა და არ იცოდა სად დაეწყო, რომ ხელები გაენთავისუფლებინა, იმიან-იმიანად გაექანა და ამხანაგს ბაყეში წიხლი ჩაჰკრა. ამხანაგმაც უპასუხა და თავში ჩაჰკრა ხერხი, რომლითაც ის ცხედარს შუბლს უხერხავდა.

გავიდა კიდევ რამდენიმე კვირა და მე გამანთავისუფლეს. ჩემთან ერთად გაანთავისუფლეს რვა კაცი. ჩვენ გავემგზავრეთ: ზოგი სახლებისკენ, ზოგიც ისევ თავთავიანთ პოლკებში. ძალიან მინდა მოვიგონო და აეხსნა მაშინდელი ჩემი მდგომარეობა, რასა ვგრძნობდი, რას ვფიქრობდი, მაგრამ არ შემიძლიან მოვიგონო. მგონი, არაფერზე არა ვფიქრობდი. ჩემი ამხანაგებიც გულ-გრილად იყვნენ. დიდ ბედნიერებას სიხარულის გამოხატვა არა სცოდნია.

სვ. ყიფიანი.

„წითელი მანტია“

დრამა ოთხ მოქმედებად

თხზ. ბ. ბუჩი. (ჭიკილი)

(ეს ჰიესა საფრანგეთის აკადემიამ პრემიით დააჯილდოვა)

მ ო მ ქ მ ე დ ნ ი:

მ უ ზ ო ნ ი—გამომძიებელი.

ვ ა გ რ ე—ბრალმდებელი.

რ ო ზ ა ვ ა გ რ ე—ამისი ცოლი.

ბ ე რ ტ ა, მათი ქალი.

პ ი ე რ ეჩეპარი.

ი ა ნ ე ტ ტ ა—ამისი ცოლი.

დ ე დ ა ეჩეპარისა

მ ო ნ ტ უ ბ ე ლ ო—დეპუტატი.

ლ ა ბ უ ზ ი უ ლ ი—მსაჯული.

ბ ი უ ნ ე რ ა—სასამართ. თავმჯდ.

ქ. ბ ი უ ნ ე რ ა— ამისი ცოლი.

უფროსი ბრალმდებელი.

პალატის თავმჯდომარე.

ა რ დ ე ი ლ ი, ბრალმდებ. ამხანაგი.

ბ ე ნ უ ა, საქმის მწარმოებელი.

ე ო ნ ბ ტ ი ტ ე, გლეხი.

ქანდარმების აფიცერი.

სასამართლოს მოსამსიხურე.

კ ა ტ ი ა ლ ე ნ ა, { ვაგრეს
ფ რ ა ნ ს უ ა. { მოსამსახურენი.

ქანდარმები { პირველი.
მეორე.

მოქმედება სწარმოებს ჩვენ დროს, მილენოში.

პირველი მოქმედება.

საშუალოდ შერთული სისტემით ვაგრესი, მილეონში.

გამოსვლა პირველი.

ბერტა და ქ-ნი ვაგრე.

(ფარდის აწევის დროს, საღამოს ტანთსაცმელში შერთული ქ-ვაგრე სკამებს ალაგებს ოთახში. შემოდის ბერტა, ისიც შერთულია და ხელში გაზეთი უჭირავს.)

ბერტა. აი, „მილეონის გაზეთი“. ოფიციალური ნაწილი მამას შეუგზავნე — ეს არის ახლა დაბრუნდა სასამართლოდან და ტანისამოსს იცვლის.

ქ. ვაგრე. მაშ, სხდომა გათავებულა?

ბერტა. არა. მამას გათავებისთვის აღარ დაუცდია.

ქ. ვაგრე. (გაზეთს გამოართმევს) კიდევ სწერენ რასმე?

ბერტა. ჩვეულებრივად.

ქ. ვაგრე. (გადაშლის გაზეთს) ბევრი ძებნაც აღარ უნდა... აგერ.. მსხვილი ასოებით: „ირისარში მომხდარი ბოროტ-მოქმედება“... (ჩათვალიერებს) აგერ, ისევ მამა შენს გადასწვდნენ .. (კითხულობს) ჩვენი ბრალმდებელი, ბ. ვაგრე... (ხმას დაუდაბლებს) „მკვლელი მაინც ვერ უპოვნიათ“... თითქო ჩვენი ბრალი იყოს... „მართლმსაჯულებს სძინავთ“... მართლმსაჯულებს სძინავთო, ჰა? არა, ცოდო არ არის ამის თქმა, როცა საწყალ მამა-

შენს ორი კვირაა თვალი არ მოუხუჭავს?... განა არ აასრულებს თავის მოვალეობას? ან, ბ. დელორში განა სინდისიერად არ ეპყრობა თავის საქმეს? საცოდავი ავადაც კი გახდა ამდენი ფიქრითა და თავის მტვრევით... ამ სამი დღის წინად ვილაც მაწანწალაც დაატუსალა, თუმცა ერთი ბეწოეჭვი ჰქონდა იმაზე. მეტი რაღა უნდათ?... უცნაური ხალხია სწორედ, მე და ჩემმა ღმერთმა!

ბერტა. ამბობენ, ბასკურ ენაზე რომ გაზეთი გამოდის; იქაც რაღაც წერილია ამ საქმის თაობაზე და ბეჭდილიო.

ქ. ვაგრე. „Eskual Herria“.

ბერტა. ჩვენმა აფთიაქარმა, ეს არის, ახლა მიამბო.

ქ. ვაგრე. ეგ კი არაფერია: უფროსი ბრალმდებელი იმ გაზეთს არა ჰკითხულობს.

ბერტა. პირიქით. ამას წინად მამამ მიამბო—უფროსმა ბრალმდებელმა ბრძანა — რა წერილიც კი სასამართლოს შეეხებოდეს, ყველა გადათარგმნეთ და მომიტანეთ ხოლმეო.

ქ. ვაგრე. უფროსს ბრალმდებელს უბრძანებია!..იჰ, გვეყოფა მაგაზე ლაპარაკი!.. რამდენი სტუმარი გვეყოლება დღეს?.. სია სად არის?

ბერტა. აგერ (ბუხრიდან ქაღალდს აიღებს და კითხულობს). სასამართლოს თავმჯდომარე, პალატის თავმჯდომარე...

ქ. ვაგრე. კარგი, კარგი!.. სულ ცხრა სულია, არა?

ბერტა. ცხრა.

ქ. ვაგრე. (თავისთვის) ცხრა სულ სტუმარს ელი და ის კი არ იცი, რომელ საათზე გეწვევიან! აი, ეს არ მომწონს!.. გინდა თუ არა, სესიის გათავებისას სადილი უნდა გამართო... სხდომის შემდეგ სადილი!.. უნდა ველოდოთ, სანამ ის ვაუბატონები მოისურვებენ სხდომის დახურვას. (აძიანობის ხმით) ოჰ, ჩემო შეილო!

ბერტა. რა დაგემართათ, დედავ?

ქ. ვაგრე. ნუთუ ახლაც ისურვებ სამსახურის კაცს გაჰყვე ცოლად?

ბერტა. (დაწმენებით) არაოდეს!

ქ. ვაგრე. ამ ორი წლის წინად კი როგორ გენატრებოდა.

ბერტა. ახლა ფიქრადაც არ მომდის!

ქ. ვაგრე. მაგალითი თველ-წინ არა გვაქვს? აი, მამაშენი, მესამე ხარისხოვან ბრალმდებელათ ითვლებოდა... რათა? იმიტომ, რომ გაძრომ-გამოძრომა არ იცის, ფარისევლობა ეჯავრება, ღირსეული, პატიოსანი კაცი კია. იმ დღის შემდეგ, რაც ბრალმდებლად არის, სამი კაცი გააგზავნინა სამუდამოდ კატორღაში, მერე ისეთ ადგილიდან, სადაც იშვიათად ხდება ბოროტ-მიქმედება. ეს, განა, საქები არ არის?? მართალია, ახლაც კი ცუდად მოუვიდა საქმე—ორი დამნაშავე ნაფიცმა მსაჯულებმა გაამართლეს... მაგრამ რა ვუყოთ? ბედმა უმტყუნა... ჰო და, ასეთ ერთგულებაში იცი რას აძლევენ მამაშენს?

ბერტა. ვიცი, ვიცი... მომწყინდა კიდევ მაგ საგანზე ლაპარაკი.

ქ. ვაგრე. კიდევაც გეტყვი. საპენსიო თანხისა და ათასი რაგინდარის გამოკლების შემდეგ, თხუთმეტ თუმანს აძლევენ თვეში... ამ ჯამაგირით პალატის თავმჯდომარესაც გაუმართე სადილი და სხვა. ცხრა სულსაც გაუმასპინძლდი. ყველაფერი მზად გვაქვს? ჩემი ჟურნალი აქ არის?.. კარგი. ჩემი სავარძელიც ხომ თავის ადგილზეა (საჯარქელს გადასდგამს). ასე! (თავს უკრავს) ბ. თავმჯდომარევ, ინებეთ /და დაბრძანდეთ!.. მე მგონი ასე ემჯობინება... ჰმ, ჩვენთან ერთად უბრალო მსაჯულად ნამყოფი დიუფური მეორე ხარისხის თავმჯდომარედ დაუნიშნავეთ.

ბერტა. მართლა, დედა?

ქ. ვაგრე. (ბუხრიდან წიგნს აიღებს) აი, ჟურნალში ჩაიხედე.

ბერტა. რად მინდა, ისეც მჯერა!..

ქ. ვაგრე. თავისუფლად შეგიძლიან დამიჯერო... რადგან იურიდიული ჟურნალი ზეპირად ვიცი.

ვაგრე. მამაც დღე-დღეზე ელის წარმატებას?

ქ. ვაგრე. მამაშენი რა ხანია, რაც ელის...

ბერტა. ეხლა კი გადაწყვეტილია ეგ საქმე. პირველ თავისუფალ ადგილს დაჰპირდნენ და, დეფევრი რომ გარდაიცვალა... ადგილი დაცლილა..

ქ. ვაგრე. შენ პირს შაქარი! თუ ახლაც არა გამოვიდა-რა, მაშინ კი სულ დავიღუპებით. სამუდამოდ მილეონში მოგვიხდება დარჩენა... ის წყეული მკვლელიც რომ ვერ იპოვნეს!.. რა საუკხოვო ბოროტ-მოქმედებაა, მერე! სწორედ

სიკვდილით დასჯიდნენ... მამა შენი პირველად ისახელებდა თავსა.

ბერტა. გულს ნუ იტყებ, დედა, ჯერ კიდევ შეიძლება აღმოაჩინონ.

ქ. ვაგრე. ადვილად სათქმელია—გულს ნუ გაიტყებო! ვერა ჰხედავ, გაზეთები როგორ გვაბიაბრუებდნენ.. შენ არ იცი, შეილო, რომ პარიზიდან ცნობილი გამომძიებელი უნდა გამოიწერონ თურმე... ეს ხომ ჩვენი შერცხვენაა!.. ყველაფერი კარგად მიდიოდა...და უცბად, ვერ წარმოიდგენ, რა გულადია მამა შენი, როცა გააღვიძეს და ოთხმოცი წლის მოხუცის მკვლელობა აცნობეს, წამოხტა, ხუთი წუთის განმავლობაში ტანთ ჩაიცვა და აცახცახებულის ხმით მითხრა: „ახლა კი თავმჯდომარეობა ხელიდან ვეღარ წაგვივაო“. (ამოაფხრებს). ახლა კი იმ არამზადს გულისათვის ყველაფერი გვეკარგება. (ამოაფხრებს). რომელი საათია?

ბერტა. ექვსი დაჰკრა.

ქ. ვაგრე. წადი, გვარები ჩამოწერე. მარტო წოდება უნდა დასწერო: „ბ. თავმჯდომარე პალატისა“, ბ. თავმჯდომარე მილეონის სასამართლოსი და სხვა.

ბერტა. უჰ, რა მეზარება მაგის წერა...

ქ. ვაგრე. რას იზამ, შეილო, ჩვეულებაა!.. აგერ მამაშენიც მოდის. გაიქე...სამზარეულოშიც დაჰხედე, ისე კი, ვითომ შემთხვევით შეხვედი (ბერტა მიდის).

გამოსვლა მეორე.

ვაგრე და ქ. ვაგრე.

ქ. ვაგრე. კრება დასრულდა?

ვაგრე. (ფრაკოსი გამოწყობილი) არა, ბრალმდებლის ამხანაგმა ახლა დაიწყო სიტყვა.

ქ. ვაგრე. ახალი არაფერია?

ვაგრე. ბოროტ-მოქმედების შესახებ? — არაფერი. ამას წინად რომ მაწანწალა დავატუსაღეთ, ისევ გაავანთავებსუფლეთ.

ქ. ვაგრე. რა უბედურებაა!..

ვაგრე. რას იზამ?

ქ. ვაგრე. ერთი ეს მითხარი, შენი გამომძიებელი, დელლორმი, კარგად კი მიუძღვის ამ საქმესა?

ვაგრე. რაც იმის ხელთაა, არას იზარებს!..

ქ. ვაგრე. ოჰ, მე რომ ვიყო იმის ალაგას... იცი რა, გამომძიებლად რომ ქალები იყვნენ — ემჯობინებოდა!

ვაგრე. იცი, რა მოხდა?

ქ. ვაგრე. არა... რა იყო?

ვაგრე. დელლორმმა საქმეები უკან დამიბრუნა.

ქ. ვაგრე. როგორ? უარს აცხედებს?..

ვაგრე. აჟადა ვარო, ამბობს... დღეს ჩვენსაც არ მოვა. ნამდვილი მიზეზი კი, ვგონებ, მეგაზეთეების დაცინვაა...

ქ. ვაგრე. გადაწყვეტით გითხრა?

ვაგრე. გადაწყვეტით! კი არსად წამოგცდეს. მე ჯერ არავისთვის მითქვამს.

ქ. ვაგრე. ფიქრი ნუ გაქვს. (გართული) ოფიციალურ წრეში ახალი არაფერია?

ვაგრე. არის!..

ქ. ვაგრე. არის და, რაღას გაჩუმებულხარ?... ჩვენ ხომ არა შეგვეხება-რა?

ვაგრე. არა. ნანტეილი ბრალმდებლის ამხანაგად დაუნიშნავთ.

ქ. ვაგრე. ნანტეილი?

ვაგრე. დიად, ნანტეილი!

ქ. ვაგრე. ეგ კი მეტის-მეტია! შენ რომ ბრალმდებლის ამხანაგი იყავ, ის შენი თანაშემწე იყო!..

ვაგრე. რა ვუყოთ? ბიძაშვილი დეპუტატად ჰყავს და რა საკვირველია?! (სიჩუმე)..

ქ. ვაგრე. (ჩამოჯდება და სტიჩის) ჩვენ კი ვერა გვეშველა-რა და.

ვაგრე. კარგი, ჩემო კარგო... გეყოფა!.. ტირილი რას გვიშველის?..

ქ. ვაგრე. (ისევ სტიჩის) შე საწყალო... კარგად მესმის, რომ შენი ბრალი არ არის... რაც შეგიძლიან, ცდილობ... შენ შენი გადაჭარბებული პატიოსნება გვენებს... მაგრამ, არ გაყვედრი, რა ვუყოთ? მაგრამ რომ ვერც გაჩუმებულვარ, ყველა თავზე გადაგვახტა... მალე შენზე ძველი ბრალმდებელი აღარსად იქნება მთელს რესპუბლიკაში...

ვაგრე. ეჭ სად არის ჩვენი ჟურნალი?

ქ. ვაგრე. (ტირილით) აი, იქ არის... ცოტა კიდევ და ძველის-ძველი შეიქმნები.

ვაგრე. (წიგნს გადასწრის) კარგია, გაჩუმდი, თუ ღმერთი გწამს!.. ლეფევერის ადგილს ხომ დამპირდნენ!..

ქ. ვაგრე. ვიცი!..

ვაგრე. უფროსი ბრალმდებელი და თავმჯდომარე—ორივე დამპირდნენ, ეს ადგილი შენ არ აგცდებო.

ქ. ვაგრე. ეგ არაფერია, დეპუტატი რომ დაგპირებოდა, ეს სხვაა... დღევანდლამდე სულ აღმატებას ელი... ხომ ხედავ, ლოდინით არა გამოდის-რა—უნდა ეცადო... თუ ასე მოიქცევი, ცალიერზედაც დარჩები..

ვაგრე. სამაგიეროდ,—მე პატიოსანი კაცი ვარ!..

ქ. ვაგრე. პატიოსანი რომ ხარ, იმიტომ უფრო უნდა ეცადო, რომ უმაღლესი ადგილი დაიჭირო. თუ პატიოსანს და ღირსეულს მოხელეებს სხვები გადაახტებიან თავზე, მაგისტრატუ რა რადღეში ჩავარდები!..

ვაგრე. მაგას, მართალს ამბობ!..

ქ. ვაგრე. პატიოსნებას არავინ გართმევს!.. დეპუტატის მხრივ კი რომ შეეცადო საქმეს, ჩვენ ყოფაცხოვრებას გააუმჯობესებ... თუ ასე არ მოიქცევი, მაშინ შენ იქნები დამნაშავე... სამინისტროს მხარე, დაუჭირეთ,—ამის მეტს ხომ არას თხოულობენ შენგან?..

ვაგრე. სწორეთ რომ ვსთქვა, სამინისტროს წინამდევთ არა ვარ...

ქ. ვაგრე. უფრო კარგი!.. სამინისტროს მხარის დაჭერით, საზოგადოებას დაუჭერ მხარსა!.. ეს მოვალეობის აღსრულებაა!..

ვაგრე. დიდების მოყვარე ხარ.

ქ. ვაგრე. არა, ჩემო მეგობარო!.. მაგრამ მომთავალზე-
დაც უნდა იფიქრო... კარგათ იცი რა, გასა-
ჭირშიცა ვართ... აგერ პერტაც წამოგვეხარდა,
გასათხოვარი გაგვიხდა... რაც დრო გადის, თან-
დათან მეტ ხარჯს ითხოვენ... ახლა ისეთი
ადგილი გიჭირავს, რომ, ძალაუნებურად, მეტი
ხარჯი მოგვდის... რას იზამ, გასვლაა საჭირო,
გამოსვლა, შესაფერი ჩაცმა-დახურვა. აი, ჟორ-
ჟი პოლიტეხნიკუმში გვინდა შივაბაროთ?.. —
ჰენრიხი იურიდიულზე აპირობს შესვლას...

ვაგრე. (სიჩუმის შემდეგ) ჯერ ყველაფერი არ მითქვამს
შენთვის.

ქ. ვაგრე. რა იყო? არის რამე?

ვაგრე (დაჩხვებით) კურტენი სასამართლოს წევრად
დაუნიშნავთ.

ქ. ვაგრე. (ბზაზმოსუფი) კურტენი? აი, ის სულელი?..

ვაგრე. დიალ?

ქ. ვაგრე. ეგ კი მეტის-მეტია.

ვაგრე. რას იზამ? იუსტიციის მინისტრი და ის ერთი
ქვეყნიდან არიან.

ქ. ვაგრე. ყოველთვის რამე მიზეზი გამოტყვრება,
რა თქმა უნდა?.. კურტენი... წარმოდგენილი
მაქვს, როგორ იპრანჭება ახლა იმისი ცოლი.

ქ. კურტენი, რომელიც ორს სიტყვას ვერ დას-
წერს ხეირიანად... რა მშვენიერი იქნება, თავის
ყვითელ შლიაპაში!.. გახსოვს იმისი ყვითელი
შლიაპა?..

ვაგრე. არა!

ქ. ვაგრე. იმ ფერი უნდა ჩაეცვა იმის ქმარსაც!..

ვაგრე. როზა, მკაცრა ხარ, მკაცრი!

ქ. ვაგრე. (აღელვებული) ვგრძნობ... მაგრამ ამით ვი-
ოხებ ნალღვირს,..

გამოსვლა მისამე.

ივინივე და კატიალენა.

კატიალენა. (ბოხხით სეულში) დღეს რომ ბოლჩა გამო-
მალებინეთ, სად წავილა?

ქ. ვაგრე. რა ბოლჩა?

კატიალენა. განა დაგავიწყდა? აი, ტანთსაცმელის ოთა-
ხიდან რომ გამომატანინეთ.

ქ. ვაგრე. (ახქარებით) ჰო... ჰო... ჩემ ოთახში შეიტა-
ნეთ... ან არა და, აქ დამიტოვეთ, მე თითონ
გავიტან...

კატიალენა. ბატონი ბრძანდებით. (დასდებს ბოლჩას და
გავა).

ქ. ვაგრე. (უსუნებს ბოლჩას და თავისთვის) კიდევ კარ-
გი, რომ ნათუალინი დავაყარე, თორემ ერთხე-
ლაც ვერ ჩაიცვამდი, ისე შესჯამდა ჩრჩილი.

ვაგრე. რა არის?

ქ. ვაგრე. (გახსნის ბოლჩას) უყურე!

ვაგრე. ოო, ჩემი წითელი მანტია, ორის წლის წინად
რომ მიყიდე.

ქ. ვაგრე. დიად. მაშინ შენ აღგილას გომარე დანიშ-
ნეს.

ვაგრე. რას იზამ? გომარე ერთი დეპუტატის სიძე იყო!

ქ. ვაგრე. რა ვიცი, მე რაღა ღმერთი გამიწყრა,—დე-
პუტატებში ერთი ნათესავი არ გამაჩნია.

ვაგრე. წაიღე... გული მწყდება, რომ ვუყურებ. (გაუწოდებს წამოსასხამს, რომელიც თითონვე გახსნა) ახლა აღარც კი დამშვენდება და...

ქ. ვაგრე. ეს ტანისამოსი ყველას დაშვენდება!

ვაგრე. აბა, ვნახოთ. (ფრაკს გაიხდის).

ქ. ვაგრე. გარდა ამისა რომ ლამაზია, წელიწადში ორმოცი თუმანიც მოაქვს...

ვაგვე. ჯერ პეწი არ დაჰკარგვია! (შემოდის ბერტა. ვაგრე აჩქარებით მალავს წამოსასხამს). რა იყო?

გამოსვლა მეოთხე

ვაგრე, ქ. ვაგრე და ბერტა.

ბერტა. მე ვარ, მამა!

ვაგრე. როგორ შემაშინე!.

ბერტა. (წამოსასხამს შენიშნავს) აღმატება მოგცეს, მამა?... ჰა?..

ვაგრე. დამანებე თავი. კარები ჩაკეტე.

ბერტა. (დედას) დედა, აღმატება მისცეს?

ქ. ვაგრე. რასაც გიბრძანებენ, ის გააკეთე... არა, არა მიუციათ-რა. (ბერტა კარებს ჩაკეტავს).

ვაგრე. სულ ახალს არა ჰგავს? (წამოისხამს).

ქ. ვაგრე. რატომ არ უნდა ჰგავდეს? საუკეთესო ამოვარჩიე.

ვაგრე. ეჰ, ეს უნდა მოვისხა მხრებზე, რომ ირისარის მკვლელი სიკვდილით დავასაჯვინო!.. ამის გამომგონი ჭკვიანი კაცი ყოფილა, მე და ჩემმა ღმერთმა!.. ნათეც მსაჯულებს შიშსა და პატივისცემას აგრძნობინებს... თვით ბრალმდებ-

ლებსაც კი!.. ერთი ბრალმდებელი მახსოვს—
მთელი სხდომის განმავლობაში თვალი არ მო-
უწორებია ბრალმდებლის მანტიისათვის... ამას
რომ მოიგდებ, თითქო ძალაც გემატება; მიხვრა-
მოხვრაც დიდებული გაქვს... ზ. მსაჯულნო
და ნაფიცნო მოსამართლენო“... რა შთაბეჭ-
დილებას მოახდენდა ჩემი სიტყვა?! ბ. მსა-
ჯულნო და ნაფიცნო მოსამართლენო, მე შუ-
რისძიების ხმა ვარ. უკვდავ პრინციპები და
ჩემი მოვალეობა მაიძულებს (ლამაზად ხელს
გაიქნევს) ვითხოვო ამ ჰარამზადის სიკვდილით
დასჯა...

ქ. ვაგრე. რა საუცხოვდ ლაპარაკობ!.. (ვაგრე მხრებს
აიწევს, ამოიხრებს, დინჯად მოისხნის მან-
ტიას და ცოლს გადააწოდებს).

ვაგრე. წაიღე, შეინახე...

ქ. ვაგრე. მგონი, ზარი ჩამოჰკრეს?

ბერტა. ჰო, ზარის ხმა იყო. (შიიჩბენს კარებთან და
კარებს გაადებს).

ქ. ვაგრე. (მანტიას ბერტას აძლევს) წაიღე სადმე...

ბერტა. ახლავე, დედავ! (ბოღჩაში 'გამოჰკრავს და წას-
ვლას დააზივებს).

ქ. ვაგრე. ბერტა!

ბერტა. რა იყო?

ქ. ვაგრე. (ცრემლ-მორეული) ცოტა ნათტალინი კი-
დევ წააყარე (ბერტა გავა).

გამოსვლა მესუთე.

ვაგრე, ქ. ვაგრე და კატიალენა.

კატიალენა. (გაზეთს მიაწოდებს) ეს-ეს არის მოიტანეს და მიბრძანეს, თქვენთვის გადმომეცა (შიდის).

ვაგრე. რა არის? ბასკების გაზეთი „Eskual Herria“ რალაც წერილი ლურჯად არის შემოხაზული. კითხულობს Eskual herri guzia, hamabarz egun huntan... ამ მხეცების ენაზედ ვერას გაიგებს ადამიანი.

ქ. ვაგრე. (რძმელიც ქმრის ზურგს უკანიდან იუურებოდა და ქმართან ერთად ისიც კითხულობდა აქ შენ-ზედაც სწერია!..

ვაგრე. ჩემზე კი არა!

ქ. ვაგრე. როგორ არა? აი, ნახე! (კითხულობს). Vagret psocuradoreak galdegin (იტუკის) დამაცა პატარა. (კარებს გამოდებს და იძახის) კატიალენა, კატიალენა!..

ვაგრე. რა გინდა?

ქ. ვაგრე. გადაგითარგმნის. (შემოდის კატიალენა) კატიალენა, წაგვიკითხეთ ერთი აქ რა სწერია?

კატიალენა. (კითხულობს) Eta gaitzegilea orda oraino dakopian Jrissarryko.

ვაგრე. რაო, რა არისო? (შემოდის ბერტა).

კატიალენა. ირისარბის მკვლელი ჯერ ვერ უბოვნიათო.

ვაგრე. ეგ ჩვენც კარგად ვიცით. მერე?

კატიალენა. (კითხულობს) „Baginakien yadanik doma Mauleano tribunala yuye bourrn arin edo

tzarrenda ko beréchiazela... მოლონში
სხვაგან დაწუნებული და გამოძევებული მსა-
ჯულები არიან, და არაფრის უნარი არა
აქვთო... ცარიელი გოგრები...

ვაგრე. კარგი. კარგი..

ქ. ვაგრე. არა, კათილენა, განაგრძეთ!

კათილენა. (კითხულობს) Jann hough Biribi.

ქ. ვაგრე. ბირიბიო?

კათილენა. დიად, ქალბატონო.

ქ. ვაგრე. რას ნიშნავს თქვენებურად ბირიბი?

კათილენა. არ ვიცი, ქალბატონო...

ქ. ვაგრე. როგორ არ იცით?.. თქვენ თქმა არ გინდათ?..
გინება არის?..

კათილენა. გინება რომ იყოს, გავიგებდი, ქალბატონო...

ქ. ვაგრე. ბი—რი—ბი...

ბერტა. იქნება, მეტი სახელი იყოს?..

ქ. ვაგრე. შესაძლებელია!.. (ცოტა ხნის ჩიხუმის შემ-
დეგ) არა, განაგრძეთ, კათილენა!

კათილენა. ჩვენ ბატონზე სწერენ.

ქ. ვაგრე. (ქმას) აკი გითხარი... (კათილენას) რას ამ-
ბობენ? ილანძლებიან?

ვაგრე. გეუბნებით—კმარა-მეთქი! (გამოჰკვლიჯავს კათია-
ლენას გაზეთსა და ჯიბეში იდებს) წადით. თქვენ
ადგილას! ჩქარა!

კათილენა. აღარას ვიტყვი, ბატონო, რაცა სწერია...

ვაგრე. არც საჭიროა, წადით.

კათილენა. მაშინვე ვიცოდი, რომ გეწყინებოდათ...
(წასვლას აზიარებს).

ქ. ვაგრე. კათილენა!

კატიალენა. რას მიბრძანებთ, ბატონო?

ქ. ვაგრე. მართლა არ იცით „ბირიბი“ რასა ნიშნავს?

კატიალენა. არ ვიცი, ღმერთმანი.

ქ. ვაგრე. კარგი, მაშ წადით! (კატიალენა გადის).

ბამონსვლა მთავრად.

ვაგრე, ქ. ვაგრე, ბერტა და შემდეგ ფრანსუა.

ქ. ვაგრე. ხვალვე დავითხოვ.

ვაგრე. მე მაინც...

ქ. ვაგრე. სუ!.. აგერ სტუმრებიც მოდიან!. ბერტა, ხელსაქმე აიღე, ჩქარა... ჩემი ჟურნალი სად არის?.. (წიგნს აიღებს და დედა-შვილი დასხდებიან, დედა კითხულობს და ბერტა სჯიმბს. სიჩუმე).

ბერტა. რაღას უცდიან, ნეტა!

ქ. ვაგრე. ეგ—ქ. ძიუნერა.

ფრანსუა. (ვამოაფხადებს) ბ. თავმჯდომარე მეუღლით.

ქ. ვაგრე. (მეგებება) გამარჯობით, ჩემო ძვირფასო. (ხელს ჩამოართმევს)

ფრანსუა. (განაგრძობს) მსაჯული ბ. ლაბუზიული! გამოძიებელი ძ. მუზონი!... (მისაღმება, გაიფლგამოიფლიან).

ბამონსვლა მთავრად.

ვაგრე, ქ. ვაგრე, ბერტა, ბიუნერა, ქ. ბიუნერა, ლაბუზიული და მუზონი.

ქ. ვაგრე. (ქ. ბიუნერას) ერთი სესიაც ხომ გათავდა.

ქ. ბიუნერა. დიად, მადლობა ღმერთსა!

ქ. ვაგრე. თქვენი პატივცემული მეუღლე, რა თქმა უნდა, კმაყოფილი იქნება?

ქ. ბიუნერა. მგონია, რომ არც თქვენი ქმარი დარჩებოდა უკმაყოფილო...

ქ. ვაგრე. პალატის თავმჯდომარე?

ბიუნერა. ცოტა ხნის შემდეგ გიახლებათ... ხვალ გათენებისას აპირობს წასვლას და იმდენი ხელ-მოსაწერი ქაღალდები მოუგროვდა, რომ ვერ მოიცალა: წარმოიდგინეთ, სდომის გათავებამდის ძლიერ მოვითმინეთ... როცა შევამჩნიეთ, რომ საქმე გაჭიანურდებოდა, ფრაკებისთვის გავვზავნეთ სახლში... მსაჯულნი სათათბიროდ რომ შევიდნენ, ჩვენ ფრაკები ჩავიცვიტ, ზეიდან მანტია წამოვისხით და განაჩენი ისე გამოვაცხადეთ...

ქ. ვაგრე. მერე, როგორი განჩინება დაადგინეთ?..

ბიუნერა. გავამართლეთ. გამართლებისა!..

ქ. ვაგრე. კიდევ, გამართლება?.. ნაფიცი მსაჯულნი მთლად რეგვენები ყოფილან!

ვაგრე. მეგობარო, ძალიან თავისუფლად ლაპარაკობ!..

ქ. ბიუნერა. კარგი, ჩემო ძვირფასო... გული ნუ გაგიტყუდებათ (იქით განუყვანს).

ბიუნერა. (ვაგრეს) დიად, ჩემო ძვირფასო ბრალმდებელო... ამ სესიაში, ეს მესამეა მაგისტანა განაჩენი...

მუზონი. (ფრმაცვი წლისა. ძაღვან კარგად აცვია, მიმიხვრა-მოხვრა ჯამაზი, მშვენიერი ბაკუნხარდები) სამი გავანთავისუფლეთ, რადგან გამამტყუნებელი საბუთი არა იყო-რა!

ბიუნერა. ვეჭილები შავს მანტიაში დიდად გაიხარებდნენ.

ლაბუზიული. (სამოცდა-ათი წლისა) თქვენ კი გნებავთ, რომ წითელმა ფერმა გაიმარჯოს, ჰა!.. სისხლი გყვარებით!

ბიუნერა. ლაბუზიულ, თქვენ ცინიკი ბრძანდებით! არ მესმის, როგორა კადრულობთ მაგისტანა ხუმრობას.

ლაბუზიული. ბრალდებული რომ გაგემტყუნებინათ, მაშინ ველარ ვიხუმრებდი.

ვაგრე. საქმე ბრალდებულებს კი არა, პირადათ ჩვენ შეგვეხება. თუ იმედი გაქვთ, რომ სამინისტროში ამისთვის მადლობას გადაგვიხდიან, დიდად სცდებით!

ბიუნერა. მაგას რა ენალვლება, თუ მილეონის სასამართლოს პარიზში სახელი გაუტყდება?!

ლაბუზიული. მართალსა ბრძანებთ, ბიუნერა... მართალია, მე რა მენალვლება... იმედი აღარაფრისა მაქვს. აგერ, ერთი კვირის შემდეგ, სამოც და ათი წლისა შევიქნებო და, საცაა, დამითხოვენ კიდევ სამსახურიდან. ამისათვის შემიძლიან თავისუფლად სინიდისიერად გავარჩიო ხოლმე საქმეები.... ნუ გამიწყრებით, ბატონებო... მეტს აღარას მოგახსენებთ... აგერ, ჟურნალსა ვხედავ, წავალ ისევ და თავისუფალ ადგილებს მოგიძებნით ყველას (მარცხნივ დაჯდება).

ბიუნერა. აგრე სჯობიან. (ვაგრეს) პალატის თავმჯდომარე საშინლად სჯავრობს.

მუზონი. რასაკვირველია, სასიხარულო ან იმას რა აქვს!..
ვაგრე. ჩემი ამხანაგი?

ბიუნერა. ის ხომ ლაპარაკის ღორსიც არ არის!

მუზონი. სულ იმისა ბრალია!.. ბრალდებულის შებრალება ითხოვა!..

ბიუნერა. საიდან გამოგვერია ეგ სულელი?

ვაგრე. გარწმუნებთ, ჩემი ამხანაგი სრულიადაც არ არის სულელი... პარისში კონფერენციის მდივნად იყო. უმაღლესი ხარისხით აქვს სწავლა დამთავრებული. დიდი ნიჭის პატრონიც არის.

ბიუნერა. ნიჭის პატრონი!

ვაგრე. გიმეორებთ, ჩემი ამხანაგი დიდი ნიჭის პატრონია და მჭერმეტყველიც.

ბიუნერა. დღეს დაგვიმტკიცა.

ვაგრე. მეტად პატიოსანი ყმაწვილია.

ბიუნერა. (გაჯავრებული) მაგ ნიჭის პატრონი ვეჭილად უნდა წავიდეს და არა მსაჯულად.

ქ. ვაგრე. (ააბუზიუფს, რომელიც იმათ მიუახლოვდა) მართლა სულ ბრალმდებლის ამხანაგის ბრალია?

ქ. ბიუნერა. გვიამბეთ დაწვრილებით.

ლაბუზიულ. დიდის სიამოვნებით... (უამბობს იმათ ვაგრეს მიუახლოვდება).

მუზონი. (ბიუნერას) ეხლა უფრო გაუძნელდა საცოდავ ვაგრეს წარმატების მიღება.

ბიუნერა. (ღიმილით) ბედი არა სწყალობს საბრალოს...

მუზონი. ნუ თუ მართლა უპირებდნენ დაწინაურებას, როდესაც მილენის სასამართლოში უფრო ღირსეული სხვა არის?.

ბიუნერა. (თავდაჭერით) მაგისტანას ვერავის ვხედავ... ვიზედა ბრძანებთ?

მუზონი. რასაკვირველია, თქვენზე, ბ. თავმჯდომარე.

ბიუნერა. მართალია, სამინისტროში იყო ლაპარაკი ჩემზე, მაგრამ...

მუზონი. თქვენის თავმჯდომარეობით ასე კი არ ჩაივლიდა დღევანდელი სხდომა.

ბიუნერა. რაღა გგონიათ, ძვირფასო, მუზონ?

მუზონი. ერთხელ გნახეთ თავმჯდომარედ (იცინის).

ბიუნერა. რაღა გაცინებთ?

მუზონი. ერთი თქვენი სიტყვა მომამგონდა.

ბიუნერა. ჩემი სიტყვა?... რომელი?...

მუზონი. იმ დღეს ძალიან კარგ გუნებაზე იყავით... სეტყვასავით აყრიდით მახვილ სიტყვებს... როგორ იღრიჯებოდა ბრალდებული... გახსოვთ, აის... დაგლეჯილი დაფლეთილი რომ იყო... სახელად ჟაკ-მაგონი.

ბიუნერა. ჰოო!.. მე რომ ვუთხარი, აბა, გაგებით ახსენით თქვენი საგანი...

მუზონი. (ხაჩხაჩებს) დიალ, დიალ!.. ის სულელი ბრალდებულის მოწმე... ყოველ სიტყვაზე რომ იჭერდით, ვერც კი დაათავა ჩვენება, რადგან საშინელი ხარხარი ატყდა, თქვენ რომ უთხარათ: „თუ თქვენა გნებავთ თავმჯდომარეობა, მიბრძანეთ, დიდის სიამოვნებით დაგიტომობთ ადგილსაო“...

ბიუნერა. მართლა! ქალბატონო, ჩვენმა ძვირფასმა მუზონმა ერთი სასაცილო ამბავი მომამგონა, ამას წინად ერთ სხდომაზე.

გამოსვლა მერვე

ივინივე, ფრანსუა და არდეილი.

ფრანსუა. (გაშოატხსადებს) ბ. არდეილი, ბრალმდებლის ამხანაგი.

არდეილი. (ქ. ვაგრეს) მაპატიეთ, ბატონო, რომ ასე დავიგვიანე; მოცლა არა მქონდა.

ქ. ვაგრე. მით უმეტეს გაპატიებთ, რომ დღეს ისე გაგიმარჯვიათ, რომ მთელი ოლქის ვეჭილები შურით დაიხოცებიან თურმე...

ლაბუზიული. (არდეილს მხარზე ხელს დაადებს) თუ შეიძლება, ერთი წუთით ჩემ გვერდით დაბრძანდით... (მოშორებით დასხდებიან) იცით რას გეტყვით? დღევანდელისთანა სხდომა რომ სამჯერ-ოთხჯერ გამეორდეს, მერწმუნეთ, ადგილს დაჰკარგავთ.

არდეილი. ადგილს დაჰკარგავ?... რადა?

ლაბუზიული იმიტომ რომ ამხანაგებში მეტად ერჩევით.

არდეილი. ვერჩევი?... მერე თქვენ... მიუხედავად იმისა, რომ მსაჯულთა ბჭობა ხალხის დაუსწრებლად ხდება, მაინც კარგად ვიცი, რომ გულკეთილი და დამოუკიდებელიცა ბრძანდებით.

ლაბუზიული. ეგ მართალია. ამ ბოლო დროს მეც მივდეგ მაგ ფართაშს.

არდეილი. ბოლო დროს?..

ლაბუზიული. დიალ, ჩემო მეგობარო. ბოლო დროს, რადგან დიდი ხანი არ არის, რაც იმ სენისგან განვინკურნე, რომელიც პატიოსან ხალხს ცუდ მსაჯულებად გადააქცევს ხოლმე. ეს სენი—აღმატების სურვილია (უვეჯაზე უჩვენებს)

აბა, ამათ შეხედეთ. ესენიც, იმ სენით რომ არ იყვნენ ავადმყოფნი სამართლიანები იქნებოდნენ. ეხლა კი ყველა მათგანი მლიქვნელია, მსაჯულობაში კი სასტიკი...

არდეილი. თქვენ აჭარბებთ, ბატონო!.. საფრანგეთის მაგისტრატურა...

ლაბუზიული. მოუსყიდველია, — სრული ჭეშმარიტებაა: ოთხი ათას მსაჯულში ყოველად დამცირებულთა და ღარიბთა შორისაც კი, გესმით, დამცირებულთა და ღარიბთა შორისაც კი ერთსაც ვერ იპოვნით იმისთანას, რომლის მოსყიდვა ფულით შესაძლებელი იყოს. ამას ყველა იტყვის. მაგრამ, იმავე დროს, მსაჯულთა უმეტესი ნაწილი მზად არის რომელიმე დიდი პირის სასიამოვნოდ, დეპუტატის ან თვით მინისტრის გულის მოსაგებად, თავისი აზრი შესცვალოს. და, რა ვედრებაც გინდათ, შეგისმინოთ. ხმის უმეტესობითი არჩევანები ღმერთიცაა მსაჯულთა ბისტვის, მტარვალიც. მართალია, თქვენ არა სცდებით, მაგრამ, ღვთის წინაშე, არც მე ვსტყუი.

არდეილი. დამოუკიდებლობას ვერაფერს წაგვართმევს.

ლაბუზიული. სრულ ჭეშმარიტებას ბრძანებთ, მაგრამ, ტოკვილისა არ იყოს: „ჩვენ თითონ ვსწირავთ დამოუკიდებლობას მსხვერპლად“...

არდეილი. თქვენ მიზანტროპი ბრძანებულხართ, ბ. ლაბუზიულ. არიან ისეთი მოსამართლენიც, რომლებზედაც ვერაფრითაა დაპირება...

ლაბუზიული. დიად, დიად არიან... მაგრამ მაგისტრანები

მხოლოდ ისინი არიან, ვისაც არც უჭირს და არც აღმატების სურვილი ასულდგმულებს... დიად, არიან ყოვლად უცნობი და შეუმჩნეველი მსაჯულნი, რომელთაც მსხვერპლად მოაქვთ თავიანთი თავი და არც არას ეპოტინებიან, მაგრამ, მერწმუნეთ, მილენის სასამართლოს კი, საშუალო ადგილი უჭირავს.. აჭარბებთო, მეუბნებით. კარგი! ვსთქვათ, მილენისთანა სასამართლო საფრანგეთში, სულ ორმოც და ათი მოიძებნება—ვსთქვათ ოცზე მეტიც არ არის.. მაგრამ ერთიც რომ ყოფილიყო მაგისთანა, ისიც ბევრი იქნებოდა. ეჰ, ჩემო მეგობარო!.. აბა, თქვენი აზრიც მითხარით ჩვენ სასამართლოზე.

არდეილი. ჩვენი სასამართლო საგონებელში მაგდებს..

ლაბუზიული. არა ხუმრობთ?

არდეილი. სრულიადაც არა.

ლაბუზიული. გინდათ გამოცდილი კაცის დარიგება? იმისთანა კაცისა, რომელსაც მთელი ორმოცი წელიწადი მესამე ხარისხოვან სასამართლოში უმსახურნია?..

არდეილი. დიდის სიამოვნებით.

ლაბუზიული. დაანებეთ სამსახურს თავი. თქვენ შეცდომა მოგსვლიათ, რომ ჩვენი მანტია წამოგისხავთ. იმ აზრების განხორციელება, რომლებიც დღეს წარმოსთქვით, მხოლოდ სასულიერო პირებს შეუძლიანთ და, მაშასადამე, თქვენც იმათი მანტია უფრო შეგფერთ.

არდეილი. (თითქმის თავისთვის) მართალია... მაგრამ მაგ

შემთხვევაში მდაბიური გული და სარწმუნო-
ბაა საჭირო.

ბიუნერა (უფელას) ჩვენი ოლქის დეპუტატი ერთი კვი-
რით მაინც რომ იყოს მინისტრად, მარტო ერ-
თის კვირით...

ლაბუზიული. (აზღვიას) აი, რა უნდა გენატრებოდეთ,
ჩემო შეგობარო.

გამოსვლა მაცხრა

ი გ ი ნ ი ვ ე ღ ა ფ რ ა ნ ს უ ა .

ფრანსუა (ქ. ვაგრეს წერილს მიაწოდებს) პალატის თავ-
მჯდომარისაგან გახლავთ (მიღის).

ვაგრე, არ მოვა?

ქ. ვაგრე. (წერილს რამ წაიკითხავს) დიაღ, არ მოვა.

ბიუნერა. წინდაწინვე ვიცოდი.

ქ. ვაგრე. თავის ტკივილს ჩივის. ექვს საათზედა და ორ-
მოცდა შვიდ წუთზე წასულა.

მუზონი. ეს სახუმარო საქმე არ არის!..

ქ. ბიუნერა. ამაზე აშკარად თავის უკმაყოფილებას ველარ-
გამოხატავს

ბიუნერა. რასაკვირველია!.. სამი კაცი გავამართლეთ,
სამი!..

ქ. ბიუნერა. ვინმე გამოჩენილი ვექილი რომ დაგვსწრე-
ბოდა, კიდევ ჰო, მაგრამ ადგილობრივ ვექი-
ლებთან გვექონდა საქმე?

ქ. ვაგრე. (ბურტას) ახლა, რა მოხსენებას წარადგენს,
ჩემო შვილო?!

ბერტა. ზის მოხსენება?

ქ. ვაგრე. არ იცი, რომ ყოველ სესიის გათავებისას

თავმჯდომარე მოხსენებას წარუდგენს ხოლმე მინისტრსა? (ქ. ბიუნერა მიჭხედავს) ეჰ, ვაი ჩენი ბრალიცა!.. (ქალები ცოტა მოშორებით მისხდებიან).

მუზონი. ბატონო, სამი ბრალდებულის გამართლება!.. ირისარის მკვლევლობა!.. რა გვიშავს, კაი მდგომარეობაში ვართ!

ბიუნერა. იცით რა გითხრათ, ძვირფასო ვაგრე, მე პირდაპირი კაცი ვარ და მიკიბ-მოკიბვა არ მიყვარს... გულახდილად გეუბნებით; მე, ხომ იცით, გლახის შვილი ვარ, — ამას მე არაოდეს არა ვმალავ... ჰო და... მე მგონია, რომ თქვენი სასამართლო... რასაკვირველია, ყოვლად პატიოსნად მიგყავთ საქმე... მაგრამ... მე მგონია... როგორა ვსთქვა? მე მგონია, თქვენი სასამართლო ცოტა მოღობა, მოსუსტდა. ბ. მუზონ, გახსოვთ, სტატისტიკურ ცნობებს რომ ვათვალისწინებდით, მაშინაცა ვსთქვით მე და თქვენ ესა?

მუზონი. წლევანდელი წელიწადი ხომ სულ ცუდი იქნება ჩვენთვის.

ბიუნერა. ისიც გეცოდინებათ, რომ სამინისტროში ჩვენს სასამართლოს უმაღლეს ხარისხში უპირობდნენ ჩარიცხვას, მაგრამ, ამის შემდეგაც თუ ასე წავა საქმე, მაშინ კი, მე მგონი, ისევ მესამე ხარისხიდან დაგვტოვებენ.

მუზონი. როგორმე ისეთი ჩვენება უნდა წარვადგინოთ, ვითომც ძალიან ბევრი საქმე გვაქვს.

ბიუნერა. მერე რაღას უყურებთ?... სამაგისო მასალა ცოტა არა გაქვთ!..

მუზონი. წარმოიდგინეთ, შარშანდელთან შედარებით, ას თვრამეტით ნაკლები დავატუსაღეთ...

ბიუნერა. სასამართლოს არავითარი ბრალი არ მიუძღვის მაგაში. ჩვენ ყოველ ღონესა ვხმარობთ, რომ საზოგადოება სავსებით და კარგად დავიცავთ ბოროტ-მოქმედებისაგან.

მუზონი. თქვენ ბრალდებულნი უნდა მოგვეცეთ, რომ შეგვეძლოს იმათი დასჯა.

ვაგრე. ამას წინად კონტრაბანდის შესახებ შეტად სასტიკი ბრძანება გამოვეცი. ეს ბოროტ-მოქმედება ხომ შეტად გახშირებულია ჩვენ მხარეს.

ბიუნერა. მადლობა ღმერთსა!... თქვენ კარგად გესმით, როგორც ვუყურებთ ჩვენ საქმეს... საზოგადოების უზრუნველყოფა გვაფიქრებს, მეტი ხომ არაფერი!

მუზონი. მესამე ხარისხოვან სასამართლოებს ყველას ჩამოვრჩით. აი, ამას წინად ჩვენ გამოვიანგარიშეთ... (ზორტუედიდან ქაღალდს ამოიღებს და უცაბედათ სხვა ქაღალდებს ახწევს. დაბუზიული იღებს). შეხედეთ.

ლაბუზიულა. ქაღალდები გაგეფანტათ, ბ. მუზონ... ეს კონვერტი თქვენია? (კითხულობს) „გემის აფიცერს ბ. ბენუას. სადგურის სასტუმრო, ბორდო“. რა კარგი სუნი უდის...

მუზონი. (შეკრთება და წერილს ხელიდან გამოჰკლებს) ეგ წერილი ჩემი მეგობრისაა.

ლაბუზიული. (მეორე ქადაგდს სინჯავს) ეს-?... მკვლე-
ლობა ირისარიში...

მუზონი. ჰო... ე მაგას ემ სააფში აგისხნით... ირისარი-
ში მომხდარ მკვლევლობის შესახებ „Esknal
Hurria-მ ერთი წერილი დასტამბა და ეგ იმის
თარგმანია. ბ. ბიუნერამ მომცა... ძალიან სა-
წყენი წერილია... მანდ ამტკიცებენ, მაგონის
სასამართლო ძალიან თავაგდებული და უხეი-
როაო...

ვაგრე. რა ვქნა, მე თითონ ხომ ვერ შევთხუზავ მოხუ-
ცის მკვლელსა და! დელორმმა ყველა სასა-
მართლოებში გაგზავნა მკვლელის ნიშნები, მა-
გრამ საქმეს მით არა ეშველა-რა.

მუზონი. დელორმმა?! გინდათ მე ჩემ აზრს გეტყვით?...
ჩემის აზრით, დელორმი ძალიან შემცდარია,
როცა ამტკიცებს, მკვლელი უსათუოდ მაწან-
წალა უნდა იყოსო.

ვაგრე. როგორა სცდება, როცა მოწმე ჰყავს...

მუზონი. ის მოწმე ან სტრუობს ან სცდება, ორში ერთ-
თია.

ბიუნერა. იმ მოწმეს თავის თვალით უნახავს, რომ მოკ-
ლულის სახლიდან გათენებისას თურმე ბოშე-
ბი გამოვიდნენ.

მუზონი. გიმეორებთ—ეგ მოწმე ან სცდება, ან სტრუ-
ობს.

ვაგრე. როგორ?

მუზონი. ამაში მე დარწმუნებული ვარ.

ბიუნერა. მერე რამ დაგარწმუნათ?

მუზონი. იმან, რომ მკვლელი ციგანი არ არის.

ვაგრე. არა, ბ. ბრალმდებელო, მე ჩინებულად ვიცნობ
ბ. დელორმს და ამიტომ გთხოვთ, ეგრე დამ-
ტკიცებით ნუ იმეორებთ თქვენს აზრსა...

მუზონი. მე მეტად ფრთხილად შევნიშნე კოლლეგა დე-
ლორმს, რომ ის ცრუ გზას დასდგომია. იმან
არც კი მომისმინა ხეირიანად და ჯიუტად
მაინც ვილაც მაწანწალას დაეძებს... რა ვქნა,
ეძებოს! საფრანგეთში ორმოცდაათი ათასი მა-
წანწალაა. მერე ისიც შეიძლება რომ, მე ვსცდე-
ბოდე. მაგრამ ძალიან კი გამიკვირდებოდა, ჩე-
მი აზრი მართლა შემცდარი გამომდგარიყო.
დიდ ქალაქებში, სადაც ცოტა ხანი არ ვიყავ
მოსამართლედ, ამგვარ გასაჭირ მდგომარეო-
ბაში თითქმის ყოველ დღე ვიყავი ხოლმე და
სისხლის სამართლის საქმეებში მეტად გამო-
ვიცადე.

ვაგრე. მართალია, დელორმს პირველად შეხვდა ეგრეთი
ძნელი და თავის სახეთქი საქმე.

მუზონი. ბორდოში, ტულუზელ, საკვირველ სილამა-
ზის პატრონი ქალის მკვლელობაში მე გამოვ-
ტეხე მკვლელი და ამ გამოტეხამ ხომ გილიო-
ტინაზე მიიყვანა ბრალდებული.

ბიუნერა. (სიამოვნებთ) მართლა?!

ვაგრე. ძვირფასო ბ. მუზონ, მე არ გეხუმრებით და
გთხოვთ ჩვენც გვაუწყოთ თქვენი მსჯელობა
ამ საგნის შესახებ. თუ ასე დაბეჯითებითა
გთხოვთ ამას, მერწმუნეთ, ამის მიზეზიცა მაქვს.

მუზონი. მე თითონ არ მინდა ჩემი აზრის საიდუმლოდ
შენახვა და ამიტომ დიდის სიამოვნებით გე-
მორჩილებით.

ბიუნერა. ჩვენ ყურს გიგდებთ.

მუზონი. აბა, მოვიგონოთ ყველაფერი დაწვრილებით. განმარტოებულ სახლში, გათენებისას ოთხმოცი წლის მოხუცს თავის ლოგინში მკვდარსა პოულობენ. მეზობელ სახლში მუშებს ეძინათ, მაგრამ იმათ არა გაუგონიათ რა... ძაღლებს არ უყუენიათ, .. ამასთანავე, მართალია, ქურდობასაც ჰქონდა აქადგილი, მაგრამ ფულებთან ერთად საგვარეულო ქალღმერთიც მოუპარავთ. ეს კარგად დაიხსომეთ. ეხლა სხვა მხარეს მივაქცევ თქვენ ყურადღებას: წინაღღეს წვიმდა. ბაღში კაცის კვალს პოულობენ; ამ კვალს მკვლელს აწერენ, რომელსაც ისეთი ძველი ფეხსაცმელი სცმია, რომ მარჯვენა ფეხის ცერი სულ კარში თურმე ჰქონია. ბ. დელორმი სწორედ ამ კვალს მისდევს; იმას ამის გარდა მოწმეცა ჰყავს და გადაჭრით ამტკიცებს: მოხუცის მკვლელი მაწანწალააო... მე ვამბობ, ეს მართალი არ არის-მეთქი! მკვლელი მაწანწალა არ არის!.. მართლაცა და, ის სახლი, რომელშიც მკვლელი მოხდა განმარტოებითა სდგას. დამტკიცებულია, რომ სამი თუ ოთხი ვერსის მანძილზე წინაღღეს არსად არ უნახავთ მათხოვარა. მაშასადამე, მკვლელი თუ მაწანწალა იქნებოდა, იმას იქვე, მკვლელობის ადგილზედვე უნდა ეჭამა რამე, ან მკვლელობის წინ ან მერე. ამის ნიშანი ვერაფერი ვერ უბოვნიათ... ეს საკვირველია! მოდის დაღალულ დაქანცული ადამიანი და მოწყალეობას

ითხოვს, მაგრამ გამკითხი არა ჰყავს. ამის შემდეგ იმალება და ღამით კაცსაჰკლავს... სახლში პურიცა და ღვინოც უხვად მოიპოვება, მაგრამ მკვლელი იმათ არ ეკარება. ეს განადასაჯერებელია?!. სრულიადაც არა! ტყუილად ნურავინ ნუ მეტყვის—ხელი შეუშალეს და მკვლელმა ველარ მოასწრო, რომ დანაყრებულიყო! აგერ მოწმე ამბობს, დილითა ვნახე, რომ სახლიდან გამოდიოდაო. მკვლელობა კი ღამით მოხდა. ბ. დელორმს სხვა ღირსებებთან ერთად ამგვარ საქმეებში გამოცდილებაც რომ ჰქონოდა, იმას მშვენივრად ეცოდინებოდა, რომ ცარიელი ბოთლები, ჭიქები და დარჩომილისაქმელი ის ბარათია, რომელსაც მაწანწალები ყოველთვისა სტოვებენ ხოლმე მკვლელობის შემდეგ.

ბიუნერა. ეგ მართალია. მეც ვიცი ეგ წვრილმანი მხარე ამგვარ მკვლელობისა.

აბუზიული. (არღეილს) ის მზად არის კაცი გაამტყუნოს, ოღონდ დაამტკიცოს კი, რომ რამე ესმის.

ვაგრე. განაგრძეთ, განაგრძეთ!

მუზონი. ბ. დელორმს უნდა სცოდნოდა, რომ მაწანწალა ხალხს ორი რამე უჭირს ცხოვრებაში—ერთი კუჭის გამოძღომა ჟა მეორე ფეხსაცმელის შოვნა. ეს უკანასკნელი იმოდენად საჭიროა იმისთვის რომ ბევრნი ტყუილად იბრალებენ ხოლმე ბოროტმოქმედებას, რადგან იციან, რომ ადმინისტრაცია ვალდებულია ტუსალებს ფეხი შეუმოსოს და სასამართლოს ისე წარუდგინოს. სატუსალოში ყოფნის დროს ფეხთსაცმელს ვერ გასცვითავენ და, როცა გაანთავისუფლებენ, ფე-

ხები კაი ხანი აქვთ ხოლმე კიდევ შემოსილი. იმ მაწანწალას რომელსაც მოხუცის მოკვლა ბრალდება, ფეხები თითქმის იმოდენა ჰქონია, რამოდენაც მოკლულსა ჰქონდა. მკვლელს დაგლეჯილი ფეხთსაცმელი ეცვაო, ამას ხომ თქვენ თითონ ამბობთ. მერე რას ვხედავთ? ამ მაწანწალას, რომელსაც ფეხის ცერები გამოყოფილი ჰქონია, მოხუცის მშვენიერი ფეხთსაცმელისთვის ხელიც არ უხლია. აქ ერთ სიტყვას კიდევ დავუმატებ. თუ მართლა ბროტ-მოქმედება მათხოვარის ჩადენილია, ვინ მიპასუხებს, ამ საკვირველ მკვლელს რად მოუხდა მოხუცის საწლისკენ გაველა? რად წავიდა იმ გზით, საცა ერთი სახლი მეორესაგან რამდენიმე კილომეტრით არის დაშორებული და სადაც მათხოვარა ძნელად თუ რამეს იშოვნის, როდესაც იქვე მახლობლად მეორე გზა მიდის მჭიდროდ დასახლებულ ფერმებისაკენ და სადაც დღევანდლამდინ ჩვეულებად არის დარჩომილი ამგვარი მათხოვარების გაკითხვა?.. კიდევ ერთი სიტყვა! რად მოუხდა ამ მაწანწალას საგვარეულო ქალაქები, როდესაც სწორედ ეს ქალაქები გასცემენ მკვლელსა?.. არა, ბატონებო, დამნაშავე აქ მაწანწალა არ არის. თუ მკვლელის პოვნა გინდათ, მაწანწალებს შორის კი არა, მოკლულის მახლობელ პირებში ეძებეთ: მკვლელი ან ნათესავია მოკლულისა, ან მეგობარი და ან მოვალე.

ვაგრე. ეგ ჰკუასთან ახლოა!

ბიუნერა. ლოლიკური და ცხადი დასკვნა.

მუზონი. დამიჯერეთ! ეს სულ უბრალო საქმეა. ამ მკვლევლობის გამოძიება ჩემთვის რომ ჩაებარებინათ, მერწმუნეთ, ბოროტმომქმედს სამ დღეში საპატიმროში ამოვაცოფინებდი თავსა.

ვაგრე. ძვირფასო მეგობარო, ერთ ახალ ამბავს გაუწყებთ: დელორმი ძალიან ავად არის და ეგ საქმე დღეს დამიბრუნა. დღეიდან ამ საქმის გამოძიება თქვენ მოგენდობათ.

მუზონი. მე არ გეუბნებით, თანახმა ვარ-მეთქი, რადგან ჩემი მოვალეობაა დაგემორჩილოთ. მაგრამ მე მაინც უარს არ ვამბობ ჩემ სიტყვებზე და მკვლელს სამ დღეში დავატუსალებ!

ბიუნერა. ვაშა, მუზონ.

ვაგრე. მაგ დაპირებისთვის ყველას მაგიერ გიხდით მადლობას. გიმეორებთ ბევრ ვარმისაგან დაგვისხნით ჩვენ... (ცოჯს) ბ. მუზონი კისრულობს იცისარში მომხდარ მკვლევლობის გამოძიებას და გვპირდება, სამი დღის განმავლობაში მკვლელს დავატუსალებო.

ქ. ვაგრე და ქ. ბიუნერა. დიდად გმადლობლ, ბ. მუზონ.

ვაგრე. ბერტას უბრძანე, სადილი მოგვართვან და ჩვენი ძველი ღვინოც ამოატანინე ბარემ! (მუზონს) თქვენი გამარჯვებისა უნდა დავლიო, ჩემო მეგობარო.

ფრანსუა. (შემოვა) სუფრა მზად გახლავთ!.. (ვაყები ხელს მისთავაზებენ ქილებსა და ვუკლანო სსსადილსკენ გასწევენ).

მოქმედება მეორე

(გამომძიებლის კაბინეტი. ორი კარები. მარცხნივ ორი საწერი მაგიდა, სავარძლები, სკამები და პაპკებში საქმეები.)

გამოსვლა პირველი.

ბენუა და მოსამსახურე, შემდეგ მუზონი.

(ფარდის აწევის დროს ბენუა მუზონის სავარძელში ზის და ყავას სვამს. შემოდის მოსამსახურე)

ბენუა. აბა, ახალი რა იცი?

მოსამსახ. თქვენი უფროსი ჩამოვიდა.

ბენუა. როგორ! ასე მალე?

მოსამსახ. გუშინ სალამოს დაბრუნდა. ისეთი მოქანცული იყო, რომ ფეხზე ძლივს-ლა იდგა.

ბენუა. (შედიდურად) მილეონის მსაჯული ბორდოდან ყველთვის დაქანცული ბრუნდება ხოლმე.

მოსამსახ. რაღა მერე?

ბენუა. (ცოტა სიჩუმის შემდეგ) რა ვიცი!..

მოსამსახ. ასე ადრე ალბად, ირისარის მკვლევლობის გამო თუ მობრუნდა.

ბენუა. შესაძლებელია. (ამ ლაზარაკის დროს ერთ ქადაღზე ალაგებს ჭიქას, ლამბაქს, ყავადანს, საშაქრეს და სხვ. მერე მერე მაგიდას მიუახლოვდება და თავის ადგილზე დაჯდება. მოსამსახურე კარებიდან გასწევს, კარებში მუზონს გზას დაუთმობს და მერე გავა. ბენუა ფეხზედ წამოდგება). მსაჯულს ვახლოვარ!

მუზონი. გაგიმარჯოთ! ირისარში მომხდარ მკვლელობის საქმეში ჩარეული პირნი ხომ ყველანი დაიბარეთ?

ბენუა. ჟანდარმერიის აფიცერი, ბრალმდებელი და იმისი ცოლი...

მუზონი. საშინლად დავიღალე... და თავიცა მტკივა... დეპეშა ხომ არ მოსულა ჩემ სახელობაზე?

ბენუა. არაფერი!

მუზონი. ბრალმდებელმა არ მიკითხა?

ბენუა. არა... თქვენთვის რალაცა მაქვს, ბატონო, შენახული (წერილის კონვერტს მიაწოდებს).

მუზონი. (კონვერტს გახსნის) მარკები კოლექციისთვის! ჰო, გმადლობთ, გმადლობთ, ჩემო ბენუა... აბა, დავათვალიეროთ... (ჯიბიდან გასაღებს ამოღებს, სწერ მაგიდის ეუთს გააღებს და მარკების ალბომს ამოღებს). ურაგეაისა... მეცამქონია ამისთანა... არა უშავსრა, სხვა მარკაში გამიცვლიან... ესეც... ოჰო, ბენუა!.. გეორგილბერტი, — პირველი გამოცემა!.. სად იშოვნეთ ასეთი იშვიათი მარკა?

ბენუა. ერთი ჩემი მეგობარი შემთხვევით წასწყდომოდა ქალაქების შინჯვაში.

მუზონი. ჩინებული რამ არის!... ეს ახლავე უნდა ჩავაკრა... ააა, წებო მომაწოდეთ. (ფრთხილად გვერდებს შეაკვეტავს მაკრატელით და ალბომში ჩაკრავს) ეს იშვიათი მარკაა და ძვირიც არის... (ალბომს გადაჭყურტავს) ხედავ!.. საცაა გაივსება! იცით, ბენუა, ამ დღეებში შესაძლოა გაიტის მარკა ვიშოვნო! (გახარებუ-

ლი) უყურეთ, უყურეთ! ეს გვერდი სულ სავესეა იშვიათი მარკებით. (მეჭკეცავს ალბომს და ამოიხსნის) ეჰ, ღმერთო ჩემო!

ბენუა. უქეიფოდ ხომ არა ბრძანდებით?

მუზონი. არა. ბორდოში ცოტა უსიამოვნება მომიხდა.

ბენუა. მარკების გამო?

მუზონი. არა. (ამოიხსნებს თავისთვის) წყეული ქალები!.. დასწყევლოს ღმერთმა, რაღა ისე მოხდა! (ალბომს აიღებს) აბა, ვნახოთ, ახალი ხომ არა არის-რა?.. (აიღებს ერთ წერილს) ოჰო, ეჩეპარისა და იმის ცოლის შესახებ ცნობები მოსულა პარიზიდან. (მოსამსახურე შემოდის და სადაზმად ბანათი შემოაქვს). ვინ არის, რომ ჩემი შეწუხება მოუსურვებია? (ფურცელს დაჭახვავს) აა!.. (ბენუას) ცოტა ხნით მარტონი დაგვეტოვებ.

ბენუა. ამ საათში! (შიდის).

მუზონი. (მოსამსახურეს) სთხოვე! (მოსამსახურე გადის. მუზონი ალბომს ეუთში ჩასდებს, ერთ „საქმეს“ აიღებს და თათქა ძალიან გათუღია საქმიანად, ჩაატყურობს).

გამოსვლა მეორე.

მუზონი და მონტუბელო.

მონტუბელო. აქეთ, ახლო საქმე მქონდა და ვიფიქრე: მოდი შევალ და ძვირფასს მუზონს ვნახავ-მეთქი... ხომ არ გიშლით?

მუზონი. (ღიმილით „საქმეს“ მეჭკეცავს) გამომძიებელი.

როგორც მოგეხსენებათ, უსაქმოდ არაოდეს არ არის... მაგრამ, დროს გამოშვებით, სასიამოვნო დარბაზობა იგივე დასვენებაა. . დაბრძანდით!..

მონტუბელო. ერთი წუთით შემოვიარე...

მუზონი. მაგითა კი მაწყენინებთ.

მონტუბელო. ირისარის საქმეზე ახალს ხომ არაფერს მეტყვით?

მუზონი. ვერაფერს. დამნაშავეს ჩვენება ჩამოვართვი კრდეც... ვერ არის კარგი კაცი და ვერც კარგად იცავს თავსა, ყველაფერზე უარს ამბობს და საშინლად ცხარობს. ვერაფერში ვერ გამოვტეხე და იძულებული ვიყავ, ისევ სატუსალოში დამებრუნებინა. აგერ კვირა სრულდება, რაც ცალკე ოთახში მყავს დამწყვდეული.

მონტუბელო. დარწმუნებული კი ხართ, რომ ნამდვილი დამნაშავე გიჭირავთ ხელში?

მუზონი. გადაწყვეტით ვერაფერს გეტყვით! თუმცა ძალიან კი გამიკვირდებოდა, რომ შემცდარი ვიყო.

მონტუბელო. გუშინ ბ. დელორში ვნახე; ახლა უკედ არის.

მუზონი. ვიცი. იმის აზრით, მკვლელი მაწანწალაა. მე ყველა გამომძიებლების ნაკლს დაგისახელებთ, ბ. დეპუტატო: თუ ერთი ავიხირეთ რამე, მერე თვით ეშმაკიც კი ვერ გამოგვაცვლევინებს აზრსა. კერძოდ მე ყოველ ღონესა ვხმარობ, რომ ეს ნაკლი როგორმე თავიდან ავიცილინო: ერთხელ კიდევ ჩამოვართმევ ეჩუბარს ჩვენებას,

ქანდარმების გამოძიებასაც მოვუცდი და, თუ მაინც არა გამოვიდა-რა, ეჩეპარს გავანთავისუფლებ და დამნაშავეს სხვაგან დავუწყებ ძებნას. მაგრამ გიმეორებთ: მე დარწმუნებული ვარ, რომ ხელში ნამოვილი მკვლელი მიჭირავს.

მონტუბელო. დელორმი ძველი, გამოცდილი გამოძიებელია და არ დაგიმალავთ, რომ იმისი საბუთები...

მუზონი. მე ვიცი, რომ ჩემი ამხანაგი ჭკვიანი კაცია... გიმეორებთ, არ ვამბობთ, დელორმი სცდება მეთქი.. მაგრამ ამას ჩვენ თვითონ ვნახავთ!.. ჩემ აზრს ჯერ-ჯერობით საფუძველი არა აქვს, რადგან ბრალდებულის წარსული არ ვიცი. თქვენ მოსვლის წინ მიღებულ ქაღალდების გადასინჯვას ვაპირობდი. აგერ ქ. პოს სასამართლოდან გამოგზავნილი პაკეტი; ესეც ბრალდებულის შესახებ ცნობები იქმნება. (აიღებს დანას და კონფერტის გაჭრას აპირებს).

მონტუბელო. რა საუცხოვო დანაა!

მუზონი. ამ დანით ბორდოში ერთი საუცხოვო, ლამაზი ქალია მოკლული... მე ქაღალდის საჭრელ დანად გადავაკეთებინე... მაგრამ, თუ გაჭირდა, იარაღადაც გამოდგება, არა? (გახსნის კონფერტს) აგერ! აკი გითხარით!.. ეჩეპარი ოთხჯერ ყოფილა ჩხუბისა და კაცის დაჭრისთვის გასამართლებული... ხედავთ?...

მონტუბელო. ოთხჯერ გასამართლებული!

მუზონი. მხედველობაში უნდა მივიღოთ... მაგრამ არც

სხვა რამ გამომეპარება, — მაგალითად, გავიგე, რომ იმისი ცოლი, იანეტა ეჩეპარი...

მონტუბელო. ახალგაზდა ქალი, რომელიც თქვენ დერეთანში ვნახე ამ საათში?

მუზონი. დიაღ, მოწმად დავიბარე და ჩვენებას ახლავე ჩამოვართმევ.

მონტუბელო. მეტად პატიოსან ქალს კი გავს.

მუზონი. ყოვლად შესაძლებელია!. მაგრამ შევიტყე, რომ ეგ პატიოსანი ქალი უწინ პარიზში სცხოვრობდა თურმე და, როგორც აქ, ამ ქალადიდან სჩანს, ერთი თვე საპატიმროში მჯდარა ნაქურდალის დაფარვისთვის. ჩვენ ამ საათში მოვისმენთ ჟანდარმთა აფიცურის ჩვენებს, რომელსაც ცოტა რამ გამოძიება ჰქონდა მინდობილი.

მონტუბელო. მითომ იმედი გაქვთ, რომ ახალს გაიგებთ რასმე?

მუზონი. გაინტერესებთ?.. მაშ თქვენთან გამოვკითხავ. (მივა კარებთან, რადსაც ანიშნებს და ისევ თავის ადგილზე დაბრუნდება) არ დავავიწყდეთ, რომ მე არაფერს არ ვამტკიცებ. ყოვლად შესაძლებელია, რომ კოლლეგა დელორმი უფრო მართალი იყოს ამ საქმეში.

გამოსვლა მესამე

ივინივე და ჟანდარმის აფიცური.

აფიცური. გამარჯობათ, ბ. მუზონ!

მუზონი. გაგიმარჯოთ, ბ. ლეიტენანტო! ბ. დეპუტატთან თავისუფლად შეგიძლიათ ლაპარაკი.

აფიცერი. (მონტუბელას თავს დაუკრავს).

მუზონი. თქვენი აზრი?

აფიცერი. იგივე, რაც წინად—ეჭვიც კი აღარა მაქვს.

მუზონი. (მონტუბელას გადაჭხედავს) მოითმინეთ, ნუ ავიქარდებით... რა საბუთებზე ამყარებთ თქვენ აზრსა?

აფიცერი. რა საბუთებზე? ჯერ ერთი, ოთხჯერ ყოფილა გასამართლებული.

მუზონი. ვიცი.

აფიცერი. ამ ხუთმეტი წლის წინად ცხონებულ გაუეჩისაგან ვენახი უყიდნია თურმე იმ პირობით, რომ, სანამ გაუეჩი ცოცხალი იქნებოდა, მოსავლის ერთი ნაწილი იმისთვის უნდა ეძლია.

მუზონი. მერე?

აფიცერი. მერე, ეს საქმე სახეიროდ ველარ დაინახა თურმე და გაუეჩს ქურდიც კი უწოდა.

მუზონი. ჩინებულია. მერე?

აფიცერი. ხუთი წლის წინად ეს ვენახი ეჩეპარს გაუყიდნია.

მუზონი. მაშასადამე, ხუთი წლის განმავლობაში ფულს მაინც იხდიდა, თუმცა ვენახი იმას აღარ ეკუთვნოდა, არა?

აფიცერი. ჭეშმარიტებას ბრძანებთ!

მუზონი. განაგრძეთ!

აფიცერი. ეჩეპარის დატუსაღების შემდეგ ყველას ენა ამოედგა. მეზობლები ათას რამეს ამბობდნენ.

მუზონი. ეგ ყოველთვის აგრე მოხდება ხოლმე.

აფიცერი. ერთი ქალი, სახელად მანდიონი, ამბობს— ეჩეპარმა მითხრა: „რა სისულელეა, მთელი

შენი დღენი ამ ბებერ ძალს ფულები აძლიოვო“.

მუზონი. მოითმინეთ. მანდიონმა სთქვა ესა?

აფიცერი. ღიად, ბატონო.

მუზონი. (სწეკს) მანდიონმა აჩვენა: „რა სისულელეა, მთელი შენი დღენი ამ ბებერ ძალს აძლიო ფულიო“. კარგით!.. მერე?

აფიცერი. ერთი სხვა მოწამეცა მყავს, — პიარემ არგოლა.

მუზონი. (სწეკს) პიარემ არგოლა.

აფიცერი. ეჩეპარს, ამ ორი თვის წინად, არგოლასთვის უთქვამთ: „ასეთი ხანგრძლივი სიცოცხლე შეუძლებელია, ღმერთს დაავიწყდა, თუ როგორ არის იმის საქმეო?“.

მუზონი. (ჩასწეკს) „ასეთი ხანგრძლივი სიცოცხლე შეუძლებელია, ალბად ღმერთმა თუ დაივიწყაო“... კიდევ იცი რამე?

აფიცერი. ღიად, ბატონო.

მუზონი. ეჩეპარს როდის უნდა მიეცა გაუეჩისთვის ფული?

აფიცერი. ამაღლების მეორე კვირაში.

მუზონი. ე. ი. ამაღლებას გაუეჩი. რომ არ მოეკლათ, ერთი კვირის შემდეგ ეჩეპარს ვალი უნდა გადაეხადა, ჰო?

აფიცერი. ჭეშმარიტად, ბ. მსაჯულო.

მუზონი. (მონტუბელას) საკვირველი გარემოებაა! (აფიცერს) ეჩეპარი შეძლებული კაცია?

აფიცერი. პირიქით, მეტად ხელმოკლე ცხოვრება ჰქონდა. სამი თვის წინად ერთ ვაჭარისაგან რვააო სი ფრანკი ესესხნა.

მუზონი. მეზობლები რაღას ამბობდნენ?..

აფიცერი. მეზობლები ძუნწსა და გულჩათხრობილ კაცად იცნობდნენ. მისი ბოროტ-მოქმედება სრულიადად არ გაუკვირდათ. ეჩეპარის ცოლზე ყველანი კარგის აზრისანი არიან: სამაგალითოდ იასახლისიაო.

მუზონი. რამდენი შვილი ჰყოლია ეჩეპარს?

აფიცერი. ორი. ერთი ჟორჟი, მეორეც... მეორეს სახელი დამავიწყდა.

მუზონი. ქალის ყოფა-ქცევის შესახებ ხომ არა გაგიგიათ-რა.

აფიცერი. უძრახველი ყოფა-ქცევისა გახლავთ.

მუზონი. კეთილი!

აფიცერი. მართლა, დამავიწყდა... ეჩეპარის დასატუსაღებლად რომ მისულან, ეჩეპარს უთქვამს თავის ცოლისთვის: „ახლა კი გავებო“.

მუზონი. „ახლა კი გავებო“... ეს ძალიან ღირსშესანიშნავი სიტყვაა!

აფიცერი. მერე ცოლისთვის ჩურჩულით უთქვამს: „ღმერთი არ გაგიწყრეს და არ წამოგცდეს, რომ იმ ღამეს სახლში არ ვიყავი“.

მუზონი. ეგ სიტყვები ჟანდარმის თანადასწრებით უთქვამს?

აფიცერი. არა, ბატონო მსაჯულო! ჟანდარმი ღია ფანჯარასთან მდგარა, ეზოში, და ეჩეპარს ეს არა სცოდნია.

მუზონი. დამიძახეთ იმ ჟანდარმს.

აფიცერი. ამ საათში, ბ. მსაჯულო... ერთი მოწმე კი-

დევ გახლავთ, რომელსაც ბოროტ-მოქმედის მხარე უჭირავს, ვილაც ბრიდია...

მუზონი. ბრიდეს ჩვენება წავიკითხე... იმას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს. მაგრამ, თუ აქ არის, იქნება იმასაც ჩამოვართვა ჩვენება. გმადლობთ, ბ. ლეიტენანტო. მაშ აგრე, მოამზადეთ დაწვრილებითი მოხსენება და მოწმებიც დაიბარეთ.

აფიცერი. მშვიდობით, ბ. მუზონ. (მიდის).

გამოსვლა მეოთხე

მუზონ და მონტუბელო.

მონტუბელო. ბატონი დელორმი მტკნარი სულები ყოფილა.

მუზონი. (სიცილით) მე ხომ არ მითქვამს ეგა, ბ. დეპუტატო.

მონტუბელო. საკვირველია! გულთამხილავი ყოფილხართ სწორედ...

მუზონი. საკვირველი არაა?... გარწმუნებთ, ბ. დეპუტატო, რომ...

მონტუბელო. როგორ მოხდა, რომ ეჭვი სწორედ ეჩეპარზე მიიტანეთ?

მუზონი. თქვენ, ბ. დეპუტატო, რასაკვირველია, მოგეხსენებათ, რომ ზოგს ერთი ნიჭი აქვს, ზოგს მეორე. ბოროტმოქმედის პოვნაც თავისებური ხელოვნებაა და ნიჭი. მე იმის თქმა მინდა, რომ კარგი გამოძიებელი ზემთაგონებით უნდა მოქმედებდეს.

მონტუბელო. საკვირველია სწორედ, საკვირველი! მერე ის მოწმე, ბოროტ-მომქმედის მხარე რომ უჭირავს?

მუზონი. ის უსათუოდ ცრუ მოწმე იქნება.

მონტუბელო. რათა გგონიათ?

მუზონი. იმიტომ, რომ ის მოწმე მაწანწალა ყარაჩებს აბრალებს... გარდა ამისა, ბრიდეს ეჩეპართან რალაც საქმეებიცა ჰქონია. ბასკები, როგორც მოგეხსენებათ, ჯერ ისევ მტრულად გვიცქერიან ჩვენა... როგორც გამარჯვებულებს. ჩვენ წინააღმდეგ ცრუმოწმობა ცოდვად როდი მიაჩნიათ.

მონტუბელო. მაშასადამე, თქვენ არაგზით არ ეთანხმებით ბ. დელორმსა?

მუზონი. მაწანწალები... მე ვიცი, ბ. დეპუტატო, თქვენი სიყვარული მათდამი და ჩემ ეჭვს მე არაოდეს არ გავაჩერებ ხოლმე მარტო იმათზე.

მონტუბელო. ვაშა, ვაშა! მე ბედნიერი ვარ, რომ თქვენში მაჯვე მსაჯულის გარდა ჩემი მიმართულების კაცსაცა ვხედავ.

მუზონი. მე თვითონ გახლავართ მოხარული...

მონტუბელო. იმედი მაქვს, დღეიდან ბასკების გაზეთი მილეონის მსაჯულებს მოგასვენებთ.

მუზონი. მე ვერე არა მგონია, ბ. დეპუტატო.

მონტუბელო. რათაო, ვითომ?

მუზონი. ეს ადვილი გამოსაცნობია! ბასკების გაზეთი თქვენა გმტრობთ და, რაკი მე თქვენ მომხრეობას არა ვფარავ, ცხადია, რომ მოქალაქის აზრებისთვის მსაჯული უსათუოდ დაისჯება.

მონტუბელო. მე მრცხვენიან, ღმერთმანი... გულითა გმადლობთ, ძვირფასო მეგობარო... განაგრძეთ, მაგრამ... ფრთხილად კი იყავით. იუსტიციის მინისტრმა ამ სამი დღის წინად მითხრა: „მე დარწმუნებული ვარ, რომ შენ ოლქში არაფერი შეფერხდება... და არავითარი აყალ-მაყალი არ ასტყდებაო“... უნდა მოგახსენოთ, რომ ამ ბოლოს დროს საცოდავ ემილს არ ასვენებენ.

მუზონი. განა ეგრე დაახლოვებული ბრძანდებით იუსტიციის მინისტრთან?

მონტუბელო: (უმნიშვნელოდ) უმაღლესი სასწავლებელი ერთად გავათავეთ მე და მინისტრმა.

მუზონი. მესმის.

მონტუბელო. ართი მიბრძანეთ, თუ ღმერთი გწამთ, თქვენი ბრალმდებელი რა კაცია?

მუზონი. ბ. ვაგრე?

მონტუბელო. დიად.

მუზონი. რა მოგახსენოთ? ვაგრე ძალიან მუყაითი და მშრომელი კაცია.

მონტუბელო. არა, მიმართულების მხრივ როგორია-მეთქი, გეკითხებით?

მუზონი. აქაო და თქვენი მიმართულებისა არ არისო, ამისთვის ხომ არ უმტრობდით და! ის მაინც ნუ დაგავიწყდებათ, რომ ვაგრე ცუდი კაცი არ არის.

მონტუბელო. ბ. ვაგრე მეტად ვიწრო შეხედულობისაა საგნებზე... (საწერ მაგიდას დასტკერდება), თქვენ მაგიდაზე ლაბასტიდის საქმესა ვხედავ... ეგ

ფუჭი და უმნიშვნელო საქმეა, რომელსაც ყურადღება არც კი უნდა მიაქციოს კაცმა. მე ჩინებულად ვიცნობ ლაბასტიდს: ეს ერთი ჩემი ამომრჩეველთაგანია და, გარწმუნებთ, რასაც აბრალებენ, იმის ჩადენა ლაბასტიდს არ შეუძლიან. მე ვაგრესაც ვუთხარი ესა, მაგრამ, როგორც ეტყობა, ვაგრეს ჩემი სიტყვები არ შეუწყნარებია და მაინც გადუწყვეტია მისი დევნა.

მუზონი. სიტყვას გაძღვეთ, რომ ამ საქმეს დიდის გულის ყურით გამოვიკვლიევ.

მონტუბელო. იმედი მაქვს... ეხლა კი დროს აღარ წავართმევთ... გისურვებთ გამარჯვებას!

მუზონი. მწვიდლობით! (მანტუბელს მიდის) ეხლა კი იმედი მაქვს, ჩვენი დებუტატი ცუდი აზთისა აღარ იქნება ჩემზე. (გაიღიშებს) ეჩებარზე რომ შევეიტანე ეჭვი, ეს კი მართლა გამიგო გულმა. ეხლა როგორმე რომ გამოვტეხო—მაშინ ჩემ ბედს ძალირი აღარ დაჰყევს.

მოსამსახურე. (შემოდის დეპუტით ხელში) დეპუტე გახლავთ თქვენთანა.

მუზონი. მაჩვენეთ. (მოსამსახურე მიაწოდებს და გაყვას).

მუზონი. (გახსნის და კითხულობს) „დიანა დაატუსაღეს. გუშინდელი დღის ოქმი უფროს ბრალმდებელს გაეგზავნა. ლაუსენი“. ეხლა კი დავიღუპე! (გაივლის) ო, ეს წყეული ქალები! (სინუშე) საქმეს კი მაინც უნდა მოვკიდო ხელი (კაკებს მიუახლოვდება და უძახის) ბენუა!

გამოსვლა მიხუთი

მუზონი, ბენუა, შემდეგ ბრიდე.

მუზონი. (დაჯდება და ბენუას ქაღალდებს გადაწოდებს) ლაბასტიდის განთავისუფლებისა და საქმის მოსპობის შესახებ ქალაქი მოამზადეთ... მე რომ გამოძიებას შევუდგები, თქვენ ვე საქმე შეგიძლიანთ დააბოლოოთ. აბა, საქმეს შევუდგეთ. აგერ ორი საათი სრულდება და ჩვენ კი ჯერ არა გავიკეთებია-რა... ცოტა აჩქარდით!.. აქ რაღას უცდით?.. მოწმების სია მაჩვენეთ! მოწმების სია-მეთქი... რავექნა, დაყრუვდით?... რა გემართებათ დღესა? (ბენუა ქაღალდს შიწოდებს) კარგი... აბა, იმ ცრუ მოწმეს დამიძახეთ ეხლა; მალე მოვიშორებთ, ნუ გეშინიანთ... ეჩეპარი აქ არის?

ბენუა. აქ გახლავთ, ბ. მსაჯულო!

მუზონი. იმისი ცოლი?

ბენუა. ისიც აქ გახლავთ.

მუზონი. კარგი... რა იყო, რას მიყურებთ?.. დამიძახეთ მეთქი!

ბენუა. ეჩეპარს?

მუზონი. არა! ბრალდებულის მოწმეს დამიძახეთ. ბრალდებულის მოწმე-მე.. გაიგეთ?

ბენუა. (გაადებს კარებს და გაჯავრებული) ბრიდე! ბრიდე!!! დაყრუვდით?.. მოდით აქა. (მკვასხეთ) აჩქარდით პატარა, ფეხები ნათხოვარი ხომ არა გაქვთ?

ბრიდე. (შემოვა) ბ. მსაჯულო, მე უნდა მოგახსენოთ, რომ...

მუზონი. გაჩუმდით! როცა დაგეკითხებიან, მაშინ ილაპარაკეთ... თქვენი სახელა, გვარი, ხანი, ხელობა და მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი.

ბრიდე. ჟონ პიერ ბრიდე, ოცდა თვრამეტი წლისა, თოქებს ვაკეთებ ბაიგორში.

მუზონი. (შეუჩქრებლავ) დაიფიცეთ, რომ მხოლოდ სიმართლეს ილაპარაკებთ. აბა სთქვით: „ფფიცავ“... რამე ნათესაური დამოკიდებულება ხომ არა გაქვთ ეჩვართან? ან ხომ არა მსახურებთ იმასთან, ან ის თქვენთან? (მიუბრუნდება ბენუას) სთქვა, ფფიცავო?

ბენუა. სთქვა, ბ. მსაჯულო.

მუზონი. (ბრძდეს) მითხარით... (სიჩუმე) მითხარით მეთქი, არ გესმით?

ბრიდე. მე კითხვებს ვუცდი, ბატონო...

მუზონი. ამ ერთი წუთის წინად ძლივს გაგაჩუმეთ; ეხლა ლაპარაკს გიბრძანებთ და თქვენ კი დამუნჯდით. მითხარით, რა გაიძულებთ, რომ ეჩვართის სასარგებლოდ მოწმობთ?

ბრიდე. რა მაიძულებს?

მუზონი. სწორედ... განა არ გესმით, რას გეუბნებით?

ბრიდე. არ მესმის... მე არაფერიც არ მაიძულებს...

მუზონი. არაფერი?.. ვითომ? გულით და სულით მინდა, რომ ეგრე იყოს, მაგრამ... (სასტიკად) წინდაწინვე გაფრთხილებთ, რომ სისხლის სამართლის წესდების 361 მუხლი ტყუილი ჩვენებისთვის სატუსალოში დაპატიმრებით სჯის მოქალაქეებს. ეხლა კი ყურს გივდებთ.

ბრიდე. (შემკრთალი) მე მხოლოდ იმის თქმა მინდოდა, რომ მოხუცი გაუეჩი მაწანწალა ბოშებმა მოკლეს და მერე მთაში მიიმაღნენ-მეთქი.

მუზონი. თქვენ დარწმუნებული ხართ მაგაში?

ბრიდე. მე ვერე მგონია.

მუზონი. თქვენ იმიტომ კი არ მოგიწვიეს, რომ თქვენი აზრები და შეხედულება გამიზიაროთ, თქვენ მხოლოდ ის უნდა სთქვათ, რაც გინახავთ, ან რაც გაგიგონიათ. მეტი აზრად.

ბრიდე. ბოშები ყოველ ნაბიჯზე დაძრწიან... აი, ამ რამდენიმე დღის წინათ ერთი დუქანიც გაძარცვეს... სამნი იყვნენ... ორნი შიგ შევიდნენ... უნდა მოგახსენოთ, რომ დღისითვე თურმე დათვალაიერეს დუქანი.

მუზონი თქვენ ეს მითხარით—სასამართლოს მასხარად ასაგდებად ხომ არ მოსულხართ, არა?

ბრიდე. მე?... თუ მომისმენთ...

მუზონი. გიმეორებთ, სასამართლოს მასხარათ იგდებთ, თუ როგორ არის თქვენი საქმე-მეთქი?

ბრიდე. სრულიადაც არა, ბ. მსაჯულო!

მუზონი. მე მგონია, თორემ მუქთათ არ გაგიტარებდით მაგნაირ საქციელს. გესმით-მეთქი, გეკითხებით?

ბრიდე. მესმის, ბ. მსაჯულო.

მუზონი. მეტი არა გაქვთ რა სათქმელი?

ბრიდე. როგორ არა, ბატონო...

მუზონი. სთქვით, მაშ რაღას მიედ-მოედებით, დაგწყევლოთ ღმერთმა! იქნება თქვენა გგონიათ, რომ თქვენსავით მოცლილი ვიყო და თქვენი კო-

რიკანაობა ძალიან მესიამოვნებოდეს?... აბა, სთქვით, რა გინდათ?

ბრიდე. ამაღლებიხს მეორე დღეს... ე. ი. ორშაბათს... უკაცრავათ, პარასკევს...

მუზონი. როდის, როდის? პარასკევს თუ ორშაბათს? კაცი ვერაფერს გაიგებს.

ბრიდე. პარასკევს... ორშაბათი იმიტომ მეგონა, რომ უქმის მეორე დღე იყო, ერთი სიტყვით გაუეჩის მოკვლის დღეს იმის სახლიდან რამდენიმე მაწანწალა გამოვიდა.

მუზონი. გაუეჩის სახლთან იყავით?..

ბრიდე არა, ბატონო... შარა გზით მივდიოდი.

მუზონი როცა გამოვიდნენ, კარები უამოიკეტეს, თუ არა?

ბრიდე. ეგ კი არ ვიცი, ბ. მსაჯულო.

მუზონი. მაშ, როგორ ამბობთ, სახლიდან გამოდიოდნენო?

ბრიდე. სახლის წინ დავინახე.

მუზონი. მერე?

ბრიდე. მერე არაფერი.

მუზონი. (სკამის ზურგს მაეყდნება) მერე, მაგისტვის შემაწუხეთ?... მე თქვენ გეკითხებით, მაგისტვის შემაწუხეთ-მეთქი?

ბრიდე. ბოდიშს ვიხდი, ბ. მსაჯულო... მე მეგონა...

მუზონი. მოითმინეთ! რამდენნი იყვნენ?... აბა, დაფიქრდით კარგად... მოიგონეთ!

ბრიდე. ხუთნი.

მუზონი. ნამდველად გახსოვთ?...

ბრიდე. დიალ, ბატონო!

მუზონი. არა სცდებით?.. ჟანდარმებს უთხარით ხუთით თუ ექვსით!.. და ეხლა კი, ერთი თვის შემდეგ, უფრო კარგად გახსოვთ, ვიდრე პირველად?.. ის კი არ დაგვიწყებიათ—ორშაბათს იყო ეს ამბავი თუ პარასკევს, ... სახლიდან გამოვიდნენ ბოშები, თუ სახლის წინ გაიარეს?.. (სასტიკად) მითხარით, ბრალდებულს იცნობთ, თუ არა?

ბრიდე ვიცნობ, ბ. მსაჯულო.

მუზონი. იმასთან საერთო საქმეები გქონიათ, თუ არა? ეჩეპარი, მგონი, თქვენი მუშტარი ყოფილა, ცხვრებს ჰყიდულობდა თურმე თქვენგან.

ბრიდე, დიად, ბატონო.

მუზონი. კმარა!... ახლა შეგიძლიანთ წახვიდეთ.

ბრიდე. მესმის, ბატონო.

მუზონი. წადით და ბედს დაუმაღლეთ, რომ მშვიდობიანად გადარჩით... სხვა დროს, სანამ ვისიმე სასარგებლოდ მოწმობას გაბედავდეთ, გირჩევთ, კარგა დაჰფიქრდეთ ხოლმე.

ბრიდე. ნუ სწუხდებით, ბ. მსაჯულო. აღარ გავბედავ.

მუზონი. თქვენ ჩვენებას ხელი მოაწერეთ. წადით! თქვენისთანა ხალხი რომ ნაკლები ყოფილიყო, საქმის გაჭიანურებას უფრო ნაკლებს გვიკიჟინებდნენ გაზეთები! კარგი, წადით.

ბრიდე. მესმის, ბატონო მსაჯულო. (თავს დაუკრავს და გავა).

მუზონი. (ბენუას) ეჩეპარს დამიძახეთ! (ბენუა მოვა კარებთან და შემოსვლას ანიშნებს. შემოდის ეჩეპარი, რომელსაც ორი ჟანდარმი შემოჰყვება.)

გამოსვლა მეთხვე

მუზონი, ეჩეპარი, ბენუა და ორი უანდარმი.

ბენუა. (ეჩეპარს) ახლო მოდით!

მუზონი. (ბენუას) დასწერეთ! (აჩქარებით ბუტბუტებს) ათას ცრაას პირველს წელს და სხვა... გამოძიებელ მუზონთან, თანადასწრებით და სხ. ჟონ-პიერ ეჩეპარი რომლის პირველი ჩვენება ოქმშია ჩაწერილი... იმის მიხედვით, რომ ბრალდებულის ვეჭილი მოწვეული იყო დაზღვეულის წერილით, რის დასამტკიცებლად ფოსტის ბარათია საქმეში ჩაკერებული... არ გამოცხადდა და არც აგვიხსნა ამის მიზეზი...

ეჩეპარი. განა ჩემი ვეჭილი აქ არ არის?

მუზონი. თქვენი ვეჭილი დაბარებული იყო, მაგრამ არ გამოცხადდა. უსათუოდ სხვა კლიენტები დაიჭერდნენ.

ეჩეპარი. ეგ იმიტომ, რომ მე კარგი ფასის მიცემა არ შემეძლიან.

მუზონი. ეგ მე არ შემეხება. თქვენი ვეჭილი დაბარებული იყო და ამის დასამტკიცებლად, აგერ, ფოსტის ბარათია წარმოდგენილი. რაკი არ გამოცხადდა, ჩვენ დაუყონებლივ შევეუდექით საქმეს... (ეჩეპარს) ბ. ეჩეპარ, პირველ გამოძიების დროს თქვენ არც ერთ კითხვაზე პასუხი არ მოგვიგეთ. იქნება კარგათ არ მოიქეცით, მაგრამ უფლება კი გქონდათ, რომ აგრე მოქცეულიყავით, ყოველ ჩემ კითხვაზე მოთმინებიდან გამოდლო-

დით და იძულებული ვიყავ მომეგონებინა, რომ სასამართლო მეტი პატივისცემის ღირსია-მეთქი. გსურთ თუ არა დღეს პასუხის მოცემა?

ეჩეპარი. (შეწუხებული) დიად, ბ. მსაჯულო.

მუზონი. ააა, ძვირფასო, მოუკელით თქვენ ამაყობას!? როგორცა სჩანს, მარტოობას კარგად გაუჭრია.

ეჩეპარი. დიად, ეხლა გონს მოველ. მე მინდა, რაც შეიძლება, მალე გავიდე აქედან.

მუზონი. მეცა მსურს, რომ დროზე გაგანთავისუფლოთ. ამჟამად ორთავეს ერთნაირი სურვილი გვაქვს. იმედი ვიქონიოთ, რომ მომავალშიც ესე იქნება. დაბრძანდით! უპირველესად ყოვლისა გირჩევთ, პირველ ხერხს თავი დაანებოთ, ყველაფერი ბოშებს აღარ დააბრალოთ. ვილაც ბრიდე, რომელსაც თქვენთან რაღაც საქმეები ჰქონია, აღბად თქვენი ჩაგონებით, ეცადა მაგას, მაგრამ, წინდაწინვე გატყობინებთ, რომ ვერაფერს გახდა.

ეჩეპარი. მე არ ვიცი, ბრიდეს რის თქმა შეეძლო.

მუზონი. ოჰო, მაშ უარს ამბობთ ბრიდეზე? კარგია... იმედი არა მქონდა, თუ ეგრე ჭკვიანი გამოდგებოდით... თქვენ მოჰკალით მოხუცი გაუეჩი?

ეჩეპარი. არა, ბატონო.

მუზონი. გქონდათ ისეთი რამე მიზეზი, რომელიც გაიძულებდათ, რომ გესურვათ მაინც იმისი სიკვდილი?

ეჩეპარი. არავითარი!

მუზონი. მართლა? მე კი მეგონა, რომ თქვენ ვალდე-

ბული იყავით ყოველ წელიწადს ხარჯი გედ-
ლიათ მოხუცისთვის.

ეჩეპარი. (უფემანის შემდეგ) ეგ მართალია.

მუზონი. ისეთი მიზეზი მცირედ მაინც გქონიათ, რომ გე-
სურვათ მოხუცის სიკვდილი?.. (სიჩუმე) პასუხს
არ იძლევი? აბა, განვაგრძოთ. უთხარით თუ
არა ერთ ახალგაზდა ქალს... (ეძებს ქაღალდებში)
გრაციელა მინდონს: „რა სისულელეა, მთე-
ლი შენი სიცოცხლე ამ ბებერ ძაღლს ფული
ვაძლიო?“

ეჩეპარი. ეგ სიცრუეა.

მუზონი. სიცრუეა?... მაშ მოწმეს უმტყუნია?

ეჩეპარი. რა ვიცი?!

მუზონი. არ იცით?.. (სიჩუმე) ფიქრად ხომ არ მოგსე-
ლიათ, რომ მოხუცი მეტად ბევრსა სცოც-
ხლობსო?

ეჩეპარი. არაოდეს, ბ, მსაჯულო!

მუზონი. არაოდეს? მაშ, რად უთხარით პიარემ არგო-
ლას: „ასეთი ხანგრძლივი სიცოცხლე შეუძლე-
ბელია. დაივიწყა ღმერთმა, თუ როგორ არის
იმის საქმეო?“

ეჩეპარი. ეგ არ მითქვამს.

მუზონი. არ გითქვამთ? მაშ, ეს მოწმეც ცრუობს?..
მიპასუხეთ. სცრუობს?.. (სიჩუმე) პასუხს არ
მძლევათ?.. კარგი... გამიგონეთ, ბ. ეჩეპარ,
რადა ჯიუტობით ეგრე ძრიელ?.. განა ყველა-
ფერი ცხადი არ არის? თქვენ ხომ ძუნწი, შუ-
რიანი და ფულის მოყვარე ხართ.

ეჩეპარი. ეხლა ისე გაჭირდა ცხოვრება, რომ...

მუზონი. ფიცხიცა ხართ... დრო გამოშვებით ლოთობთ კადეც და მაშინ ხომ ყველასთვის საშიში ხართ... ჩხუბებისა და იარაღის ხმარებისთვის ოთხჯერ ყოფილხართ სამართალში მიცემული... კაცის დაჭრა არაფერია თქვენთვის. განა, ცხადი არ არის?... მოგწყინდათ ტყუილ-უბრალოთ ფულის ძღვევა... გადახდის ვადა მოდიოდა... ხელმოკლედ იყავით!.. ამასთან, იმასაც ფიქრობდით, რომ გაუეჩი დიდხანსა სცოცხლობს და... მოჰკალით. ეს ისე ცხადია, რომ ბევრი ლაპარაკიც არ არის საჭირო... არა?... მართალს არ ვამბობ?..

ეჩეპარი. (თავს იკავებს) არა, ყველაფერი სიცრუეა—მე არ მომიკლავს გაუეჩი.

მუზონი. სიტყვების უბრალოდ ხარჯვა რა საჭიროა?... თუ თქვენი ხელით არა, სხვა მოისყიდეთ, არა?

ეჩეპარი. მე სრულიად უდანაშაულო ვარ მაგ საქმეში... თქვენ თითონ ამბობთ, გაჭირებულ მდგომარეობაში იყავითო, და მოსყიდვაზე კი ლაპარაკობთ. რითი უნდა მომესყიდა მკვლელები?

მუზონი. მაშ, თქვენ თითონ მოჰკალით?..

ეჩეპარი. არა, არ მომიკლავს.

მუზონი. გამიგონეთ, ბ. ეჩეპარ... ჯიუტობა რა საჭიროა, ერთხელაც იქნება გამოტყდებით. აგერ ეხლავე უწინდელზე უფრო სუსტად იცავთ თავსა.

ეჩეპარი. მაშ რა ვქნა? ყვირილი მოვრთო, იტყვი, — ყვირილით უნდა ფონს გავიდესო.

მუზონი. გიმეორებთ, ერთხელაც იქნება, გამოტყდებით მეთქი. აგერ ეხლავე ზოგიერთ ისეთ რამეში გამოტყდით, რომ ძნელიღაა თავის გამართლება.

ეჩეპარი. ეგ იმიტომ, რომ სიმაართლეს ვლაპარაკობ... პასუხს გიგებთ, მაგრამ ნათქვამის შედეგზე არა ვფიქრობ.

მუზონი. ტყუილად სჩადით ასე... მაგნიარ ლაპარაკს თქვენთვის, შეიძლება, ცუდი შედეგი მოჰყვეს.

ეჩეპარი. მე სიკვდილისა არ მეშინიან.

მუზონი. სხვის სიკვდილისა?

ეჩეპარი. არა, ჩემი სიკვდილისა არ მეშინიან.

მუზონი. ეგ უკეთესი... მაგრამ თქვენ ხომ ბასკი ხართ და ფრანგი... მოიგონეთ სიკვდილის შემდეგ ჯოჯოხეთში ტანჯვა...

ეჩეპარი. მე ჯოჯოხეთისა არ მეშინიან... რადგან ცუდი არა ჩამიდენია-რა.

მუზონი. ის სირცხვილი, რომელიც თქვენ შეიღებს სამუდამოდ ჩირქს წასცხებს?.. შეიღები ხომ გიყვართ? საცოდავები სულ თქვენს ხსენებაში არიან და ძალიან უყვარხართ... რადგან ჯერ არა იციან-რა...

ეჩეპარი. (ქვითინი წასკდება) შეიღები, ჩემი საბრალო შეიღები.

მუზონი. ოჰო, კეთილმა გრძნობებმა გაიღვიძეს თქვენს გულში? დამიჯერეთ, ნაფიცო მსაჯულნი სასჯელს შეგიმცირებენ, თუ გულახდილად აღიარებთ თქვენ შეცოდებას... თქვენ ჯერ ისევ ყმაწვილი ხართ... და კიდევ ბევრი ხანი გაქვთ, რომ შეისყიდოთ დანაშაული... შეიძლება გა-

პატიონ კიდევ და კვლავ ინახულოთ თქვენი შეილები... დამიჯერეთ!.. გამოტყდით... ეს თქვენთვისვე იქნება კარგი. (ამ ლაპარაკის დროს მუზონი მიუახლოვდება ეჩეპასს, მხარზე ხელს დაადებს და ადგის იანად ეუბნება) მართალია?.. თუ თქმა არ შეგიძლიანთ, მანიშნეთ მაინც... ხომ მართალია, რასაც გეუბნებოდით? მე დარწმუნებული ვარ, რომ არა ვცდები... რაო?.. არ მესმის რას მეუბნებით... თქვენ მოჰკალით?.. ჰა?.. თქვენა, განა?..

ეჩეპარი. (ცრემლ მტრეული) არა, ბ. მსაჯულო, გარწმუნებთ, მე არ მომიკლავს... გეფიცებით პატიოსნებას...

მუზონი. (თავის ადგილზე დაბრუნდება, ნაწყენი) ფიცი რა საჭიროა? თქვენ მართალი უნდა მითხრათ მხოლოდ!..

ეჩეპარი. მე სიმართლეს გეუბნებით... ყველაფერი გითხარით. ტყუილად ბრალს ხომ ვერ დავიდებ თავსა და რა ვქნა?

მუზონი. როგორცა სჩანს, დღეს ველარაფერს გავარიგებთ. (ყანდაჩმებს) წაიყვანეთ და ცალკე ჩაადგეთ საკანში... მოითმინეთ, ბ. ეჩეპარ... რახან ჯიუტად ამტკიცებთ, რომ ეს მკვლევლობა მე არ ჩამიდენიაო, თქვენ ერთი საღსარი გაქვთ თავის გასამართლებლად. დაამტკიცეთ როგორმე, რომ მკვლევლობის ღამეს ირისარში არ იყავით, და იმ წუთსვე განთავისუფლდებით... სად იყავით იმ ღამეს?

ეჩეპარი. სად ვაყავი?

მუზონი. დიად, ამაღლების წინა ღამეს სად იყავით?...
სახლში იყავით?

ეჩეპარი. დიად, სახლში ვიყავ.

მუზონი. მართალს ამბობთ?

ეჩეპარი. მართალს მოგახსენებთ.

მუზონი. (წამადგება და თეატრალურად ეჩეპარზე მიუთითებს)
აი, რა გამტყუნებთ ყველაზე ძლიერ. მე ნამ-
დვილად ვიცი, რომ იმ ღამეს თქვენ შინ არ
იყავით. ჟანდარმები თქვენ დასატუსაღებლად
რომ მოვიდნენ, თქვენ თქვენ ცოლს მიუბ-
რუნდით და უთხარით: „ღმერთი არ გაგიწყრეს
და არ გამოტყდე, რომ იმ ღამეს შინ არ ვი-
ყავიო“... ვატყობ, ყველაფერი რომ გითხრათ,
უკეთესი იქნება. იმ ღამეს ერთ ახალგაზდა
ქალს უნახავხართ კარში. ამ ქალს უთქვამს
ჟანდარმებისთვის, რომ ღამის ათ საათზე,
იგოლდელ ყმაწვილს რომ გამოვეთხოვე და შინ
მივდიოდი, ეჩეპარი ქუჩაში ვნახეო.

ეჩეპარი. ეგ მართალია... იმ ღამეს გამოველი: კარში...

მუზონი. (გახანკებული) ეჰ, ჩემო ძვირუასო, ძნელია თქვე-
ნი გამოტყება, მაგრამ სახეზედ კი გეტყობათ,
როცა სტყუით... ამას ყველა შეგატყობთ...
თქვენ სახეზე ისე ცხადათ ვკითხულობ ყველა-
ფერს, თითქო, აი, ამნაირი ასოებით გეწეროთ
სახეზე სიმართლე... ამის დასამტკიცებლად გა-
მოვიცხადებთ, რომ არც ვინმე გოგოს უნა-
ხავხართ კარში და არც არავის უთქვამს
ეს ჟანდარმებისთვის, მაგრამ მე კი ისე ვიყავ
ამაში დარწმუნებული, რომ თავს მოვიჭრიდი,

თუ გავმტყუნდებოდნი... მადლობა ღმერთსა!
ჩემი ეშმაკობის წყალობით, მე და თქვენ მაინც
ერთი ნაბიჯი წავდგით წინ... (ბენუას) ჩასწე-
რეთ ეჩეპარის პირველი ჩვენება?... (ეჩეპას)
აბა, მოიკრიბეთ გონება, კიდევ განვაგრძოთ
ლაპარაკი (ხელებს იფშენეტავს, ბუხანს მიუახ-
ლოვდება, ფუნჯს დაისხამს და დაღვეს. კმაყოფი-
ლებით ამოიხსნება და თავის ადგილს დაუ-
ბრუნდება).

პირველი ჟანდარმი. (იქით) რა გაიძვერა რამ ყოფილა
ჩვენი გამომძიებელი.

მეორე. უკეთესი საჭირო აღარ არის!

მუზონი. აბა, განვაგრძოთ... რახან ერთი დაიწყეთ ბა-
რემ ყველაფერში გამოტყდით... საცოდავი ჟან-
დარმები ლამის შიმშილით დაიხოცნენ. (იცი-
ნის; ბენუა და ჟარდაკებიც იცინიან) გამოტყდე-
ბით?... არა?... მაშ ამიხსენით, რა მიზეზით ამ-
ტკიცებდით, რომ იმ ლამეს სახლიდან არ გა-
მოვსულვარო?

ეჩეპარი. პირველად ჟანდარმებს ეგრე ვუთხარი და შემ-
დეგშიაც არ მინდოდა ჩვენების გამოცვლა.

მუზონი. კარგი, მეორე ჟანდარმებს რაღად უთხარით
ეგრე?

ეჩეპარი. მე მეგონა კონტრაბანდისტვის მატუსაღებენ-
მეთქი.

მუზონი. კარგი!.. მაშასადამე, იმ ლამეს ერისარში არა
ყოფილხართ?

ეჩეპარი. არა ვყოფილვარ.

მუზონი. მაშ სად იყავი?

ეჩეპარი. მთაში. წინა ღამეს ისპანიიდან გადმორეკილ ჯოგიდან ერთი ცხენი დაგვეკარგა და იმის საძებნელად დავდიოდით.

მუზონი. კარგი, კარგი... ეგ კარგად მოიგონეთ... მაგითი კი იქნება გაიმატლოთ თავი... კონტრაბანდად გადმორეკილ ჯოგიდან ერთი ცხენი დაგვეკარგათ და იმის საძებნელად წახვედით... კარგი და მშვენიერი... თუ მართალს ამბობთ სხვა აღარა დამჩენია-რა, რომ გაგანთავისუფლოთ... თქვენ მხოლოდ ის პირი დამისახელეთ, ვისაც მიჰყიდეთ ცხენი და, თუ ისიც გაიმეორებს თქვენ სიტყვებს, მაშინ უსათუოდ გაგანთავისუფლებთ. ვის მიჰყიდეთ?

ეჩეპარი. არავისთვის არ მიმიყიდნია.

მუზონი. მაშ აჩუქეთ ვისმე? იქნება, გასცვალეთ?

ეჩეპარი. არა. არც მიჩუქებია და არც გამიცვლია, რადგან ცხენი ვერ ვიპოვნე.

მუზონი. პო?.. ვერ იპოვნეთ, მაშ, ჰა?... აფერუმ, აფერუმ!.. კარგი... მაშ სხვა მხრიდან მოვუაროთ საქმეს... რასაკვირველია, თქვენ მარტოკა არ წახვიდოდით ცხენის საძებნელად?

ეჩეპარი. მარტოდ-მარტო ვიყავ.

მუზონი. ეგ ხომ თავის გაუფრთხილებლობაა! მე გირჩევთ კვლავ უამხანაგოდ ნულარ წახვალთ მაგისტანა ადგილებში. მერე, დიდი ხანი იარეთ მთაში?

ეჩეპარი. მთელი ღამე. შინ დილის ხუთ საათზე დავბრუნდი.

მუზონი. ბევრი გიხეტიალნიათ!

ეჩეპარი. რა ვქნათ, ჩვენ ღარიბი ხალხი ვართ და ცხენი კი რამეთა ღირს.

მუზონი. კარგი, მთელ ღამეში უსათუოდ ვისმე შეხვდებოდით, ან მეხრეებს, ან დამოყნის კაცებს?

ეჩეპარი. არავის შეეხვედრივარ, რადგან მთელი ღამე კოკისპირული წვიმა მოდიოდა.

მუზონი. მაშ არავის შეხვედრიხართ?

ეჩეპარი. არავის.

მუზონი. მეც ეგრე მგონია. (ნიშნის მოგებით და თითქმის შებრალებით) ერთი მითხარით, ბ. ეჩეპარ, ნუთუ ნათეცი მსაჯულნი სულ მთლად სულელები გგონიათ?... (სიჩუქე) მაგის მეტი ვერა მოიგონეთ-რა თავის გასამართლებლად?... წელან გითხარით, ჭკვიანი ადამიანი ხართ-მეთქი... უკან მიმაქვს ჩემი სიტყვები. რა სისულელეს მეუბნებით? რვა წლის ბიჭი უფრო კარგ ამბავს შეთხზავდა თავის გასამართლებლად. სასაცილოა, თქვენი ლაპარაკი, გარწმუნებთ სასაცილოა! მსაჯულნი, თქვენ ზღაპარს რომ გაიგონებენ, გულით გადიხარხარებენ... მთელი ღამე ნიაღვარში ეძებო ცხენი და მერმე მაინც ვერ იპოვნო... და არც არავის შეხვდე ამ ძებნის დროსა, — არც მენახირეებს, არც დამოყნის კაცებს... დილის ხუთ საათზე შინ დაბრუნდე... როცა სულ გათენებულია ხალხი ამ თვეში და მაინც არავინ ნახო და არც არავინ შენა გნახოს... რა ამბავია?... იქნება, ყველა დაბრმავდა იმ ღამეს? რაღაც საკვირველმოქმედება მომხდარა მაშა, ჰა? არა? იქნება

ესეცა სთქვამ? მითომ რატომ? დანარჩენი ნა-
ლაპარაკევიც ისევე შეუძლებელია... ერთ მშვე-
ნიერ ღამეს ყველა ერთად დაბრმავდა; ჰა?
(ბენუასა და ჟანდაკმებს სიტყვი წასკდებათ) ხე-
დავთ, რა ცუდად იცავთ თავსა? აგერ ყველა-
ნი დაგცინიან. თანახმა ხართ თუ არა, რომ
თქვენი ახალი ხერხი გროშადაც არა ღირს?

ეჩეპარი. (განცვიფრებულ-შემკრთალი. ნახევარის ხმით) არ
ვიცი... მე...

მუზონი. თუ თქვენ არ იცით, სამაგიეროდ ჩვენ ვიცით.
მაგრამ მე რად გაძლევთ რჩევას!.. გაიმეორეთ
თქვენი ჩვენება მსაჯულებთან და თქვენ თი-
თონ დაინახავთ, რა შთაბეჭდილებას მოახდენთ.
რატომ არ გინდათ გატყდეთ, აბა, რატომ? მე
არ მესმის, ღმერთმანი, თქვენი ჯიუტობა!..

ეჩეპარი. თუ მე არ ჩამიდენია, ტყუილად ხომ ვერ და-
ვიბრალვებ?

მუზონი. მაშასადამე, იმ, რაღაც საარაკო ცხენის ამ-
ბავს გაიმეორებთ კიდევ, ჰა? გაიმეორებთ?

ეჩეპარი. მე რა ვიცი!.. მე განა ვიცი, როგორ უნდა
ლაპარაკი?.. სულაც რომ არ ამომეღო ხმა, ის
მერჩივნა... რასაც ვიტყვი; ყველაფერი ისევე
მე მიფუჭებს საქმესა.

მუზონი. ეგ იმიტომ ხდება, რომ უსაბუთო და დაუჯე-
რებელ ამბებს გვეუბნებით... იმიტომ რომ
მე რაღაც სულელი გგონივართ, რომელსაც
შეუძლიან ყველა სიტყვა დაიჯეროს. მე თქვე-
ნი პირველი ხერხი უფრო მომწონდა; იქ ორი
მოწმე მაინც იყო თქვენ მხარეს. მართალია,

არც ერთ მოწმეს მნიშვნელობა არა ჰქონდა, მაგრამ მაინც, რაც უნდა იყოს, ორი კაცი იყო თქვენ მხარეს. ახლა თქვენი პირველი ჩვენება შესცვალეთ; რა ვქნა, ეგ თქვენი საქმეა!.. მე უფლება არა მაქვს აგიკრძალოთ!.. აბა ისევ დაკარგულ ცხენს გავყვით... მერე?

ეჩეპარი. მერე რა?.. (ხანკრძლივი სიჩუმე).

მუზონი. ილაპარაკეთ, მე გიცდით!

ეჩეპარი. (უოუძანით, თან ბენუას უცქერის თვალებში, თითქმის ამის თვალებში უნდა ამოიკითხო— ასე უნდა ლაპარაკი თუ აწაკ) თქვენ მართალი ხართ... მე ყველაფერს გეტყვით... ტყუილი გითხარით, მთაში ვიყავი-მეთქი... თუ სიმართლის ცოდნა გინდათ, ისევ პირველ ჩვენებას დაუჯერეთ... მე არსად გავსულოვარ... სულ გადავირიე... მთელი კვირა ეშმაკსავით მარტოდ-მარტო ვიყავ გამოწყვდელი... პირველად ყველაფერს უარყოფდი, სიმართლესაც-კი... ისე მეშინოდა თქვენი... მერე კი, როცა მითხარით... არც-კი მახსოვს, რა მითხარით... სულ გადამერიო თავი... ყველაფერი დამავიწყდა და არც არა მესმის-რა... ვიცი მხოლოდ ისა, რომ მე უდანაშაულო ვარ... აი, ახლა ამ წუთში მზად ვიყავ ჩემ თავზე ამელო ბრალი, ოღონდ თავი კი დაგენებებინათ ჩემთვის! რასა ვლაპარაკობდი ახლა, არც კი ვიცი... ჰო, მართლა თქვენ რომ მომაგონეთ, რაც დამავიწყდა, მე გავიფიქრე— მოდი ვიტყვი შინ არ ვიყავი-მეთქი...

(წრფელად) გეფიცებით, პატიოსან სიტყვას გაძლევთ, მე ბრალი არა მაქვს?..

მუზონი. გიმეორებთ, მე გულითა მსურს, რომ დაგიჯეროთ... მაშ ახლა კი მართალს ამბობთ, ჰა? მაშ სულ სახლში იყავით იმ ღამეს?

ეჩეპარი. დიად, არსად გავსულვარ.

მუზონი. ახლა თქვენ ცოტასა გკითხავთ... მოწმე ხომ არავინა გყავთ, რომ ისინიც დავიბაროთ?

ეჩეპარი. არა, ბ. მსაჯულო.

მუზონი. კარგი. (უანდაძმებს) წაიყვანეთ ბრალდებული და აქვე დერეფანში დამიტადეთ... იქნება პირში წაყენება და გვჭირდეს. (უანდაძმებს გაჭყავთ ეჩეპარი).

გამოსვლა მუზონი.

მ უ ზ ო ნ ი დ ა ბ ე ნ უ ა .

მუზონი. (ბენუას) ხედავ, რა ეშმაკია! ზედ მკვლელობა-ზედაც რომ მოესწროთ, მაშინაც კი არ გამოტყდებოდა... მაგრამ კარგა კი იცავს თავსა.

ბენუა. ერთი წუთი იყო ისეთი, როცა ასე მეგონა, აი, ამ საათში გამოტყდება-მეთქი..

მუზონი. შვილები რომ მოვაგონე მაშინ?

ბენუა. დიად. თქვენ რომ ლაპარაკობდით, თვალები ცრემლებით მევსებოდა... შხად ვიყავ მე ამელო ჩემ თავზე ბრალი.

მუზონი. არა? ეჰ, შაკიკი რომ არა მიშლიდეს!.. (სიჩუმე) ამ ბოლოს დროს კი სისულელე ჩავიდინე.

ბენუა. რასა ბრძანებთ, ბ. მსაჯულო!...

მუზონი. დიად, დიდი სისულელე ჩავიდინე. მე როდი უნდა დამეწუნებინა იმის უკანასკნელი ხერხი... მთელი ეს ზღაპარი ისეთი დაუჯერებელი და სულელური იყო, რომ უეჭველად დაჰლუპავდა ზრალდებულს. ახლა კი თუ გაჯიუტდა სახლიდან არ გამოვსულვარო, მოსამსახურემაც თუ ვე გაიმეორა და ცოლმაც ვე განაცხადა, ცოტა არ იყოს, ნაფიც მსაჯულებს ეჭვი შეიყვანს... მალე მიხვდა ამას გაიძვერა!.. მალე იგრძნო, რომ პირველი ხერხი სჯობდა თავის გასამართლებლად.. დიდი, დიდი შეცდომა მომივიდა, ძვირფასო ბენუა!.. (თავისთვის) შეცდომა უნდა გავასწორო... ვიფიქროთ პატარა... ბოროტ-მოქმედება ეჩუპარის ჩადენილია, ეჭვი არავის უნდა ჰქონდეს. ისე დარწმუნებული ვარ ამაში, თითქო ჩემის თვალით მენახოს... ეჩუპარი იმ ღამეს შინ არ უნდა ყოფილიყოს და ცოლმა, რასაკვირველია, ეს ამბავი უნდა იცოდეს. ახლა თუ როგორმე გამოვტყებ იმისი ცოლი და ვათქმევინე, რომ იმ ღამეს ჩემი ქმარი შინ არ იყო, იმ დაუჯერებელ ზღაპარს დავუბრუნდებით,— მაშინ ორჯელ დავიჭერ სიკრუეში და გავაბამ კიდევ... ახლა ის-ღა დამჩენია, ცოლი გავტყხო და სიმართლე ვათქმევინო... (ბუნუას) რა იქნა ეჩუპარის ცოლის შესახებ ცნობები, პარიზიდან რომ მომივიდა?

ბენუა. საქმეში ჩააწყეთ, ბ. მსაჯულო.

მუზონი. ჰო, ჰო... აგერ აქ არის. № მეორე. ერთის თვით დაპატიმრება ნაქურდალის დაფარვისა-

თვის... ჩინებულია!.. დამიძახეთ ეჩეპარის
კოლსა!

ბენუა. (მიუახლოვდება კარებსა და უძახის) იანეტტა ეჩეპარ!

ბამოსვლა მერვე

ივინივე და იანეტტა.

მუზონი. ახლო მოდიოთ!.. არ დაგაფიცებთ, რადგან ბრალ-
დებულის კოლი ხართ. მაგრამ წინდაწინვე
გატყობინებთ, სრული სიმართლე უნდა ილა-
პარაკოთ. გახსოვდეთ, რომ ერთიბეწო თქვენ-
ნი სიცრუე მაიძულებს ბოროტ-მოქმედის მო-
ზიარედ ჩაგთვალოთ და თქვენც დაგატუსალოთ.

იანეტტა. მე არ მეშინიან. ჩემ ქმარს ბოროტება არ ჩა-
უდენია და, საშასადამე, ვერც მე გავიზიარებ-
დი მას.

მუზონი. მე კი სულ სხვა აზრისა ვარ... და დავუმატებ—
მე დარწმუნებულიც-კი ვარ, რომ თქვენ ბევ-
რით იმაზე მეტი იცით, რასაც სამსჯავროს
უამბობთ.

იანეტტა. მე? ეგ უსინიდისობაა!

მუზონი. ჩუმად, ჩუმად! კოტა ხმას დაუკელით!.. იმას
კი არ ვამბობ, მკვლევლობაში მიგიღიათ მო-
ნაწილეობა-მეთქი. მე ვამბობ: იქნება იცო-
დით, რომ ეს ბოროტ-მოქმედება უნდა მომხ-
დარიყო, იქნება რჩევაცა გქონდათ ქმართან
და შეიძლება ისარგებლეთ კიდევ ბოროტ-
მოქმედების ნაყოფით. ეს სრულიად საკმარი-
სია, რომ თქვენც თქვენ ქმართან ერთად
ბრალდებულის სკამზე დაგსვათ. ახლა თქვენ

გულწრფელობაზეა დამოკიდებული ჩემი აზრი და, იმისდა მიხედვით, წრფელი იქნებით თუ იცრუებთ, ან დაგატუსაღებთ, ან გაგამართლებთ. ახლა ხომ ვეღარ დამემღურებით, წინდაწინვე არ შემატყობინა, რაც მომელოდაო. ახლა მიპასუხეთ — იმეორებთ თქვენს პირველ ჩვენებას, რომ თქვენი ქმარი ამალღების წინა ღამეს შინ იყო?

იანეტა. ვიმეორებ!

მუზონი. აი, სიცრუით იწყებთ ჩვენებას.

იანეტა. (აღუფრებული). გაუეჩის მოკვლის ღამეს ჩემი ქმარი კარში არ გასულა.

მუზონი. მე კი ვამბობ, რომ ეგ სიცრუეა!

იანეტა. (ისევ ისე) გაუეჩის მოკვლის ღამეს ჩემი ქმარი კარში არ გასულა.

მუზონი. თქვენ ჯიუტი ხართ და მაგის მეტს არას იტყვით!

იანეტა. დიად, მე ყოველთვის ამას ვიტყვი.

მუზონი. აი, ამ საათში გავიგებთ, მართალს ლაპარაკობთ თუ ცრუობთ. გათხოვების პირველი დღიდანვე ჩინებულად იქცეოდით. თქვენ ხელმოკერილი, ერთგული, მუშაკი და პატიოსანი ქალი ხართ...

იანეტა. მერე რაო?

მუზონი. მომითმინეთ! ორი შვილი გყავთ, რომლებსაც აღმეჩთებთ; თქვენ საქები და სადიდებელი დედა ხართ... შვილების გულისთვის თავიც თურმე არ დაგიზოგნიათ... უფროსი შვილის ავადმყოფობის დროს — ჟორჟისა, მგონი?

- იანეტა.** დიაღ, ჟორჯი მყავდა ავად, მაგრამ ჩემი ქმრის საქმესთან რა დამოკიდებულება აქვს ჟორჯის ავადმყოფობას, ან ჩემ თავვანწირულებას?
- მუზონი.** მოითმინეთ პატარა, ახლავე გაიგებთ.
- იანეტა.** ვნახოთ!
- მუზონი.** თქვენ მით უფრო მეტი პატივის ღირსი ხართ, რომ თქვენი ქმარი კეთილი კაცის მაგალითს ვერ იძლევა: ხანდახან ლოთობს თურმე.
- იანეტა.** ეგ სიცრუეა!
- მუზონი.** როგორ თუ სიცრუეა? ეს ყველამ იცის... ამასთან სასტიკი და ბრაზიანი ხასიათიცა აქვს.
- იანეტა.** ჩემი ქმარი სასტიკი ხასიათისა არაოდეს არა ყოფილა.
- მუზონი.** ჩხუბისა და იარაღის ხმარებისათვის ოთხჯერ დასჯილიც იყო.
- იანეტა.** შესაძლებელია: უქმე დღეებში, სალამობით დაღვედა ხოლმე... მაგრამ ეგ უწინ იყო და ახლა, მას შემდეგ, იმდენი ხანი გავიდა, რომ დაავიწყდა კიდევ... ახლა შე ყოვლად ბედნიერი ცოლი ვარ?
- მუზონი.** მიკვირს.
- იანეტა.** ეგრეც რომ იყოს, ეგ მაინც არ ამტკიცებს, რომ გაუეჩი იმან მოჰკლა.
- მუზონი.** თქვენი ქმარი ძუნწია.
- იანეტა.** ღარიბი ხალხი ნება-უნებურად ძუნწობს. თუ ასე არ მოიქცევიან, შეიძლება შიმშილითაც დაიხოცნენ.
- მუზონი.** კარგად ესარჩლებით ქმარსა.

იანეტა. თქვენ კი გეგონათ, რომ ქმარს გავამტყუნებდი?

მუზონი. თქვენ კი არა ყოფილხართ როდისმე სასამართლოს ხელში?

იანეტა. (შემკრთალი) მე?

მუზონი. დიალ, თქვენა.

იანეტა. (სუსტად) არა; მე სამართალთან არაოდეს არა მქონია საქმე.

მუზონი. ერთ ქალზე გავიგონე, ნაქურდალის დაფარვისათვის ერთი თვით იყო დატუსაღებული პარიზში და, საკვირველია, რომ იმ ქალსაც თქვენი სახელი ჰქვია.

იანეტა. (სუსტად) ნაქურდალის დაფარვისათვის?

მუზონი. თითქო გამბედაობა მოგაკლდათ... შეკრთით კიდევ...

იანეტა. (ისევ ისე) არა... არ შევეკრთომილვარ...

მუზონი. გაფითრდით?... ცახცახებთ?... ცუდად ხომ არა ხართ? ბენუა, სკამი მოაწოდეთ! (ბენუა ასრულებს) გონს მოდით, რა დაგემართათ?

იანეტა. ღმერთო ჩემო! ეგ ამბავი იცით თქვენა?

მუზონი. აი, რასა მწერავენ პარიზიდან: „გასათხოვარი ქალი, იანეტა, ესა და ესა...მ—ს.ოჯახმა თქვენსმეტის წლისა ჩამოიყვანა პარიზში და სენიან ლიუს ქუჩაზე მოახლედ სცხოვრობდა.

იანეტა. მართალია.

მუზონი. მე განვაგრძობ... (კითხულობს) იანეტასა და მ—ის ოცდა სამი წლის ვაჟს მალე შეუყვარდათ ერთმანეთი... ორი წლის შემდეგ, ახალგაზდა მ—მა მამას რვა ათასი ფრანკი მოჰპარა და, ია-

ნეტასთან ერთად, სადღაც გაიქცა. მამამ სასამართლოს მიჰმართა და იანეტა ერთი თვით დაპატიმრებულ იქმნა ნაქურდალის დაფარვისთვის. სატუსალოდან გამოსვლის შემდეგ იანეტა სადღაც მიიმალა; ყველას ეგონა, სამშობლოში წავიდაო“... თქვენზეა ლაპარაკი, არა?

იანეტა. დიად... ჩემზე... ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო!.. ამდენი ხანი გავიდა მას შემდეგ და მეგონა დავიწყებული იქნება კიდეცა-მეთქი!.. დიად, ბ. მსაჯულო, ეგ ყველაფერი მართალია; მაგრამ, აგერ ათი წელიწადია, მთელ ჩემ სიცოცხლეს წარსულის გამოსყიდვას ვწირავ... ახლა, ამ საათში, ისე უზრდელად გელაპარაკებოდით!.. მაპატიეთ, ბ. მსაჯულო!.. ახლა თქვენ ხელთ არის ჩემი სიცოცხლე, ჩვენი— ჩემი ქმრისა და შვილების პატიოსნება და სახელიც!

მუზონი. მგონია, თქვენმა ქმარმა არ იცის ეს ამბავი?..

იანეტა. არაფერი... ნუ, ნუ ეტყვიტ... აი, მუხლ-მოდრეკილი გვევდრებით... შემობრალეთ... მართალია, ბოროტმოქმედება იყო ეგა, მაგრამ... მომისმინეთ... სამშობლოში რომ დავბრუნდი, გარეულ მხეცრივით ვიმალებოდი და ყველას ვარიდებდი თავსა... სიკვდილი მერჩინა სიცოცხლეს. თქვენ გესმით, რასაკვირველია, რატომ არ მინდოდა პარიზში ყოფნა. მალე დედაც მომიკვდა... ეჩუპარს გაგიჟებით ვუყვარდი და მევედრებოდა, რომ მივსთხოვებოდი. მეც

მიყვარდა, მაგრამ უარი ვუთხარი... სამი წელიწადი უარს ვეუბნებოდი, წარწოდიდგინეთ, სამი წელიწადი!... მაგრამ მარტოდ-მარტო ვიყავ, უბედურად ვგრძნობდი თავსა და ბოლოს დავსთანხმდი. საცა სამართალი იყო, უნდა გამოვტყუებოდი. ვაპირობდი კიდევ, მაგრამ ვერ შევძელ! ეს ამბავი რომ იცოდეს, ჯავრით სუთი ამოხდება... ისეთი კეთილი რამ არის, ისეთი, ბ. მსაჯულო, რომ ვერ აგიწერთ... (მუხლისი მოუსჯენად შეინძრევს) დიად, დიად... ხანდახან, როცა დალევს, შფოთი იცის... არაფერს დაგიმაღავთ... მაგრამ ამ ბოლოს დროს გატყდა და ქვიფს უკლო... (ცრემლმორქული) ოო, ოღონდ იმას ნუ გაიგებს... თუ გაიგო, იმ საათში თავს დამანეებს და შვილებსაც წამართმევს!.. (ტირდით) წამართმევს, ვიცი წამართმევს! არ ვიცი, როგორ გეცდროთ, როგორ გეხვეწოთ, რომ არ უთხრათ... იცით როგორ გაგვაუბედურებს ეს ამბავი?.. მართალია, მე ყველაფერში დამნაშავე ვარ... მაგრამ მესმოდა განა, რას ვწადიოდი?... განა ვიცოდი?... ჯერ ჩვიდმეტე წლისაც არ ვიყავ, პარისში რომ ჩამომიყვანეს... ჩემ ბატონებს ვაჟი ჰყავდათ... თითქმის ძალით მიშოვნა... ამასთან მიყვარდა კიდევ... მერე ჩემი წაყვანა გადასწყვიტა, რადგან მშობლები სადღაც შორს უპირობდნენ გაგზავნას... მე რა ვიცოდი, თუ ფული მოიპარა?... გეფიცებით, არა ვიცოდი-რა...

მუზონი. დამშვიდდით, დამშვიდდით! დავანებოთ მაგას თავი და ისევ თქვენს ქმარს მივუბრუნდეთ... (მეტის-მეტად წრფელად) მოიკრიბეთ ღონე... თქვენი ქმარი დამნაშავეა.

იანეტა. ეგ ყოვლად შეუძლებელია, ყოვლად შეუძლებელია!

მუზონი. (ისევე ისე) მართალია, ჯერ არ გამოტეხილა, მაგრამ ცოტა-ღა უკლია გამოტეხას. მე ნამდვილად ვიცი, რომ იმ ღამეს თქვენი ქმარი შინ არ იყო... მოწმები მყავს ამისი.

იანეტა. ღმერთო ჩემო! მოწმები? ვინ არიან? ეგ სიცრუეა!

მუზონი. მე გირჩევთ, ჯიუტობას თავი დაანებოთ, ეს თქვენთვისვე იქნება საზარალო... იცით, ჯიუტობა სანამდის მიგიყვანთ? მთლად დაჰლუბავთ თქვენ ქმარსა, თუ გაიმეორებთ კიდევ, რომ ჩემი ქმარი იმ ღამეს კარში არ გასულაო, გიმეორებთ, თქვენისავე ხელით გამოსჭრით ეჩებას ყელსა. პირიქით, თუ უდანაშაულოა, ყველაფერს გულახდილად გვეტყვის: —სად იყო, ვინაჲ ჰყავდა ამხანაგები და როგორ გაატარა ღამე...

იანეტა. ამხანაგები არა ჰყოლია.

მუზონი. მაშ მარტოკა წავიდა?

იანეტა. დიად.

მუზონი. ათ საათზე?

იანეტა. ათზე.

მუზონი. და დილის ხუთ საათზე ისევ მარტოკა დაბრუნდა შინა, ჰა?

იანეტა. დიად, მარტოკა დაბრუნდა.

მუზონი. იქნება გეშლებათ და ეგ ამბავი სხვა ლამეს მოხდა? რომ იძახით, მარტოკა გავიდა სახლი-დანაო, ამალლების წინა ლამეს იყო ეს ამბავი?

იანეტა. დიად.

მუზონი. ბენუა, ჩასწერეთ ყველაფერი?

ბენუა დიად, ბ. მსაჯულო.

მუზონი. ვიცი, მესმის თქვენი წუხილი და მდგომარეობა, მაგრამ მომისმინეთ ყურადღებით... თქვენ ქმარს იმ ხანებში ფული უჭირდა, არა?

იანეტა. სრულიადაც არა.

მუზონი. მე ნამდვილად ვიცი, რომ უჭირდა.

იანეტა. გეუბნებით, არა-მეთქი.

მუზონი. აი, დამამტკიცებელი საბუთი: სამი თვის წინათ ერთ ვაჭრისაგან რვაასი ფრანკი უსესხნია თქვენ ქმარსა.

იანეტა. ეგ ამბავი არაოდეს არ უთქვამს ჩემ ქმარს.

მუზონი. გარდა ამისა, მოხუცი გაუეჩისაც კი ძალი ფული ემართა.

იანეტა. მე არა გამიგონია-რა მაგ ვალის შესახებ.

მუზონი. აი, თქვენი ქმრის ხელმოწერილი ბარათი... იმის ხელი არ არის?

იანეტა. დიად, იმის ხელია... მაგრამ მე კი არა ვრცო-დი-რა.

მუზონი. არ იცოდით, რომ გაუეჩის ფული ემართა?... ეგეც ამტკიცებს იმას, რაც მე კი ხანია ვიცი... თქვენი ქმარი ირისარიში იყო?

იანეტა. არა, ბ. მსაჯულო.

მუზონი. თქვენ გითხრათ, მთაში მივდივარო, და თითონ კი ირისარიში წავიდა.

იანეტა. ჩემი ქმარი არაუერს მიმაღავს ხოლმე.

მუზონი. თქვენ თითონ ჰხედავთ, რომ გიმაღავდათ... აგერ, ამ ვალის შესახებაც არა გცოდნიათ-რა... ეჩებარი ირისარიში იყო!.. არა გჯერათ ჩემი სიტყვა?

იანეტა. მჯერა, მაგრამ ფულის გულისთვის ჩემი ქმარი კაცს ვერ მოჰკლავდა, ვერა... ეგ სიცრუეა, სიცრუე!..

მუზონი. სიცრუეა? აბა, როგორ დაგიჯეროთ? თქვენმა ქმარმა ჯერ ყველაფერზე უარი განაცხადა და მერე კი სხვა ხერხი იხმარა თავის გასამართლებლად. ეხლა თქვენც სიცრუით დაიწყეთ... გიმეორებთ, სწორედ ეგ სიცრუე დაჰლუბავს თქვენ ქმარსა.

იანეტა. მე არა ვიცი რა... მაგრამ მუდამ ვიტყვი—ჩემი ქმარი ფულის გულისთვის კაცს არ მოჰკლავდა.

მუზონი. მაშ როგორ წარმოვიდგინოთ?... იქნება, ისე არ მოხდა საქმე, როგორც მე მგონია? შესაძლებელია შეზარხოშებული ეჩებარი გაუეჩთან წავიდა და ვალის დაცდასა სთხოვდა. შელაპარაკდნენ... მოხუცი ჯერ კიდევ ჯანად იყო და, შეიძლება, თითონ დაუწყო ჩხუბი. ამ შემთხვევაში თქვენი ქმრის მდგომარეობა სულ მთლად იცვლება. მაშინ წინად განძრახვას აქადგილი აღარ ექნება და სასამართლოს განაჩენიც, რასაკვირველია, სასტიკი არ იქნება. ხედავთ, რამდენად სასარგებლო იქნება, რომ როგორმე გამოასტებოთ ეჩებარი და ათქმევინოთ,

თუ როგორ იყო საქმე. თუ უწინდელსაფთი გაჯიუტდა, მეშინიან, ვაი თუ სასტიკად დასაჯონ.— მოხუცი გაუეჩი რომ თქვენი ქმრის მოკლულია, ეჭვი აღარა მაქვს. საქმე იმაშია მხოლოდ—რა პირობებში მოხდა ეს?.. ჯიუტობით იქნება უფრო გაიფუჭოს საქმე და ისეთი სასჯელი მიიღოს, რომელიც დამსახურებული არ იქნება გესმით, რას გეუბნებით?

იანეტა. მესმის, მესმის, ბ. მსაჯულო.

მუზონი. თუ გინდათ, მოვლაპარაკეთ. იქნება როგორმე დააჯეროთ... გინდათ დავაძახებინებ?

იანეტა. დაუძახეთ, მოველაპარაკები.

მუზონი. (ბენუას) შემოიყვანეთ დამნაშავე და ჟანდარნებს უთხარით, კარში მოიცადონ (ბენუა მიუძღვება კარებს და ბრძანებას აძლევს).

გამოსვლა მაცხრე

ივინიე და ქიუზარი.

იანეტა. პიერ? როგორა გხედავ, ქურდსაფით დატუსაღებულს?... შე საბრალოვ, შენა!.. დაუმტკიცე, რომ უდანაშაულო ხარ... უთხარი ბ. მსაჯულს სიმართლე, ნურაფერს დაუმაღავ .. ეგრე ეჯობინება... გევედრები, ნურას დაჰმაღავ...

ეჩეპარი. ახლა ყველაფერი ტყუილი იქნება! ვგძნობ, რომ ვიღუპები და ვეღარა მიშველის-რა. რაც უნდა ვსთქვა და რაც უნდა ჩავიდინო, თავისუფლებას მაინც ვერ დავიბრუნებ... ყოველი ჩემი სიტყვა მევე მღუპავს... მსაჯულსა სურს, რომ მე დამნაშავე ვიყო... ეგ საჭიროა მაგის-

თვის და ჩვენ რაღას გავაწყობთ? მაგასთან ბრძოლა აღარ შემიძლიან. რაც უნდათ, ისა ჰქნან, მე ხმასაც აღარ ამოვიღებ.

იანეტა. ნუ, ნუ, ჩემო პიერ!.. უნდა ელაპარაკო, თავი დაიცივა... გევედრები, ეცადე, რომ გაიმარლო თავი.

ეჩეპარი. რა საჭიროა?

იანეტა. შენ შვილებს გაფიცებ... საწყლებმა ჯერ არა იციან-რა, მაგრამ ჩემ ცრემლებს რომ ჰხედავენ, ისინიც სტირიან. რაც უნდა ვეცადო და დავფარო ჩემი ნალღველი, მხიარულად ხომ მაინც ვერ ვაჩვენებ თავსა?... ჰხედავენ ამას... მეკითხებიან... ოჰ, რომ იცოდე, როგორ უყვარხართ, პიერ!.. დღეს დილითაც მეკითხებოდა ანდრე: „სად არის მამა? მოიყვან თანა?“ მე ვუთხარი, „ჰო-მეთქი, და გიჟსავით გამოვვარდი კარში... ჰხედავ, უნდა დაიცივა თავი, რამ მალე დაუბრუნდე ოჯახს, შვილებდ ნახო... თუ რამე გაქვს დაფარული, ნუ დაუმალავ... უთხარი ყველაფერი... რა ვიცი... ხანდახან ჭირვეულობა იცი... თუ იყავი ირისარიში, უთხარი... იქნება წაეჩხუბე და... მე კი არა მჯერა, ისე გეუბნები... ბ. მსაჯული დამჭირდა, მაგ შემთხვევაში არ დასჯიანო... ან და სასტიკად არ დასჯიანო... ღმერთო ჩემო, — რაღა უნდა გითხრა? რა ვქნა?“

ეჩეპარი. მაშ როგორცა სჩანს, შენც დამნაშავედამთვლი?... შენცა? მითხარი: შენცა მთვლი დამნაშავედ?

იანეტა. მე არა ვიცი-რა, არა!

ეჩეპარი. (მუზონს) აგერ თურმე საიდან მომიარეთ, ბ. მსაჯულო. ცოლის პირითაც გინდათ მაწამოთ. დაარიგეთ, რომ მე უღირსი და უპატიოსნო კაცი ვარ; იცოდით, რომ გაგიყვებით მიყვარს შვილები და გეგონათ, იმათი სახელით ჩემი ცოლი სახრჩობელაზე გამგზავნიდა... თქვენ არა სცდებით! არა მგონია, მოიძებნებოდეს სხვა მამა, რომელსაც შეეძლოს ჩემსავით უყვარდეს თავისი შვილები. (იანეტტას) შენ ხომ იცი, იანეტტა, როგორც მიყვარს შვილები? ხომ იცი? ისიც კარგად იცი, რომ მე გულწრფელი ქრისტიანი ვარ და მწამს ყოვლად შემძლებელი ღმერთი. მაშ ყური მიგდე!.. თუ, მე მიმიძღვოდეს მაგ საქმეში დანაშაული, შვილები გამიწყვიტოს ღმერთმა!

იანეტტა. (შეტად აღეჯეგებული) უდანაშაულოა, გეუბნებით უდანაშაულოა-მეთქი... (სიჩუმე) ახლა, რამდენიც გინდათ, მითხარით, რომ ჩემი თვალითა ვნახე, რომ ეგა ჰკლავდა გაუეჩსა-თქო, მაინც არ დავიჯერებ და პირში გეტყვით, სცრუობთ-მეთქი?... თითონვე რომ აიღოს თავის თავზე ბრალი, მაშინაც კი ვიტყვი—არა და არა, ეგ დამნაშავე არ არის-მეთქი... ამას თქვენც კარგად უნდა გრძნობდეთ, ბ. მსაჯულო... უგულო ხომ არა ხართ, უნდა იცოდეთ, რა ძლიერია შვილების სიყვარული!.. თუ ეგრეა, ახლა თქვენც უნდა იყოთ დარწმუნებულნი, რომ ჩემი ქმარი უდანაშაულოა... ახლა

კი დამიბრუნებთ ქმარსა, არა?... ახლა კი მე-
შველა!..

მუზონი. თუ უდანაშაულოა, მაშ რაღათა სცრუობდა?

ეჩეპარი. თქვენა სცრუობდით და არა მე... დიად, თქვენ,
თქვენა სცრუობდით! თქვენ ამბობდით—მოწ-
მები მყავს, რომელთაც კარში უნახავხართ იმ
ლამესაო, და არაფერი მოწმე კი არა გყო-
ლიათ.

მუზონი. თუ მაშინ არა მყავდა, ახლა ხომ მყავს... დი
ად, მყავს მე ისეთი მოწმე, რომელიც ამბობს,
რომ იმ ლამეს ეჩეპარი სახლში არ იყო... და
ეს მოწმე, აგერ, თქვენ წინა სდგას, თქვენი
ცოლი.

ეჩეპარი. (იანეტას) შენა?!..

მუზონი. (ბენუას) მაჩვენეთ ამათი ჩვენება (სანამ მუზონი
ქადაღდებს სინჯავს, იანეტა კაი ხანი უუფრებს
ჯერ ეჩეპარს და მერე მუზონს. ერთი ხელობა
დრზად ჩაჭვიჭვირდება და მერე თითქმის რადსაც
გადასწევითავს) აგერ, თქვენი ცოლი აცხადებს,
ჩემი ქმარი საღამოს ათ საათზე გავიდა კარში
და დილის ხუთ საათზე დაბრუნდაო.

იანეტა. (შკაფიოდ) ეგ სიცრუეა! მაგისტანა მე არა მი-
თქვამს-რა!

მუზონი. თქვენ ისიც დაუმატეთ, რომ დილის ხუთ სა-
ათზე მარტოკა დაბრუნდა შინაო.

იანეტა. სიცრუეა, მე ეგ არ მითქვამს.

მუზონი. აი, თქვენ ჩვენებას წავგიკითხავთ. (კითხუ-
ლობს) კითხვა—სახლიდან მარტოკა წავიდა?
პასუხი—დიად. კითხვა,—ათ საათზე? პასუხი,
ათ საათზე.

იანეტა. მე ეგ არ მითქვამს.

მუზონი. მე გკიოხეთ კიდევ, იქნება გეშლებათ, ნამდვილად გახსოვთ, რომ ამაღლების წინაღამეს გავიდა თქვენი ქმარი კარში-მეთქი? თქვენ მომიგეთ, — დიად, იმ ღამეს გავიდაო.

იანეტა. სიცრუეა!

მუზონი. მაშ რად არის ჩაწერილი?

იანეტა. თქვენ, რაც გინდათ, იმას დასწერთ.

მუზონი. მაშ მე ვსტყუი?... საქმის მწარმოებელიც სტყუის?

იანეტა. გაუეჩის მოკვლის ღამეს ჩემი ქმარი შინ იყო და კარში არ გასულა.

მუზონი. თქვენ ამ საათში უნდა მომიწეროთ ამ ქალაქ-ღზე ხელი, ეს თქვენი ჩვენებაა.

იანეტა. რაც აქ სწერია, თავიდან ბოლომდე, მტკნარი სიცრუეა! მე გეუბნებით სიცრუეა-მეთქი! (ამაღლებულის ხმათ) გაუეჩის მოკვლის ღამეს ჩემი ქმარი შინ იყო და კარში არ გასულა!..

მუზონი. (სიბრაზისაგან გადაფითებულად) არ შეგარჩენთ მაგას!.. (ბუნუს) მოამზადეთ ამ საათში ამის დასატუსაღებელი ქალაქი და უანდარმებს. დამიძახეთ (ბუნუს კარებს მიუახლოვდება და შემოსვლას ანიშნებს) იანეტა ეჩებარ! მე ბოროტ-მოქმედებაში მონაწილეების ბრალსა გდებთ და კანონის ძალით გატუსაღებთ (უანდარმები შემოვლენ). წაიყვანეთ დამნაშავე და ამ ქალის წასაყვანადაც შემობრუნდით (უანდარმებს ეჩებარ მიჭყავთ).

გამოსვლა მათე

მუზონი, იანეტა და ბენუა, შექუგ თრა ქანდაკში.

იანეტა. რა იყო, განრისხდით, რომ თქვენ მიზანს ვერ მიაღწიეთ!.. ყველაფერი ჩაიდინეთ... ყველაფერი, რომ ნელ ცეცხლზე შეგეწვით... ჯერ თავი მოიკატუნეთ.. ალერსიანად ლაპარაკობდით... გინდოდა, რომ მე თვითონ გამეგზავნა ჩემი ქმარი სახრჩობელაზე... (მუზონი ქადაგდა და იხუტა და ისე აჩვენებს თავს, თითქმის გულგრადად ათვალიერებს ქადაგებს) სახრჩობელაზე გაგზავნა თქვენი ხელობა!.. თქვენთვის საჭიროა დამნაშავე და უნდა გამოძებნოთ სადმე!.. თქვენს ხელში ჩავარდნილი კაცი დაღუპულია!.. აქ უბრალონი შემოდიან და ბრალიანები გადიან!.. ეს ხელობაა თქვენი და თავიც კი მოგაქვთ ამით! კაცი ტუსალად რომ გადააქციოთ თქვენი სახელია და დიდება... ისეთ კითხვებს იძლევი, რომელნიც პირველ შეხვედვით უმნიშვნელონი არიან, მაგრამ კაცს კი წუთისოდელს ასაღებენ... და თუ უბედურს ათქმევინეთ რამე, ველურ კაცსავით გიხარიათ და ბედნიერი ხართ...

მუზონი. (შეშასუფ ქანდაკებს). წაიყვანეთ, ჩქარა!

იანეტა. ველურ კაცსავით, დიად!.. მერე მაგას ჰქვიან მართლმსაჯულობა.. (ქანდაკებს, რომლებიც მაუახლოვდნენ და შელაპარაკებებს უბრალოებს) ეგრე ადვილად ვერ წამიყვანთ! (მაგიდას მოკვდაუჭება) თქვენ ჯალათი ხართ, როგორც

უწინდელ დროს, როცა მართლ-მსაჯულობის წარმომადგენელი ძვლებს ამტვრევდნენ ჯაცებს, ასახიჩრებდნენ და აწამებდნენ, ოღონდ ეთქმევინებინათ რამე!.. (ყანდაჩები მაგიდას მოაშორებენ, მაგრამ იანეტა იატაკზე დაეცემა და, სანამ ყანდაჩები მიათრევენ, ჭევირის) დიად, უღმერთო და მძაფრი ხართ, მაგრამ ამას თქვენ თითონ ვერ ამჩნევთ თქვენ თავსა, პატიოსან კაცადა სთვლით თქვენ თავსა და ნამდვილად კი ჯალათი ხართ, დიად, ჯალათი!..

ფ ა რ დ ა

მესამე მოქმედება.

(ბრალმდებლის კაბინეტი. დერეფანში გასავალი კარი მარჯვნივ არის და მოჩანს წარწერა. „რესპუბლიკის ბრალმდებლის კაბინეტი“. პირდაპირ განიერ კარებსა და რამდენსამე კიბეს დარბაზში მიჰყავთ. საწერი მაგიდა, სავარძლები, სკამები, ქაღალდები და „საქმეები“)

გამოსვლა პირველი.

ბენუა და ლაბუზიული.

(ფარდის აწევის დროს ბენუა ქაღალდებს აგროვებს და პაპკაში აწყობს. შემოდის ლაბუზიული).

ლაბუზიული. გამარჯობათ, ბ ბენუა!

ბენუა. (ხელის ჩამოერთმევის ვარა ჭბედავს) ბ. მსაჯულო, ეგ მეტი-მეტია...

ლაბუზ. რას ლაპარაკობთ, ბენუა!.. ჩამომართვით ხელი. დღეის იქით მე მსაჯული აღარა ვარ; ჩემი იანამდებობა აღარა თხოულობს, რომ ჩემ ხელქვეითებს უკმეხად ვექცეოდე... თქვენ ის შითხართ—ეჩეპარის საქმე როგორ არის?

ბენუა. დღევანდელი სხდომა ბრალმდებლისა და ვექილის სიტყვას მოანდომეს. ეჩეპარს გამოჩენილი პარიზელი ვექილი დიუბუა იცავს.

ლაბუზ. გაათავებენ კი დღესა?

ბენუა. უსათუოდ. ბ. ვაგრემ რომ უპასუხოს. კიდევ

დიუბუას, დღეს მაინც უნდა გათავდეს სხდო-
მა, რადგან ბ. თავმჯდომარე ხვალ სანადიროდ
ბიბრძანდება.

ლაბუზ. როგორა გგონიათ, გაამართლებენ ეჩეპარსა?

ბენუა. დარწმუნებული ვარ... (წასვლას აპირებს).

ლაბუზ. ის ბებერი დედაკაცი ვინ არის, დერეფანში
რომ იცდის?

ბენუა. ეჩეპარის დედა გახლავთ, ბ. მსაჯულო!

ლაბუზ. საცოდავი დედაკაცი, რა შიშში იქნება ახლა!

ბენუა. სრულიადაც არა. ის დარწმუნებულია, რომ მსა-
ჯულნი იმის შვილს გაამართლებენ; ეჭვიც კი
არა აქვს ამისი. გუშინ მთელი დღე დერეფან-
ში დააღამა. და დღესაც დამშვიდებული მო-
ვიდა. მხოლოდ ეს იყო, დღეს ბრალმდებლის
ან იმის ამხანაგის ნახვას სცდილობდა... მაგ-
რამ ბ. არდელი მილციონში არ არის და ბ.
ვაგრე...

ლაბუზ. სქდომანია?

ბენუა. ძალიან ეწყინა საცოდავს, რომ ვერავინა ნახა.

ლაბუზ. აბა, დამიძახეთ აქ, იქნება, რამე რჩევა მივცე.
ბ. დიუბუა ხომ ჯერ არ გაათავებს თავის
სიტყვას?

ბენუა. არა მგონია.

ლაბუზ. მაშ უთხარით, მოვიდეს და მე მომელაპარაკოს.
ეს არავის ეწყინება და საბრალო დედასაც კი
დაამშვიდებს.

ბენუა. ამ საათში, ბ. მსაჯულო. (შეუახლოვდება მარჯვე-
ნა კარებს და ანიშნებს, აქ მოდიო, და თითონ შე-
რე კარებსში გადის).

ლაბუზ. (მატყვა). საკვირველია, დილიდანვე კარგ გუნებაზედა ვარ და ყველას მინდა ვასიამოვნო. (შემოდის ექეზარის დედა. ბასკების ბებერი დედაკაცების ტანოსაცმელში.)

გამოსვლა მეორე.

დაბუზიუელი და ექეზარის დედა.

ლაბუზ. გავიგე, რომ ჩვენი ნახვა გდომებიანთ.

დედა. დიად, ბატონო.

ლაბუზ. გარჩევას გინდა დავსწროთ.

დედა. არა, ბატონო. მე დარწმუნებულად ვარ, რომ ჩემ შვილს გაამართლებენ, და ამიტომ სრულიადაც არ მეკითხება, იქ რას ილაპარაკებენ... იმიტომ გეახელით, რომ სახლიდან გამოგვადეს.

ლაბუზ. გამოგვადეს?

დედა. დიად. მოვიდა სასამართლოს ბოქაული და...

ლაბუზ. როგორ, თქვენ შვილს განა ვალები ჰქონდა?

დედა. დაატუსადეს თუ არა, ყველა მუშამ თავი დაგვანება. ამის გამო ველარც მოსაგაღს მოვუარეთ და ველარც მოვალეები გავისტუმრეთ. მაგრამ ვიცი, შვილს რომ გამიმართლებენ, ყველას ამინახლაურებენ.

ლაბუზ. (იქით) საცოდავი დედაკაცი!

დედა. ძალიან მოხარული ვარ, რომ, საცაა, გათავდება ჩვენი ტანჯვა. შვილი დამიბრუნდება, თავის სახლ-კარს მიჰხედავს, ოჯახსაც უპატრონებს და საქონელსაც დაიბრუნებს... აი, სწორედ ამიტომ მინდოდა თქვენი ნახვა.

ლაბუზ. ამიხსენით, რა გინდათ, არ მესმის.

დედა. ჩემი შვილის ორი კვირის დატუსაღების შემდეგ, ბ. კლოდემ თავის ქარხნიდან ჩვენ რუში წყალი ჩამოუშვა და წყალი მოგვიწამლა... ჩვენი საქონელი ამ რუში სვამდა ხოლმე წყალსა... ახლა ეჩებარმა რომ ნახოს, ვინ იცის, რას იზამს. მართლმსაჯულება უნდა დაგვეხმაროს...

ლაბუზ. მართლმსაჯულება?.. რა კარგი იქნებოდა, რომ როგორმე მართლმსაჯულებისთვის არ მიგე-მართათ.

დედა. რადა? მართლმსაჯულება განა ერთი არ არის ყვე-ლასთვის?

ლაბუზ. რასაკვირველია!

დედა. განა ბ. კლოდეს უფლება აქვს ასე მოგვექცეს?..

ლაბუზ. მაგის უფლება რად ექმნება.

დედა. მეც იმიტომ მოვედი, რომ უააშლევინოთ ბ. კლოდეს ეს ბოროტება.

ლაბუზ. ეგ ისე ადვილი არ არის, როგორც თქვენა გგონიათ, და სასამართლოს ბოქაულს უნდა მიჰმართოთ.

დედა. მერე?

ლაბუზ. იმან მოწმობა უნდა მოგცეს, რომ წყალი მარ-თლა მოწამლულიაო.

დედა. ამისთვის რაღა ბოქაულის შეწუხებაა საჭირო; ხომ ბავშვიც იტყვის.

ლაბუზ. კანონი ეგრეთია.

დედა. კარგი. მერე?

ლაბუზ. მერე ვექილს უნდა მიჰმართოთ და საქმე და-იწყეთ.

დედა. რა ვუყუა! თუ კი სხვანაირად არა გარიგდება-რა...

ლაბუზ. ეგ კიდევ არაფერი. თუ ბ. კლოდე წინააღმდეგობას გაგიწევთ, ბ. თავმჯდომარე მოწმებს და ნიშნავს და წყალს შეამოწმებინებს. თქვენ კი თავმჯდომარეს თხოვნა უნდა მიართვათ, რომ თქვენი საქმე, რაც შეიძლება, მალე გაარჩიოს. მართლაც, ზაფხულის შემდეგ თქვენ საქმეს პირველად გაარჩევენ...

დედა. ზაფხულის შემდეგ?

ლაბუზ. ეგ კიდევ არაფერი. კლოდეს ვეჭილი, შეიძლება, პირველ გარჩევაზე არ გამოცხადდეს და საქმე გადაიდება. ბოლოს, ბოლოს ბ. კლოდეს შეუძლიან წყლის შემოწმებაზე ეჭვი შეიტანოს და ახალი შემოწმება მოითხოვოს, ახალი მოწმები შეუძლიან დაასახელოს და ბოლოს უმაღლეს სასამართლოში შეუძლიან საქმე გადიტანოს. ყველა ეს იაფად არ დაგიჯდებათ.

დედა. მერე ვინ უნდა გადიხადოს ეგ ხარჯი?

ლაბუზ. რასაკვირველია, თქვენა და ბ. კლოდემ.

დედა. იმას კი არ გაუჭირდება... მდიდარია. მაგრამ ჩვენა?—ჩვენ აღარა გვაბადია-რა.

ლაბუზ. მაგ შემთხვევაში დახმარება უნდა სთხოვოთ სასამართლოს.

დედა. მაგასაც დიდი ხანი უნდა?

ლაბუზ. დიდი, ჩემო კარგო, დიდი.

დედა. მეუბნებოდნენ, საფრანგეთში სამართალი უსასყიდლოაო.

ლაბუზ. სამართალი კი უსასყიდლოა, მაგრამ სამართ-
ლამდის მიღწევა კი იაფი არა ჯდება.

დედა. მაინც, რამდენი ხანი გაგრძელდება საქმე?

ლაბუზ. კლოდემ თუ უმაღლეს სასამართლოში გადიტანა,
საქმე, გათავებამდი ორი წელიწადი მაინც გა-
ვა, თუ მეტი არა.

დედა. ეგ შეუძლებელია!.. განა სიმართლე ჩემ მხარეს
არ არის?

ლაბუზ. ეგ საკმარისი არ არის, ჩემო კარგო, თქვენ
მხარეს კანონის რომელიმე მუხლი უნდა იყოს..

დედა. მესმის: მართლმსაჯულებას ჩვენ, ღარიბნი, მაშინ
გავიგებთ ხოლმე, როცა მეხსავით დაგვატყდება
თავზე და რამე უბედურებას მოგვივლენს...
რა ვუყოთ... წავალთ სადმე... სულ ერთია,
საითაც გადაგვრტყოცნის ბედი... მე სრული-
ადაც არ დამნანდება ის ქვეყანა, საცა ყოველ
ნაბიჯზე შეურაცხებას გვაყენებენ და სიმარ-
თლისთვის კი ვერ მიგვიგნია... ეჩუბარი მაგას
როგორ აიტანს...

ლაბუზ. მაგ შემთხვევაში კანონი თქვენ მხარეს არის.
თხოვნა შემოიტანეთ და სასამართლო თქვენ
შეურაცმყოფელს დასჯის.

დედა. აღარა მჯერა. ერთხელ შემოვიტანე თხოვნა, მა-
გრამ სასამართლომ ჩვენ შემაწუხებელს არა-
ფერიც არ უყო... ისიც უფრო თავს გავიდა...

ლაბუზ. ეგ, თქვენი სოფლელია?

დედა. დიად დეპუტატ მონტუბელოს მეზობელი და ამ-
ხანაგი ლაბისტიდი გახლავთ.

ლაბუზ. კარგი. სიტყვას გაძლევთ, რომ დახმარებას გაგიწევთ.

დედა. დიდათა გმადლობთ, ბატონო, (ცოტა სიჩუმის შემდეგ) მაშ წაველ და შვილის განთავისუფლებას მოვუცდი.

ლაბუზ. დიად, წადით, წადით! (დედა დინჯის ნაბაჯით კადის).

გამოსვლა მისამე.

ლაბუზიუღი და ბენუა.

ბენუა. კამოდის სცენის სიღრმიდან) სხდომა შესწყვიტეს ცოტახნით.

ლაბუზ. დიუბუამ გაათავა თავისი სიტყვა?

ბენუა. გაათავა, მაგრამ რა ტაშის კვრით დააჯილდოვეს! მე თითონ დავინახე, რომ ორი მსაჯული ცრემლებს იწმენდდა. ეხლა-კი უსათუოდ გაამართლებენ ეჩეპარსა, ამის ეჭვი არავისა აქვს.

ლაბუზ. მით უკეთესი.

ბენუა. გაიგეთ ახალი ამბავი, ბ. მსაჯულო?

ლაბუზ. არა, რა ამბავია?

ბენუა. უფროსი ბრალმდებელი ჩამოვიდა.

ლაბუზ. მართლა?

ბენუა. ეს არის ეხლა ჩამოვიდა. ამბობენ, ვილასაც პალატის წევრად ნიშნავსო...

ლაბუზ. ჰოო? როგორა გგონიათ, ვინ იქნება ეგ ბენდიერი? ბ. ვაგრე?..

ბენუა. მეც ვგრე მეგონა, დიდი ხანი ვიყავ ექვში, ხან ბრალმდებელი, ხან თავმჯდომარე მეგონა ახალ ადგილზე დანიშნული... მაგრამ, მეგონი, შევცდი.

ლაბუზ. მაშ როგორ? ბიუნერა დანიშნეს?

ბენუა. არა, ბ. მსაჯულო... მგონი, რომ ჩემი უფროსი
იქნება დანიშნული.

ლაბუზ. ბ. მუზონი?

ბენუა. დიად, ბ. მსაჯულო.

ლაბუზ. რათა გგონიათ მერე აგრე?

ბენუა. უმფროსმა ბრალმდებელმა მითხრა, სხდომის გა-
თავებამდე მუზონი მინდა ვნახო აქაო.

ლაბუზ. მაშ მოგილოცავთ, ბენუა!

გამოსვლა მართხა.

ივინივე და ქ. ბიუნერა, შეკრე ქ. ვაგრე, ბიუნერა; შალატის-
თავმჯდომარე, მუზონი და ბელეს უფროსი ბრალმდებელი.

ქ. ბიუნერა. (შემოდის თვალ-ცრემლიანად) ძვირფასო ლა-
ბუზიულ!

ლაბუზ. რა იყო, რა დაგეშართათ?

ქ. ბიუნერა. ის ვეჭილი... ღმერთო, რანიჭის პატრონი
ყოფილა!.. რა გული ჰქონია!.. ღმერთო, რა-
ნიჭით!.. გონება დავკარგე ღელვისაგან.

ლაბუზ. გაამართლეს?

ქ. ბიუნერა. ყველას ვგრე ჰგონია.

ქ. ვაგრე. (შემოდის) მოისმინეთ თქვენი ნაქები ვეჭილი...
რა გრეხია რამა ყოფილა!

ლაბუზ. ამბობენ, მსაჯულებზე დიდი შთაბეჭდილება
მოახდინა, ეჩებარს უსათუოდ გაამართლებენო.

ქ. ვაგრე. მეც მეშინიან მაგისი.

ბიუნერა. (შემოდის, შავი წამოსასხამი აცვია). გაიგეთ ახალი
ამბავი? უფროსი ბრალმდებელი ჩამოსულა.

ქ. ბიუნერა. მართლა?

ქ. ვაგრე. თქვენ თითონ ნახეთ?

ლაბუზ. არა, მაგრამ ეს ამბავი ნამდვილია, მუზონი პალატის წევრად დაუნიშნავთ.

ბიუნერა. მუზონი?

ქ. ვაგრე და ქ. ბიუნერა. მერე ჩემი ქმარი?... აკი დაპირებულები იყვნენ?!...

პალატის თავმჯდომარე. (შემოდის წითელი წამოსსხამი ასხის). სალამი, ბატონებო!.. უფროსი ბრალმდებელი ჯერ არავის გინახავთ?

ლაბუზ. არა, ბ. თავმჯდომარე, მაგრამ, თუ ინებებთ და მოუცდით...

თავმჯდომარე. არა, ერთი მითხარით, ბ. ლაბუზიულ, — თქვენ გამოცდილი იურისტი ხართ, სხდომას ხომ დაესწარით?

ლაბუზ. ნაფიც მსაჯულთა ამორჩევიდან მოყოლებული ვექილის სიტყვამდე.

თავმჯდომარე. არ შეამჩნიეთ, ხომ არა დამავიწყდა-რა და საკასაცო ხომ არ გახდება საქმე?

ლაბუზ. არა, არათფერი შემიმჩნევია.

თავმჯდომარე. საშინლად მეშინიან ყოველთვის. საქმის გარჩევის დროს სულ ამაზედ ვფიქრობ. თუმცა მუდამ მაგიდაზე მსხვილი ასოებით დაბეჭდილი თავმჯდომარის სახელმძღვანელო მიღევს ხოლმე წინა, მაინც მეშინიან, ხომ არა დამავიწყდა-რა-მეთქი. რა ამბავი იქნებოდა სამინისტროში? მე მხოლოდ მაშინ დავმზვიდლები ხოლმე, როცა ყველა ვადა გავა და საქმე აღარ განახლდება (სიჩუმე). მითხრეს ტულუზიდან და ბორდოდან ჩამოსული ჟურნალისტები იყვნენ სხდომაზე.

ლაბუზ. ერთი პარიზიდანაც იყო ჩამოსული.

თავმჯდომარე. პარიზიდან? თქვენ ნამდვილად იცით, რომ პარიზიდანაც იყო ვინმე ჩამოსული?

ლაბუზ. ბრალდებულის სკამთან იდგა, როგორ არ ვიცი?

თავმჯდომარე. იდგა?! პარიზელი ჟურნალისტი და ფეხზე იდგა?.. (ბენუას დაინახავს) თქვენ იცოდით ეს ამბავი და წინდაწინვე არ შემატყობინეთ?.. აი, თურმე, როგორ ასრულებთ თქვენს თანამდებობას!.. ამ წუთას ადით, მოსძებნეთ, საცა იყვეს, ბოდიში მომთხოვეთ და საუკეთესო ადგილი აღმოუჩინეთ... გესმით?

ბენუა. მესმის, ბ. თავმჯდომარევ! (გასუფას აზიარებს).

თავმჯდომარე. (კამოუდგება) მოითმინეთ! (ჩუმად) ეცადეთ, როგორმე გაიგოთ, უკმაყოფილო ხომ არ არის...

ბენუა. მესმის, ბ. თავმჯდომარევ!

თავმჯდომარე. მერე კიდევ... (კარებში ქ. ბიუნერას დაეჯახება) მაპატიეთ, ქალბატონო... (წამოსასხამის კაფაებს შეიკრებს და გარბის).

ლაბუზ. მონპელიეში ერთს ტენორს ვიცნობდი, რომელიც მესამე გამოსვლამდის სწორედ ესე ღელავდა ხოლმე, როგორც ჩვენი თავმჯდომარე. (შემოდის მუზონი, ეგუფანი შეტად ცივად მიუსალმებთან).

ქ. ბიუნერა. (ცოტახნის სიჩუმის შემდეგ) მართალია, ბ. მუზონ...

ქ. ვაგრე. რომ უფროსი ბრალმდებელი...

ბიუნერა. მილვონში ჩამოვიდაო?

მუზონი. (ამზარტავნულად) სრული ჭეშმარიტებაა.

ბიუნერა. ამბობენ, ვილასაც აღმატების ამბავი მოუტანაო...

მუზონი. დიალ, ამბობენ...

ქ. ბიუნერა. განა თქვენ კი არ იცით?

მუზონი. სრულიად არაფერი.

ბიუნერა. არც მიხვედრილი ხართ?..

მუზონი. არაფერს.

ბენუა. (შემოდის) ბ. უფროსი ბრალმდებელი მობრძანდება!

ქ. ბიუნერა. ღმერთო ჩემო! (თმებს ისწორებს. შემოდის უფროსი ბრალმდებელი—ამჟამადაც უფროსი და სსსტიკი გამომეტყველებს. უფროსი უმდაბლეს საღამოს აქლექს და რადსაც ბუტბუტებენ).

უფრ. ბრალმდებელი. შეგიძლიანთ საქმე განაგრძოთ. შემთხვევით შემოვიარე მილეონში, მაგრამ მალე კიდევ ჩამოვალ და მაშინ ყველას მივიღებთ... (უფროსი თავს უკრავს და გასასუფლად გაემართება) ბ. მუზონ, თქვენ კი აქ დარჩით... (მუზონი თავს უკრავს).

ქ. ვაგრე. (მოდის) მაქვს პატივი...

უფრ. ბრალმდ. მშვიდობით ბრძანდებოდეთ... მშვიდობით... (უფროსი გადიან).

მუზონი. (შიშვალ ბენუას) ეხლა კი დავრწმუნდი, რომ მე ვარ დანიშნული.

ბენუა, მეტად მოხარული ვარ!.. მუზონ (გადის).

გამოსვლა მესამე.

მუზონ და უფროსი ბრალმდებელი.

(მუზონი გახარებული ხელებს იფხნეტავს).

უფრ. ბრალმდებ. დაჯექით! (მუზონი დაჯდება) ბოროლდანი თქვენი შესახები საქმე მივიღე ამ წინაზე,

ბ. გამომძიებელი. (ზარტყელში ეძებს) აგერ... (კითხულობს) „მუზონისა და გასათხოვარ ქალის პეტეს საქმე“... ზომ გაგონდებათ ეს საქმე?

მუზონი. (მითამ მნიშვნელობას არ აძლევს და სცდილობს გაიღიმოს. ხანგრძლივი სიჩუმის შემდეგ). დიაღ, ბ. ბრალმდებელი.

უფრ. ბრალმდ. მე პასუხს ველი.

მუზონი. (ისევე ისე) თქვენც ბრძანებულხართ ერთ დროს ყმაწვილი, ბ. ბრალმდებელი...

უფრ. ბრალმდ. შეიძლება, მაგრამ მაგდენად ყმაწვილი კი არაოდეს...

მუზონი. მე უარს არ ვამბობ, ცოტათი გადავცდი საზღვარს, მაგრამ...

უფრ. ბრალმდ. (კითხულობს) „მუზონი, ახალგაზდა ქალი პეტე და ორი ცუდი ქცევის ქალი მეტად მთვრალეები იყვნენ და უწესოებას ახდენდნენ. როდესაც პოლიცია ჩაერია საქმეში, მუზონმა პოლიციელს შეურაცყოფა მიაყენა და სამსახურიდან გაგდებას დაემუქრა“... (ამშობს) ამაზე ამბობთ—ცოტათი გადავცდი საზღვარსაო?

მუზონი. სიტყვით, რასაკვირველია...

უფრ. ბრალმდ. ცუდი ქცევის ქალებთან ერთად მსაჯულის სახელიც მოახსენებინეთ?! (კითხულობს) „მეორე დღეს ჩვენ, კამისარმა, მუზონს, როგორც საზღვაო აფიცერს, ისე ჩამოვართვით ჩვენება, რაკი წინააღმდეგ საზღვაო აფიცერი უწოდა თავის თავსა“... (მუზონს შეხედავს სიჩუმე).

მუზონი. (უწინდებულად დიმილით) ეგ სულ ჩემი წვერების ბრალია.

უფრ. ბრალმდ. მართლა?

მუზონი. საზოგადოდ, როცა ბორღოში მივდივარ, ყოველთვის აფიცერის სახელს ვირქმევ ხოლმე, რომ მსაჯულის ღირსება დავიფარო.

უფრ. ბრალმდ. დაგვიანებული ზომია!

მუზონი. არ დაგავიწყდეთ, რომ მაგ ზერხს მე, დიდი ხანია, მივმართე—დავაპირე თუ არა ჩვენი ოლქიდან წასვლა.

უფრ. ბრალმდ. მე განვაგრძობ (კითხულობს) „მაგრამ მაშინ კი გამოტყდა და გვაუწყა, რომ მილენონის სასამართლოს გამომძიებელი ვარო. თან შეგვეხვეწა, რომ ეს საქმე ჩაგვეფარცხა როგორმე...“

მუზონი. რეგვენის ესეც კი ჩაუწერია ოქმში... ეგ კი მეტის-მეტი უზრდელობაა იმის მხრივ... საქმე იმაშია, რომ მე, ალიაქოთის ატეხა არ მინდოდა... ჩემ მდგომარეობაში სხვაც ვერც მოიქცეოდა. მე მგონი.

უფრ. ბრალმდ. მაგის მეტს ვერაფერს იტყვით თავის გასამართლებლად?

მუზონი. თავის გასამართლებლად... რასაკვირველია, თუ ჩვენში უფროსისა და ხელქვეითის განწყობილება დარჩება, სხვას ველარაფერს გეტყვით. მაგრამ, თუ ნებას მომცემთ, რომ ერთი წუთით დავივიწყო თქვენი დიდი თანამდებობა, და თუ ინებებთ, მე, როგორც თანასწორს, ისე მელაპარაკოთ, მაშინ მოგახსენებთ, რომ ყველა ეგ სიყმაწვილის ბრალია და; თუ შეცდომაა, ისიც

ყმაწვილობის ბრალია... შეცდომა, რომელიც, რაღა თქმა უნდა, კარგი არ არის, მაგრამ რომელიც ადვილად აიხსნება მილეონის ერთფერი და მოსაწყენი ცხოვრებით... ამასთან იმ დღეს კარგათ ვისადილე... ბევრი პატიოსანი კაცია ხოლმე ყოველ დღე იმნაირ გუნებაზე... ეს ცოდო, ჩემის აზრით, სრულიადაც არა სცხებს პატიოსანი კაცის სახელს ჩირქსა.

უფრ. ბრალმდ. ვინც მსაჯულობა იკისრა და სხვის უპატიოსნობას და უკანონობას სჯის და ასამართლებს, იმან ყველა უპატიოსნო საქმეს თითონ უნდა აარიდოს თავი. რაც სხვებს ეპატიებათ ის მსაჯულს არაოდეს არ ეპატიება. ეს თქვენც კარგათ უნდა იცოდეთ.

მუზონი. თუ, ბ. ბრალმდებელო, მაინცადამაინც არ დაიშლით—ოფიციალურად განაგრძობთ ლაპარაკს,—მე სხვა აღარა დამრჩენია—რა, რომ გავჩუმდე და თქვენს გადაწყვეტილებას მოვუყუადო.

უფრ. ბრალმდ. რაღა ლოდინი გინდათ? განა თქვენ თითონ ვერ მიხვდებით, რა გადაწყვეტილება მექნება თქვენ შესახებ?

მუზონი. მე გამომძიებელი გახლავართ... შეგიძლიანთ უბრალო მსაჯულათ გამხადოთ... ამ ზომით ხუთას ფრანკს დამაკლებთ წელიწადში... მე თანახმა ვარ.

უფრ. ბრალმდ. სამწუხაროთ, არ შემიძლიან მაგ პატარა სასჯელს დავკმაყოფილდე: საქმე იმაშია, რომ გაზეთის გამომცემელმა კუარმა, რომელიც ყოველ შემთხვევაში მსაჯულების შერცხვენასა

სცდილობს ხოლმე, გადაჭრით გამომიცხადა, თუ მუზონს ერთი თვის განმავლობაში მიღეონიდან არ გააძევებთ, მე იძულებული ვიქნები ეს საქმე სავსებით გამოვამყლავნო... თქვენ ადვილად მიხვდებით, რასაკვირველია, რომ მე იძულებული ვარ სულ დაგიტხოვოთ სამსახურიდან.

მუზონი. მე სამსახურიდან დათხოვნას არ ვითხოვ!

უფრ. ბრალმდ. არ ითხოვთ?

მუზონი. ძალიანა ვწუხვარ, რომ ურჩობას გიბედავთ, მაგრამ გადავწყვიტე, სამსახურიდან დათხოვნის ქალაქი არ მოგცეთ.

უფრ. ბრალმდ. მოითმინეთ... განა არ იცით მერე...

მუზონი. მე ყველაფერი ვიცი.

უფრ. ბრალმდ. მაშ, სასამართლოს უნდა გადავცეთ საქმე...

მუზონი. გადაეცით (აღკება).

უფრ. ბრალმდ. როგორცა სჩანს, არც შერცხვენისა გეშინიათ და არც გასამართლებისა?

მუზონი. გასამართლება ჯერ კიდევ საეჭვოა. მე თითონ შევიძლებდი თავის დაცვას, მაგრამ მაინც საუკეთესო ვექილს მოვიწვევ. რაც კი სირცხვილს შეეხება, ეგ მე სრულიადაც არ მაშინებს. მე უცოლშვილო კაცი ვარ და მიღეონში თითქმის არავის ვიცნობ, ყველა ჩემი ნაცნობები ბორდოში ცხოვრობენ და თითონვე მხიარულად ატარებენ დროსა და, რაღა თქმა უნდა, იმათ თვალში ეს საქციელი მე სრულიადაც არ შემარცხვენს. თუ სამსახურის დაკარგვას ამ-

ბობთ, მე საბედნიეროთ, იმდენი შეძლება მაქვს, რომ თქვენ სამ ათას ფრანკის დაკარგვასაც გავუძლებ.

უფრ. ბრალმდ. კმარა! მშვიდობით!

მუზონი. მშვიდობით ბრძანდებოდეთ, ბ. ბრალმდებელო (მიღის).

მოსამსახურე. (შემოდის და ჰატყარა ჰაუზის შემდეგ) ბ. დებუტატი ბრძანებს, უფროსი ბრალმდებელი უნდა მიცდიდესო...

უფრ. ბრალმდ. ჰო, ჰო! სთხოვე! (მოსამსახურე კარებს გააღებს, მონტუბელს გაატარებს და გავა. უფრ. ბრალმდ. მონტუბელს მიეკებება და ხელს ჩამართმევს).

გამოსვლა მთავრად.

უფროსი ბრალმდებელი და მონტუბელი.

მონტუბელი. გამარჯობათ. ძვირფასო ბრალმდებელო! ძალიან მოხარული ვარ, რომ ჩვენსა გხვდებით. ეს არის, ემ საათში ჩამოველი პარიზიდან. გუშინ ჩემ მეგობართან ვსაუზმობდი, იუსტიციის მინისტრთან... მმართველობა ძალიან გაჭირვებულ მდგომარეობაშია ამ ბოლოს დროს...

უფრ. ბრალმდ. რა მიზეზით?

მონტუბელი. პარლამენტში შეკითხვებისა ეშინიანთ... გიამბობთ როგორმე. მართლა, ამბობენ ვიღაც ბრალმდებლის ამხანაგი ცელქობს მილეონშიო.

უფრ. ბრალმდ. ბ. არდელი?

მონტუბელი. არდელი... დიად, დიად... ეყენმა ყველაფერი იცის.

უფრ. ბრალმდ. ეყენმა?

მონტუბელო. დიად... ჩემმა შეგობარმა... იუსტიციის მინისტრმა. გუშინაც მეუბნებოდა: „მე დარწმუნებული ვარ, შენი უფროსი ბრალმდებელი თავის მოვალეობას კარგად შეასრულებსო“.

უფრ. ბრალმდ. მე მხოლოდ ის მინდა გავიგო, რაში მდგომარეობს ჩემი მოვალეობა.

მონტუბელო. ეგ არაფერი... მართლა, ჩემო შეგობარო, თქვენ თურმე დამალვაცა გცოდნიათ...

უფრ. ბრალმდ. მე?

მონტუბელო. აქედან გადასვლას თურმე აპირობთ.

უფრ. ბრალმდ. მართალია, მაგრამ თქვენ საიდან გაიგეთ, შერე?

მონტუბელო. როგორა გგონიათ, ვინ შეტყობდა? იმის მეტმა არავინ იცის ეგ ამბავი.

უფრ. ბრალმდ. ეჟ... (გაისწოჯებს) ბ. მინისტრმა?

მონტუბელო. ორლენში გინდათ თურმე გადასვლა!

უფრ. ბრალმდ. სრული ჭეშმარიტებაა! მთელი ჩემი ნათესაობა სულ იქა სცხოვრობს.

მონტუბელო. ამ ახლო ცვლილების დროს, თქვენ მხედველობაში ჰყევხართ.

უფრ. ბრალმდ. განა რამე ცვლილებას აპირობენ?

მონტუბელო. დიად, დიად. არდელის კი რაც შეეხება — მინისტრმა სთქვა: მე უფროსი ბრალმდებელის იმედი მაქვს და დარწმუნებული ვარ, საცა საჭირო იქნება, ხასიათსა და გულმოდგინეობას გამოიჩენსო.

უფრ. ბრალმდ. ბ. მინისტრს თავისუფლად შეუძლიან მენდოს. მე მივიღე კიდევ სასტიკი ზომები და, გარწმუნებთ, გულმოდგინეობასა და გამჭრიახობას არც შემდეგში მოვუკლებ.

მონტუბელო. უმთავრესი კი მოხერხებაა იცოდეთ. ჟენმა ბარემ ათჯერ გამიმეორა: არაფერი აურ-ზაური... არაფერი აურ-ზაური. ეს ახლა უფრო საჭიროა, ვიდრე კვლავ როდისმე... ყოველ მხრიდან თვალყურს გვაღვენებენ... საჭიროა სრული სიწყნარე“.

უფრ. ბრალმ. დამშვიდდით... საქმე მუზონს შეეხება.

მონტუბელო. მუზონსა? ჩვენი ოლქის გამომძიებელს?

უფრ. ბრალმდ. დიად.

მონტუბელო. არა ხუმრობთ? მუზონი ჩემი კარგი მეგობარია; პატოსანი, ნიჭიერი და გამჭრიახი მსაჯულია. მე ეყენსაც ვუთხარი გუშინ და სასამართლოს წევრის ადგილიცა ვთხოვე იმისთვის.

უფრ. ბრალმდ. კაი დროს გითხოვნიათ. (ქაღალდებს გადაწოდებს) იმის შესახებ ერთ ქაღალდს გაჩვენებთ... მაგრამ ესეც რომ არ იყოს მაგ ადგილს ვაგრეს დავპირდით, რა ხანია.

მონტუბელო. რა საქმეა?

უფრ. ბრალმდ. აი, ნახეთ.

მონტუბელო. მე კი თქვენთვისაც მინდოდა მეთხოვნა, რომ მუზონი წარგედგინათ იმ ადგილზე.

უფრ. ბრალმ. მე კი ან უნდა უმაღლეს მთავრობასთან დავსმინო, ან სამართალში მივცე.

მონტუბელო. განა რა ჩაიდინა ეგრეთი?

უფრ. ბრალმ. წაიკითხეთ.

მონტუბელო. (გადაათვალიერებს მიწოდებულ ქაღალდს) ცხადია, მაგრამ რა არის აქ ისეთი... თქვენ რომ არა სთქვათ-რა, ვერც კი გაიგებს ვინმე... ამ ბოლოს დროს მაგისტრატურას ისეც ბევრი მტერი ჰყავს და ჩვენ თითონ რად უნდა აღვადგინოთ იმის წინააღმდეგ ხალხი?

უფრ. ბრალმ. საუბედუროდ, კუარმა იცის კიდევ ეს ამბავი და გვემუქრება, თუ მუზონი მილეონს არ მოაშორეთ, უსათუოთ გამოვაქვეყნებ ამ ამბავსო...

მონტუბელო. დასწყევლოს ღმერთმა!.. (უცხად გადიხანხარებს).

უფრ. ბრალმ. რას იცინით?

მონტუბელო. ისე... სასაცილო აზრი მომივიდა... (იცინის) ერთი მითხარით, თუ ღმერთი გწამთ... ნუ კი გაჯავრდებით, არ დაგავიწყდეთ, რომ ვხუმბრობ მხოლოდ...

უფრ. ბრალმ. რა ამბავია?

მონტუბელო. ერთი სასაცილო აზრი მომივიდა... ის, წევრის ადგილი რომ მუზონს მისცეთ, ამით ხომ ყველას გულს მოიგებდით.

უფრ. ბრალმ. რასა ბრძანებთ, ბატონო...

მონტუბელო. ამას სასაცილოდ გეუბნებით მხოლოდ... სასაცილო მხოლოდ ის არის, რომ ამ ნაბიჯით ყველას ასიამოვნებდით, მეცა, მუზონსაც, კუარსაც და ევენსაც, რომელსაც ამ საქმის გამოქვეყნება მეტად ეწყინებოდა.

უფრ. ბრალმ. ეგ ხომ უფრო სამარცხვინო და საგანგაშო საქმე იქმნებოდა.

მონტუბელო. სისულელეა. პოლიტიკაში სამარცხვინოთ მხოლოდ ისაა, რაც საჯაროდ გამოცხადდება ხოლმე...

უფრ. ბრალმ. რაც უნდა იყვეს, მე მაინც...

მონტუბელო. მე სრული თანახმა ვარ... წინდაწინვე ვი-

ცი, რასაც იტყვიან... გიმეორებთ... მე ვიხუმრე მხოლოდ... და საკვირველი კი ის არის, რომ ესეთი გადაწყვეტილება ჭკუასთან ახლოა... მართლაც და... თუ მუზონს აქ დასტოვებთ, კუარი, რასაკვირველია, არ გაჩუმდება და მთელ ქვეყანას მოსდებს ჩვენს ამბავს. თუ სამართალში მისცემთ, გაზეთების ერთ ნაწილს შემთხვევას მისცემთ, რომ მუზონის საქციელი მთელ მაგისტრატურას მიაწერონ და გარყვნილად მუზონის ნაცვლად მსაჯულთა საკრებულო წამოაყენონ...

უფრ. ბრალმ. მე ეჭვი არა მაქვს, რომ ხუმრობთ. მართლა ხომ არ მომთხოვთ, რომ...

მონტუბელო. იცით, რა გითხრათ?... წავიდეთ და სენატორ როლცესაც მოველაპარაკოთ... ორ ნაბიჯზე ცხოვრობს...

უფრ. ბრალმ. გარწმუნებთ, ბატონო...

მონტუბელო. წავიდეთ, წავიდეთ!.. ორლეანის შესახებაც შეგიძლიათ სიტყვის გადაკვრა... რასა ჰკარგავთ?... მე გეუბნები, იმაზე ჭკვიანურად ვერავინ გადასწყვეტავს ამ საქმეს. აბა, თუ თითონ არ დამთანხმდეთ ბოლოს. წავიდეთ! თუ გაჯიუტდებით, მოგიტაცებთ კიდეც, აი, (მკვლეში ხელს მჭკვიდებს).

უფრ. ბრალმდ. როლცეს ნახვა მცც მინდოდა, მაგრამ... (შემადის ბეჩუა) რა, გათავდა სხდომა?... განაჩენი ხომ არ გამოიტანეს?

ბეჩუა. არა, ბატონო. ბ. ვაგრემ კიდეც ილაპარაკა.

უფრ. ბრალმდ. ნაფიცი მსაჯულნი თავიანთ ოთახში არიან?

ბენუა. არა, ბატონო... ბ. ვაგრემ ცოტა შესვენება ითხოვა და ახლა გამოვიდნენ ყველანი.

მონტუბელო. კარგი, წავიდეთ, წავიდეთ!... აბა, ნახავთ, თუ თქვენც არ დამეთანხმებით.

უფრ. ბრალმდ. (სუსტად) არაოდეს, არაოდეს! (ფრთხვები მიდიან).

გამოსვლა მეზვიდე.

ბენუა და მოსამსახურე, მერე ქ. ვაგრე, ზასტის თავმჯდომარე, ბიუნერა, ქ. ბიუნერა და ვაგრე.

ბენუა. ღმერთო! რა ჩინებული სიტყვა სთქვა!..

მოსამსახურე. (კარებს ნახევრად შემოდებს) ბ. ბენუა... ახალი ამბავი რა არის?

ბენუა. ჩვენმა ბრალმდებელმა გაიმარჯვა... და ეჩეპარი ნამდვილი დამნაშავე ყოფილა!.. (შემოდის ქ. ვაგრე მეტად აღელვებული, მოსამსახურე გადის).

ქ. ვაგრე. ოჰ, ღმერთო ჩემო!

ბენუა. (მიუხედავად) ქ. ვაგრე, მე უბრალო საქმის მწარმოებელი გახლავართ, მართალია... მაგრამ ნება მომეცით მოგახსენოთ, რომ თქვენი მეუღლე დღეს ჩინებული რამ იყო.

ქ. ვაგრე. ჩინებული იყო, განა?!

ბენუა. გამოჩენილ პარიზელ ვეჭილს რა მწარე დღე დააყენა!

ქ. ვაგრე. მწარე დღე დააყენა, არა?

ბენუა. ეჩეპარს უსათუოდ სიკვდილით დასჯიან.

ქ. ვაგრე. უსათუოდ!

ბენუა. ნაფიცი მსაჯულნი ისეთი თვალებით უყურებდნენ ყაჩაღ ერეპარს, რომ იმის მაგიერ მე შემეშინდა. ბ. ვაგრე რომ ლაპარაკობდა, მსაჯულნი მზად იყვნენ თავიანთ საკუთარის ხელით დაესაჯათ ბრალდებულნი.

ქ. ვაგრე. ეგ მეც შევამჩნიე.

ბენუა. მაპატიეთ, ბატონო, ჩემი კადნიერება... ხშირად კაცს ისე გაეხარდება ხოლმე რამე, ნება-უნებურად ავიწყდება, ვისთან ლაპარაკობს და გაკადნიერდება ხოლმე.

ქ. ვაგრე. მართალი ხართ, ძვირფასო ბენუა... (შემოდის ზაფხულის თავმჯდომარე და ბიუნერა).

თავმჯდ. (ქ. ვაგრეს) მომილოცავს... ძლივს, სიკვდილი გადავუწყვიტეთ!..

ქ. ვაგრე. უსათუოდ, არა!

თავმჯდ. უსათუოდ, უსათუოდ!.. ჩვენი გმირი სადღაა?... რა მედიდური გამომეტყველება ჰქონდა ღღესა, არა, ბ. ბიუნერა?

ბიუნერა. დიად, ბ. თავმჯდომარე!.. თქვენის თავმჯდომარეობით ისე კარგად მოამზადეთ ყველაფერი, რომ...

თავმჯდ. არ ვამბობ, მე მნიშვნელობა არა მქონდა-მეთქი, მაგრამ სიმართლე მოითხოვს, არც ბ. ვაგრე დავივიწყებ. (ქ. ვაგრეს) თქვენ კი, ქალბატონო, მეტად კმაყოფილი და ბედნიერი უნდა ბრძანდებოდეთ.

ქ. ვაგრე. რასაკვირველია, ბ. თავმჯდომარე.

თავმჯდ. ნეტა, სხდომის შეწყვეტა რაღათ ითხოვა? იქნება, უქეიფოდ გახდა?

ქ. ვაგრე. ღმერთმა ნუ ჰქნას!

თავმჯდ. არა. აგერ თითონაც მოდის! (შემოდის ჟაკრე დაღვრემული).

ქ. ვაგრე. ჩემო ძვირფასო! (ხელს გამაერთმევეს, რაღაცა უნდა უთხრას, მაგრამ სინაჩულის ცრემლები აღრჩობენ და ვეკას აშბობს).

თავმჯდ. ჩინებული სიტყვა იყო, ჩინებული!

ბიუნერა. არ შემძლიან, მეც არ მოგილოცოთ...

ბ. ვაგრე. მრცხვენიან, სწორედ მოგახსენოთ... გამარჯვება უფრო თქვენ გეკუთვნით, ბატონო თავმჯდომარე.

თავმჯდ. სრულიადაც არა... იცით, რამ აღაფრთოვანა ყველა?... (ზაზიჩისს მოუკიდებს).

ბ. ვაგრე. არა.

თავმჯდ. აი, იმ წუთმა, როცა შესძახეთ: „ბ. მსაჯულნო, თქვენცა გაქცე სახლი და ოჯახი, თქვენცა გყავთ ძვირფასი ცოლი და ფაქიზად შენახული ქალები... გაფრთხილდით!“ (აშბობს) ო, რა სანახავი იყავით ამ დროს!.. (განაგრძობს). „გაფრთხილდით, თუ ამგვარ ბოროტმოქმედებს დაუსჯელს დასტოვებთ! გაფრთხილდით, თუ ვეჩილის ლამაზმა სიტყვებმა შეცდომაში შეგიყვანათ! თუ ჯეროვანოდ არ შეასრულებთ თქვენ მოვალეობას, გეშინოდეთ, რომ იქ, ზეცაში, თქვენი სუსტი ხელიდან დავარდნილი ხმალი იმან, გულთამხილაგმა, არ აიღოს და ის სისხლი, რომელიც თქვენ ვერ აზღვევინეთ ბოროტმოქმედს, თქვენ შვილებსა და ოჯახს არ აზღვევინოს იმან!“... ო, ეს

ჩინებული ადგილი იყო!. შესანიშნავი შთაბეჭ-
დილება მოახდინეს ამ სიტყვებმა!..

ბიუნერა. მაგრამ თქვენ უფრო იმოქმედეთ, ბ. თავმჯდო-
მარე, როცა გამოაცხადეთ, დამნაშავეს სისხლის-
დანახვა უყვარდაო.

თავმჯდ. რასაკვირველია, მაგანაც ჩქონია გავლენა.

ყველანი. რა იყო, რა?

ბიუნერა. ბ. თავმჯდომარე ეკითხება: ბოროტმოქმედე-
ბის ჩადენის დღეს ორი ცხვარი ხომ არ დაჰ-
კალით თქვენი ხელითაო? — დიაღ, — უპასუ-
ხებს დამნაშავე.. ამ სიტყვების შემდეგ ბ.
თავმჯდომარე შიგ თვალებში ჩააქცერდა და..

თავმჯდ. მართალია, მე მოულოდნელად დავეკითხე:
„ვარჯიშობდით განა?“... მეთქი. (ვაგრეს) თუ
მეც ვიქონიე რამე გავლენა დღევანდელ სა-
ქმეზე, მანც უპირატესობა თქვენ გეკუთვნით,
ბ. ბრალმდებელო.

ვაგრე. მეტის-მეტად მაქებთ, ბ. თავმჯდომარე.

თავმჯდ. რადა, მე მართალს ვლაპარაკობ... მერე თქვენი
დასკვნა!.. (ცნობისმოყვარეობით) ძალიან აღელ-
ვებული იყავით, არა?

ვაგრე. (ამაყუნათ) რასაკვირველია, ძალიან ვღელავდი.

თავმჯდ. მსაჯულებს რომ გადახედეთ, საშინლათ გა-
ფითრდით და სუსტის ხმით დაათავეთ: „მე ვი-
თხოვ ბოროტმოქმედის სიკვდილით დასჯას“.

ვაგრე. (გაშტერებული) დიაღ.

თავმჯდ. ამ სიტყვებზე ვეკილს ანიშნეთ რაღაცა.

ვაგრე. მე მეგონა, ვეკილმა კიდევ რაღაცა უნდა სთქვას-
მეთქი.

თავმჯდ. სხდომის შეწყვეტა რაღათ ითხოვეთ, გამარჯვება ხომ თქვენ მხარეს იყო?

ვაგრე. კიდევ ეგ გამარჯვება იყო მიზეზი.

თავმჯდ. არ მესმის, რას ამბობთ?

ვაგრე. ლაპარაკის დროს ერთი ფაქტი წარმომიდგა თვალწინ და იმან შემაფერხა.

თავმჯდ. ფაქტი?

ბიუნერა. რა ფაქტი?

ვაგრე. ფაქტი კი არა, მაგრამ... როგორა ვსთქვა.. (შაუზა) მაპატიეთ, ცოტა დავიღალე.

თავმჯდ. კარგათ მესმის თქვენი მღელვარება, ძვირფასო ვაგრე. ეგ ყოველთვის ეგრე მოხდება ხოლმე, როცა სიკვდილით დასჯას პირველად მოითხოვს ხოლმე ბრალმდებელი... მაგრამ ცოტა მოიცადეთ... თქვენ თითონ ნახავთ, როგორ შეეჩვევა ხოლმე მაგასაც ადამიანი. (შიმაჯაფი ბიუნეჯას) მართლა ძალიან მოქანცულისა ჰგავს.

ბიუნერა. ბ. ვაგრე მეტად მგრძნობიერია თავის თანამდებობისათვის.

ვაგრე. დარბაზიდან რომ გამოვდიოდრი, უფროს ბრალმდებელს შევხვდი და ვთხოვე, ერთი წუთი დარჩენილიყო ჩემთან. მოსალაპარაკებელი მაქვს... თქვენც უნდა მოგელაპარაკოთ, ბ. თავმჯდომარე.

ქ. ვაგრე. ვაი თუ უქეიფოთა ხარ... მე იქ ვიქნები და წავლენ თუ არა, დავბრუნდები.

ვაგრე. კარგი.

ქ. ბიუნერა. (შიდის. ქმასს) რაღაც სისულელის ჩადენას აპირობს მგონი.

ბიუნერა. ეგ ჩვენ არ შეგვეხება (შიდის).

გამოსვლა მერვე

ვაგრე და თავმჯდომარე, მეგრე უფრ. ბრალმდებელი.

თავმჯდ. იქნება რამე შეცდომა მომივიდა მსხდომის დროსა?

ვაგრე. არა... თუ ვასმე შეცდომა მოუვიდა, ისევ მე-თუ,

უფრ. ბრალმდ. (შემოდის) რა გაქვთ ისეთი სავალდებულო, რომ მარტო მოინდომეთ ჩემთან ლაპარაკი.

ვაგრე. მეტად შეძრწუნებული ვარ... ჩემთვის აუცილებლად საჭიროა, რომ თქვენ ორთავეს სინდისმა დამამწვიდოს.

უფრ. ბრალმდ. რაშია საქმე? სთქვით.

ვაგრე. საერთოდ ყველა ფაქტები... დამნაშავის ქცევამ... და ბევრმა სხვა გარემოებამ, რომელიც უწინ საქმის შესწავლის დროს გამომეპარა, ეხლა ექვი ჩამინერგეს გულში და ეჩებარი უდანაშაულო მგონია ამ საქმეში.

უფრ. ბრალმდ. საქმეში ის ფაქტები და წვრილმანი გარემოება ხომ აღნუსხულია?

ვაგრე. რასაკვირველია.

უფრ. ბრალმდ. მერე ვექილმა არ შეისწავლა საქმე?

ვაგრე. შეისწავლიდა, მა რას იზამდა?

უფრ. ბრალმდ. მაშ თქვენ რაღა გაწუხებთ?

ვაგრე. ერთიც ვნახოთ, ეჩებარი უდანაშაულოა?

უფრ. ბრალმდ. ნაფიცი მსაჯულნი გადასწყვიტავენ მაგას. ჩვენ მხოლოდ ქედი უნდა მოვიხაროთ იმათ გადაწყვეტილების წინაშე.

ვაგრე. ნება მიბოძეთ აგისხნათ, რამ შეარყია ჩემი რწმენა.

უფრ. ბრალმდ. რად მინდა მაგის ცოდნა? ეგ თქვენი და თქვენი სინიღისის საქმეა. ამასთანავე თქვენ ხომ ნება გაქვთ, რომ თქვენი ექვეები მსაჯულებსაც გაუზიაროთ.

ვაგრე. მე მივიღებ თქვენ რჩევას.

უფრ. ბრალმდ. მე არაფერი რჩევა არ მომიცრა.

ვაგრე. ჩემ ექვეებს მსაჯულებს გავუზიარებ.

უფრ. ბრალმდ. მაშასადამე, ისევ გამართლება?

ვაგრე. მაშ, რა ვქნათ?

უფრ. ბრალმდ. (გაჯავრებული) რაც გინდათ, ის ჩაიდინეთ, მხოლოდ ერთს კი გეტყვი, მოწყალეო ხელმწიფე: ვინც რაიმე გამირობის, ან არაჩვეულებრივის საქციელის ჩადენას აპირობს, თითონ უნდა გაჰბედოს ამის გადაწყვეტა და მარტო თავის თავზე უნდა აილოს პასუხისგება. თქვენ კი მეტად გონიერი ბრძანებულხართ და კარგათაც მოახერხებთ პასუხისგების თავიდან აცდენა.

ვაგრე. მეტად გონიერი ვარ? როგორა, მერე?

უფრ. ბრალმდ. კმარა, კმარა! ჩვენ ბავშვები არა ვართ და მე კარგადა ვხედავ, რა მახეშიც გამაბით... ეხლა რაღა გიშავთ?.. თუ სამინისტროში გისაყვედურებენ, თავისუფლად შეგიძლიანთ სთქვათ, — სანამ მაგ საქციელს ჩავიდენდი, ჩემ უფროსსა ვთხოვე რჩევაო, და ბოლოს ჯოხი ჩემზე უნდა გატყდეს. აგერ, ახალი თავსახეთქი საქმე გამომიჩნდა სამინისტროში, თქვენ რა ვენალვლებათ ან ჩემი მდგომარეობა, ან ინტე-

რესები, რომლებიც თქვენთვის უცხონი არი-
ან. რაღაც სულელური აზრი მოგსვლიათ თავ-
ში და მე, ჩემდა უნებურად, თქვენი სისულე-
ლის თანამოზიარეთა მხდით. გიმეორებთ: ძალიან
მოხერხებულად მოიქეცით! გილოცავთ, მაგრამ
მადლიერი კი არა ვარ.

ვაგრე. უკაცრავად, მგონი, ვერ გაიგეთ ჩემი საქციელის
აზრი. მე სრულიადაც არ მინდა, რომ პასუ-
ხისმგებელი თქვენ გახდეთ. მაგისთანა სისულ-
ელეს როგორ ჩავიდენდი, როცა სასამარ-
თლოს წევრის ადგილსა ხართ დაპირებული.
მე ჩემი ეჭვი გითხარით მხოლოდ და რჩევა
გთხოვეთ, მეტი არაფერი.

თავმჯდომ. დარწმუნებული კი ხართ...

ვაგრე. დარწმუნებული რომ ვიყო, ხომ არც რჩევასა
გთხოვდით... (ზაუზა) ერთი საკასაცაო მიზე-
ზი რამე რომ გვქონდეს მაინც.

თავმჯდ. (განწინსხებულად) რას ამბობთ? საკასაცაო მიზე-
ზიო? ერთი სიტყვით, ჩემ შეცდომაზე დამ-
ყარებული მიზეზი, არა? ტყუილად კი არ
გითხრათ ბრალმდებელმა—გონიერი ყოფილ-
ხართო!.. თქვენ რაღაც ეჭვები გებადებათ და
სინიღისის დასამშვიდებლად მე მთხოვეთ, რომ
ბრალი მე ვიკისრო. მაგაზე ადგვილი რა არის,
რომ შენი შეცდომა სხვას მოახვიო თავზე.

უფრ. ბრალმდ. (ჩუმად) სრული ჭეშმარიტებაა!

თავმჯდომ. მერე რას იტყვიან ჩემზე სამინისტროში?
„ეს რა წევრია სასამართლოსი, რომელსაც მი-
ლონის სასამართლოში თავმჯდომარეობა ვერ

მოუხერხებიაო?“ რამდენი შრომა დაგვჭირდა, რომ ერთი კაცი მაინც გაგვესამართლებინა... და მე კი ვილაც მაწანწალას გულისთვის ჩემი თავი გავიწირო მსხვერპლად?! უკაცრავად!.. ისევ სხვა რამე ხერხი მოსძებნეთ, მოწყალეო ხელმწიფევე, თორემ, სულ ერთია, ეგ არ გამოადგებათ.

ვაგრე. კარგი, სხვა ხერხს გამოვძებნი და ასე კი არ დავტოვებ საქმეს.

უფრ. ბრალმ. რაც გინდათ, ისა ჰქენით, მხოლოდ გახსოვდეთ, რომ მე არათფერი რჩევა არ მომიცია.

ვაგრე. მესსომება, ნუ შესწუხდებით.

თავმჯდ. სხდომის გახსნა რომ დააპიროთ, შეგვატყუო ბინეთ.

ვაგრე. ბატონი ბრძანდებით.

უფრ. ბრალმ. (თავმჯდომარეს) დავტოვოთ მარტო. (ბრალმთავენი გადიან).

გამოსვლა მეცხრე

ვაგრე და ქ. ვაგრე, შემდეგ ბენუა.

ქ. ვაგრე. (შემოდის) რა ამბავია, რა მოხდა?

ვაგრე. არათფერი.

ქ. ვაგრე. არათფერი? ამ ათი წუთის წინად ისე გაიმარჯვე და ახლა კი აგრე მწარედ დაღვრემილხარ?!
ვაგრე. სწორედ ის გამარჯვება მაშინებს.

ქ. ვაგრე. გაშინებს?

ვაგრე. სწორედ. მეშინიან, ვაი თუ შორს შევეტოპე მეთქი.

ქ. ვაგრე. შორს შესტოპე? განა კაცის მკვლელი ეჩე-
პარი სიკვდილის ღირსი არ არის?

ვაგრე. (ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ) მერე დარწმუნებუ-
ლი ხარ, რომ იმან მოჰკლა?

ქ. ვაგრე. დარწმუნებული კი არა, მეტიცა ვარ.

ვაგრე. (დაბალის ხმით) მე კი...

ქ. ვაგრე. შენა?

ვაგრე. მე... არ ვიცი...

ქ. ვაგრე. ღმერთო ჩემო!

ვაგრე. დიად, ლაპაჩაკის დროს რაღაც საშინელი ცვლი-
ლება მოხდა ჩემში... იმ დროს, როცა მე,
როგორც ოფიციალური პირი, ბრალსა ვსდებ-
დი დამნაშავეს, როგორც ადამიანი, მშვიდათ
ვმსჯელობდი, სინიდისი კი მაწუხებდა. გულსა
და სულს მიქენჯნიდა და ექვს მინერგავდა
გულში... ერთხანად ღელვა დავიწყე, გავ-
ფითრდი და სუსტის ხმით სიკვდილით დასჯა
მოვითხოვე. ეგ იმიტომ, რომ ღონე მეცლებო-
და და ვგრძნობდი, რომ ბრძოლაში სინიდისი
იმარჯვებდა. და მეშინოდა, იმას არ ეთქვა
უკანასკნელი სიტყვა... როცა შევნიშნე, რომ
ვექილი იმას არ ამბობდა, რის ფქმაც მე მინ-
დოდა, მევე შემეშინდა ჩემი საქციელისა და
ვსცდებლობდი როგორმე დრო მომეგო.

ქ. ვაგრე. შენ, ჩემო კარგო, შენი მოვალეობა აღას-
რულე... მართალია, ვექილმა თავისი ვერ შეას-
რულა, მაგრამ ეგ ხომ შენ არ შეგეხება...

ვაგრე. მუდამ ერთი და იგივე პასუხი!... მე რომ პატი-
ოსანი კაცი ვიყო, გაიხსნება თუ არა სხდომა,

ჩემი ეჭვები მსაჯულებსაც უნდა გავუზიარო, უნდა ავუხსნა, რად დამებადა ეს ეჭვი, და საქმის იმ მხარისკენ მივუთითო, რომელსაც ისე ბეჯითად ვმალავდი, სანამ ვეჭილის იმედი მქონდა კიდევ.

ქ. ვაგრე. კარგათ მესმის შენი ტანჯვა და სინდისის ქენჯნა, მაგრამ კიდევ გაგიმეორებ, შენ ხომ არ უნდა დასაჯო ეჩუბარი; ეგ მსაჯულების საქმეა .. თუ ვისმე აქვს შესაწუხებელი, ისევ დიუბუას და არა შენა...

ვაგრე. მე მართლმსაჯულების წარმომადგენელი ვარ, არ დაგავიწყდეს.

ქ. ვაგრე. შენ წინ ნამდვილი ბოროტმომქმედი სდგას, რომელსაც თვით გარემოებანი სდებენ ბრალსა. მერე ვინ იცავს ამ ბოროტმომქმედს? პარიზის პირველი, ნიჭიერი და სინდისიერი ვეჭილი დიუბუა. შენ მხოლოდ ფაქტებზე ამყარებ შენ ბრალდებას და, თუ ნაფიცო მსაჯულნი შენ გეთანხმებიან და არა დიუბუას, არ მესმის, რაღათ უნდა გაწუხებდეს სინდისი და მართლმსაჯულების წარმომადგენლად რატომ აღარ უნდა გეგულებოდეს თავი?

ვაგრე. მე ვიტანჯები როგორც მსაჯული კი არა, როგორც ადამიანი?.. არა, მე უფლება არა მაქვს, რომ გაჩუმებული ვიყო... არა მაქვს არავითარი უფლება! გეუბნები, ამ საქმეში მრავალი საბუთია, რომელნიც ეჩუბარს. ამართლებენ და ყურადღებით კი არაფინ მოეკიდა მათ...

ქ. ვაგრე. მერე, აქამდის შენც ვერ ამჩნევდი მაგ საბუთებს?

ვაგრე. (თავს ჩაჰქინდნავს) ვერ ვამჩნევდი?... ღმერთო ჩემო! გავბედავ კი რომ გამოვტყდე სიმართლეში? მე ხომ ბოროტი კაცი არა ვარ, არა? არაოდეს არა მდომებია კაცის ტანჯვა და დამცირება... მაგრამ... ოჰ, როგორა მრცხვენინან, როგორ მეძნელება იმის თქმა, რაშიაც, დიდი ხანია, ჩემს თავს გამოვუტყდი კიდევ... გამიგონე!.. თავდაპირველადვე, როცა ეჩეპარის საქმეს ვეცნობოდი, თითქმის ძალათი ჩავინერგე გულში ეჩეპარის დანაშაულობა და, თუ ათასში ერთხელ ეჩეპარის სასარგებლოთ რამე აზრი გამივლიდა თავში, მხრებს შევიშმუნავდი და გულგრილად ავირიდებდი თავიდან... მაგრამ ამ საბუთებმა, მაინც ჩამინერგეს ეჭვი. პირველად ვცდილობდი, დამერწმუნებინა ჩემი თავი, რომ ამ ფაქტებს მნიშვნელობა არა აქვს და ეჩეპარის სიმართლეს ვერ დაამტკიცებენმეთქი; მოწმების ჩვენებიდან მხოლოდ იმით ვხელმძღვანელობდი, რაც იმ ფაქტებს ძირს უთხრიდა და აფოლებდა... მერე, სინიდისის ქენჯნისთვის რომ თავი დამეხწია, გულში ვამბობდი. „ეგ ვექილის საქმეა და არა შენი“... აბა, ნახე, ჩვენი სამსახური რა გულქვასა და უსამართლოსა ხდის ადამიანსა... ეს ფაქტები, ნახე, თავმჯდომარემაც როგორ ჩრდილში დასტოვა და ამით მნიშვნელობა დაუკარგა... ოჰ,

რო იცოდე, რა საძაგლები და მასთან რა უძ-
ლური არსებანი ვართ მსაჯულნი.

ქ. ვაგრე. იქნება მსაჯულებმა არც კი დასაჯონ, ჯერ
რა გაწუხებს?

ვაგრე. უსათუოდ დასჯიან.

ქ. ვაგრე. ან იქნება სასჯელი შეუმცირონ.

ვაგრე. არა! მე წყევლით დავაფრთხე და ისეთი გავლენ-
ა ვიქონიე, რომ უსათუოდ გაასამართლებენ
და სასტიკ სასჯელსაც დაუნიშნავენ... განა
უსინიღისოთ და სასტიკად არ მოვიქცე?

ქ. ვაგრე. ეგ მართალია... მაგრამ ისე აღტაცებული
რად აღარწმუნებდი, რომ ეჩეპარია დამნაშავეა?

ვაგრე. რადა, რადა?.. ჯერ საქმის გარჩევამდინვე იყო
ყველა დარწმუნებული, რომ ეჩეპარი ნამდვი-
ლი დამნაშავეაო... მერე, განა სულ არ გა-
დამრიეს და გამასულელეს?.. იმათი სიტყვით,
მე მართლ-მსაჯულების წარმომადგენელი ვარ
და ვალდებულიცა ვარ საზოგადოებას დავამ-
შვიდო, მყუდროებას აღვადგინო და კიდევ,
ვინ იცის, რა არ უნდა ვქნა. პირველი ჩემი
სიტყვა გადაჭარბებული არ იყო. მაგრამ,
დავინახე თუ არა, რომ პარიზელმა ვეჟილ-
მა ნაფიცი მსაჯულნი ააცრემლა, მე ვიგრ-
ძენი, რომ ვიღუპებოდი, მე ვგრძნობდი, რომ
ფეხ-ქვეშ წიადაგი მეცლებოდა და ძალა მერთ-
მეოდა. ჩვეულების წინააღმდეგ, მე პასუხის მი-
ცემა გადავწყვიტე. სალაპარაკოდ რომ წამოვ-
დექი, იმ მეომარს ვგავდი, რომელიც დარწმუ-
ნებულია თავის დამარცხებაზე, მაგრამ მაინც.

იბრძვის. ამ წუთის შემდეგ ეჩვარო ჩემთვის აღარ არსებობდა. საზოგადოების დაცვა და მკურნალების აღდგენა როდი-ლა მეფიქრებოდა. ახლა, მარტო ვეკილსა-ლა ვებრძოდი; რათაც უნდა დამჯდომოდა ეს გამარჯვება, მაინც მე უნდა გამემარჯვნა; მე უსათუოდ უნდა დამერწმუნებინა მსაჯულნი, ხელთ ჩამეხდო იმათი გონება და სინილისი და განაჩენის „ჰო“ ძალით უნდა მომეგლიჯა იმათ პირიდან. გიმეორებთ, საქმე ეჩვარს აღარ ეხებოდა, ის ეხებოდა ჩემ თავმოყვარეობას, სახელს, პატიოსნებასა და მომავალს. მრცხვენიან, საშინლად მრცხვენიან, მაგას რომ ვამბობ! მაგრამ, გამოგიტყდები, არ მინდოდა, ეჩვარი გაემართლებინათ, და იქამდის მეშინოდა დამარცხებისა, რომ მსაჯულთა დასარწმუნებლად ყოველგვარ სახსარს მივმართე. წარმოიდგინეთ, მათს შეშინებულ და შეძრწუნებულ თვალ წინ მათი ცეცხლ-წაკიდებული სახლების და ყელგამოჭრილ ცოლშვილის სურათიც კი დაეხატე... შედეგმა ჩემ იმედებსაც კი გადააქარბა — მსაჯულნი მზად არიან დამემორჩილონ... ყველანი გამარჯვებას მილოცავენ და მეც ღიმილით ხელს ვართმევ და მადლობას ვუხდით, აი, რანი ვართ მსაჯულნი!

ქ. ვაგრე. დამშვიდდი, ჩემო კარგო, იქნება მთელ საფრანგეთში ათი კაციც ვერ ნახოთ ისეთი, რომ ამისთანა შემთხვევაში სხვანაირად იქცეოდეს.

ვაგრე. მართალი ხარ... მაგრამ... რომ დაჰფიქრდები...
რა საზარელია და სამარცხვინო ეს მოვლენა!

ბენუა. (შემოდის) ბ. ბრალმდებელო, თავმჯდომარე კი-
თხულობს, როდის შეიძლება სხდომა გაე-
სხნათო...

ვაგრე. ამ საათში... აი, ამ წუთას გასხნას.

ქ. ვაგრე. რა გინდა ჰქნა?

ვაგრე. ის, რასაც მიბრძანებს პატიოსნება და სინიდისი!
(შიდის).

ფ ა რ დ ა.

მოქმედება მეოთხე

(მეორე მოქმედების დეკორაცია)

გამოსვლა პირველი.

ბიუნერა და ზალატის თავმჯდომარე, შერე ვაგრე.

ბიუნერა. აგერ, ეს სესიაც გაათავა.

თავმჯდ. (წითელი წამოსასხამით) საშინლად მეშინოდა, იმ მხეცების გულისთვის სადგურზე არ დამიგვიანდეს-მეთქი... საქმე იმაშია, რომ ხვალ კამბოს ქალებში სანადიროდ უნდა ვიყო და მატარებელზე დამიგვიანდებოდა. (სათს დაჭხუდავს) ოჰო, საათნახევარი კიდევა მაქვს.

ბიუნერა. თქვენ რას იტყვით, თავმჯდომარეე?..

თავმჯდ. რაზე?.. გამართლებაზე?.. რა ჩემი საქმეა?! პირიქით, მე მომწონს კიდევ ასეთი დაბოლოებება. ახლა დარწმუნებული მაინცა ვარ, რომ ვეკილი არაფერ ხრიკს აღარ მიგდებს და საქმის ახლად გარჩევას არ ითხოვს... რა ექნა, რა იქნა ჩემი ქულის კოლოფი? (სკამზე შედგომას დააპირებს, რომ შკაფიდან კოლოფი ჩამოიღოს).

ბიუნერა. (დაასწრებს) ნუ შესწუხდებით! (შედგება სკამზე) იმედი მაქვს მომავალ სესიაზე კიდევ ბენიერად გიხილავთ. (ამოიხსრებს და კოლოფს მიაწოდებს).

- თავმჯდ.** თქვენი შეხვედრა მეც მასიამოვნებს, ძვირფასო მეგობარო!..
- ბიუნერა.** (აზოიღებს კოლოფიდან შლიაზას). ჩოთქი ხომ არა გნებავთ? აგერ მუზონის ჩოთქი... (აზოიფხებს) ღმერთო, როდის მოვშორდები ამ ოხერ მიღეონს?.. რა სიამოვნებით გადავსახლდები პოში.
- თავმჯდ.** კარგია, თუ ღმერთი გწამთ! მაგ ქალაქს მეტად აქებენ, მაგდენი კი არაფერი ჰყურია!..
- ბიუნერა.** მაშ სასამართლოს წევრობას ვერც ახლა მივიღებ, ჰა?
- თავმჯდ.** გული ნუ გაგიტყდებათ... მართალია, ზამთარში კარგია იქ ცხოვრება, მაგრამ ზაფხულში კი... ღმერთმა დაგიფაროთ...
- ბიუნერა.** მაშასადამე, დანიშნული მე არა ვყრფილვარ.
- თავმჯდ.** ოჰო, თქვენ შეიტყუეთ კიდევ?
- ბიუნერა.** დიაღ, შევიტყე, მაგრამ, არ მეგონა, თუ ოფიციალურად გამართლდებოდა ეს ხმები.
- თავმჯდ.** (შლიაზას სწიშნდავს და შეამჩსევს, რომ გაფუჭებულია) გაფუჭებულია კიდევ... ახლა განა შეიძლება კაცი ვისმე ენდოს? ფულს კი კარგს გამოგართმევენ, მაგრამ ისეთ დამპალო საქონელს მოგყიდნიან, რომ ორ-სამ დღეში გადასადები გაგიხდება.
- ბიუნერა.** მართალია... არ ვიცოდი, თუ ოფიციალურად იყო გადაწყვეტილი. ბედნიერია მუზონი! (შემოდის შტატსკურად ჩაცმული ვაგრე).
(შემოდის შტატსკურად ჩაცმული ვაგრე).
- თავმჯდ.** აი! აგერ, ჩვენი ძვირფასი ვაგრეც მოვიდა... გამოგიცვლიათ კიდევ ტანისამოსი? რა გიშავთ,

თქვენ მუდამ შინა ხართ და მე კი უნდა ჩავი-
ლაგო ჩემი ბარგი-ბარხანა და გზას გავუდგე...
დასწყევლოს ღმერთმა, ახლა წამოსასხამის კო-
ლოფი დამეკარგა; (ბიუნერა ერთ ნაბიჯს გადას-
დგამს, წამ მიაწოდოს, მაგრამ უცბად გაჩერდე-
ბა) სად გადააგდეს?.. იქმნება ამ შეკაფშია?..
ბ. ბიუნერა, თქვენ ხომ არ გინახავთ?

ბიუნერა. (ცოვად) არა.

თავმჯდ. აგერ სადა ყოფილა... ჟაკეტიც აქა ყოფილა...
(გახსნის კოლოფსა, ჟაკეტს ამოიღებს და მაგი-
დის წვერზე დასდებს) ეგრე!.. ხომ ეღიროსეთ
დამნაშავის გამართლებას? კმაყოფილი უნდა
იყოთ?

ვაგრე. კმაყოფილი კი არა, ბედნიერი ვარ, სწორედ, ბე-
დნიერი!

თავმჯდ. მერე, მალთლა მკვლელი რომ იყვეს?

ვაგრე. მაგ შემთხვევაში ბერრიეს სიტყვები მანუგეშე-
ბენ: „ისა სჯობიან, ათი ნამდვილი დამნაშავე
გამართლო, ვიდრე ერთი მართალი კაცი გა-
ასამართლო“.

თავმჯდ. ძალიან მგრძობიერი ხასიათისა ყოფილხართ.

ვაგრე. განა მსაჯულს უსათუოდ ქვის გული უნდა ჰქონ-
დეს?

თავმჯდ. (ბაწას გადაუჭერს იმ კოლოფს, რომელშია ც-
ფორმის ქუდა ჩასდო) მსაჯული ადამიანთა წვრი-
მალ ანგარიშებზე მალლა უნდა იდგეს.

ვაგრე. სხვების ნაკლულევანებაზედაც?

თავმჯდ. რასაკვირველია.

ვაგრე. მაგას ხომ ეგოიზმი ჰქვია, ბ. თავმჯდომარევ-

თავმჯდ. რა, ჩემზე ამბობთ?

ვაგრე. ჩვენ სამთავეზე.

ბიუნერა. მშვიდობით, მშვიდობით, ბატონებო! მე მეჩქარება... (ხელს ჩამოართმევს და მიდის).

გამოსვლა მეორე.

ვაგრე და თავმჯდომარე.

თავმჯდ. (წამოსასხამს მოხსნის) ძვირფასო ბრალმდებელო, მე გთხოვთ ცოტა თავდაქერილათ ილაპარაკოთ.

ვაგრე. გარწმუნებთ, ისედაც თავდაქერილი გახლავართ. მე რომ ჩემი გულისთვის და ენისთვის ნება მიმეცა, ბევრ უსიამოვნო რამეს გაიგონებდით აქა.

თავმჯდ. (მარტო უილექტკით) თქვენ მგონი დაგავიწყდათ, ვისთანაც ლაპარაკობთ?! მე სასამართლოს წევრი გახლავართ, ბ. ბრალმდებელო.

ვაგრე. გიმეორებთ, მარტო თქვენზე არა ვლაპარაკობ-მეთქი. ის უსიამოვნო საგნები, რომლებსაც მე ჩემ ლაპარაკში შევხებოდი, თქვენთან ერთად მეც გამამტყუნებდნენ. მე იმ საწყლებზე ვფიქრობ...

თავმჯდ. (წამოსასხამს სწმენდავს ჩოთქით) ვინ საწყლები? დამნაშავენი? მერე აკი გაამართლეს... მეტი რაღა გინდათ? სამუდამო ჯამაგირის დანიშვნას ხომ არ უპირებთ?

ვაგრე. გაამართლეს, ეგ მართალია. მაგრამ იმავე დროს დასაჯეს კიდევც...

თავმჯდ. რას ამბობთ, არ მესმის?

ვაგრე. დიად. დასჯილნი არიან სამუდამოთ და ისაც თქვენის წყალობით, ბ. თავმჯდომარე.

თავმჯდ. (წამოსასხამს ჭკეცავდა და უცებ გაჩერდება) ჩემის წყალობით?

ვაგრე. სამწუხაროდ... და მნიშვნელოვანი ის არის, რომ თქვენ თითონ არა ჰხედავთ მაგას და ვერც კი ამჩნევთ, რა სიბოროტე ჩაიდინეთ.

თავმჯდ. სიბოროტე?.. მე ჩავიდინე სიბოროტე?

ვაგრე. დიად. თქვენ გააგებინეთ ეჩეპარსა, რომ იმისი ცოლი ნაქურდალის დაფარვისათვის ერთი თვით იყო დაპატიმრებული. თქვენ გააგებინეთ, რომ გათხოვებამდის სხვასთან თურმე ცხოვრობდა. ჩემის აზრით, ძალიან ცუდათ მოიქეცით, რომ ამ საკითხს შეეხეთ.

თავმჯდ. დონ-კიხოტი ყოფილხართ, ჩემო კარგო, და მე-კი არ ვიციოდი... ნუ თუ დარწმუნებული ხართ, რომ ეჩეპარმა ვე ამბავი არ იცოდა?

ვაგრე. რომ დაგენახათ, რა დღეში იყო საცოდავი ეჩეპარი, როცა თქვენ კითხვაზე—უარს ხომ არა ჰყოფთ ამ ფაქტებსაო?—იმისმა ცოლმა „არაო“, მოგიგოთ. გიმეორებთ, თქვენც რომ გენახათ ეჩეპარის ღელვა, მერწმუნეთ, თქვენც ჩემი აზრისა იქნებოდით.

თავმჯდ. (წამოსასხამს კაღვფეში ჩაღებს) მერე, რა არის, ვერც რომ იყოს? ტყუილათ ჰპოულობთ მაგ ხალხში თავმოყვარეობას.

ვაგრე. მაგ ხალხსაც ჩვენისთანა გული აქვს, ბ. თავმჯდომარე.

თავმჯდ. ვსთქვათ, ვგრეა... მაგრამ ჩემი მოვალეობა ავა-

სრულე, რის ექვი, მგონი, არც თქვენ უნდა გქონდეთ. თქვენ კი ვერ ასრულებთ თქვენს მოვალეობას, რომ ამ კანონის წინააღმდეგ ამხედრებულხართ. მე დიდის ამაყობით ვემორჩილები ყველაფერში ჩვენს კანონებს (ჟაკეტს იტყვამს).

ვაგრე. საამაყოს ვერაფერს ვხედავ ჩვენს კანონში.

თავმჯდ. მოწყალეო ხელმწიფევე!?

ვაგრე. გიმეორებთ, ათი წლის წინად ჩადენილი, საქციელი, რომელიც შესყიდულია კიდევ ჯეროვანის სასჯელით, დასაფიწყია და არა ხელმეორედ აღსაბეჭდი და, ვინც ამ უკანასკნელს სჩადის, საზიზღრათ და სამარცხყინოთ იქცევა. დიად, მოწყალეო ხელმწიფევე, ის კანონიც, რომელიც დასჯის შემდეგაც, არ ივიწყებს ჩადენილ საქციელს, ისიც საზიზღარია და სამარცხვინო.

თავმჯდ. (შლიაპას იხუჩავს) თუ არ მოგწონთ ჩვენი კანონი, შეეცადეთ იმის შეცვლას. რაღას უყურებთ, დაასახელეთ თქვენი თავი დეპუტატთა მერმის...

ვაგრე. მე რომ დეპუტატი ვყოფილიყავ, უსათუოთ. მეც სხვებსავით მოვიქცეოდი და იმის მაგიერ, რომ მაგვარი კითხვები აღმეძრა, სამინისტროს ხანგრძლივობაზე ვიფიქრებდი და ვიოცნებებდი.

თავმჯდ. (კოლფით იღლიას ქვეშ) მაგ შემთხვევაში... რა იქნა მოსამსახურე?

ვაგრე. (ზარს დაწყარუნებს) ემ საათში მოვა... მაშ ეგრე ჩემ ადგილზე მუზონია დანიშნული, ჰა?

თავმჯდ. დიად, მუზონი.

ვაგრე. იმიტომ რომ დეპუტატ მონტუბლოს ფეხ ქვეშ
ეგება და ეფერება?

თავმჯდ. ნებას ვერ მოგცემთ, რომ ბ. მონტუბლოს
აგრე იხსენიებდეთ ჩემთან.

ვაგრე. რაღა, ალბად იმედი გაქვთ, რომ ბ. დეპუტატი
თქვენც გამოგადგებათ, არა?

თავმჯდ. სწორედ! (შემოდის მკსმსსხუკე) ამ კოლოფს
სასტუმრომდინ ხომ ვერ მიიტანთ, აი, იქვე
სადგურის გვერდზე, რომ არის. (მისცემს რკ
კოლოფს) მშვიდობით, ძვირფასო ბ. ვაგრე...
დავიფიწყოთ წარსული! (მიდის, თან მკსმსსხუკე
მისდევს, ვაგრეც შლიაზას დაიხურავს და წასვლას
აზიარებს)

ბამოსვლა მისამე

ვაგრე და ბენუა, შემდეგ ეჩეზარი.

ბენუა. (შემოდის) მიბრძანდებით, ბ. ბრალმდებელო?

ვაგრე. ჰო, რა იყო?

ბენუა. ნებას მომცემთ ეჩეზარი აქ შემოვიშვა, სანამ სულ
გაანთავისუფლებენ? საცოდავი სჩივის—დერე-
ფანში დიდი და პატარა მე მიყურებსო, თი-
თქო, ადამიანი კი არა, მხეცი ვიყო.

ვაგრე. რასაკვირველია.

ბენუა. მაშ ეჩეზარის ცოლსაც აქ შემოვიყვან, გამოვა-
თუ არა კანცელარიიდან.

ვაგრე. ძალიან კარგს იზამთ!

ბენუა. მაშ წავალ და ვეტყვი... მაგრამ ეჩეზარის ცოლს
ემ საათში ვერ გაანთავისუფლებენ.

ვაგრე. რაღა?

ბენუა. ახლა სხვა საქმისთვის იქნება დაპატიმრებული:
მსაჯულის შეურაცყოფა ბრალდება.

ვაგრე. მუზონისა?

ბენუა. დიალ, ბ. ბრალმდებელო.

ვაგრე. ვეცდები, როგორმე ჩავშალო ეგ საქმე (წასვლას
ახიზღბს).

ბენუა. მშვიდობით, ბ. ბრალმდებელო.

ვაგრე. მშვიდობით! (შიდის).

ბენუა. ბ. ეჩეპარ, აქ გირჩევნიათ მოცდა სანამ სრული-
ად გაგანთავისუფლებენ. თუმცა დიდი ხანი კი
აღარ მოგინდებათ ლოდინი.

ეჩეპარი. (შემადის) გმადლობთ, ბატონო.

გამოსვლა მეოთხე

ბ ე ნ უ ა და ე ჩ ე პ ა რ ი .

ბენუა. აგერ გაგამართლეს და საქმეც გათავდა.

ეჩეპარი. გათავდა, მაგრამ ჩემთვის კი ახლა იწყება. გა-
მამართლეს, მაგრამ სამუდამოთ კი გამაუბედუ-
რეს.

ბენუა. განა არ იცოდით, რომ...

ეჩეპარი. მე არა ვიცოდირა...

ბენუა. ისეთი დიდი ხნის ამბავია, რომ თავისუფლად შე-
გიძლიანთ აპატიოთ...

ეჩეპარი. მაგისტანა საქციელს ბასკი ვერაოდეს. ვერ
აპატიებს თავის ცოლს... მეხსავით დამეცა.
თავზე... ის არის, ის ჩვენი უბედურების მი-
ზეზი... ღმერთმა დაგვსაჯა... ახლა კი ყველა-
ფერი დაკარგულია!...

ბენუა. (ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ) მეტის-მეტად მებრალეობით...

ეჩეპარი. გმადლობთ, ბატონო... (ზაუზა) თუ აგრე კეთილი ბრძანდებით, იქნება დედაჩემს ნება მისცეთ, რომ აქ მოვიდეს. საცოდავი დერეფანში მიცდის.

ბენუა. ამ საათში დავუძახებ. (მიდის).

ეჩეპარი. (მიაყოლებს) გმადლობთ, გმადლობთ, ბატონო.

გამოსვლა მთავრით.

ეჩეპარი და მისი დედა.

ეჩეპარი. (დედას მიეკებება და გულში ჩაკრავს) საცოდავო, როგორ-გამოუცვლიხართ დარდსა და ნაღველს ამ სამი თვის განმავლობაში.

დედა. მოგიკვდეს, შვილო, დედა, ვინ იცის—როგორ იტანჯებოდრი სატუსალოში.

ეჩეპარი. ის ვერაფი...

დედა. მითხრეს, მითხრეს...

ეჩეპარი. ათი წელიწადი ქურდ და როსკიპ ქალთან თურმე ვცხოვრობდი... საზიზლარი როგორ ქვეშედრომლობდა და თურმე როგორ გვატყუილებდა... მსაჯულმა რომ ყოთხრა: „თქვენა და თქვენ საყვარელს ქურდობა თურმე გბრალდებოდათ და ამის გამო ერთი თვე საპყრობილოში მჯდარხართო“, —და ისიც მთელი ხალხის თვალ-წინ რომ გამოტყდა, დედავ, გეფიცები ასე მეგონა ზეცა დამენგრა თავზე-მეთქი... მერე იმაშიც რომ გამოტყდა, რომ მართლა ვიყავი იმის საყვარელიო... არ ვიცი, რა დამემართა...

არ ვიცოდი ვინ მომეკლა და ვიზე ამომეყარა
ჯავრი—მსაჯული, რომელიც ასე გულგრილად
ლაპარაკობდა ამ საგანზე, თუ ცოლი, რომელსაც
ზურგი შემოებრუნებინა ჩემთვის და მსაჯულს
ეთანხმებოდა. იმ წუთს მზათ ვიყავ უბრალოდა
და უდანაშაულოდ ჩემ თავზე ამელო ბრალი,
ოღონც ის დედაკაცი აღარ მენახა და იმის ხმა
აღარ გამეგონა... მაგრამ თქვენ და შვილები
მომამგონდით... (ხანგრძლივი სიჩუმე) მართლა,
უნდა გადავწყვიტოთ რამე... ბავშვები შინ
დასტოვებთ?

დედა. არა, ბიძაშვილთან გავისტუმრე ბოიონში... სახლი
აღარა გვაქვს, შვილო, აღარაფერი გვაბადია...
სულ გაგვაოხრეს... ესეც რომ არ იყვეს, ქი-
რივით შემძაგდა ეს მხარე... დედაკაცები პირს
მარიდებენ... ეკკლესიაში არავინ შეკარება...
ბოლოს... იძულებული ვიყავ ბავშვებიც გა-
მომეყვანა სკოლიდან...

ეჩეპარი. ღმერთო ჩემო!

დედა. არავინ თურმე ხმას აღარა სცემდა... ერთხელ
ჟორჟს ვილაც ბავშვთან ჩხუბი მოსვლოდა და,
რაკი ჟორჟი უფრო ღონიერი გამომდგარიყო,
იმის ჯავრის ამოსაყრელად—წადი, მკვლელის
შვილოო! — დაუძახა.

ეჩეპარი. მერე ჟორჟმა...

დედა. ჟორჟი ტირილით დაბრუნდა შინა და ველარა-
ფრით ველარ გავიყვანე კარში. სწორედ მაშინ
გავისტუმრე ბავშვები ბოიონში.

ეჩეპარი. აი, რა უნდა ვქნათ... თქვენ ბავშვებთან წადით

დამეკი ხვალ ან, შეიძლება, დღესაც ჩამოვიდე ბოიონში. იქ ამერიკაში გადამსახლებელთა საზოგადოება არსებობს და ბავშვების სიბრაღით ოთხივეს გადაგვიყვანენ ამერიკაში.

დედა. დედა რომ იკითხონ?

ეჩეპარი (ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ) მოკდა-თქო, უთხარით.

იანეტა. (შემოდის და კარებისკენ მიბრუნებული ვიდაცას ეუბნება) კარგი, ბატონო (კარი მიიხურება).

დედა. (იანეტას არ უყურებს) მაშ ეგრე, წაველ...

ეჩეპარი. (დედას) ჰო, ჰო, მეც მალე გნახავთ, თუ დღეს აქ ვერ მოვახერხე, ხვალ იქა გნახავთ.

დედა. კარგი.

ეჩეპარი. მიხვიდეთ თუ არა, იმ საათში გაიგეთ დღე და საათი.

დედა. ხვალამდის. (მიდის და იანეტას არ უყურებს).

გამოსვლა მთავარი

იანეტა და ეჩეპარი, შემდეგ ბენუა.

იანეტა. (რამდენსამე ნაბიჯს გადასდგამს ქმრისკენ, დაიჩქებს და ხელებს გულზე დაიწყოებს. ნელის ხმით) მპატიე!

ეჩეპარი. არაოდეს!

იანეტა. ნუ, ნუ ამბობ „არაოდესო“!

ეჩეპარი. განა, მსაჯული სტყუოდა?

იანეტა. არა... არა სტყუოდა.

ეჩეპარი საზიზღარო!

იანეტა. მართალია, საზიზღარი ვარ... მაგრამ მპატიე!

ეჩეპარი. გაპატიო კი არა, სიამოვნებით მოგკლავდი.

იანეტა. მომკალ... მაგრამ მაპატიე-კი.

ეჩეპარი. გომბიო... პარიზის უნამუსო და უსინდისო გომბიო.

იანეტა. ჰო, ჰო. მაგინე, მლანძღე... მომკალ...

ეჩეპარი. ათი წელიწადი თურმე მიმალავდი...

იანეტა. რამდენჯერ, რამდენჯერ მინდოდა მეთქვა. რამდენჯერ დავიწყე კიდევ, მაგრამ ძალა არ მომდევდა, პიერ... შენი განრისხებისა და წყევლისა მეშინოდა... ისე ბედნიერად მეგულვებოდი.

ეჩეპარი. სატუსალოდან და გარყვნილობიდან გამოთრეულმა მე, როგორც სულელი და უჭკუო ადამიანი, ამომირჩიე...

იანეტა. ღმერთო ჩემო! ამასაც ესე ჰგონია!

ეჩეპარი. მოხველი და ნაქურდული მომიტანე!... ქურდის ნარჩენები!.. შენ გესმას, რომ პატიოსანი ქალის ადგილი მოიპარე ჩემ ოჯახში?.. შენმა სიცრუემ და უზნეობამ მომიტანა ყველა უბედურება... ეს ყველაფერი სულ შენ ბრალია. შენ ის დაწყევლილი და ჭირიანი ადამიანი ხარ, რომელსაც ყველა უნდა ერიდებოდეს. ნულარაფერს მეტყვი! მე გეუბნები, ნულარაფერს მეტყვი-მეთქი?

იანეტა. ნუთუ შებრალება არა გაქვს, პიერ?.. შენა გგონია, მე კი არ ვიტანჯები?

ეჩეპარი. თუ იტანჯები, დამსახურებულისა გაქვს. ეგ კიდევ ცოტაა შენთვის... მე კი... მე რა დაგიშავე, რომ შენ მსხვერპლათ მე ამომირჩიე? მე რად უნდა ვითმინო და რად უნდა ვიტანჯო.

ასე? შენი უპატიოსნებით მეც გამაუპატიურე, დამამცირე და კაცობა შემიბლალე... გულიდან უნდა ამომეგლიჯა შენი ხსოვნა მაგრამ... ჯერ კიდევ ვიტანჯები შენი სიყვარულით! შენი სიყვარულით!.. ათი წლის განმავლობაში ჩემთვის ყველაფერი შენ იყავ... დღეს კი... ერთადერთი ნატვრა-ლა დამრჩენია... როგორმე დაგივიწყო.

იანეტა. მაპატიე!

ეჩეპარი. არაოდეს, არაოდეს!

იანეტა. ნუ ამბობ მაგ სიტყვას, ნუ!.. შარტო ღმერთსა აქვს უფლება, რომ „არაოდესო“ სთქვას... მოვალ შენთან... მოსამსახურეთ დაგიდგები, ოღონდ შენთან მამყოფე... მამყოფე შენ სახლში, და შენ კერას მხოლოდ მაშინ მივუახლოვდები ხოლმე, როცა შენ მიბრძანებ.

ეჩეპარი. ჩვენ აღარც სახლი გვაქვს და აღარც კერა... აღარაფერი გვაბადია... და გიმეორებ, ეს ყველაფერი შენის წყალობით დავკარგე... შენის წყალობით, რადგან შენ—მრუშმა და ფიცის გამტეხმა, დედიჩემის ადგილი დაიჭირე... ჩემს ოჯახში და უძღურებაც თან მოიტანე.

იანეტა. გეჭვიცეპი, ყველაფერს დაგავიწყებ. ვეცდები ჩემის ერთგულებით, შორჩილებით და სინანულით ისევ მოვიგო შენი გული... საცა უნდა წახვიდე, თან გამოგყვები... პიერ, ის მაინც გაიხსენე, რომ შენი შვილები ჯერ კიდევ ჩემს სიახლოვეს საჭიროებენ,

ეჩეპარი. ჩემი შვილები? მე არ მინდა, რომ შენ კიდევ

ნახო ჩემი შვილები, ელაპარაკო, ჰკოცნო და ან შეეხო იმათ. გესმის? არ. მინდა და ვერც ეღირსები მაგას.

თანეტა. (ხმას გამოიცივლის) ჰოო? ეგრე?.. უკაცრავათ?.. შენ შეგიძლიან ათასნაირი სასჯელი მომაყენო, მაგლახაო და ყოველ წუთს მაგრძნობინო ხოლმე ჩემი სირცხვილი, — მე ყაბულსა ვარ?.. შეგიძლიან არა მნახო და მარტო მლანძლო, მაგინო... მაგრამ შვილები კი! ჩემი შვილები ჩემები არიან! ისინი მე მიშობნია და დღევანდლამდინ ჩემი სხეულის ნაწილს შეადგენენ... და მუდამაც ჩემი სხეულის და სისხლის ნაწილად დარჩებიან... შეგიძლიან ხელი მომკვეთო, მაშინ ჩემი ხელი ჩემი აღარ იქნება, როგორც უსულო საგანი... მაგრამ იმას კი, რომ ჩემი შვილები ჩემები აღარ იყვნენ, ამას ვერ იზამ ვერაოდეს.

ეჩეპარი. შენ ღირსი არა ხარ, რომ იმათ უვლიდე.

თანეტა. ღირსი არა ვარ? უღირსობაზე ლაპარაკიც არ შეიძლება... განა ცუდი დედა ვიყავ? მომიგე!.. ხომ არა? თუ არ ვყოფილვარ ცუდი დედა, მაშ იმათზე უფლება არც დამიკარგავს?.. უღირსი?! ათასჯერაც რომ ამხზე მეტად ვყოფილიყავ დამნაშავე... მაინც ვერც შენა, ვერც კანონი, ვერც მღვდელი და თვით ღმერთიც ვერ იტყოდა — უფლება მაქვს. შვილები წაგართვაო... მე ვიყავ დამნაშავე, როგორც ქალი, ეგ შესაძლებელია; მაგრამ როგორც დედა — არაოდეს, ამას ვერავინ იტყვის ჩემზე...

შვილებს ვერავინ წამართმევს. და თუ მოგივიდა მაგნაირი აზრი, უზნეო და უსინიღისო კაცი ყოფილხარ! დიად! ჯიბრით შვილებს გინდა მომაშორო... გიმეორებ უსინიღისო და უზნეო ყოფილხარ... მამობრივი გრძნობა სრულიად არა გქონია გულში... იმათი ბედი, თურმე, სრულიად არ გაფიქრებს... დიად, შენ მიჰქარავ, როცა ამბობ, ღირსი არა ხარ, რომ იმათ მოუაროო... ეგ ცარიელი სიტყვაა... კარგათ იცი, რომ მე ჩემის მკერდით მისაზრდოვებია, მომივლია, არათფერში ზრუნვა არ დამიკლია და ღვთის სიყვარული და შიში ჩამინერგავს იმათთვის გულში... ყველა ამას მე ეხლაც განვაგრძობდი... შენც კარგათ იცი, რომ ჩემ მაგიერობას ვერც ერთი ქალი ვერ გაუწევს... მაგრამ შენთვის ყველა ეს არათფერია... შვილები გავიწყდება და გინდა იმათი წართმევით დამსაჯო?.. მე სრული უფლება მაქვს გითხრა: ეგ უზნეო და მდაბალი ბორცება და შურისძიებაა!.. შვილები!.. ახლა შვილები!.. არა,—შვილებს ვერ წამართმევ!.. პიერ, კარგა მოიფიქრე... შეუძლებელს ამბობ!

ეჩეპარი. მართალი სთქვი—მე შურს ვეძიებ. ის, რასაც შეუძლებლად სთვლი, ასრულებულია კიდევ. დედაჩემმა წაიყვანა კიდევ ბავშვები და წავიდა.

იანეტა. გვლის ზვრელს გავივლი და ჩემ შვილებს კი მაინც ვიპოვნი.

ეჩეპარი. ამერიკა ძალიან დიდი ქვეყანაა.

იანეტა. ვიპოვნი.

ეჩეპარი. მაშინ იძულებული ვიქნები შეიღებსაც ავუხსნა, რა მიზეზით დაგაშორეთ ერთმანეთს.

იანეტა. აააჰ!.. არაგზით!!.. არაგზით!.. მზათა ვარ, ყველაფერში დაგემორჩილო, ყოველ შენ ნებას ავასრულებ, ოღონდ...

ბენუა. (შემოდის) ეჩეპარ, თქვენი განთავისუფლების ქალაქს ხელი მოაწერეთ.

იანეტა. მოითმინეთ, ბატონო, ერთი წუთი მადროეთ! (ეჩეპასს) მე ყაბულსა ვარ, მოვშორდები შეიღებს, რახან საჭიროა, გადვიკარგები სადმე... არაოდეს არ გაიგონებ ჩემ ამბავს, მაგრამ ამ საშინელი მსხვერპლის სანაცვლოდ შემომფიცე, შემომფიცე, რომ არაფერს ეტყვი იმათ.

ეჩეპარი. გეფიცები!

იანეტა. მეფიცები, რომ არაოდეს არ ეტყვი იმათ ისეთ რამეს, რაც იმათ ჩემდამი სიყვარულს შეამცირებდეს?

ეჩეპარი. ვფიცავ!

იანეტა. გვედრები, პიერ, ჩვენი წამებული ბედნიერების და ახლანდელი ტანჯვის სახელით, ნუ აღმოფხვრი იმათ გულში ჩემ ხსოვნას... ილოცონ ხოლმე ჩემთვის.

ეჩეპარი. მე ვფიცავ ეგეც აგისრულო!

იანეტა. წადი!... ჩემი სიცოცხლე გათავდა...

ეჩეპარი. მშვიდობით (ბენუა და ის მიდიან. კარებში მიმავალ მუზონს შესვდიან).

ბენუა. (ეჩეპასს) ეგ მიგაცილებს (მუზონს). ეჩეპარის ცოლია აქა.

მუზონი. ჰოო, აქ არის? ბ. ვაგრე მეხვეწებოდა შეურაცხყოფის საქმე შესწყვიტეო: რა ვუყოთ, უკან მიმაქვს ჩემი საჩივარი და მაგის განთავისუფლების წინააღმდეგი არაფერი მაქვს. ახლა. როცა სასამართლოს წევრად დამნიშნეს, მე არავითარი სურვილი არა მაქვს ყოველ კვირა პოლდან აქ ვიარო ხოლმე გამოძიებაზე... შეგიძლიანთ ფორმალური მხარე შეასრულოთ და გაანთავისუფლოთ.

გამოსვლა მუზონი.

მუზონი, იანეტა და ბენუა.

მუზონი. რაკი საქმის გარჩევამდის იჯექით კიდევ სატუსალოში, მე მზათა ვარ დროებით გაგანთავისუფლოთ... იქნება, უკანაც წავილო ჩემი საჩივარი, თუ, რასაკვირველია, ბოდიშს მოვიხდით, რომ შეურაცხყოფა მომაყენეთ.

იანეტა. (მშვიდად) მე სრულიად არ ვინანიებ ჩემს საქციელსა და, მაშასადამე, არც ბოდიშს მოვიხდი.

მუზონი. მაშ რსევ სატუსალოში გინდათ დაბრუნდეთ?

იანეტა. ოჰ, რომ იცოდეთ, რა ცოტა მნიშვნელობა აქვს ახლა ჩემთვის სატუსალოსაცა და თავისუფლებასაც...

მუზონი. რადა?

იანეტა. იმიტომ რომ მე აღარა მაქვს-რა: არც სახელი, არც კერა, არც ქმარი და არც შვილები... (დაატქერდება) და, მე მგონია, რომ...

მუზონი. რა გგონია?

იანეტა. მგონია, რომ თქვენა ხართ ყველა ამ უბედურობის მიზეზი.

მუზონი. ხომ ორთავენი გაგამართლეს? მეტი რაღა გინდათ?

იანეტა. მართალია, მაგრამ... ქმრისთვის, შვილებისთვის და მთლად ქვეყნისთვისაც პატიოსანი ქალი აღარა ვარ.

მუზონი. თუ ვინმე გიკიჟინებთ უწინდელ სასჯელს და საქმის გარჩევამდის სატუსალოში ჯდომას მოგაგონებთ, თქვენ შეგიძლიანთ სამართალში მისცეთ ის კაცი. კანონი დასჯის იმათ, ნუ გეშინიანთ.

იანეტა. აი, სწორედ იმიტომ, რომ ერთმა ვინმემ მიკიჟინა კიდევ ჩემი წარსული, ქმარმა შვილები წამართვა და ოჯახს მომაშორა. ეს ვილაც მსაჯული გახლავთ. განა შემიძლიან იმისი დასჯა მოვითხოვო?

მუზონი. არა, იმის დასჯას ვერ მოითხოვთ.

იანეტა. რაღა? იმიტომ რომ ის მსაჯულია?

მუზონი. სრულიადაც არა; იმიტომ რომ კანონი ეგრეთაა.

იანეტა. (მძლავრად) ეგრეთი კანონია!?

მუზონი. თუ ღმერთი გწამთ, ნუ ყვირით, თორემ... (ბენუას) გაათავებთ? წადით და საქმის შესაწყვეტი ქალაქი მომიმზადეთ, (ბენუას მიდის).

იანეტა. მე უსწავლელი ვარ და თქვენსავით წიგნებით არ მისწავლია კანონები. იქნება, სწორედ ეს არის იმის მიზეზი, რომ მე თქვენზე უკედ ვიცი, რა არის სიმართლე და რა არის უსამარ-

თლობა... მე გეკითხებით, შეუძლიან კანონს ჩემი შვილები დამიბრუნოს და ის სიბოროტე, რომელიც იმის წყალობით მეწვია, მომაშოროს?

მუზონი. კანონი მაგის მოვალე არ არის.

იანეტა. მოვალე არ არის?.. მაგ შემთხვევაში თქვენ, მსაჯული, როგორ-ღა მოიქცევით?

მუზონი. არც მსაჯულია პასუხის-მგებელი.

იანეტა. პასუხის-მგებელი არ არის?... ჭეშმარიტების, პატროსანი ხალხის თვალ-წინ და ღვთის სამსჯავროს წინ გეფიცებით, — ვალდებული ხართ, რომ პასუხი აგოთ... და მეც ამიტომა გთხოვთ: პასუხს (მუზონი ამ დროს ზურგ-შემოქცეული სდგას. იანეტა მაგიდაზე სსკრელ დანას შენიშნავს, დასტაცებს ხელსა და ისევ უკან დასდებს).

მუზონი. მე გიბრძანებთ, რომ ამ საათში გახვიდეთ აქედან.

იანეტა. გამიგონეთ... უკანასკნელად გეკითხებით, რა ღონე შეგიძლიანთ იღონოთ, რომ ჩემი დანაკარგი დამიბრუნოთ?.. შეგიძლიანთ ნაღველი შემომციროთ და შვილები დამიბრუნოთ?

მუზონი. მე არაფრის მოვალე არა ვარ და არც არას გეტყვით.

იანეტა. მაშ, არა ხართ?... მოვალე ხართ ჩემი სიცოცხლე, ჩემი ნუგეში — შვილები დამიბრუნოთ! შვილები, შვილები! ვერაოდეს ველარ ვნახავ იმათ. თქვენ წამართვით ჩემი ერთად-ერთი სიხარული და ნუგეში! თქვენ წამართვით იმათი აღერსის და კოცნის უფლება! წამართვით

ბედნიერება და სამუდამოთ დამირღვიეთ მყუდ-
როება!.. არაოდეს აღარ გავიგონებ „დედას“
ძახილს, ვეღარ ვნახავ იმათ სანეტარო სახეს...
თქვენ დახოცეთ ისინი, თქვენის ხელით გა-
მოლადრეთ ყელი?.. (დანას დასტაცებს - ხელსა).
აი, თქვენი ნამუშევარი, ფლიდო მსაჯულო!
მართალი კაცი კინალამ კაცის მკვლელად გა-
მოიყვანეთ და პატიოსან დედას კაცის მკვლელ-
სა ჰხდით! (დაარტყამს დანას, მუზონი დაეცემა).

ფ ა რ დ ა

ი. პოლუმორდინოვი.

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია

ბ-ნ კორხანიდის რუსულის ენის სახელმძღვანელო
„Живое Слово“ (მესამე გამოცემა. 1903 წ.)

დღევანდელს გარემოებაში რუსული ენის შესწავლა ქართველთათვის რომ აუცილებლად საჭიროა, ეს, ვგონებ, სასწრაფოა ჭეშმარიტებაა. მაშასადამე, უნდა გამოვარკვიოთ ის საკითხიც, თუ რომელი მეთოდი უფრო ხელსაყრელია ქართველი ბავშვისთვის რუსული ენის შესასწავლად, ე. ი. რომელი მეთოდის საშუალებით უფრო შეგნებით შეისწავლის ქართველი ბავშვი მისთვის არა-მშობლიურს, უცხო, რუსულ ენას, რომ ამით ანა დაუშავდეს-ნა, არა ენოს-რა სხვა საგნების შესწავლის საქმეს, ბავშვის სულის ძალთა და ნიჭთა ნორმალურს, ჯეროვანს განვითარებას და მის გაქართველადამიანებას. რუსულის ენის შესასწავლად არა-რუსთა სკოლებისათვის არსებობს სამი მეთოდი: ა) თარგმნა გრამატიკული, ბ) ნატურალური, ბუნებრივი, საქართველოში წოდებული მუნჯურ მეთოდად, და გ) შერეული, საშუალო, ანუ თვალ-საჩინოება-თარგმნითი, საფუძვლიანად შემუშავებული და გამორკვეული ქართველ პედაგოგის ბ-ნ იაკობ გოგებაშვილის-მიერ.

პირველი მეთოდი თხოულობს უცხო ენის შესასწავლად, ამ ენის გრამატიკულ კანონების თანდათანობით შეთვისებასთან ერთად, ახალ-ახალ სიტყვების შესწავლას და თარგმნის საშუალებით ამ ენის ცოდნის შეძენას.

შესწავლილს სიტყვებს ურთიერთ შორის არავითარი არ-
სებითი კავშირი არა აქვს. ეს სიტყვები არ ეკუთვნის
ერთგვარის საგნების გროვას და ამის გამო აუცილებე-
ლი ხდება მათი მექანიკური შესწავლა, — მათი გაზვირვ-
ბა, რაც დიდს ჯაფას აყენებს ბავშვის მეხსიერებას. ბავ-
შვი სწავლობს უცხო ენას და რამდენისამე წლის შემ-
დეგ ამ ენაზე, ასე თუ ისე, ლაპარაკობს, მაგრამ ხშირად
მოხდება, რომ, თუ ცოცხალი სიტყვის საშუალებით ამ
ენაზე ლაპარაკის პრაქტიკა არ აქვს, ვერც კი ახერხებს
ლაპარაკს, — თუმცა წაკითხულ-გაგონილი უცხო ენაზე
კარგად ესმის. ამ მეთოდით შედგენილია მარგოს ცნო-
ბილი სახელმძღვანელო ფრანგულ ენის შესასწავლად;
ამავე მეთოდით შედგენილი იყო 1870—1880 წლებში
ხმარებული სახელმძღვანელო რუსულის ენის შესასწავ-
ლად ბ-ნ კალანდარაშვილისა. თვალ-საზინებებს და ცოცხა-
ლის ენით ზვირ საუბარს ეს მეთოდი მნიშვნელობას არ
აძლევს. მარტოდენ თარგმნის საშუალებით უცხო
ენის შესწავლა მოსაწყენია — მოსაბეზრებელი და, მაინცა-
ღამაინც, არც დიდი ნაყოფის მომცემია.

მეორე მეთოდი — ნატურალულ-ბუნებრივი, მუნჯურობ,
უარპყოფდა უკანასკნელ დრომდის მშობლიურ ენის და-
ხმარებას უცხო ენის შესასწავლად. ამ მეთოდის აზრით,
ბავშვი, მაგალითად, რუსული ენის შესწავლის დროს
უნდა შეეჩვიოს რუსულად აზროვნობას, რუსულს ფიქრსა
თარგმნა მშობლიურს ენაზე და მშობლიურიდან რუსულ-
ზე ხელს უშლის რუსულად ფიქრსა. ამისათვის მასწავ-
ლებელმა უნდა უარ-ჰყვას მშობლიური ენის დახმარება რუ-
სული ენის სწავლების დროს და ისე უნდა ასწავლიდეს
ამ ენას არა-რუსს, როგორც ნამდვილს რუსსა, რუსული-

სავე ენის საშუალებით. შვიდი-რვა წლის ბავშვს ცოტა ცნება და სიტყვა აქვს გონების სალაროში და, რაც აქვს, ისიც გაურკვეველ-განუსაზღვრელია. ბავშვს კარგად ვერა აქვს წარმოდგენილი კავშირი ცნებასა და სიტყვას შორის. ამის გამო, მუნჯურ მეთოდის მოტრფიალეთა აზრით, ბავშვის ჭკუა —, რომელიც ახალ-ახალ შთაბეჭდილებათა მიმდევარია და რომელიც ძლიერს გარეშე გავლენასაც ადვილად ემორჩილება, მალე განადგებს მშობლიურს და შეითვისებს უცხო სიტყვას. ეს განდგება მშობლიურის ენისა ბავშვის ჭკუიდან უფრო ადვილად შესაძლებელია მაშინ, როდესაც უფრო ენის სწავლების დროს მასწავლებელი ბავშვის მშობლების ენას არ ხმარობს. ამის გამო, ბუნებრივ მეთოდს აქვს ორი დებულება: ა) რუსულის (ანუ ყოველივე უცხო) ენის შესწავლა უდგენოდ რუსულისავე ენის საშუალებით და ბ) ვრცელი ავჯლ-საჩინება ამ საგნის შესწავლის დროს*). მუნჯური მეთოდი დიდი წინააღმდეგია რუსულს სახელმძღვანელოში არა-რუსთა მშობლიურ ტექსტის და ლექსიკონის შეტანისა. ამ მეთოდის მოტრფიალეთა აზრი ცხადია. მათის მეთოდის მიხედვით, არა-რუსთა სკოლებში შეიძლება მასწავლებლად იყოს ტომით რუსი, არმცოდნე ბავშვთა მშობლიურის ენისა. ამ მეთოდით ნემეცური ენის სწავლება გახადეს სავალდებულო გერმანიაში მცხოვრებ ზემო-სილეზიის პოლონურს სკოლებში, პოლონელ ახალთაობის გასაგერმანებლად.

*) Методъ. руков. для первоначальн. обуч. рус. яз. въ инород. школахъ по натуральному методу. К. Э. Шельцеля. Ч. I. Одесса, 1902 г., стр. 11 და 14—15.

ეს მეთოდი სავსებით პედაგოგიური მეთოდი არაა, — ის დამყარებულია ვიწრო პოლიტიკანობაზე და მას საერთო არა აქვს-რა საღს პედაგოგიურს ქეშმარიტებასთან. ამ მეთოდის მხოლოდ ორი ჩამაა ხელ-ჩასაჭიდი: თვალ-საჩინება და ცოცხალი უნით საუბარი უცხო ენის შესწავლის დროს. სხვა მხრივ-კი მას აქვს მტარვაღური, ჯაღათური ხასიათი. და ცხადზე-უცხადესია, რომ უცხო ენის შეგნებით შესწავლა მშობლიურის ენის დაუხმარებლად და ამავე დროს ბავშვის სულის ძალთა და ნიქთა: ნორმალური განვითარება შეუძლებელი საქმეა. განყენებითს ცნობებს ბავშვი რუსულად ვერ შეითვისებს სამშობლო ენის დაუხმარებლად (სათნობა, სიყვარული, სიძულვილი, აღტაცება, აღფრთოვანება, სულგრძელება და სხვა...), ვერ შეითვისებს უამენოდ ვითარებათა სახელს, სიტყვების მნიშვნელობის სხვადასხვა კილოს, ზმნების ფორმათა მნიშვნელობას. „მუნჯური მეთოდი“, პედაგოგის ბაბრფნიკოვის აზრით, ხელს უშლის გარკვეულ დაცხად წარმოდგენათა შემუშავებას. არა-რუსებს, რომელნიც, რუსულად თავისუფლად ლაპარაკობენ, ზოგიერთი რუსული სიტყვები გარკვეულად არ ესმით და, თუ აღამიანს აქვს განუსაზღვრელი და ბინდ-ბუნდი ცნებები, მისი აზრი წესიერად ვერ იმუშავებს *). აღბად შეიგნეს ეს ქეშმარიტება მუნჯურ მეთოდის მოტრფიალეთა და, ნებით თუ უნებლიედ, მშობლიურ ენას მოწყალება უბოძეს. შელცელი, ზემოდ დასახელებულ წიგნის ავტორი, ნებას აძლევს მასწავლებლებს რუსული ენის სწავლების დროს

*) იხ. იმისი წიგნი Что такое хороший урокъ. изд. 2-е. Казань, 1902 г. გვ. 117.

არა-რუსთა სკოლებში მშობლიურს ენას მიმართონ გა-
მონაკლის სხნით (*въ виду исключенія*), პირველად, მა-
შინ, როდესაც სკოლაში თვალსაჩინო საგნები ან მათი
სურათები, ესოდენ საჭირონი მუნჯურის მეთოდით რუ-
სულის ენის შესწავლის დროს, არ მოიპოვება; მეორედ,
მაშინ, როდესაც ზოგიერთ განყენებითს ცნებებს გამო-
უცდელი მასწავლებელი რიგიანად ვერ გააცნობს მოწა-
ფეებს და, რომ დრო არ დაიკარგოს, მისთვის საჭირო
იქნება ბავშვთა სამშობლო ენის დახმარება; მესამედ,
მაშინ, როდესაც მასწავლებელს სხვა საშუალება არ ექ-
ნება დარწმუნდეს, რომ მის-მიერ გადაცემული ცოდნა
მოწაფეებმა შეიგნეს*). ბალტიის მხრის პედაგოგი დავისი
თავის მეთოდურს სახელმძღვანელოში ბუნებრივს მე-
თოდს უწოდებს ისეთს მეთოდს, რომელიც სამშობლო
ენის დახმარებას არ უარ-ჰყოფს რუსული ენის შესწავ-
ლის დროს. ამის მიუხედავად, მუნჯურ მეთოდის
მოტრფიალეთაგან უარ-ყოფილია მშობლიური ტექსტის
და ლექსიკონის რუსულს სახელმძღვანელოში შეტანა.
როგორც პირველს, თარგმნითს,—ისე მეორეს, ბუნებრივს.
მუნჯურს მეთოდს თავისი ღირსებანი და ნაკლულევანე-
ბანი აქვს. თუ შევადრებთ ორსავე მეთოდის ღირსე-
ბათა (სამშობლო ენის დახმარება, თვალ-საჩინოება, ცო-
ცხალი საუბარი) მივიღებთ მესამე მეთოდს თვალ-საჩინოება-
თარგმნითს მეთოდს, რომელსაც თამამად შეგვიძლია ვუ-
წოდოთ გოგებაშვიდის მეთოდი. მესამე მეთოდს აქვს აღე-
ბული—თარგმნითი და სამშობლო ენის დახმარება უცხო
ენის შესწავლის დროს და თანდათანობითი შეთანხმება.

*) Шеньцель... გვ. 23. შენიშვნა.

უცხო ენის გრამატიკული ფორმებისა სამშობლო ენის ფორმებთან, მუნჯურ მეთოდიდამ — თვალ-საჩინოება, რომელსაც დაუფასებელი მნიშვნელობა აქვს სწავლების დროს საზოგადოდ, — და ის ჭეშმარიტება, რომ უცხო ენის შესასწავლად, თარგმნის გარეშე, ფრიად საჭიროა ვაჭჯიშობა, ცოცხალი, ზეპირი საუბარი იმ ენაზე, რომელსაც ასწავლი. მაშასადამე, მესამე მეთოდი ქართველ ბავშვთათვის თხოულობს რუსული ენის სწავლების დროს შემდეგს: ა) რუსული ენა ქართველს ბავშვს უნდა შეასწავლო პირველად იმ მხრით, რომლითაც ის ქართულ ენას წააგავს, და შემდეგ კი იმ მხრით, რომლითაც ის ქართულიდან განსხვავდება. ამით განვახორციელებთ დიდაქტიკის საზოგადო დებულებას: „სწავლების დროს უნდა გადადიოდე ადვილიდან ძნელზე“. მით უმეტეს საჭიროა ამ დებულების შესრულება, რომ ნორჩი ბავშვის (7—8 წლის) ტვინი ძნელს ჯაფას ვერ აიტანს და ადვილად დაჩლუნგდება. ყოველივე ძალადობა და მტარვალობა ბავშვის ბუნებაზე უშედეგოდ არ ჩაივლის და მის სულის ძალებს შემოქმედობითს ნიქს მოაკლებს, დააჩივებს და სწავლაზე უდროვოდ ხელს ააღებინებს. ძნელია, როდესაც ბავშვის ტვინში რუსულის ენის ცოდნას სტენავენ ძალდატანებით, უწეს-რიგოდ და ათასგვარ ჯალათობით. ამ შემთხვევაში მასწავლებელი სამარეს უთხრის ბავშვის მომავალს და მარხავს მისს ადამიანობას. სხვაა, როდესაც რუსული ენის ცოდნა ორგანიულოდ, თანდათანობით იზრდება ბავშვის ჰკუაში, რომელიც ცოდნის ასეთი შეთვისებით არ იღლება; ბ) ზირველი წყარო რუსული ენის შესასწავლად თვალ-საჩინოებაა: გასინჯვა სხვადასხვა საგნებისა, მათის მოქმედებისა და მდგომარეობისა.

რეობისა, ანუ მათის სურათებისა და ნიმუშებისა, ისე კი, რომ ამასთანავე მასწავლებელი ცოცხალი სიტყვით ზებირად ესაუბრებოდეს მოწაფეებს რუსულს ენაზე; გ) სამშობლო ენის ვრცელი დახმარება რუსული ენის შეგნებით შესასწავლად. დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ შემთხვევაში არა თუ მარტო რუსულის კერძო სიტყვებისა და წინადადებათა თარგმნას სამშობლო ენაზე, არამედ მთელი ამბების და მოთხრობების თარგმნას რუსულიდან ქართულზე და ქართულიდან რუსულზე, და დ) რუსული ენა მტკიცედ შეუკავშირდება ქართულს სკოლას, როდესაც ეს ენა შეუკავშირდება ქართველ ერის ანბანსა, ენასა, ყოფა-ცხოვრებასა და შეხედულებას. აი, მესამე მეთოდის დებულებანი, რომელნიც, შეძლების გვარად, განახორციელა ბ-ნ ი. გოგებაშვილმა თავის Русское Слово-ში.

მაგრამ, სანამ მის მეთოდიურს შეხედულებათ შევხებოდეთ, მივუსმინოთ ყაზანის საოსტატო სემინარიის დირექტორს ცნობილს პედაგოგს ბ-ნ ბობროვნიკოვს: მისი აზრით, არა-რუსთათვის რუსული ენის სწავლების დროს საჭიროა გრამატიკული თანდათანობა. მასწავლებელმა რუსულის ენის სწავლების დროს უნდა იხელმძღვანელოს, ერთის მხრივ, რუსული გრამატიკით და, მეორე მხრივ, არა-რუსის ბავშვის გრამატიკით. ბეჭითი მასწავლებელი, რომელმაც არა-რუსის მშობლიური ენა საფუძვლიანად იცის, მასხეებს გამონახვას გრამატიკული თემები საკმაო თანდათანობით *) ბ-ნ ბობროვნიკოვისავე აზრით, გამოცდილს მასწავლებლებს არ ეშინიანთ მშობლიური ენის დახმარებისა არა-რუსთათვის, რუსული ენის სწავლების ჟამს, ახალცნებათა გადაცემისათვის; არ სჯერდებიან რუსულ სი-

*) იხ. იმისი ზემოდ დასახელებული წიგნი, გვ. 110.

ტყვეებისა და წინადადებათა მხოლოდ თვალ-საჩინოების საშუალებით ახსნას—არამედ სთარგმნიან და განუმარტებენ მათ სამშობლო ენაზე და ამ სამშობლო ენას ხმაწობენ ბავშვების განსავითარებლად; მაგრამ, მეორე მხრივ, სადაც ეს არა-რუსთა ბავშვების წესიერ განვითარების საქმეს არ აზიანებს, მარტო რუსულის ენის საშუალებითაც ასწავლიან *). ბ-ნ ი. გოგებაშვილი ვრცლად განმარტებს თავისს მეთოდს მის-მიერ შედგენილს «სახელმძღვანელო წიგნში», რომლიდანაც მოკლეად ამოვსწერთ საყურადღებო ადგილებს. მისი აზრით, თარგმნას დიდი მნიშვნელობა აქვს, როგორც პირველ რუსული ენის გაკვეთილების დროს, ისე შემდეგშიაც, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ბავშვები განყენებითს ცნობებს ითვისებენ. **) «ძნელია რუსული ლექსიკონის შეთვისება კი არა, არამედ გრამატიკული ფორმებისა. ამისთვის მასწავლებელმა სასტიკი ყურადღება უნდა მიაქციოს რუსული გრამატიკული ფორმების თანდათანობით შესწავლას, — პირველად უნდა შეასწავლოს ადვილი, მშობლიურ ენის გრამატიკულ ფორმების მსგავსი რუსული გრამატიკული ფორმები და შემდეგ კი ძნელი ფორმები ***). რუსულ ანბანის შესწავლის დროს ბ-ნ გოგებაშვილს დაცული აქვს ფონეტიკური (ხმებრივი) თანდათანობა: ჯერ ასწავლის ქართული ბავშვისთვის ადვილად შესათვისებელს ქართულ ხმების მსგავსს რუსულს ხმებს და შემდეგ ძნელებსა. ****) საგნების რუსულად აღწერის დროს ის საჭიროდ სცნობს ქართული ენის დახმარებას, — აგრეთვე ამ ენის დახმარე-

*) იქვე... გვ. 120. **) Руководство къ Русскому Слову Я. Гогобашвили. Тифлисъ, 1898 г., გვ. 12. ***) იქვე... გვ. 14. ****) იქვე... გვ. 16.

ბას სცნობს საჭიროდ სხვადასხვა სურათების აღწერის დროსაც^{*)}. გრამატიკული თანდათანობა დაცულია *Русское Слово*-ს როგორც პირველს, ისე მეორე ნაწილში. აი, რას ამბობს ბ-ნი გოგებაშვილი „საკითხავ მასალის ამორჩევისა და განაწილების დროს; ჩვენ აზრადა გვეკონდა უფრო მარტივი შინაარსისა და ფორმის მხრით ნაწარმოებნი წაგვემძღვანებინა უფრო რთულ-აზროვან და რთულ-ფორმიან ნაწარმოებთათვის. ამის გიმო მეორე საკითხავ წიგნის პირველ ნახევარში არ არის ისეთი ამბები, რომელიც სულ რამდენსამე სტრიქონშია მოთავსებული, ისე კი, რომ აზრი გამოხატულია მთავარ წინადადებებით; და, თუ ხანდახან დამოკიდებული წინადადებანიც არიან შეტანილნი ამ ამბებში, — ისინიც მარტივნი არიან. უფრო რთული და ვრცელი მოთხრობები და შეერთებული წინადადებებითა და „*ძენურიაცმიე*“-ბით, რომელიც ქართულს ენას არა აქვს, მოთავსებულია ამ წიგნის მეორე ნახევარში ^{**) მოთხრობები, ზღაპრები, არაკები, ანდაზები და გამოცანანი, ყოველგან უნდა შედარებულ იქმნას ქართულ მოთხრობებსა, ზღაპრებსა, არაკებსა, ანდაზებსა და გამოცანებთან, რომელთაც რუსული სიტყვების შესწავლის შემდეგ წინდაწინ სთარგმნიან მოწაფეები ქართულიდან რუსულად. ამის მეოხებით რუსული ენის შესწავლის საქმეში, მასწავლებელს შეაქვს შედარებითი ელემენტი, რასაც სწავლებისა და განვითარებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. წიგნის შინაარსს შეადგენს უმეტესად მშობლიურ ენაზე შესწავლილ მასალის რუსულად თარგმანი და ამ მასალის}

*) იქვე... გვ. 42 და 44. **) იქვე, გვერდი 46.

შესწავლის დროს ბავშვი მხოლოდ უცნობს რუსულს ფორმებს ითვისებს, რადგან შინაარსი ამბებისა უკვე მისთვის ნაცნობია და მისგან ეს შესწავლა მაინცაღამაინც დიდს ჯათას აღარ თხოულობს *). ადგილობრივ, მშობლიური ხასიათის საკითხავ მასალას დიდი ადგილი აქვს დათმობილი წიგნში იმ აზრით, რომ ქართველი ბავშვები ადვილად შეითვისებენ რუსულს ენას მხოლოდ მაშინ, როდესაც შეეჩვევიან გარეშემორტყმულ საგნებს და მოწყობილობას, თავის საშინაო ყოფა-ცხოვრებას და მასთან თვისი მეცადინეობის, თვისი ფანტაზიის, ჭკუის, მეხსიერების—ერთის სიტყვით გარეშემორტყმულ სინამდვილის რუსული ენის ფორმებით გამოთქმას **). ყოველ ახალს მოთხრობას მასწავლებელი გადასცემს მოწაფეებს ზეპირად ცოცხალი რუსულის სიტყვით და ამ მოთხრობის კითხვის დროს „თითოეულ ფრაზას და მთელს მოთხრობას მოწაფენი ქართულად სთარგმნიან. ***) მასწავლებელი რუსულს მოთხრობებს ადარებს ქართულს მოთხრობებსა, ადარებს აგრეთვე რუსულს და ქართულს ანდაზებს და გამოცანებს. ****)

ბ-ნ გოგებაშვილის-მიერ არაა უარყოფილი თვალსაზრისი, რომ ცოცხალი საუბარი რუსულს ენაზე და სხვა და სხვა... თარგმანის წიგნში წმინდა ქართულია. სურათების $\frac{9}{10}$ ქართულია. წიგნი ზედ-გამოჭრილია.

*) იქვე, გვ. 47;

***) იქვე, გვ. 48.

****) იქვე, გვ. 52.

*****) იქვე... გვ. 59—60.

ყოველივე ქართული სკოლისათვის, — შეთანხმებულია ქართულს სინამდვილესთან და მტკიცედ შეკავშირებულია იმავე ავტორის ქართულს საუკეთესო სახელმძღვანელოს „დედაქანსთან“. ეს კავშირი მეტად უადვილებს ქართველს ბავშვს რუსული ენის შესწავლას და ცოდნა, ადვილად შეთვისებული, იმიტომაა კარგი და სასარგებლო. — რომ ბავშვის გონებას განავითარებს და მის სულიერს ბუნებას გააკეთილშობილებს... ქართველი ბავშვი რუსულს ენას ხალისით სწავლობს... და ეს ხალისი თვითგანვითარებისათვის მეტად დიდ-მნიშვნელოვანი მოვლენაა. აი, რადიდს მნიშვნელობას აძლევს მშობლიურ ენის ვრცელ დახმარებას რუსული ენის შესწავლის დროს ზემოთ ხსენებული პედაგოგი ბობროვნიკოვი: „რაც უფრო მექანიკურად სცდილობენ მუნჯურ მეთოდის მოთხოვნილებათა განხორციელებას, მით უფრო სატირალს შედეგებს მიიღებენ. 25 წლის გამოცდილებამ დაგვარწმუნა, რომ სემინარიაში სწავლობენ უკეთესად ის არა-რუსთა ბავშვები, რომელთა სწავლების დროს მასწავლებელი ხალისით და ხშირად ხმარობდა მათ მშობლიურს ენას, — და ეს შედეგი შეიძლება სტატისტიკითაც დამტკიცდეს. ყველა არა-რუსთაგან ყაზანის სემინარიაში საუკეთესოდ სწავლობენ თათრები, — შემდეგ ჩუვაშები, ამათ შემდეგ ჩეჩენები, ვოტიაკები და მორდვას, რომელთა სკოლაში, ისიც მცირედ, ნებადართულია მშობლიურ ენის ხმარება. თუ ბავშვების განვითარება ბუნების კანონების თანახმად ხდებოდა პირველ ხანად, უფრო ნაკლებად ზეპირობდნენ ისინი, — მაშასადამე, უფრო ჭკვიანები გამოვლენ და უფრო კარგად ისწავლიან. სჩანს, რომ ბავშვები მაშინ უფრო საფუძვლიანად სწავლობენ რუსულს ენას, როდესაც პირველ

სწავლების დროს მას დიდს ყურადღებას, მაინცდამაინც, არ აქცევენ. ხშირად ვხვდებით პირველ მოწათეებს თათართა და ჩუვაშთაგან, — ხოლო ჩერემის — მორღვა — ვოტიაკთაგან კი ნაკლებად. ეს იმის გამო, რომ უკანასკნელთა სკოლებში მასწავლებლები ივიწყებენ ბავშვთა გონების ბუნებრივს განვითარებას და ელტვიან რუსულს ენაში მოჩვენებითს წარმატებას *).

ქართველებს ქართული სკოლისათვის ჰქონდათ ქართველ პედაგოგის-მიერ შედგენილი რუსულის ენის სახელმძღვანელო, — საუკეთესო მეთოდზე დამყარებული. სიმართლე მოითხოვს, — რომ, თუ ამ სახელმძღვანელოს თან ახლავს ზოგიერთი ნაკლოვანებანი — უნაკლოლო ხომ ქვეყნად არა არის-რა, — უმჯობესი სახელმძღვანელო ისევ ქართულსავე პედაგოგს უნდა შეედგინა იმ პრინციპების სრულის განხორციელებით, რომელიც ბ-ნ გოგებაშვილის მეთოდისას საფუძვლად უძევს.

მაგრამ განდიდების წყურვილით გატაცებულმა ბ-მა კორხანიდომ, ქართულის არა-მცოდნემ, შეადგინა ქართველთათვისაც რუსული ენის სახელმძღვანელო, — „Живое Слово“, რომლის შინაარსს ქართულს სინამდვილესთან აწავითახი კავშირი არა აქვს.

აი, მოკლე ისტორია ამ სახელმძღვანელოსი. მისმა ავტორმა უპირველეს ყოვლისა თვისი „Живое Слово“-ს არი გამოცემა ბერძნულის თარგმანით ბერძნულს სკოლებში გაავრცელა... ამასობაში დადგა 1903 წელი, როდესაც დეკანოზის ვოსტორგოვის წინადადებით ბ-ნ კორხანიდმა ამიერ-კავკასიის ყველა არა-რუსთათვის შეად-

*) იხ. იმისი წიგნი... გვ. 119—120.

ვინა რუსული ენის სახელმძღვანელო, — რომელსაც საფუძვლად დაუდო თვისი ძველი Живое Слово ზოგიერთის ცვლილებით. განზრახული იყო ამ ყველა არა-რუსთათვის დანიშნულს სახელმძღვანელოში არ ყოფილიყო არც ერთი მშობლიური ტექსტი, ხოლო ის სიტყვები, რომელთა თარგმნის დაუხმარებლად შესწავლა შეუძლებელია, მსხვილი, ადვილად გასარჩევი ასოებით დაბეჭდილიყო. ამ სიტყვებს ქართველი მასწავლებელი მოწაფეებს ქართულად უთარგმნიდა, — ბერძენი — ბერძნულად და სხვა... არც ერთის ერის სინამდვილესთან, ენასა და ყოფა-ცხოვრებასთან ამ წიგნს, რომელიც პლიუშკინის წაღებს მოგვაგონებს, როგორც სჩანს მის დანიშნულებიდან, არავითარი კავშირი არ ექნებოდა. მასში უნდა მოქცეულიყო საერთო — საკაცობრიო შინაარსის მოთხოვნები და ამბები დი აგრეთვე ასეთივე სურათები... დეკ. ვოსტორგოვმა ქართლ-კახეთის საეპარქიო სასკოლო საბჭოს მოახსენა შემდეგი: „სახელმძღვანელოს „Живое Слово-ს შემდგენელმა ბატ. კორხანიდმა წარმომადგინა მე განსახილველად შემუშავებული ახალი გამოცემა თავის სახელმძღვანელოსი, რომელიც დანიშნულია ამიერ-კავკასიის ყველა არა-რუსთათვის. უმდაბლესად ვთხოვ საბჭოს დანიშნოს კომისია, როგორც თვით სახელმძღვანელოს, ისე მის გამოცემის ზიარებათა განსახილველად. საბჭომ დაადგინა: ბატ. კარხანიდის-მიერ წარმადგენილ სახელმძღვანელოს განსახილველად დანიშნულ იქმნას კომისია საოლქო მეთვალყურის დეკ. ვოსტორგოვის თავმჯდომარეობით და საბჭოს წევრების ილ. ფერაძისა და იპ. გრეკოვის მონაწილეობით. უკეთუ ეს სახელმძღვანელო მოწონებულ იქნება,

იმავე კომისიას მიენდოს წარმოუდგინოს საბჭოს სახელმძღვანელოს გამოცემის ჰირახანიც *).

ამ წინგს არ ექმნებოდა მშობლიური ტექსტი; მხოლოდ წინგის ბოლოში მოთავსებული იქმნებოდა, მაგალითად, ქართველ ბავშთათვის რუსულ-ქართული ლექსიკონი, როგორც ჩერნიაევსკის წინგს „Русская Рѣчь“-ს აქვს...

მშობლიური ტექსტის გაძვეება ქართველ ბავშთათვის აღნიშნულს რუსულს სახელმძღვანელოში არ მოეწონათ ბ-ნ კორხანიდის ამხანაგებს, ტფილისის სათავადაზნაურო სკოლის მასწავლებლებს; რომელთა რჩევით ბ-ნ კორხანიდმა მიუმატა თავის სახელმძღვანელოს: ა) მასწავლებლისთვის სწავლების ენა უნდა იყოს რუსული ენა; ბ) სვგნობას და თვალ-საჩინოებას პირველი როლით ეკუთვნის სწავლების დროს. შესაშე დებულებაც: რუსული ენის შესწავლა, თვალ-საჩინოების გარდა, უნდა სისტემატიურად ემყარებოდეს ბავშვების მშობლიურს ენაზე... თავის დროზე ბ-ნ კორხანიდის სამისავე დებულების მთავარს აზრს ვერ მივხვდით; ვერც მე და ვერც სათავადაზნაურო სკოლის მასწავლებლები. ავიღოთ პირველი დებულება, რომელიც მასწავლებლისთვის სწავლების ენად მხოლოდ რუსულს ენას სთვლის. რას ნიშნავს ეს?! ცხადია, რომ მასწავლებელს აღკრძალული აქვს მშობლიური ენის ხმარება. ის უნდა ესაუბრებოდეს ბავშვებს მხოლოდ რუსულს ენაზე. თვით კორხანიდი თავის წინგ-

*) იხ. Журналь Груз. Епарх. Уч. Совѣта отъ 20 янв. 1903 г. за № 5, ст. 2. Докладъ прот. I. Восторгова за № 145.

ში ამბობს: „Тѣмъ не менѣе, учитель, если въ отдѣльных случаяхъ найдеть возможнымъ не прибѣгать къ помощи перевода (что, кстати замѣчу, удастся не всегда и не всякому), конечно можетъ не переводить отмѣченаго курсивомъ слова.“*)

აქედან ცხადაც სჩანს, რომ მაშინ, როდესაც შესაძლებელია და ვინმე ამას მოახერხებს, საჭირო არაა მშობლიურს ენაზე სიტყვების თარგმნა. ცხადია, რომ, ამ სიტყვების უმთავრესი აზრის მიხედვით, არ შეგვიძლია ბ-ნ კორხანის არ ვუწოდოთ მუნჯურ მეთოდის მოტრფიალე. ავიღოთ თუნდ მესამე დებულება, რომელიც ბ-ნ კორხანის მიუმატა ქართველთა თვალის ასახვევად. ამ დებულების აზრით, რუსული ენის სწავლება სისტემატიურად უნდა ემყარებოდეს ბავშვების მშობლიურს ენაზე. მაგრამ ვინაიდან წიგნი დანიშნულია ყველა არა-რუსთათვის, არ შეგვიძლია სისტემატიურად რუსულის ენის სწავლებას მათს მშობლიურს ენაზე ვამყარებდეთ... თითოეულს ენას აქვს თვისი განმასხვავებელი თვისებანი, როგორც ეტიმოლოგია-ფონეტიკის, ისე სინტაქსის აგებულობის მხრივ. მაშასადამე, თუ გვინდა ქართველთათვის შედგენილი რუსული სახელმძღვანელო ქართულს ენაზე იყვეს სისტემატიურად დამყარებული, მის ავტორს სახეში უნდა ჰქონდეს ქართული გრამატიკის ხასიათი, მისი ეტიმოლოგიურ-სინტაქსური თვისებანი... ხოლო, თუ ეს წიგნი ყველა არა-რუსთათვის არის დანიშნული და შედგენილია ქართულის არა მცოდნესგან, მაშინ შესაძლებელია არაა რუსული ენის სწავლება ქართულს სკოლაში

*) Живое слово. изд. III 1903 г. 83. 1.

ქართულს ენაზე სისტემატიურად იყვეს დამყარებული... მაშასადამე, ეს მესამე მისი დებულება ყალბია და ქართულს სკოლაში განუხორციელებელი.

ავტორს ეტყობა მუნჯურ მეთოდისადმი ტრფიალი.. ავიღოთ მისი ლექსიურის გაკვეთილებიდან თუნდ ერთი მაგალითი. „მასწავლებელი ასწავლის რუსულად: ცხენი დაჯიბის ჩქარა, ვირი კი—ნელა. ამ წინადადებებში ხაზგასმულს სიტყვებს მშობლიური ენის საშუალებით ითვისებენ. მაგრამ ბ-ნი კორხანიდი ამას არსჯერდება. ის ბავშვებს ეუბნება რუსულად: აი, შე დაჯივარ ჩქარა, და, აი, კიდევ მე დაჯივარ ნელა. როდესაც „ჩქარა დაჯივარ“—ის მაგალითს თავის თავზე უჩვენებს, —ამით ეუბნება მოწაფეებს: ცხენიც ასე ჩქარა დარბისო; ხოლო, როდესაც „ნელა დაჯივარ“, ის მაგალითს უჩვენებს და ამით ეუბნება: ვირიც ასე ნელა დადისო; პირველს შემთხვევაში ის თავის ჩქარი სიარულით ბაძავს ცხენის სიარულის სიჩქარეს, მეორე შემთხვევაში—ვირის ნელა სიარულსა. ყბად-აღებული მუნჯური მეთოდი ამის მეტს რაღას გვიმოძღვრებს?!

ლექსიურს გაკვეთილებს, რომლებსაც ბავშვები პირველ სასწავლო წლის პირველს ნახევარში სწავლობენ, აჯივარის კავშირი არ აქვს და არც შეიძლება ჰქონდეს ქართულს გრამატიკასთან. პირველსავე გაკვეთილის დროს გვხვდება *винительный надежь женскаго рода—читай молитву*; აქვე გვხვდება რუსული თანდებულები (*предлоги*), რომელთ ხმარება პირველხანად ძნელია ქართველ ბავშვთათვის: თანდებული „*ВЪ*“, რომელიც თხოულობს *винительный надежь*-ს, და იგივე თანდებული, რომელიც ხანდახან მოქმედებითს ბრუნვასაც თხოულობს (*св.*

школы, въ школы) *). ამ თანდებულების რიგიანი ხმარება ტომით რუსებსაც უჭირთ და, რასაკვირველია, მისი შესწავლა გაუჭირდებათ 7—8 წლის ქართველს. ბავშვებს, — რომელთაც თავის ტვინს დიდი ძალა უნდა დაატანონ, რომ რუსულ თანდებულთა რთული ხმარება შეისწავლონ... ქართულად თანდებული უფრო ხშირად სიტყვას წინ კი არ უძღვის, როგორც რუსულში, — არამედ უკან, შემდეგ მოსდევს. ვინ არ იცის, რომ ქართველ ბავშვისთვის ძნელია წმინდა ხალხური რუსული სიტყვების შეთვისება. ასეთი სიტყვები შეიძლება ქართველს ბავშვს სწავლის მესამე წელს შეასწავლო. ბ-ნი კორხანიდი კი ქართველს ბავშვს ასეთს სიტყვებს პირველსავე გაკვეთილებზე ასწავლის: *солнышко, пысенка, степенный, большая—пребольшая* და სხვა... ბავშვს ხშირად ესმის. *Дневничастиѣ*-ც, რომელიც ქართულს ენას არა აქვს; ქართველს ბავშვს პირველს გაკვეთილებზედვე ესმის „*И услыша въ полѣ колокола звонъ.* ***) იმასვე პირველს გაკვეთილებზედვე ესმის რუსული გვარები: *Ивановъ, Петровъ.* ***) ამაზე დაერთვის ის აუტანელი სიძნელე, რომელიც გამოიხატება ანგარიშის რუსულს ენაზე სწავლებაში პირველ წლის პირველს ნახევარშივე:

ბ. კორხანიდს სურს ქართველმა ბავშვმა შეისწავლონ სწავლარის ენაც, რომლის გულისთვისაც სწერს: პირველად საანგარიშო ამოცანას ბავშვი მშობლიურს ენაზე

*) Живое Слово... გვ. I და 6—7.

**) იქვე... გვ. 26.

***) იქვე... გვ. 10.

აკეთებს. შემდეგ იმავე ამოცანას მასწავლებელი გადასცემს რუსულად და ბავშვი რუსულადვე აკეთებს... მასწავლებელი უნდა ეცადოს ამოცანის განმარტების დროს ბავშვი წმინდა რუსულის ენით ლაპარაკობდნენ. *) ეს მაშინ, როდესაც თვით ვოსტორგოვის პროგრამაც კი არ ავალებს მასწავლებლებს უსათუოდ თავი გაუხეთქონ ქართველ ბავშვებს ანგარიშის რუსულად სწავლებით პირველს სასწავლო წლის პირველ ნახევარში (ენკენისთვე-ქრისტე-შობისთვე). აი, რა ეწერა ვოსტორგოვის სასწავლო გეგმაში: „ანგარიშის თანდათანობითი სწავლება რუსულს ენაზე ცოტ-ცოტათი იწყება პირველ წლის პირველს ნახევარს, მაგრამ სავალდებულო კია მეორე ნახევრიდან, უფექს შემთხვევაში სავალდებულოა პირველს წელს შინც იცოდნენ ბავშვებმა თვლა ათამდის, შემდეგ ასამდის მხოლოდ ათეულობით (30, 40, 50...) და რიცხვითი განყენებითი მაგალითები ($3+4=?$; $5-2=?$; $7+2=?$) პროგრამის სამზღვრებს შორის“ **). ცხადად სჩანს, ხსენებული პროგრამმა, მაინცდამაინც, სავალდებულოდ არა სთვლის მთელს პირველს წელს რუსულს ენაზე ანგარიშის სწავლებას. ბ-ნი კორხანიდი კი ამ მხრით თვით ვოსტორგოვსაც აქარბებს...

ბ-ნი ი. გოგებაშვილიც ამბობს რუსულს ენაზე ანგარიშის სწავლების შესახებ, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ის სთვლის საჭიროდ ასწავლონ რუსულად ეს საგანი იმ დროდან, რომელსაც სასწავლო გეგმა უჩვენებს, ე. ი. პირველ სასწავლო წლის მეორე ნახევრიდან ცოტ-

*) იქვე გვ. 28. **) იხ. Распределение на 4 года учеб. предметовъ въ церк. школахъ... გვ. 11;

ცოტათი და მეორე სასწავლო წლიდან — უფრო მეტად. ამას გარდა ბ-ნი გოგებაშვილი სთვლის საჭიროდ, რომ, სანამ ქართველი ბავშვები არ შეითვისებენ რუსულს ენას დაახლოვებით კარგად, მანამდის ანგარიში ძშობლიურს ენაზე უნდა ისწავლებოდეს *). აქედან ცხადად სჩანს, თუ რომელი პედაგოგი უფრო ზრუნავს ქართველი ერის ბავშვების ჯეროვან განვითარებისათვის: ბ-ნი კორხანილი თუ ბ-ნი გოგებაშვილი. კორხანილი მტკიცედ ასრულებს ამ შემთხვევაში თავის პირველს დებულებას იმის შესახებ, რომ არა-რუსთა სკოლებში რუსული ენა უნდა ითვლებოდეს სწავლების ენად არა-თუ მარტო თვით ენის, არამედ ანგარიშის შესწავლის დროსაც. ბ-ნი გოგებაშვილის აზრი იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა მოეწყოს ქართული სკოლის საქმე, მრავალს მის წიგნსა და წერილშია გამოთქმული რუსულად და ქართულად. მისი იდეალი — ერფენული სკოლა... ბ-ნი გოგებაშვილის მიერ 25 წლის წინ აღიარებულმა ქეშმარიტებამ ბოლოს დროს გაიმარჯვა, **) ჩვენი ერის ჯეროვანის განვითარების მოტრფიალეთა სასიხარულოდ.

გავსინჯოთ სურათები ბ-ნი კორხანილის წიგნისა. მისი სურათები საერთო საკაცობრივია; მასში ქართულის ხასიათის არა არის-რა. შინაარსის მხრივაც წიგნი ქართულ სინამდვილეს მეტად მძაბრებულა. წიგნში იხმარება ხშირად რუსული და სომხური სახელები ადამიანებისა, ქალაქებისა, მდინარეებისა: შუშა, შემახა, ლიუბოვი, ლიუდმილა, ერევანი, ხარკოვი, ჟიტომირი, ხარლამპი, ოდეს-

*) Русское Слово. изд. 9, 1902 г. 33. 8.

**) Тифл. Листокъ 1905 г. № 132. Циркуляръ по-шечит. Кавказскаго Учебнаго Округа.

სა, თეოდოსია, იალტა, უსტინი, იური, ვლადიმერი, გოგოლი, პუშკინი, ტურგენევი, ბობორიკინი, დოსტოვესკი, გრიშა, მიშა და სხვ... შინაარსიც უმეტესად ქართველთათვის უცხოა, მაგალითად: „**Отець дѣлаетъ поршни. Дѣвушки мелютъ крупу**“. არც ზამთარში, არც გაზაფხულში, არც ზაფხულში და არც შემოდგომაში, რომელთა აღწერა წიგნშია მოთავსებული, ქართული, მშობლიური აწა აწისაწა (უფრო დაწვრილებით იხილეთ **Живое Слово**-ს გვერდები: 57, 60, 62, 67, 91, 99, 101, 103, 105, 108, 129, 141, 164, 184 და სხვ..). ასეთ შინაარსიან და სურათებიან წიგნს აჩეჩებენ 7—8 წლის ქართველს, პაწაწინა მოწაფეს... ნუ თუ შეუძლია მის ნორჩს ბუნებას ასეთის წიგნით რუსულის ენის შესწავლა?

მიემართოთ ახლა მის თარგმანს. ბ. კორხანიდმა ქართული ენა არ იცის და ამის გამო იძულებული იყო ქართველისთვის მიემართნა ამ საქმის აღსასრულებლად. მეც მომმართა თხოვნით—მეკისრნა ქართული თარგმანი, მაგრამ უარი ვუთხარი. შემდეგ, როგორც წიგნის ბოლოდამ სჩანს, მიუმართავს ბ. აწ. ქუთათეჯაძისათვის, — რომელსაც უკისრნია ქართული თარგმანი. მაგრამ რა თარგმანია ეს თარგმანი?! იმის საშუალებით სწავლობდენ რუსულს ენას სამეგრელოს სკოლებში და უნდა გამოვტყდეთ, რომ ასეთი წიგნის სკოლებში მიღებისათვის მადლობა არ ეთქმის იმ მეთვალყურეს (ბ. ნ. თ. ყორღანის), რომელმაც ის ხსენებულს სკოლებში გამოაწერინა. გავსინჯოთ თარგმანი; ფრჩხილებში ჩვენს თარგმანს მოვათავსებთ შემცდარ თარგმანის მაგივრად: **рукавъ** — ტოტი (სახელო), **лиса** — მელა — **лисица** — მელია (ორივე

ერთია), **мышеловка**—თაგვის მახე (სათაგვე), **портной**—
 მკერავი (თერძი), **насткомое**—ბუზანკალი (მწერი), **эк-**
замень—ეგზამენი (გამოცდა), **струсиль**—დაფრთხა (შე-
 შინდა, შეკრთა), **шея** (გვ. 74)—ყელი (კისერი), **раз-**
ношикъ—ხილის გამყიდველი (წერილობის დამტარებელსაც
 რუსულად ამასვე ეძახიან); **берутся за дѣла**—ეკიდებიან
 საქმეებს (პირდაპირი თარგმანია, — ულაზათო; სჯობია::
 საქმეებს ხელს ჰკიდებენ); **не велить**—არ უბრძანებია
 (არ გვიბრძანებს) **берегу**—ვეყარაულობ (ვიცავ, ვდარა-
 ჯობ); ხშირად ჰქრიან ქაჩები (შესმენილი უნდა იყოს
 მხოლოდობით რიცხვში, როდესაც ქვემდებარე უსულო
 საგანია პირველის დაბოლოებით — ები, ანუ უნდა
 იყოს — ხშირად ჰქრიან ქაჩნი), **перелетныя птицы**
 სტუმარი ფრინველები (წამსვლელი ფრინველები); **ве-**
ретею—თისტარი (თითისტარი); **Лиза рассказала сказ-**
ку—ლიზამ უამბო ზღაპარი (ლიზამ სთქვა ზღაპარი, ლი-
 ზამ მოგვითხრო ზღაპარი); **онъ лѣзетъ на столъ**—ის მი-
 ტოტყავს მაგიდაზე (ასე არ შეიძლება: ის მიცოცავს)...
корова ѣсть сѣно—ძროხა სჭამს თივა (სჭამს თივას);
миѣ восемь лѣтъ (გვ. 47)—მე მაქვს რვა წელი (მე რვა
 წლისა); **букашка**—ბუზანკალი (გვ. 120)—**насѣкомое**—ც
 —ბუზანკალი (გვ. 54), **жукъ**—იც ბუზანკალი (გვ. 68).
 რომელია ბუზანკალი—**насѣкомое**, **жукъ** თუ **букаш-**
ка—უფალმან უწყის. ამის გამო ბავშვმა რომ რუსუ-
 ლიდან ქართულად სთარგმნოს წინადადება: **жукъ**—**на-**
сѣкомое, უნდა სთქვას: „ბუზანკალი—ბუზანკალია; ანუ
 კიდევ: „**букашка**—**насѣкомое**, ბუზანკალი ბუზანკა-
 ლია...; **паслись**—ბალახობდნენ (სძოვდნენ), **вачель**
 —კაჩწიანა (საქანელა); **червь ползаетъ по землѣ**—

(გვ. 63) მატლი მიხზავს (მიგლინავს, მიცოცავს); **ОПЬ ВОЗИТЬ КАМНИ ВЪ ТАЧКѢ** (გვ. 63)—იმას მიაქვს ქვები (ის ზიდავს ქვებს)! **ЛОШАДЬ СКАЧЕТЪ**—ცხენი მიჭენობს (მიაჭენებს); **ПЕРЕВОЗИТЬ РАЗНЫЕ ТОВАРЫ** (გვ. 176)—გადაიტანონ სხვა და სხვა საქონელი (გადაზიდონ სხვა და სხვა საქონელი), **ОБРЪЗЫВАЮТЪ ДЕРЕВЬЯ**—(გვ. 181) სწმენდნენ ხეებს (სხვლენ, —სხებვენ, შემოკვეცენ ხეებს); **ЛАСТОЧКА СЪ ВЕСНОЮ ЛЕТИТЪ** (გვ. 182)—მერცხალი გაზაფხულთან მოტრინავს (გაზაფხულთან ერთად მერცხალი მოტრინავს); **СНѢЖОКЪ**—(გვ. 184)—თოვლით გუნდაობა (უნდა ითქვას **ИГРАТЬ ВЪ СНѢЖКИ**—თოვლით გუნდაობა) და სხვა...და სხვა...

7—8 წლის ბავშვებს ხელში აძლევენ სახელმძღვანელო წიგნს ასეთის დამახინჯებულის თარგმანით. ჯერ ერთი—საბავშვო წიგნში შეცდომა არ უნდა იყოს, და, თუ ის შეცდომებით სავსეა, ვნების მეტს ახალთაობას არას მოუტანს. როგორ გაბედა კორხანიდომ, რომ თავისი წიგნი ასეთის ცუდის თარგმანით ქართული სკოლებისთვის დაბეჭდა და მის გავრცელებას ცდილობდა?! ეს ქართველის დიდი შეურაცხყოფაა, მისი აბუჩად აგდებაა, მისი ენის შელახვაა... ასეთს კაცს კიდევ ჩვენში გასავალი აქვს. მას საუკეთესო ამხანაგად სთვლიან!! ბ-ნ კორხანიდს შეუძლია ეს თვისი ბრალი ბ-ნ ა. ქუთათელაძეს დასდოს და სთქვას, წიგნის ქართული თარგმანი მას ეკუთვნისო და ის, როგორც სათავად-აზნაურო გიმნაზიაში ქართულის ენის მასწავლებელი, თვითონაა ამის პასუხისმგებელიო. თუ მართლა ეს ცუდი თარგმანი ბ-ნ ა. ქუთათელაძეს ეკუთვნის, რაიც ჩვენ არ გვჯერა, ის ამისთვის არა თუ საყვედურისა, არამედ გაკიცხვის

ღირსია... მაგრამ ჩვენ არ გვგონია, ეს ასე იყოს... არ გვინდა დავიჯეროთ, რომ ქართულის ენის გამოცდილ-მა მასწავლებელმა ეს გასაკიცხი საქმე იკისრა და ისეთი ცუდის თარგმანით წიგნი თავის თანამსახურს, კორხანის, ქვეყნად დააბეჭდვინა.

როგორც ვიცით, ბ-ნი კორხანილი არ სთვლის საქი-როდ სამშობლო ენის ვრცელს დახმარებას რუსულის ენის შესწავლის დროს... ამ მხრით ის არაფრით გან-სხვავდება შელცელის და ლევიცკიდან; განსხვავება ისაა მხოლოდ, რომ მას თავის წიგნში შეტანილი აქვს მშო-ბლიური ტექსტი ცალკე სიტყვების თარგმნის სახით.

ცხადია, მისი Живое Слово, თუ სავსებით ანა ხსენებად მაინც მუხჯურ მეთოდზეა დამყარებული... საბჭოს კომისიას, რომელშიაც მეც ვიყავი დანიშნული, ეს წიგნი არ განუ-ხილავს. დეკ. ვოსტორგოვმა მოიწონა იგი (თარგმანითურთ). კერძოდ, დიდის სიჩქარით, და იმის დასაბეჭდად მისცა საბ-ჭოს საშვალეებით 600 მანათი *). დაიბეჭდა თუ არა Живое Слово-ს მესამე გამოცემა (ის, რომლის შესახებ ვწერთ), უსახელო ავტორმა რუსულად იმის შესახებ თვისი აზრი წარ-მოსთქვა: იმისი სიტყვით, -- Живое Слово საუკეთესო სახელ-მძღვანელოა, -- რომლის ავტორმა სრულიად საფუძვლიანად მისცა უზიარებლობა ბუნებრივს ანუ მუხჯურს მეთოდსა, -- მა-გრამ, ამისდამიუხედავად, ის სარგებლობს მშობლიური ენითაც, -- რადგანც ხაუთფიერ თვალ-საჩინოებითის საშვალეებით, -- რაიც აჩსებითად ბუნებრივს მეთოდს არ ეწინააღმდეგება. **) სრულიად ვეთანხმებით უსახელო ავტორის აზრს ბ-ნ კორ-

*) იხ. Журналъ Груз. Епарх. учил. Совѣта за 1903 г., № 11, ст. 12; **) Газ. Кавказъ 1903 г. № 286.

ხანიდის წიგნის შესახებ, — ჩვენც ზემოთ ამ აზრის განმარტებას ვცდილობდით, რამდენადაც შეგვეძლო.

ახლა მასალის რაოდენობას შევეხებით. გავსინჯოთ, შეუძლია თუ არა 7—8—9 წყლის ქართველ ბავშვის ტვინს მისი დაძლევა. Живое Слово-ს პირველ ნაწილში 195 გვერდია. ბ-ნი კორხანიდი აპირობდა წიგნის მეორე ნაწილის გამოცემასაც*). ეს გამოცემაც ამაზე ნაკლები არ იქნებოდა. ამ რიგად ორივე წიგნი უდრის 400 გვერდს. თუ ამას მიუმატებთ კორხანიდის სასწავლო ქრისტომატიაც, სასკოლო საბჭოს-მიერ ნებადართული, ერთკლასიან სკოლის მესამე და მეოთხე განყოფილებისათვის, რომელსაც (წიგნს) აქვს 300 გვერდამდის, — მრავილებთ 700 გვერდსა... მასალა დიდ-ძალია, აუტანელი ქართველი ბავშვისათვის. პირველ-დაწყებითს სახელმძღვანელოებში მასალის გამოტოვება მიღებული არაა... რასაც გამოსტოვებ, — მეორე ადგილს დაგჭირდება, სულ ერთია... ამის გამო საცოდავმა ბავშვმა უნდა იტვირთოს სიზიფის მუშაობა, — აიკიდოს მძიმე მასალა, — რომელიც მის ჭკუა-გონებას, სასურველ განვითარების ნაცვლად, დააჩლოუნგებს. ამ სამი წიგნის გათავება შეიძლება ერთკლასიანს (ოთხი წლის კურსით) სკოლაში, — უკეთეს კვირაში რუსულ ენას დათმობილი ექნება 12 გაკვეთილი დეკ. ეოსტორგოვის ნატვრაც სწორედ ეს იყო, მეტბ არაფერი... **) მიზანი ცხადია.

დღეში რომ ხუთი გაკვეთილი ვიანგარიშო, რაიც ჰიგიენურად ნორჩი ბავშვისთვის მავნებელია, ***) ასე

*) იხილეთ პირველი ნაწილის ბოლოში. **) იხ. მისი ანგარიში 1901—2 წლისა. დასკვნა; ***) Формакoвскій. Школьная Діететика.

განაწილდება გაკვეთილები საგანთა შორის: საღმრთო სჯული—7 გაკვეთილი, ანგარიში—5, რუსული ენა—12, ვალობა—4, საეკლესიო-სლავიანური—2, სულ კვირაში 30 გაკვეთილი, ქართულს ენას რაღა დაჩინა?! ანაფერა... ამიტომაც განიზრახეს ქართული ენის სკოლის გამგე მღვდლისთვის მიჩეჩება; მშობლიურს ენას საკუთარი გაკვეთილებიც კი არ დაუნიშნეს და საღმრთო სჯულის გაკვეთილთა რიცხვში მოათავსეს. *) ეს გარემოება ქართულის ენის სრულს მისწობას უდრის. მღვდელს არც დრო აქვს, არც მოცალეობა და არც ხალისი—უსასყიდლოდ იმუშაოს სკოლაში... ასე განიზრახეს ქართულის ენის შესახებ და, თუ განზრახვა არ შესრულდა,—ჯერ ხანად არც შესრულებულა—ეს სხვა გარემოებათა და პირთა ბრალია და არა ვოსტორგოვის და კორხანიდისა.

ყოველ ზემონათქვამის შემდეგ, თვით კეთილსინდისიერმა მკითხველმა გამოიყვანოს დასკვნა იმის შესახებ,—რამდენად ღრმად ჩაუკვირდა ბ. კორხანიდის საქმის გამო დანიშნული კომისია დაკისრებულს დიდმნიშვნელოვანს საკითხს.

როგორც ვიცით, ამ კომისიამ ეს მუნჯური მეთოდის მოტრფიალე პედაგოგი გაამართლა და განსხვუტავა, „ვითარცა თფული“.

ილია ფერაძე.

*) Кавказъ 1905 г. № 34.

ი 3838
1905

საკოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი

„ი ვ ე რ ი ა“

1905 წ.

გამოდის ყოველ-დღე.

წლის განმავლობაში რედაქცია დაუჩივებს ჰელის-მომწერლებს

პრემია 12 წიგნს

საერთო სათაური: „ივერიის ბიბლიოთეკა“, რომელშიაც მოთავსებული იქნება: ბელეტრისტული და სამეცნიერო თხზულებანი და წერილები ქართველ და უცხო მწერალთა.

გაზეთის ფასი: 1 ივლისიდან წლის დამლევამდის 5 მან., რომლის გადახდა ნაწილ-ნაწილადაც შეიძლება.

ცალკე ნომერი გაზეთისა ღირს 3 კაპ.

რედაქცია იმყოფება ფრეილინის ქუჩაზე, № 5.

საფოსტო ადრესი: Тифлисъ, Редакція газ. „Иверія“.

სტამბა ამხანაგობისა „მრომა“.